2

RELIGIO

CYBELE, SIVE VESTA.

POLITIA.

DE PRAECIPVIS, TOTIVS VNIVERSI VRBIBVS, LIBER SECVNDVS.

VRBIS CONDENDAE, SIVE COLONIAE DVCENDAE RITVS.

PENATES.

LARES.

S. CÆSAREÆ MAIESTATIS
PRIVILEGIVM.

AXIMILIANVS Secundus, diuina fauente clementia, electus Ro. Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Boiemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Wittenbergæ, &c. Comes Tyrolis, &c. Recognoscimus & notum facimus, tenore præsentium vniuersis Remp. benè & rectè constitutã non tam armis, mœnijs, & propugnaculis, quam litterarũ studijs, & viris rebus agendis aptis & idoneis munitam esse decet. Animaduertentes autẽ ad conseruandas & propagandas bonas artes, ac seminarium quasi virtutis cõstituendum & retinendum, operas Typographicas plurimum adiumenti cõferre. Ideò non eos solum, qui Reipub. domi aut foris prodesse, vel hostium iniurijs propulsandis, vel pro Tribunali Ius & iustitiam administrando, quietem, tranquillitatemq; publicã tueri solent: sed etiam inprimis existimamus fouendos, qui rei literariæ curam suscipientes, non de nostra solum ætate, sed de posteris etiam mereri nituntur.

Cùm igitur nobis expositum sit, nostri & Sacri Imperij fideles dilectos, M. Georgium Bruin, M. Franciscum Hogenbergium, nec non M. Simonem vanden Noeuel, non sine multo laborum tędio, & graui sumptu, Ciuitates Orbis Terrarum, accuratissime delinatas, ac alia, quæ ad earum originẽ ac historiam spectarent, summa diligentia collegisse illas Ciuitatum delineationes cũ historica enarratione, ad cõmunem rei litterariæ vtilitatem in publicum edere, deterriti autem sinistris æmulorum artibus, qui falcem in messem alienam inijcientes, ex aliorum laboribus, priuata commoda venari soleant, nobisque proinde humiliter supplicatum sit, vt pro nostra in literarum studia & Musarum alumnos, affectione, ipsis clementer subuenire Cæsariaq; auctoritate nostra, nimiam æmulorum licentiam benignè coërcere dignaremur. Quibus quidem precibus, gratiose admissis, præsentium vigore, scienter animoque benè deliberato, & Cæsaria auctoritate nostra serio decernimus & statuimus, quod nemo pictorum, cœlatorum, Typographorũ, Bibliopolarum, & aliorum, qui vendendis, vel imprimendis libris, seu quacunque alia ratione librariam negotiationem exercent, æmulisque opus illud imitaturis, pingendis, sculpẽdisve, aut alio quouis modo exornandis, atq; illustrandis imaginib. & tabulis vsui vel auxilio esse possunt, memoratam M. Georgij Bruin, M. Francisci Hogenbergij, M. Simonis vanden Noeuel, Ciuitatum Orbis Terrarum descriptionem, delineationibus & historica enarratione illustratam, intra decennium ab editionis absolutæ die numerandum coniunctim vel diuisim, ipsis inscijs aut inuitis, nec typis, nec sculptura, seu quocunque alio modo, aut charactere, æmulari, aut imitari, vel aliunde allatum, intra Sacri Rom. Imperij fines vendere, ac distrahere publice, vel occulte possit aut debeat. Si quis autem præsens edictum nostrum transgredi aut violare, memoratumque opus recudere, & in fraudem auctorum spargere conatus fuerit, eum non solum huiusmodi libris tanquã commissis & prædictis M. Georgio Bruin, Francisco Hogenbergio ac Simoni vanden Noeuel, vel hæredibus, aut mandatum habentibus, auxilio Magistratus eius loci, vbi deprehensi fuerint, vendicandis priuari, sed insuper etiam pœna decem marcarum auri puri Fisco nostro Imperiali, fraudis vindici, & parti læsæ ex æquo soluenda & numeranda mulctari volumus Mandantes vniuersis & nostris, & S. Rom. Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis, quam secularibus cuiuscunque status, gradus, Ordinis & conditionis exstiterint, præsertim vero iis; qui in Magistratu constituit sunt; ac vel suo, vel superiorum suorum loco & nomine, Iuris & iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc Priuilegium, seu interdictum nostrum impune violare spernete aut negligere patiantur. Sed si quos contumaces competerint, præscripta pœna plecti, & quibuscunque recte fieri potest modis coerceri curent, quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram euitare voluerint: Id quod testamur præsentibus literis, manu propria subscriptis, & Cæsarei sigilli nostri impressione munitis. Datum in Ciuitate nostra Vienna, die vigesima octauo mensis Augusti, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo secundo, Regnornm nostrorum, Romani decimo, Hungarici nono, Boiemici vero vigesimoquarto.

Maximilianus:

V. Io. Bab. VVeber, &c.

Ad mandatum Sac. Cæs.
Maiestatis proprium.
Obernburger

TENOR PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

VCTORITATE Philippi Hispaniarum Regis, cautum est, ne quis præter Francisci Hogenbergij voluntatem, hos de præcipuis, totius Vniuersi, Ciuitatibus libros, Auctore Georgio Bruin Agrippinate conscriptos, coniunctim vel diuisim, sculptura, charactere, aut quocunque modo, intra decennium imitetur, depingat, aut imprimat, vel alibi, quocunque modo, excusos, aut depictos, in aliquo Brabantiæ, vel transmosanarum ditionum loco per se, vel alios, clam vel aperte distrahat. Sub pœna, in diplomate contenta. Datum Bruxillæ, XXII. Nouemb. M.D.LXXIII.

Ex Consil. *VVitte.*

IMPERATORI
CÆSARI
MATTHIAE
P. F. AVGVSTO, IN-
VICTISSIMO.

ET SERENISSIMIS,
REVERENDISSIMIS, ILLVSTRIS-
SIMISQVE SACRI ROMANI IMPERII
SEPTEMVIRIS, PRINCIPIBVS:
ELECTORIBVS:

IOANNI SVICHARDO
MOGVNTINÆ;

FERDINANDO
COLONIENSIS;

LOTHARIO TREVIREN-
SIS ECCLESIÆ ARCHIE-
PISCOPIS.

FRIDERICO V. COMITI
RHENI PALATINO;

IOANNI GEORGIO
SAXONIÆ DVCI;

IOANNI SIGISMVNDO
MARCHIONI BRANDEN-
BVRGENSI, &c.

*CLEMENTISSIMIS GRATIOSISSI-
misque Principibus, &c.*

GEORGIVS BRVIN, ET
FRANCISCVS HOGENBERGIVS,
DED. CONSECRANTQVE.

2. Tomo del S.r D.r Martin Cortes, Vinculado. DXI.

GEORGIVS BRVIN, AGRIPPINAS CANDIDO, LECTORI S. D.

XHIBEMVS nunc candide Lector, alterum de præcipuis totius vniuersi
vrbibus, Tomum, quem hoc potissimum nomine, tibi gratum fore, spera-
mus, quia prioris omnia exemplaria distracta sunt, atq; diuendita. Quem-
admodum igitur in priore, de ciuilis societatis origine, de progressu & in-
cremento vrbium, paucula quædam præmisimus: ita in hoc secundo, ante-
quam ad ipsas vrbium, oppidorumque descriptiones descendimus, paucu-
la quædam eadem de re, delibando, primam operis faciem, quæ inscriptio-
nem continet, pro ingenij nostri tenuitate explicabimus: ita tamen, vt cum
Rep. vrbem commisceamus, & quidnam vrbem iam excitatam, atque insti-
tutam multorum collectione ac legum vigore, Rempub. potissimum conseruet, & mutuæ ami-
Vrbium oppidorũ que conditorum ratio. citiæ ac confœderationis vinculo coniungat; tum, quidnam tranquillum Reipublicæ statum la-
befactare, atque conuellere, videatur. Illud itaque nemini dubium esse potest, præcipuam volun-
tatem, primamque rationem eorum qui ciuilem societatem aliquam ad ciuitatis formã institue-
runt, eam esse, vt tute degerent. & a vi hostium, ac ferarum bestiarum impetu munirentur. Ini-
tio etenim, cum Deus communem omnibus terram, & quicquid in ea gignitur, dedisset, quo cõ-
munem degerent vitam, nec vlli deesset, quod omnibus nascebatur, nullo tunc priuatarum re-
rum, aut sedium amore, homines capiebantur. Quippe, cum nemo fruges, vt sibi tantum natas, re-
cluderet, nemo possessionibus incubaret absconditis, proindeque nec auaritia, nec habendi cu-
piditas, intercipiens beneficia diuina famem, sitimque vulgo faceret; sed omnes æqualiter abun-
darent, nullusq; egenus inueniretur aut miser; dissensiones & inimicitiæ hominibus essent inco-
gnitæ; nec vllus omnino gladiorum, qui nudarentur, aut armorum esset vsus; nec quisquam aut
de tutela sui, cum nemo insidiaretur, aut de pernicie alterius, cum nemo quicquam concupisce-
ret, cogitaret. Qui quidem pius, optimusque aurei, iustique seculi status fuit. Intercedente verò
deinde sensim communitate viuendi, reique priuatæ succedente amore, inuenti sunt aliqui, qui
sola suadente inuidia, humanitatis libertatisque beneficia respuentes, nullos ad proprij labo-
ris communionem admitterent. Atque dum hinc priuate viuendi desiderium videatur ex-
ortum, vir ac fœmina, domum, rudi materia, primum cœperunt construere, quos; cum cre-
scente deinde filiorum ac cognatorum numero, vna domus non facile caperet, & alia priori ad-
Pagus. ijceretur, societatem ex pluribus tuguriolis constituere fuit necesse. Qui cum deinde ali-
quam, humanæ societatis vtilitatem, perciperent, multoque facilius societatem multorum,
quam paucos, sibi victum comparare, viderent; familias familijs, domui domum adijcere, ea-
que ratione excitare pagos, & de communi societate viuendi, cogitare cœperunt. In qua,
dum nihil commune omnibus, sed suis quisque commoditatibus, reique priuatæ, atque dome-
sticæ studeret, patrimonia liberis ampla parare laborarunt, vt perpetuo nihil ipsis, posterisque
deesse queat: Id, meum, & tuum nasci, hoc est dissidia & contentiones oriri cœperunt. Inuen-
ti sunt aliqui, qui id, quod alij sibi, charisque pignoribus collegerant, per vim nefarie auferrent,
qui alienæ felicitati, possessionibus ac vitæ insidiarentur. Itaque tutioris vitæ gratia, locis editis
fossam ducere, & vallo circundare non dubitarunt, in quibus præsidij causa, quadam coniun-
Castrum. ctione casarum degerent. Castrum inde dici cœpit, locus nimirum, muro ac fossa circun-
datus, Qui cum castellanorum numero aucto domicilia, tectaque omnibus subministrare non
posset, commoda castrorum vtilitate commoti, eadem de causa, oppida condere cæperunt.
Id quod nominum appellatio confirmat. Nam oppidum dici, Varro testis est, quod munitur opis
Oppidũ. causa: siue etiam ab opponendo, quia eius præsidio se incolæ hostibus opponant, Sic etiam Mœ-
nia, quod oppidum, munitionem, aut castrum muniant, & Muri, à munitione. Quibus ex re-
bus constat primam rationem eorum, qui oppidorum ac vrbium institutionem inuenerunt,
fuisse vt tutè degerent, & à vi ac impetu munirentur. Tranquillitas namque vitæ dux illis ex-
titit, ad innumerabiles commoditates excogitandas. At vero, quia complures, tutioris vitæ
amore, in eiusmodi multorum vnà degentium, cœtum coirent frequentiores plurimum so-
cietatis

cietates, à coëundo, Ciceroni, ciuitates sunt dictæ, quod amabili societatis vinculo, in vnum coëunt *Ciuitas.*
cœtum, qui maiorem oppido, multitudinem contineat. Peculiares verò in vrbibus condendis, siue etiam colonijs deducendis ritus, numinumq; propitiationes veteres obseruârunt. Si etenim Ouidio in 4. Fastorum, Plutarcho in Romuli vita, Varroni, lib. de lingua Latina, Catoni in originum libris, Alexandro Sardo de moribus Gentium lib. 2. Et Antiquorum numis, quibus non minus, quàm eruditorum *Vrbis con-*
scriptis hac in re debetur, credimus: Oppida & vrbes condebantur, Coloniæ item deducebantur in La- *dendæ, siue*
tio ritu hetrusco, religionis causa, apto & auspicato die, ac loco fatali, erecto nimirum vexillo, æneo *coloniæ*
vomere, Thusco, vt ait Carminius, more, sulco, qui dicitur primigenius, mœniorum loca designabant, *deducendæ*
sexu dispare bobus, tauro dextera, vacca sinistra iunctis, stiua incurua, vt intra caderent glebæ. (Nam qui *ritus.*
aratri sequebantur ductorem, ijs id dabatur negotij, vt quas aratrum suscitaret glebas, in interiorem partem diuerterent, nec vllam delapsam extra esse paterentur) incinctu ipsi Sabino, togæ scilicet parte caput velati, parte succincta: Vbi portæ futuræ, suspendebant aratrum, & intus aris constructis, sacrificia faciebant dijs immortalibus. Hinc Varro, ait vrbem dici, quod aratro præfinita esset. Et Pomponius Iureconsultus peregrius vrbem dictam asserit, quod vrbare, aratro definire sit, vrbum, optimum vetustissimorum verborum indagatorem præterea dixisse ait, curuaturam aratri appellari, quod in vrbe condenda adhiberetur. Terram, quam aratro excluserant, fossam vocabant, & introrsum factum murum. Spatium verò, quod post murum intus manebat, detractis per syncopen litteris, pomœrium, quasi post murum locus, quem neque habitari, neque arari fas erat. Quoniam verò locum portis aptatum, aratrum attollentes, educto vomere, intactum relinquebant, murus totus, exceptis portis, sacer putabatur, portas autem sacras putantes, res necessarias, nisi antè expiatæ, importare aut exportare religione impediebantur. Quocirca fuere Grammatici veteres, qui arbitrati sunt portam dici, non ab importando, exportandoque, quæ vsui essent, sed à portando aratro, quando ex sacrorum ritu eo loci eleuaretur, ne in portæ limine fossa fieret. In portis verò quondam Mineruam, in suburbijs Martem depingebant, quod intus prudentia, foris armis imperia conseruarentur. Neque verò in vrbibus tantum condendis, tanta diligentia veteres sunt vsi, sed dum castra statiua militum eligerent, factis sacrificijs, diligentissimè bidentium exta rimabantur, & si iecinora liuida, aut vitiosa inueniebant, quoniam id aquæ vitio fieri arbitrabantur, locum quamprimum mutabant. Sed nunc ad vrbium conditores redeamus. Quemadmodum certas numinum propitiationes in condenda vrbe, scriptorum turba obseruatas affirmat, ita pari superstitionum vanitate, Penates, priuatis incolarum ædibus, quibus vrbs constat, præfe- *Penates.*
ctos, eosque vrbanos ac patrios, nuncupatos esse tradidit. De quibus Cicero lib. 2. de natura Deorum scribit. Penates Dij, siue à penu deducto nomine, est enim omne, quo vescuntur homines, penus, siue ab eo, quod penitus insident, ex quo etiam penetrales dij, à Poetis vocantur. Hinc & Festus ait, Penetralia esse Penatium Deorum sacra. Macrobius Penates sic dictos arbitratus est, quod per eos penitus spiremus, per quos & corpus habeamus, & rationem animi possideamus. Seruius Grammaticus, Penates, inquit, omnes Deos esse; qui domi coluntur, vnde & pro domibus ipsis sæpè ponuntur. De figura verò ac forma eorum, scribit Cyraldus Syntagmate XV. Dionysium non procul à foro Romano in templo obscuro ac humili duas duorum Troianorum imagines vidisse, duorum iuuenum sedentium, habentiumque pila in manibus, vetera eius artis opera, quibus esset inscriptio, D. PENATES. Timeus quidam Historicus, asserit eos lituos ferreos, & æreos & Troianum vas quoddam fictile fuisse, eaque in occultis & reconditis Laudni iacuisse sacra. Ne quid porrò ædium in ciuitatibus deesset custodiæ, præter Penates, etiam Lares ijsdem antiquitas curiosa præfecit. Quos domicolas nominat Seruius eosque ve- *Lares.*
tustas pellibus vestiuit caninis quod hoc animal, natura duce, domorum custodiæ inuigilet. Quoniam vero, curiosa, doctaque antiquitas, sibi minimè persuadere potuit, aut fortasse, plebeculę, in officio conseruandæ gratia, noluit, tantum ciuilis Societatis bonum, nimirum turres, oppida, vrbes, præcipua mundi ornamenta, sola humana industria, ac non potius mente quadam, quæ humanam multis excederet modis, excogitata & inuenta esse: Itaque peculiare quoddam numen, vrbium oppidorumque decori, quo diuinam ipsis authoritatem adderet, præfecit. Quamobrem veteres Almam Cybelem, magnam *Cybele.*
Deûm matrem, eo habitu effinxerunt, quo etiam totius Vniuersi dominam, & ciuilium Societatum, vrbium, oppidorumque conseruatricem, prodiderunt. Eius siquidem simulachrum sedentis mulieris effigie in curru, quem leones traherent, lapidibus pretiosis, & diuersis metallorum generibus vestitæ, turritam in capite coronam, tympanum & spinas, manu ferentis, effinxerunt. Cuius quidem simulachri, eam allegoriam constituunt; vt hanc potissimum ob causam, Cybele curru vehi diceretur, quia terra, afferente Seruio, credebatur, quæ in medio aere dependet. Ideoque rotis sustineri effingitur, quia totum hoc vniuersum, volubili, ac perpetuo motu cieatur. Et eidem subiugabantur leones vt ostenderetur, maternam pietatem omnia posse superare, neque tantam feritatem extare, quæ materna affectione mitigari non queat. Vel, vt Macrobio placet, quia Cybele terræ dea est, quæ ab aere, quem cœli ambitus continet, vehitur, cuius natura similis est leonum validorum animalium feruori. A Martiano autem confingitur grandæua, corpulentaq; mater, quamuis fœcunda circumfusaq; partubus, tamen floridam discoloramq; herbida palla, contexuerat, in qua totus gemmarum metallorumque census, atque omnium prouentus frugum & sationum larga admodum vbertate ferebatur. Eaque de causa & spicas manu tenere fingitur, quia nimirum Tellurem eandem dictam esse Matrem, quæ omnia vitæ necessaria ex se gignit. Porrò, etsi Aristoteles, cum suis Peripateticis, totum hoc vniuersum, sphæricam obtinere figuram tradat, corona tamen turrita, inæqualitatem terræ denotat, quæ oppida, turres & montes sustinet. Tympanum verò, ex D. Augustini sententia, in septimo de Ciuitate Dei, prætendit, quod hæc dea,

 totum

totum terrarũ orbem designet. Pleriq; & Vestam, quemadmodum Cybelem, terram constituunt, eamq; hoc compellatã nomine asserunt, quod terra, varijs, tum herbis, tum plantis, cæterisq;, quę ex se, copioso prouentu, effundit, decenter vestiatur. Atque hæc quidem suauis, & iucunda felicis istius temporis contemplatio fuit, quo lites & controuersiæ causarum cognitæ perpaucis fuerunt, quo philosophati sunt homines, & sanctissimis moribus securi, quietiq; vixerunt, quo æquo & bono, à præstantissimis viris, non seueritate legum, cuncta transigebantur. Et, si forte inter ciues controuersiæ oriebantur, aut lites, eę, de æmulatione virtutis, de natura deorum, de ratione naturæ, de probitate morum suscipiebantur. De quibus summi ac eruditi viri, certis constitutisque diebus publicè, admissis etiam fœminis, differebant. Sed tam præstantes ac sancti hominum mores, sola habendi cupiditas, quæ ad turpissima scelera, mortalium mentes impellit, vt initio probare cœpi, violauit. Quod cum permultis, quæ in toto hoc vniuerso, varijs in locis, acciderunt, historijs, confirmari facile queat, ne tamen in immensum excrescat oratio, vel sola Hispania, virtutis, sobrietatisq; semper amantissima, docebit. In qua ante, quam auri, argentiq; venæ reperirentur, bella perpauca sunt gesta, sed amabili virtutum seminario, quod cunctis inseuit natura, incitati, philosophiæ, hoc est, sapientiæ studio oblectati sunt homines, atque de natura, de vita ac moribus, de abditis occultisq; naturæ rebus, differuerunt. Quodam verò tempore, vt Georgius Agricola, lib. de fodinis Metallicis: L. Marineus Siulus, & quotquot Hispaniam scriptis reddiderunt illustrem, tradunt, arserunt quidam montes (vt fit ex vehementi solidorum corporum commotione, calorem, & ex eo ignem excitari: Quemadmodum Vitruuius lib. 2. ob syluas, ventorum agitatione incensas, hominum cœtus coactos esse scribit, & Herciniam, aliasq; syluas, pari de causa, igni conflagrasse, constat.) Igitur, dum montes, metallis grauidi in Hispania arderent, atq; aurum argentumq, ex se liquidum profunderent, nouam, & inusitatam homines admirari cœperunt materiam, eamq; Phœnicibus, qui quæstus gratia, totum peragrabant orbem, ostensam, cum exigui pretij rebus, permutabant: Phœnices, & facili, & magno suis domi quæstu exhibito, tam ex ea regione, quàm ex reliqua Asia, Græciaque, ingentem vim hominum, ad cupiditatem promptam, diuitiarum spe, exciuerunt. Ita modò immensis classibus, modò singulis binis, ternísve onerarijs nauibus Hispaniam subinde repetebant: Plures, vel soli, vel cæli bonitate capti, atq; metalla patriæ, penatibusq; præferentes, in Hispania remansere, qui ad se cognatos affinesq; alios alijs illectamentis pertraxerunt. Tunc frequentes ex tota Asia, vicinisq, insulis, in Hispaniam coloniæ sunt missæ. Hi rudes malitiæ, ac vitiorum populos, Asiana Græcaque docuere scerela, quorum etiamnum ea gens nimis esse tenax videtur. Hinc subito exorta Hispanis suorum metallorum admiratio, & custodia, hinc lites, hinc rapinæ, cædes, primum priuatæ, & latrocinium paucorũ, demum apertum, publicumque gentium inter sese concurrentium, quod vocant bellum, ducibus alienigenis, & primis Phœnicibus, sola habendi cupiditate illectis, authoribus, atq; magistris. Porrò, cum in eiuscemodi bellorum incondito cœtu, illaudati complures, atque inglorij inuenirentur, quos nec pudor ab infamia, nec à libidine pudicitia, nec à turpitudine honestas, nec à cupiditate modestia, nec à scelere verecundia; nec virtutum denique splendor deterreret à vitijs: Tum excellentissimum philosophiæ studium omissum, artesque præstantes, vt coli desitæ, ita fere extinctæ sunt aq, deletæ. nam litteris continebantur perpaucis, auditione magna ex parte tradebantur, percipiebanturq;. Tum desitum est æquo ac bono fidi. Tum, vt deprauatis malorum conatibus obuiam iretur, leges ferri cœptæ: Et, vt ea optima hominum Societas, in qua lex dominaretur, ita pessima, omniumq; deterrima est iudicata, quæ à lege, iudicijsq, secerneretur. Idcirco cogitandum fuit, vt esset aliquis, qui cæteris præficeretur, alios regeret, pro omnibus excubaret, rationem pacatè viuendi, hoc est, leges, quibus supplicia vitijs, præmia exhiberentur virtutibus, præscriberet. Elegerunt ergo virum aliquem virtute, sermone, ac fortitudine præstantem, probitate ac moribus integrum, cui rerum permiserunt arbitria. Eius cum viderent prudentiam circa iusta honestaq; versari, & ea omnia agere, quæ communi ciuium vtilitati, tuta ac commoda esse perspicerent, de publico, quò ab illiberali ac sordida functione immunis esset, eum alere statuerunt. Disciplinam ab eo viuendi præscriptam, communi boni opinione, æquo animo acceperunt, etiamsi priuatæ quorundam libertati, videretur obesse, summo deniq; honore eum affecerunt. Moyses, qui apud Hebręos primus omnium leges tulit, nónne in summa veneratione semper extitit? Draco, & deinde Solon, qui Atheniensibus, Minos, qui Cretensibus, & Lycurgus, qui Lacedæmonijs sanctiones suas ediderunt, quantam sibi gloriam vendicarunt, & quàm benè meriti de suis ciuitatibus esse dicuntur? Horum scripta adeò Romani sunt venerati, vt Decemuiros ex S. C. constituerint. qui leges à Græcis ciuitatibus peterent, quas in æs incisas, & pro Rostris editas, populum docuerunt. Atq; duas deinde ipsi addiderunt, ne quid perfecto operi deesset. Cicero in libris suis de oratore ad Quintum fratrem, Crassum loquentem, & duodecim has tabulas, diuinis pene laudibus efferentem, introducit, cum ait: Frement omnes (licet dicam quid sentio) Bibliothecas, me herclè omnium Philosophorum, vnus mihi videtur duodecim tabularum libellus, si quis legum fontes, ac capita viderit, & authoritatis pondere, & vtilitatis vbertate, superare. Ex his itaque apparet, eam primam omnium politiæ faciem fuisse, in qua vnus Remp. administraret: Ex qua, quo pacto deinde Aristocratia, atque etiam Democratia sit orta, nunc, prolixitatis euitandæ gratia, non disputo. Sed, vniuersum Politiæ munus atque officium, laconica breuitate recensebo. Politiam igitur, cuius fundamentum Religionem statuo cum Aristotele in Rhetoricis, principatum & consuetudinem rerum nuncupo, secundum quam viuere vnumquemque, & conuersari decet. Eam verò ab omni affectu & commotione liberam, sine amore, odio, spe, metu, ambitione aut auaritia, optimè Remp. ciuium, gubernare oportet: cuncta æquitatis & iustitiæ authoritate ac nutu gerere, vt neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia, possit. Improbos ac sceleratos, qui

Aureum sæculum. *Lex.* *Regnum.*

nec

nec humanitatis, nec officij sui, nec publicæ salutis rationem habent, vi, minis, vinculis, damno, ignominijs, exilio, verberibus, & morte etiam, quando extrema vrgebit necessitas, coërcere. Nam etsi omnes emendare, paucos, aut si fieri potest, nullos interimere debeat, tamen cum Politiæ clementia, non in ipsius modò, sed etiam in eorum, qui in republ. viuunt, ingenijs sita sit, illique piarum constitutionum ac legum reuerentiam excutientes animis, summa imis confundunt, vi opus est, vt vis repellatur. Ad hæc etiam eos, qui in benè constituta ciuitate, virtute aliqua, eruditione, & scientia excellunt, præmio & honore, splendore ac gloria, Politia afficiet, & dignitates tribuet ijs, qui optimè de Repub. meriti esse videntur. Itaque Romani prisci in dandis Magistratibus & conferendis honoribus, non largitione, & ambitu, sed vera virtute nitebantur, & propter res egregiè gestas, domi militiæq; meritos ciues, prætura, ædilitate, consulari, & amplissimis honoribus cohonestabant. Duo itaque numina, maximè veneranda in Repub. Democritus asserebat, Præmium scilicet, ac pœnam. optimi namque ciues & benè de Repub. meriti, muneribus honoribusque augendi sunt; Deterrimi autem omni fœditatis exemplo afficiendi. Porrò, vt Politia optimarum constitutionum ac legum auctoritate: Ita legum obseruatio Religionis opinione ac reuerentia, multo firmior erit. Itaque Rhadamanteus Gnosius vir & iustitia, & sapientia summa, ciuilia instituta Cretensibus præscribens, quò maiore leges auctoritate muniret, Summum Deorum Iouem, in consilio habere se finxit, cuius nutu singula quæque decreta, ad Cretenses deferret. eo autem inuento, ciues omnes dicto obedientes habuit, eosque ad fragilitatem, æquitatemque redegit. Hunc Minos sequutus, in antrum Iouis descendit, vt Plato lib. de Legibus scribit, ac noua quædam instituta deferens, Iouem similiter Legum suarum numen asseruit. Lycurgus autem Apollinem: Amolxis, qui Gethis leges præscripsit, Deam sibi prætulit Vestam, quæ præsens apud eas nationes numen habebatur. Apud Romanos, Numa Pompilius sanctionibus suis Egeriam Nympham præfecit, quò maiore reuerentia, eas populus acceptaret. Sed quidnam sit ipsa Religio, dices? Seruius Sulpitius, Religionem dictam esse tradidit, quod propter sanctitatem à nobis, & alijs humanis actionibus remota sit, atque seposita. Cicero lib. de Deorum natura secundo, à relegendo, religionem deducit, inquiens: Qui autem omnia, quę ad cultum Deorum pertinerent, diligenter retractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti Religiosi à relegendo. Quemadmodum & lib. 1. de natura Deorum, Sanctitatem, scientiam colendorum Deorum tradit. Verùm ineptam & anilem hanc Ciceronis interpretationem, Firmianus Lactantius lib. de vera sapientia IV. cap. XXVIII. deridens, Religionem à vinculo pietatis deductam esse confirmat. Quod hominem sibi Deus religauerit, & pietate constrinxerit. Quia seruire nos ei vt Domino: & obsequi, vt patri necesse est. Benè ergo nomen id interpretatus est Lucretius, qui ait, Religionum se nodos exsoluere. Huic D. Augustinus lib. de vera Religione cap. 55. his verbis subscribit. Religat nos Religio vni omnipotenti Deo, quia inter mentem nostram, qua illum intelligimus, & patrem & veritatem, id est, lucem interiorem, per quam illum intelligimus, nulla interposita creatura est. Eam & alibi hoc pacto describit. Religio est, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, curam, cæremoniamque affert. Nulla autem Politia vnquam firma, aut benè constituta censebitur, nisi Religioni, summa in ea laus, & veneratio tribuatur, Hinc Aristoteles, qui minus tamen pietati, & religioni, quàm præceptor huius Plato, deditus fuisse videtur, magnam agrorum partem ijs qui religionē in vrbibus administrarent, in Politicis suis attribuit. Neque id immerito: Religio etenim sola, cum omnis concordiæ & ciuilis vnitatis fundamentum existat, politiæ ornamentum ac vinculum, qui Religionem perturbat, auferre videtur. Adeò quidem, vt quemadmodum benè constituendæ ordinandæq; Politiæ prima elementa sunt Religionum sacrarum momenta ac rationes: Ita declinantis Reipub. ne dicam inclinatæ cunabula sunt Religionum socordia, indiligentia, neglectus. Quid etenim in ea Rep. benè fieri vnquam poterit, in qua nullus Dei metus, nulla Religio, nulla fides in officio ciues conseruat, & à prauis actionibus coërcet? Nam illi, qui legum terrore nil rectè faciunt, qua, obsecro, mente vrgebuntur à cæde, à latrocinijs, à rapinis abstinere, ne in testimonijs mentiantur, ne fraude circumueniāt alium, nisi Religionis pietatisque reuerentia, falsa mens territa, ad iustitiæ rudimenta ac cultum instituatur? Illa Deum vereri, parentes amare, à turpitudine abstinere, id denique, quod honestum & æquum, mentes humanas docet. Præclarè Cicero lib. de Deorum natura primo scribit: Religione ac pietate erga Deum sublata, fidem, & humani generis societatem, & iustitiam, virtutum omnium excellentissimam, tolli. Itaq; Dryopes, quò deprauatas de Religione sententias, & superstitiosos ac nouos de ea sermones, ex Atheniensium Repub. profligaret, legem tulit, qua capitale censebatur esse, de Deo non rectè sentire, siue de Religione, nouos, in Rempub. ritus, introducere. Imò, ne ipsi quidem, qui cæco mentis errore, prouidentiam diuinam, cum omni religione reijciunt, qui cuncta in hoc Vniuerso, fatali quadam necessitati agi, animas, vnà cum corporibus interire existimant, quos atheos vocamus, hanc, à communi plebe defendi sententiam vellent, adeò, vt id se credere, nec fateantur apertè, nec Rempub. ad eam formam institui cupiant, vt nullius religionis exercitio populus in officio contineatur, cum inde ineuitabilem politiarum ruinam subsequi non ignorent, Symmachus apud Prudentium, cùm veteri Deorum cultui, omni tamen superstitione contaminata, inualescente Christianorum fide, permultum authoritatis decedere animaduerteret, & Aram, quam veluti consiliorum dictorumque omnium testem, multis religiosissimè, in senatu annis coluerant, eijci, & conculcari videret, Legationem ad Romani Imperij Principes Augustos, pietatis nomine, suscepit, in qua, priscæ Religionis statum, Imperij, & Politiæ dignitatem conseruasse, multis argumentis confirmat, Religionem autem spretam, publica, inquit, subsequuta est fames, & spem prouinciarum omnium, messis ægra decepit. Non sunt hæc vitia terrarum, nihil imputemus astris, nec rubigo segetibus obfuit, nec auena fruges necauit, sacrilegio annus exaruit.

Religio.

Necesse enim fuit perire omnibus,quod Religionibus negabatur. Veruntamen, quam ob rem nos, qui verum in vera religione veneramur,ac colimus Deum, cum ijs, qui falsorum deorum religionem defendunt, qui vana superstitione, simulachra muta, & æreas adorant imagines, disputationum suscipimus? Cùm nos eam,quæ vera & beata est,profiteamur,eiusque finis sit,imitari quem colis. Quis autem turpissima eorum scelera vnquam imitari cupiet,quos multorum Deorum, fertile sæculum, in Diuorum ordinem recepit? Quorum cultis vera Religio censeri non potest, eò, quod summo bono, cultorem non reddat beatum. Ea igitur Christiana, hoc est,vera Religio putanda est,quæ sola efficit, vt homo hominem charum habeat,eumq; sibi fraternitatis vinculo sciat esse constrictum, siquidem Pater idem omnibus Deus est, vt Dei, patrisque communis beneficia,cum ijs,qui non habent,partiatur, nulli noceat,premat,non fores claudat hospiti,non aurem precanti,sed sit largus, beneficus, liberalis, quas regias esse laudes Tullius existimauit. Vnde planè apparet, præcipuum Religionis munus & institutum esse ne iniuria quis alium afficiat,sed id quod verè,optimorumque hominum sententia, bonum est, præstet. Quo ille respexisse videtur, qui mundam & immaculatam Religionem apud Deum & patrem hanc esse descripsit,visitare pupillos,& viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. Hæc fuit profectò aurei seculi religiosa iustitia, vt inquit Lactantius lib. de Iustitia 5. cap.6. quæ Ioue primum regnante,corrupta,mox & ipso,& omni eius progenie consecrata,deorumque multorum suscepto cultu,fuerat omnis sublata. Pari quoque ratione, inuictis in Ecclesiam Dei, superstitiosis nouorum dogmatum sententijs,pristinæ & auitæ religionis marcescente vigore,ciuium desidia, & perniciosæ factiones nascuntur,quæ partium deinde studia gignunt,quarum qui defensiones suscipiant,infinitis calamitatibus politicam Reipub. formam,seditionibus intestinis, & domesticis bellis euertunt; Magistratus reuerentiam ciuium animis eximunt; dicacibus famosisque libellis omnia miscent; turpissima conuitiorum plaustra,in eos,qui in nuper inuentas opinionum sententias non statim iurant, nefariè ingerunt,vt maledici potius,& contumeliosi filatores, quàm alicuius religionis defensores esse videantur. Præclarè Eusebius historiæ Ecclesiasticæ lib.10,c.7. Ex pluribus,inquit,rebus apparet, Religionem, in qua summa custoditur sanctitatis reuerentia,si extenuetur, magna pericula adferre Rebuspub. Ac rursus eandem,si legitimè tractetur & custodiatur,maximam prosperitatem Romano Imperio, & cunctis mortalium rebus præcipuam præstare felicitatem. Equidem,si remotas ob vetustatem historias ex literarum nonumentis repetere libeat, quamplurimis argumentis Religionis immutionem Rebusp. perniciosissimam fuisse constabit. Quam florens olim nobilissimum orientis Imperium fuerit, nemo historiarũ peritus ignorat. Verùm funesta Arrianorum factio,non modo omnia in eo perturbauit,sed & ijs tandem orientem exagitauit furoribus, vt impurissimi Mahumetis superstitionem susciperet: Eius factionis soboles Donatistarum & Circumcellionum furores,tanta immanitate sacras atque ciuiles in Africa leges contaminârunt,vt omnis ex eo regno iustitia atque Religio exularit. Ita quidem, vt vastitatis atque communis calamitatis,etiam illi ipsi,qui Donatistarum partium erant,pertæsi,nihil aliud, quàm legitima aliqua collatione habita, religionis vnitatem optarent: Asserente D. Augustino libr. post collationem cum Donatistis habita. Quam deploratam politiarum mutationem, seditionem Hussitarum factio, Duce Ioanna Zischa, in Bohemiam inuexerit, quantis viribus in paterna viscera arma conuertit, AEneas Syluius Bohemicæ historiæ scriptor, Albertus Krantzius passim in sua VVandalia lib.10. 11. 12. Nauclerus. Bernardus Lutzemburgus, Sebastianus, Franc. Alfonsus à Castro, Gabriel Prateolus,& postremo Ioannes Dubrauius,commentarijs admiratione dignis commemorant. Taceo nũc de maxima & horrenda calamitate,quam ex alterata Religione nostræ Germaniæ deinde florentissimæ Galliæ,ac demum Belgicæ politia percepit. Illud coronidis saltem loco,adijciam. Cùm veræ Religionis, professio,non alibi,quàm in vera Christi inueniatur Ecclesia: Hæc autem in politica cõtineatur Repub. Itaque quemadmodum Imperij & Politiæ amplitudo, plurimum ad Religionis Christianæ propagationem adiumenti confert,ita quassata & vera labefactata Religione,imperij & Politię quoque status concutiatur,necesse est. Itaque Christiani veteres, locum Pauli ad Thessalonicenses de Apostasia, ita interpretabantur,& de Antichristo sic loqui solebant,vt existimarent,imminentem Religioni & Ecclesiæ per Antichristum ruinam,non sine extrema Romani Imperij calamitate & dissolutione institui posse. Itaq; cum Imperij & Ecclesiæ eandem esse salutem, parem quoque perniciem existimarent, pro tranquillo Romani Imperij statu, Deum precari solebant,in cuius incolumitate inclusam esse sciebant,felicitatem Ecclesiæ. Cuius similiter fidem,pietatem,religionem,ardentissimis Deo precibus committebant, vtputa,cuius salus atque felicitas,Imperij & Politiæ quoque incolumitatem defendat. Hinc in Testamento veteri,cum per Prophetas suos Deus Israelitarum Regi impio Achab,scelerum suorum causa,Regni & familiæ vniuersæ exitium prænunciaret,Religionis,veræque pietatis,& optimorum prophetarum contemptum,iustissimo suo iudicio,in eius regni politiam permisit irripere,cùm nimirum,veniam spiritui nequam concederet,vt doctrina syncerææ religionis suppressa,mendacium pro veritate, omnes eius regni Prophetæ docerent. Quam quidem doctrinam,summa Regis atq; Reginæ calamitas,& extremum politiæ exitium est subsequutum. Id Achior coram Holopherne considerans,ne contra Iudaicam gentem quid temerè moliatur, monet, quamdiu veri Dei cultum, hoc est, integram apud eos religionem vigere cognosceret, neque enim aliquem huic populo vnquam insultare potuisse, nisi; quando spreta religione,à cultu Domini Dei sui recessissent. Hæc,etsi fortassè pro ratione huius loci,prolixiora,& topographicis vrbium oppidorumque descriptionibus, remotiora esse videantur, paucis tamen præmittenda esse putauimus quidnam potissimum vrbes & oppida,quorum hoc opere descriptiones,& topographicas exhibemus picturas,florenti in statu conseruare,quid seditiones etiam in ijs plerumque ciere,

& poli.

& politias quàm optimè constitutas, inuertere putemus. Nunc, vt finem tandem præfationi imponamus: Ad ipsas vrbium enarrationes quod attinet. Etsi in ijs me multa omisisse concedam, quæ verò de ijsdem elogio scribi, & tuto etiam publica esse poterant, quis enim in tanta historiarum turba, non per ignorantiam multa omittat, quod etiam, quæso, volumen omnia, quæ de singulis vrbibus, in publica litterarum munumenta referri possent, capiet? Tamen, pro paginarum capacitate, ea, quæ vel ipsi ex historicorum scriptis eruimus, vel familiaribus, ab amicis nostris epistolis accepimus, candidè à nobis prolata fatemur. Quod si autem curiosuli, omnia enodatius perscrutari, & singula inuestigare cupiant, concedatur ipsis id præstare, quod magnificum est, & laboriosi, egregijque viri gloriam consequi.

Erunt etiam aliqui, qui fortasse plures vrbium icones desiderabant, quotus enim quisque est, qui non viso hoc lib. statim suæ patriæ descriptionem atq; picturam inquirat? Multi, iuncto vtroque vrbium tomo, inuenient, aliqui etiam fortasse desiderabunt. At ea quæ heic non habentur, non sunt, aut negligentia nostra, aut sumptus euitandi gratia, omissa. Sed, quia emptori etiam, pro virili nostra consulere voluimus, ne in immensum maioris operis pretium excresceret, totius vniuersi vrbes libris, si non alia de causa, saltem pretij mediocritate laudatis, proponere visum fuit. Qui autem patriam suam omissam iniquius tolerat, eum maiorem in modum rogo, vt eius commotus amore, eam ad nos depictam transmittat, & artificiosa Hogenbergij manu, cum honorifica nominis sui mentione celari curabimus, & vel huic, vel priori tomo, prout volet inferemus, vel in tertij fortasse editionē reseruabimus. Reliquum nunc est, vt beneuolum rogemus lectorem, quo benè feliciterque valens, operi & instituto nostro, benè faueat. Ex Musæolo nostro Agrippinensi, Anno partæ salutis M.D.L.XXV.

REMAGLVS, LYMBVRGVS, MEDICINÆ DOCT. ET LEODII APVD D. PAVLVM CANONICVS, D. GEORGIO BRAVN S.P.D.

LITTERAS tuas, Vir præclarissime, vti doctas, ita concinnè exaratas, amoris erga me tui & officij plenas, accepi, quæ quidem, quanto me opere refecerint, & recreauerint, vix verbis assequi possum. Quo quidem nomine H. Tuæ obligatum me libenter concedo, quam nunc, successuque temporis frequenter, litterario inuisam colloquio. Initio itaque mihi, non parum gaudeo, tecum mihi, felicibus auspicijs, conciliatam, & initam esse amicitiam quam sanè, vt vnicè venerer, exosculer, & singulari amore amplectar, nihilo omninò mihi debetur gratiæ, sed eruditioni & eloquentiæ tuæ, qua historicas vrbium enarrationes, accuratissimis earundem picturis, ea industria & dexteritate subiungis, vt nō tam artificum, & Braunij ope delineatas, sed viuas exhiberi vrbes, appareat. Adeò quidem, vt etsi nostro hoc æuo, in pulcherrima, totius orbis descriptione, non pauci docti, ac celebres viri gnauiter laborent, re vera tamen, non meo tantum, sed & eruditissimorum hominum iudicio, superat, & post se longo interuallo Agrippinensis Braunius, relinquit. Quippè, qui præter purissimè in vrbium enarrationibus obseruatam scribendi phrasim, vrbes etiam ipsas æreis laminis artificiosè celatas, longè maximis impensarum sumptibus artificiosissimè exhibet. Quid iam industriam, & diligentiam propè singularem illam tuam commemorem, qua non vicinis modò, sed & remotissimarum nationum hominibus innotescis, quos doctissimis excitas litteris, quo tuum hoc studium, vrbes suppeditando, promoueant. Itaque non existimo, reperiri nunc aliquem, qui Cosmographiæ addendum esse quippiam putet, si tuos hos libros, accuratissimo totius vniuersi Theatro, à summo huius æui cosmographo. D. Abrahamo Orttelio conscripto, coniungat. Quamobrem, macte virtute, vir præclarissime, laudatissimam & hanc, quam peperisti nominis tui gloriam, fortiter, omni incremento laudis, ad finem vsque prosequere, nihil te zoili, nihil te curiosuli alicuius momi perturbet inuidia: boni esse viri cogita, nominis sui famæ consulere. Neque existimes velim, tibi minimè ambitioso, laborum tuorum, laudem aliquando interituram, aut vllam futuram tam ingratam posteritatem, quæ de tantis sudoribus tuis, læuius sit censura, quàm hodie, te viuo, iudicant, non solùm eruditorum hominum ingenia, sed ipse etiam terrarum orbis, non minus quàm quondam Vestæ, se tibi debere concedit, cuius tu ornamenta, hoc est, vrbes & oppida, tam graphicè describis, atque depingis. Vale, viue, ac felix esto. Leodij apud D. Paulum, XIV. Iunij, Anno salutis M. D. LXXV.

STEPHANI BROELMANNI
AGRIP. IN THEATRVM VRBIVM POPVLARIS ET CIVIS SVI AMICISS. GEORGII BRAVN AGRIP. CARMEN

Hendecasyllab.

I te res iuuat orbis vniuersi
Depictas breuibus videre cartis:
Sed te res iuuat orbis vniuersi
Depictas breuibus videre cartis.
Si nec tædia ferre, siue cœli,
Seu viæ libeat; leuique sumptu
Vrbes visere longius remotas,
Et cunabula prima ciuiumq́,
Mores, exiguo labore nosse:
Sed certe exiguo labore nosse
Iuuat oppida ciuiumque mores,
Hunc sumas nitidum nouumq́, librum,
Vrbes ille tibi dabit trecentas.
Vrbes cum fluuijsque mœnibusque
Tam docta artificis manus politas,
Vt cum Naiadum chorus sororum,
Antra quæque tenet Lepontiorum,
Quæ fontesque lacusque quæque montes,
Atque harum pater animumque Rhenus,
In ripa ad liquidas videret vndas,
Admirans loca nota littorumque
Expressos tenui sinus colore,
Et fratres fluuios: manusque tollens,
Hicne solus eo, vel alter inquit,
Rhenus? alter at Albis & Mosella?
Et vos congeminâstis, ô puellæ,
Quæ mecum gelidos habetis amnes?
Inclusum exiguæ nuci vetustas
Grandi Mæonij poëma vatis
Admirata fuit: magis nepotes,
Hoc miremur opus, breuis libellus
Cunctas exhibet iste ciuitates,
Quotquot vnda ferit marina, quotquot
Rhenus, Sequana, Tyberis, atq́, Iberus.
At tibi bona multa sint, Georgî,
Phœbi deliciæ, pater leporum.
Te duce innumeras videmus vrbes
Amissam reparasse dignitatem,
Et cultas magis, & magis venustas,
Nunc tandem superas venire in auras.
Viues. hoc tibi quidquid est laboris
Omni perpetuum manebit æuo.
Tibi magna Pales, & alma Diuûm
Ops mater, tibi ciuium cohortes,
Et Lares simul & simul Penates,
(Quos hic vestibulum tenere cerno)
Ornabunt niueis caput corollis,
Et Phœbus pater, & nouem Camœnæ
Et quantum est hominum eruditiorum.

IOAN. MELLERI PALMERII
SYLVA, IN
THEATRVM VRBIVM GEORGII
BRVIN, AD EBERHARDVM SVDERMANVM.

Capitoliū Agrippinæ ad instar Romani: Marlianus & alij: Eorum boarium & annonarium.

AEC quæ longè alias inter caput extulit vrbes,
Qua Rhenus Mœno cum fratre, sorore Mosella,
Fallor? & Mœno cum fratre, & fratre Mosella?
Hinc atq́, hinc viridi prætendit cornua ripæ,
Agrippina, Vbio commista & sanguine gentis
Tybri, tuæ, (quanquam heu) Druso, duce, & auspice Druso,
Ripa fuit quondam molli vestita salicto,
Tum cùm Roma tibi belliq́, togæq́, maneret
Partus honos, vec victe manus Tyberine dedisses.
Aspice, vbi lenem scandunt Capitolia cliuum,
Is dumus stabat locus, & sine frugibus herbis:
Illic quà spectare forum maiusve, minusve
Nunc datur. vnda rates vento, remoq́, ferebat,
Et dat iter Plaustro via quæ dedit ante carinæ,
Quo Petri gradibus fanum se sustulit, olim
Pro tectis salices stabant, pro turribus vlmi.
Quid loquar aut templa, aut certantes arcibus ædes
Nobilium? quid quæ de marmore curia surgit?
Quæ nunc spectantum mirantia lumina vertunt,
At tum pabula erant gregis, & sine nomine tellus,
Miramur? quæ iura dedit terræq́, mariq́,
Roma fuit quondam colles, in collibus herba:
Iam noua, quando vetus cœlo caput Alba ferebat:
Nec dominas semper Nereo Tybris intulit vndas?
Nec semper stetit Alba, albæ suis omine nata.
Nullas AEneæ viderunt sæcula Pisas,
Missiliam nullam: quæ nunc versantur in ore
Omnibus, & quà inuectus equis petit, æthera Titan,
Et quà præcipitem Oceani lauat æquore currum.
Scandentes videas Genuæ de vallibus arces,
Surrexisse putes sumptuq́, manuq́, deorum:
Atqui ætas veteris Genuam nesciuit Homeri:
Vrbs Venetum, magnæ virtutibus æmula Romæ
Pro portis cui est Tethys, pro mœnibus æquor,
Bigarumvé loco celeres subire carinæ:
Sola palis quondam Hunorum fuit ante sagittas:
Quæ pedibus si quando tuis adeunda daretur,
Vnam collectum mundum mireris in vrbem.
Tantum æui mutare valet longinqua vetustas.
Nam noua cum primo fœtu se terra profudit,
At Cereris cupit messes in luminis oras
Tollere, & ignotis herbas commitere ventis
Vitam homines inter tractarunt secla ferarum:
Nulli vrbes, nulli cinxerunt oppida muri:
Pallas adhuc tenuit nullas in collibus arces.
Quæ peteret natura sibi, dedit omnia tellus,
Illa cibum vulgò, vestes illa, illa cubile
Præbuit, vt fama est, haud vllo saucia ferro.
Nondum tollere opes, ac cœlo educere molem,
Laus erat: & quæ nunc est vita, lacessere factis
Fortunam: nec velle modum sibi ponere luxus:
Sed frutices inter, inter spelæa ferarum
Sub Ioue nudabant terræ membra horrida membra,
Qualia posse putes imponere Pelion Ossæ,
Vt coniurati cœlum rescindere fratres.
Iuncta Venus dabat, & rèddebat gaudia, iunctis
Ad somnos arbor, quos illa, vel illa vocasset.

Prima ætas mūdi, cum omnia spōte terra producerct.

At no-

At nouitas mundi nullo poscente ferebat
Omnia: quem nunc ex alio flatus excipit alter.
Ipsa sibi pinxit tellus sua floribus arua,
Et magnum arboribus, quas inde, vel inde ferebat,
Crescendi dedit immissis certamen habenis.
Quæ tunc tarda venit, factura nepotibus vmbram,
Si qua fides, anno sparsit sua brachia in auras,
Quodq; magis, nullo se semine sustulit ilex.
Ac mali coma, cum Baccho, Bacchiq; sorore
Sponte sua in superas terra caput extulit auras;
Et, mirum dictu, cœlum non iussa petiuit.
Nondum alterna sitim cœli collegerat æstas,
Nondum bruma suo syluas spoliarat honore,
Cùm primùm lucem pecudes hausêre, nec vllo
Iupiter in gremium vxoris descenderat imbre.
Ver erat, & sæuis parcebant flatibus Euri.
Necdum vsus silicis venis excuderat ignem:
Vulcano molliri cibos res nulla monebat,
Nec mora. cœpisti (sic dij voluistis) ab antris,

Altera ętas qua summa illa fœlicitate homines exciderunt.

AEole, luctantes hyemes, cum grandine nimbos,
Cum nimbis ventos, ac vasto murmure fluctus
Mittere, & absæuos armare in prælia fratres.
Tum primum emissus madidis Notus euolat alis,
Noctem, hyememq; ferens: manat cui plurima mente
Vnda: atque hinc, illinc rorant pennaq; sinusq;.
Nec satis: hinc Euros mittunt orientia solis
Lumina, & iratis addunt æstumq; minasq;,
Illinc Hesperio quæ littora sole tepescunt:
Opponunt Zephyros, quis credere posset? ab igne
Frigus, & in medio nautis æstate leuamen.
Hinc Boreas, illic Boreæ contrarius Auster
Bella mouent replentq; suis stridoribus auras:
Illi vndis glomerant. glomerant atque imbribus imbres;
Et nemora, ac rauco percurrunt murmure pontum:

Annus, qui hucusque summa aëris tēperatione processerat nūc deinceps calore & frigore distinctus.

Parua loquor: cœli quoque turbine nubila raptant.
Tum Deus, vt perhibent, contraxit tempora veris
Perpetui, & spacijs exegit quatuor annum:
Verè grauem iussit terram cum floribus herbas
Fundere, & è viridi protrudere stipide gemmam.
Illa facit: sed dum frondes in aperta ministrat.
Ver fugit, heu cur iussa soror dare terga sorori?
Et riget æstiuis hirsutus campus aristis
Ac modo vix culmis agros vestiuerat æstas
Torrida: cum plenis spumat vindemia labris.
Mox ponunt frondes: quàm sæuo frigore? syluæ,
Atque vndas astringit hyems, & flumina nectit.
Quid faciant? densat mutatus Iupiter Austris:
Hinc Euri tonat, hinc Zephyris domus: viget ab alto
Arboribusq; aruisq; Notus, pecoriq; sinister:
Et sacro coruus pluuiam vocat improbus ore
Ac pariter ventis cœlo niuis aduolat imber.
Tunc primùm structo coluit focus igne, nec ante
Excisas mentem dederat Deus vrere syluas.
Tum primùm subire lares & tecta ferarum,
Sicubi monte Iouis vndoso robore quercus
Porrigeret ramos, aut valle recederet antrum.

Antra & speluncæ pro ædificijs.

Heic: seu sol referatq; diem, condatq; relatum,
Membra solo sternunt, ac lassa quiete remittunt.
Et Phœbus medio cùm diuidit axe colores,
Heic gelidum captam frigus cum frigore somnos.
Ante dabant oculis nudos spectare lacertos,
Fœmina nuda, latus nudum, nuda omnia, quando
Prima nouam exciperet cœli indulgentia terram,
Vt memorant, ac iusta quies hyemem inter, & inter
AEstum iret nec dura moueret prælia cœlum:
Nunc vsus docuit spolijs vestire ferarum
Corpus, & iniectos humeris componere amictus.
Nec victum dant corna, vel ab Iouis arbore glandes,
Aut fraga aut duris hærentia mora rubetis:
Non Baccæ, aut vulsis pascunt radicibus herbæ;
Sed iunctos remore gradum conferre iuuencos
Cogunt, & sulcos matris deducere tergo.
Tum reuocare aruum atque anni spem credere terræ
Tempora monstrarunt: & in horrea condere messem.
Non tamen aut posito signare limite campum
Fas est: aut mouet è dubio vicina rixam.
Fine colunt nullo: & longo in deserta sine vllis
Hospitijs pecudes iungunt, si credere fas est,
Sed fas: atq; etiam in medium quæsita reponunt.
O vos, ô nimium felici sidere nati,
Saluete heroês, salue optima temporis ætas:
Vos mea dum poterit siluas habitare Thalia,
Vos dicet; seu sol terra, seu luna ministret,
Vobis quæque dies lucem dedit orta videre,
Quæque exuta anima stygijs caput obruit vndis,
Læta fuit, quamuis potuit non læta videri.
Vobis nulla maris pinus descendit in vndas:
Vento credere, & à terra conuellere funem,
Non fuit, ac dubio metiri sidere pontum:
Nunc iuuat iratum remis impellere marmor,
Et caput obiectare fretis, ac fidere ponto.
Tum domitas nullus gentes ditione premebat
Princeps, imperij nullus data frena tenebat:
Nemo bonusve, malusve aut bello, aut pace regebat
Infrenes populos, ac primus ad arma vocabat.
Ipsa illis natura facem præluxit, & ipsa
Virtutis docuit recto decurrere calle.
At nunc mille metus, & mille pericula cingunt,
Hinc terga, hinc frontem fures in vincula capti
Crura, manusq; addunt: luitur & sanguine sanguis,
Non vnus, mille imperij moderantur habenas:
Et quos nemo suo quisquam pede presserat, eheu
Colla iugo præbent, sub tristia iura vocati.
Quid tamen id prodest, miserorum onerasse catenis
Colla? aut quid laqueo fauces innectere furum?
Si pauci alterius metuunt scelerare penates:
Si vitam frater petit, hospitis hospes?
Num magis idcircò tutatur ianua limen?
Num minus insidijs ac fraude pecunia pellet
Latronum rapta vel præmia veste petuntur?
Ipsi iam proceres, & si modo vera fatemur,
Reges exercent dextra, leuaq; rapinas.
Eumenides sæuæ, vosq; ô pallorq;, tremorq;,
Quid mihi vobiscum est? me ad mundi prima redire
Secla iuuat, quando quos ipsa volentia rura
Reddebant fructus, quæ tellus picta natabit
Hinc atque hinc varijs distincta coloribus arua,
Carpebant: quando nec cantu accendere Martem
Nec duras soliti miscere in prælia dextras.
Non quisquam excidio alterius petijsse penates
Gaudebit: nemo spumas salis ære ruebat.
Quando se nondum spreta pietate solebant
Ipsi cælicolæ mortali ostendere cœtu.
Sæpè suo sese in terras demisit Olympo
Iupiter, & populi sacris tulit auctus honores.
Sæpè suo Pallas, deduxit stamina fuso,
Et quam protulerat, reliquis quoque tradidit artem,
Quid (quod Parnassi Bachus, nisi vana loquuntur,
Thyadas effusis è vertice crinibus egit?
Nulla erat occultum, quæ vendere nosset amorem:
Nullus qui alterius pretio traducere messem:
Sed venus in syluis iungebat corpora amantum.
Heic quæ lapsa iugo liquido pede labitur vnda,
Et noua odoratis adolescit frondibus ætas,
Mutuo nectebant inter se gaudia, nullo
Empta malo cuiusquam, nullo quæsita dolore.
O mihi tam mea si neuissent stamina parcæ
O si quæ tenerum misisti mater in auras,
Tum lucem haurire dedisset optima mater,

Tertia ætas cum desierunt sub diuo agere, aut in speluncis.

Optima, non pridem quæ cœli parte recepta
Præmatura, domus nostra spes linquis inanes,
Eheu: sed cœptum mihi texat Apollo laborem.
Postquam vsus rerum varias sator extulit artes,
Hi, quos ingenium vulgus supra extulit, ausi

Sordi-

Sordibus è tantis vitam, tantisq; tenebris
Eripere, & dederat quos mundi infantia mores
Commutare nouis monstrarunt rebus: & omnes
Virtutes vitijs terra concedere pulsas
[Natæ artes bonæ, sed bonas malæ secutæ.] Egerunt. TANTO STAT EA empta dolore voluptas.
Tum mulier coniuncta viro concessit in vnum:
Et tum dulce patris onus è ceruice pependit
Filius, ac magnum impleuit genitoris amorem.
Antiquam neque enim patrius consistere mentem
[Coniugium.] Passus amor duro pepulit de pectore saxum.
Heic & spargere rure casas. & iunge tecta.
Admonuit frigus, nec aperto cadere cœlo.
Primum congesta suspendere fronde penates
[Rudimenta architecturæ.] Conati, ac iunco latera intertexta locare:
Mox etiam (sed enim mentem Deus addidit auctor)
Ducitur arbuteis partes è cratibus: inde
Mœnibus incingunt vrbes, tua munera Pallas.
Nunc pudet aut molles sub diuo carpere somnos,
Aut dorso nemoris vigilem iacuisse per herbas:
Sed muros vallare, & cælo attollere turres,
Ponere & obducto surgentes ære columnas
Mens est, & validas armare in prælia cornos.
[Doctrinæ liberales emiserunt.] Ac stabula hyberno à ventis opponere soli:
Ne, quod sæpè solet: pecudes ex agmine rapta
Pabula viua feris præberent dentibus hausta:
Et ne Rhiphæi pennis quæren ur ab Euri.
Mox tellus dedit, æternæ quæ frangere primus
Naturæ cuperet portarum claustra: nec illum,
[Prometheus.] Quod stigijs Deus haud cassas admouerit vmbris:
Nec, quod fata breui claudantur fine senectæ,
Terruit, alti quin extra procederet orbis
[Promothei aquilia.] Mœnia: & æthereum cœlo subduceret ignem,
Ignem, quo discussæ vmbræ, & lux reddita menti est.
Ille equidem longos meditando condere soles
Pergit: nec seræ meminit decedere nocti,
Aut miser in dulcem declinat lumina somnum.
Sæpè etiam lasso species in pectore mille
Vertuntur: tum sæpe relinquit nocte quietem
Excitus: & nunc multa animum, nunc consulit aures,
[Multi alij viri docti, ætate Promothei secuti.] Diuidit huc, illuc curas: totumq; pererrat
Naturam rerum, versatq; per omnia mentem:
Post alios, & post alios perducit in auras,
Quos iuuet an seros fama migrare nepotes.
Pauca quibus tenebræ claudant, qui, credere possit?
Sub pedibus quæcumque homini per inane geruntur,
Quæque supra caput æthereis cernuntur in oris,
Ingenio claudunt: nec segne per otia tempus
Effluxisse sinunt, seram fert luna quietem,
[Metella prodierunt atque inde fabri.] Si fert: mordaceq; sedent in pectore curæ.
Tunc ferrum infesto cœpit splendescere ab igni:
Tunc & sub duris crepitare incudibus æra.
Aëra dedit tellus: quod itum est in viscera terræ?
An quod Vulcani siluas exederat ardor
Ab radicibus: & matrem percoxerat igni
[Lucretius lib. 5.] Tellurem, vt ferri venis manaret & æris
Riuulus, & tanquam flueret fornace remissus.
Nam, nisi vana fides, ventis discordibus ignis
Robora comprendit: terraq; elapsus in altum
Ingentem cœlo sonitum dedit, imaq; summis
Vertit: & ab volucrum oppressit sobolemq; laresq;.
Primum vnam terræ pinum dat: at inde secutus
Per ramos victor, perq; alta cacumina regnat:
Et totum inuoluit flammis nemus inuia linquunt
Siluicolæ sua lustra fuga vndique, & vndique terror.
Deest iam terra fugæ: atque omnis considit in ignes
Ex imo silua: ac flammis non ante volutus
Ad cœlum exundat vortex, Notus adiuuat iram
Cum Borea atque acres glomerant incendia venti.
Sic ardor terræ calefacta per ossa cucurrit
Deditus, atque illam sua fundere dona coëgit.
Quæ tum homines (illis animum Deus vltro ministrat)
In variam formam ac faciem decurrere rerum

Iusserunt: ferro seu leuia radere tigna:
Seu vellent conferre manus, seu vertere terram.
Ergo fabrorum tunsis incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, dum forcipe massam
Versant, & summa in numerum vi brachia tollunt:
Nec pridem inuentis taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntq; duta vt grauis æstus ab aura
Ne quicquam furat, & fornacibus ignis anhelet.
Quid non longa dies nigra sub nocte sepultum
In lucem profert? aut quæ via clausa tenebris
Non adeunda hominum ingenijs latet, vt semel acres
Subiecit virtus stimulos: tenuissima fabri
Mucronum aut are, aut ferro fastigia ducunt.
Parua loquor: torques, qui lumina fallere possint,
Elimant, tanquam si tendat aranea telas,
Addunt vt facili tectu momenta sequantur,
Et medium curua in sese rota torqueat axem. [Sphæra Archimedis.]
Præterea naturæ animat manus, æmula saxum:
Et simulat veris auro spirantia signa. [Quadrigæ Myrmecidis.]
Iam videt in fragili sua Iupiter æthera vitro.
Iam manus in parua magnam nuce claudit Homeri [Pocula Mynis.]
Iliada: & totas obscurat musca quadrigas.
Iam videas taurum vaccæ admugire Myronis: [Nomen artificijs non reddit Valerius Max.]
Atque equus in tabula spumas mentitur, & ira
Collectum patulis voluit sub naribus ignem.
Cura prope deceptæ casus se miscuit arti:
Primitiæ mundi, & simplex sine veste vetustas,
Tuq; ô barbaries victu lætata ferarum,
Quo nunc ille abijt vestris in moribus horror?
Cum gens seu saxo, seu duro robore nata,
Quies neq; mos, neq; cultus erat: nec ponere tecta,
Nec componere opes norant, aut parta tenere:
Sed silua atque asper cultu venatus alebat.
Quas nunc ille Patrum cessit delatus in oras, [Lappi & vicinæ gentes quædam ad septentriones antiquã morum ac cultus simplicitatem retinent.]
Dij quantus squalor? quæ sese in Tartara misit?
Scilicet extremam in Scytiam, quâ tarda silet nox
Semper, & occulto densantur sole tenebræ:
Quâ Nereus tergo ferratos sustinet axes:
Non campo surgunt herbæ, non arbore frondes:
At cumuli surgunt niuis, & se montibus æquant.
Aut huc, quâ Phœbus ponit discrimina mundo,
Et iacit hinc, illinc vtramq; in Thetyda flammas:
Inde solis vbi misso pinguntur ab igni, [In nouo orbe, non ita pridem, reperto antiquitatis illa vestigia hæserunt.]
In quos dulcis sequitur probitasq; decusq;.
Addunt se comites pietas paxq; aurea: it vna
Simplicitasq; boniq; parens placidissima amoris.
Heu tantum licuisse hosti in tua viscera postquam
Implesti fama Europam, non ante teperta
Tellus quàm Liguris peteret te cura Columbi.
At iam nostra Pales etiam sine sorde, sine vl o [Immodicè in indos sæuitum.]
Incultu ac squalere pedem fert læta per agros:
Vtrius ille nitor morum migrauit ab vrbe.
Cœperat vt sulcis frumenti quæreret herbam, [Agriculturæ ipsi hinos accessit.]
Atque sua truncos opera sentire volentes
Poma doceret: at inde artes se vertit in omnes
Rusticus: & curam venientem extendit in annum.
Nec mora, nec requies: aut credita semina versi
Accipiunt sulci, aut messis venit annua cura.
Præterea fossis oleas, multoq; fluentes
Supponit Baccho vites, iam primus ad auras
Palmes egit sese, cultoris ab arte vocatus.
Nec curat fructus: (quamuis) sed vt omnis ad vnguem
Arboribus positis secto via limite quadret:
Atque animum in speciem poscat perducta sub auras
Vinea, & in vacuum possint se spargere rami.
Mox & fœderibus dulces confundere succo:
Instituit, ac mistos ramis inducere flores:
Vt sublimis equi tardo miscetur asello
Ardor, & exitio generis cadit vltimus hæres.
Ergo ascita suæ prius eripit arma sorori.
Et nomen gaudet pomus mutare salignis
Stipitibus, sorbumq; suo distendere succo

Pinguis & affinis frondes oleaster adoptat,
Persuadet moris ficus mutare colorem:
Altera & alterius genus inserit arboris arbor
Stirpibus, vt frondes miretur, & haud sua poma,
Postquam læto ab humo se ad sidera sustulit auctu.
Tum scorbibus mandant effossa cydonia siluis,
Cæteraq; vt durum mutent cum matre saporem.
Et quas non artes hominum ex se prompsit in auras
Ingenium: vel quas natura accedere partes
Ignauus vetuit circum præcordia sanguis?
Omnia obiuerunt animis & fortibus ausis:

Nauigationis initium.

Felices, rate si nullus mare nauta secasset.
Ille quidem hoc vellet, fluctus cùm ad sidera tollit
Æolus: & longè scopulis illisa reclamant
Æquora, dij quantum ignaris factura timorem.
Illi sub terris veniunt mala multa, cui autem?
Qui primus struxit volitantem flamine currum,
Atque iter inuito fecit per cærula Nereo:
Illum funesti vexetis Erynnides, illi
Æternas Tityi inter aues sua pœna vagetur
Qui primus stellis numeros & nomina fecit
Nauita & ostriferi fauces tentauit Abydi:
Tentauit nostro atque alio sub sole iacentes
Terras, & cursu rudia imbuit æquora ponti.
Quid facis? ah, reuoca cursus ad littora: redde
Te terræ: diuos, & non tua regna lacessis.
Ventorum est quodcunque paras, vix vlla carina
Consenuit, quin ipse rates Aquilonibus arcet
Neptunus sæuus ventis: & turbida cursum
Luna negat cum fratre, & fratre: ac mox super ingens
Porta tonat cœli. perges contendere cœlo?
Pergis: nec causas differs contexere leti,
Infelix, etiam quid cogitet Auster & Eurus,
Explorans, ipsis Austris rapiendus & Euris.

Mercatura pretium fecit auro.

Sic primum in summum argentum successit honorem:
Et prius abiectum è contemptibus exijt aurum,
Ex illo fluere, & retro sublapsa referri
Omnia: donec in hac se tempora protulit ætas.
Namq; aurum postquam virtuti dempsit honorem,
Continuo impietas, eheu, dare terga coëgit
Spemq; metumq; Deûm: & terram Ioue nata reliquit.
Nil iam hominum reuocat mentes, quibus excidit omnis
Relligio, atque omnis decessit pectore virtus.

Nauigatio &c. Nauigatione, mercatura, à mercatura auri atq; argenti æstimatio vitijs impleuerunt terrarum orbem.

Tum sese magno tumefacta superbia fastu
Intulit in terram, atque Erebi caput extulit vmbris.
Tum mollire animos & fractos soluere sensus
Luxuries cœpit, linguamq; & nectere crura.
Cœpit auarities furto distendere saccos:
Cœpit cognatas furor in se vertere dextras,
Virgo suum falso traxit candore maritum:
Sæpè suo turpem passa est mala corpore mœchum,
Casta prius, nulloq; animum labefacta ab amore.
Iam studium est scortis vulgò conquirere amantes,
Naturæq; decus mercato pendere luxu,
Et niueum Eois pectus variare lapillis.
Nulli iam victum, vel præbet sylua latebras:
Nec modo fundit humo facilem iustissima victum.
Tellus: sed nec rure dapes dat solus inemptas
Hortulus, vt nullos addit Neptunus honores.
Fabrorum ex amplis tectis lux suscitat arma:
Ipsosq; è magnis laribus rus mittit in vrbes
Agricolas: vrbes oneratos terga remittunt.
At quibus arrisit vultu fortuna benigno,
Virgatis lucem sagulis, si resq; genusq;
Suaserit, aut animus: raro inferiora secutus,
His permulsa domus iucundo ridet odore:
Candet ebur solijs: mensis sua pocula lucent
Ex auro solida, aut si quid præstantius auro.
Tota domus Cerere, & Baccho, gaudetq; Minerua,
Vellera mutantur Tyrios incocta rubores
Impenso: & tenues, Bombycis viscera, tela.
Venimus ad summum: nihil est quod Crastinus addat

Sol nisi si solio tendas depellere diuos.

Secuta Dei ira, qui tres clades hominib. immisit, famē morbos, bellum.

Ergo Deus terræ mittit stragemq; luemq;.
Et sæuis addit morbis bellumq; famenq;,
Primùm frumentis labor additus, inuida culmos
Vt rubigo ederet, Phœbi, siue igne sororis:
Tum tribuli, fruges tum carduus inter, & inter
Herbas horreret, non his, non vtilis illis.
In riguis pater, & luxu ridentibus aruis
Lappas ac steriles dominari iussit auenas,
Si tibi non agros iterumq;, iterumq; nouarint
Rastra, nec, vt res est, ibi labor actus, in orbem,

Deus agricolas diris prosecutus.

Scilicet antiquam ad vitam te silua vocabit:
Decussusq; cibum dabit ab Iouis ilice fructus.
Sæpè etiam, nempè ira Dei quando vrget ab alto,
Omnia si facias dextraq; adiutus & arte,
Expectata seges vacuis eludet aristis.
Cùm benè condideris & spe tua magna voraris
Commoda, curgulio farris populatur aceruos
Impune, atque inopi metuit formica senectæ.
Sæpè hyemi negat autumnus decedere, veri,
Sæpè gelu, sæpè est alienis mensibus æstas:
Atq; ita nulla animos tollent sata gramina nulla
In teneras audent tuto se credere frondes.

Fames.

Et quoties tandem victum seges ægra negauit
Humano generi, exitium splendentibus astris?
Acre malum, fateor: sed morbis addere morbos,
Is dolor est homini duro ex Acheronte creatus.
Hi facerent, læti toties in limine mortem

Morbis.

Orare, & mœstis arcessere vocibus Orcum
Caussa esset nulli: ac dextra finire dolores:
Non cuiquam vlceribus vocis via cepta coiret:
Non animi interpres manaret lingua cruore:
Non pectus vis per fauces immissa repleret
Morbida: nec cum se venis diffuderit ardor,
Spiritus ore foras tetrum aspernandus odorem
Vulueret, aut miseros sacer ignis adureret artus:
Non turpes papulæ, non turpis olentia sudor
Membra sequeretur: non riuus naribus iret
Sanguinis & Stygijs animam submergeret vndis:
Nec quosdam morbo caperent obliuia rerum
Cunctarum: nullos quaterent aut frigore tusseis,
Aut febres æstate: gradum non ægra senectus
Infirmum traheret, nec duceret ilia: semper
Integro solidæ starent in corpore vires.

Pestilentia.

Quid? cùm tempestas autumni incanduit æstu
Morborum, vt sæuo cumuletur funere funus:
Sæuit & in lucem infernis immissa tenebris
Tisiphone: currum morbos agit ante, metumq;,
Horribiles visu formas, luctumq; famemq;,
Omnia quæ primis stabulantur faucibus Orci:
Successuq; auidum gaudens caput altius effert.
Deletu liberis super examinata parentum
Corpora, vel patribus natos super edere vitam
Cernas, quà gressu infesto sese intulit agris:
Et rus, & viduas exhaurit ciuibus vrbes:
Quando per incautum serpant contagia vulgus:
Et quibus in captos sacra pestis abiuerit artus,
Vel prius heu nona vel reddant lampade vitam
Solis: dum missat gelido medicina timore.
Nam quod sæpè alijs cœli dat templa tueri,
Si famam, forsan vitæ mihi claustra resoluat:
Vt taceam, ars quod clade manus dat victa Chyronis:
Et Iouis imperio morti sua iura remittit.
Non sat erat, nisi signum etiam Bellona tonaret
Cadis, & vna dies hominum detruderet Orco
Millia multa, truci versa in sua viscera ferro.
Nam simul Alecto Dirarum ab sede sororum
Excita, infausto superum pede contigit orbem,
Arma manu ciues poscunt, arma, arma iuuentus,
Arma fremit: mox & bellum & cruor imbuit arma.
Illa potest geminos armare in prælia fratres:
Illa odijs versare domos, & crimina belli

(:)(:)(:) Cudere

Cudere: mille dolos, mille ex se promere fraudes.
Nec mora, Saturni falces curuantur in ensem.
Et bello Geticos taxi torquentur in arcus.
Hinc pelago, hinc terra dubijs Mars errat in armis,
Vel mare, vel cæsis pinguntur ab oßibus agri.
Ah illi solido stabat de marmore pectus,
Illi erat & triplex circum præcordia ferrum:
Si quicquam dedit, aut tygris dedit vbera, sæua
Aut vrsa, aut sæua si quicquam sæuius vrsa:
Qui primus geßit collato prælia Marte:
Cui nec pendentes animum circum oscula nati
Flexerunt; quem nec pietasq́ fidesq́ repreßit:
Nec: sed musa redi: metam breuiore petemus
Cursu, atq́ adductas retro tendemus habenas.
Postquam bellorum fluctus miscere repertum est,
Mille ac mille virum sudant, luctata per arctum.
Ambitionis iter, summo succedere honori.
Quare sub leges victos cecidisse tyranni
Res monet: atq́ iugum domita ceruice subisse.
Mox iterum ad fæcem rerum omnis summa redibat.
Nec cuiquam pede sat stabili fortuna manebat:
Cùm velut è summo funesta in tartara fulmen
Deijceret Reges: regniq́ insigne corona
Sub pedibus vulgi amissum lugeret honorem:
Priscaq́ maiestas soliorum euersa iaceret.
Tunc arces primum infestum Mars vertit in ignem:
Tunc fit præda pecus pereunt cum nomine gentes,
Subuersæq́ ruunt vrbes, dubiaq́ minantur,
Coloniæ deducendæ initium. *Tunc veteres iußit victor migrare colonos:*
Acccepitq́ nouos deducta Colonia ciues,
Nam si quæ populo tellus alimenta negaret,
Antiquis victos laribus decedere, & agros
Cogebant sibi cum tectis transmittere habendos:
Aut noua pone vrbis fundamina, iusso
Cæmentis ad cœlum & saxis surgere muro.
Primum iuncta suo cum coniuge vacca subibat
Aratrum: magnum muris crescentibus omen.
Vt Lucina suis succeßibus impleat vrbem:
Nec; quod sæpè; Venus aruis exerceat arma
Nil profecturis; ac fallat vota parentum.
Tum nouus arato tellurem dente ruebat
Vomis: & impresso signabat mœnia sulco.
Namq́ æris iam tum tempus patefecerat vsum,
Cùm clausum tegerent montes sine nomine ferrum.
Aëre solum terra findebant: ære ferebant
Vulnera, quando manus Mars iunctus ad arma vocabat:
Donec in opprobrium ferro falx ænea cessit.
At tamen antiqui hæserunt vestigia moris.
Sic quod longa duci ad talos demissa pependit
Vestis, qui presso scindebant vomere terram:
Vsum hinc annorum longus seruauerat ordo:
Atque ita mos fuerat soceris se ferre subinis.
At qui signabat primo molimine fossam,
Solis ad occisum solis ducebat ab ortu:
Solis ab occasu solis vertebat ad ortum.
Qui portas habiturus erat locus omnis aratro
Intactus mansit, neque vulnere saucius vllo:
Sed ferrum summo vestigia puluere preßit:
Fallor? an vt greßus illac inferre licere?
Cùm sua relligio tueretur mœnia, nulli
Saltu victa vt non lueret quoque sanguine culpam.
Penates. *Post vbi tollere humo, cœloq́, ostendere turres.*
Incipiebat, & vrbs iunctis crebescere tectis:
Vos patrij, vos, quorum essent in numine, diui,
Sueti humiles adhibere preces, in vota vocabant
Si vrbs esset in potestatē hostium ventura. *Vos omnem salua pestem depellere ab vrbe,*
Nec fas esse pedes hostem intra mœnia ferre,
Si non ante sua migrassent sede penates,
Credebant. id relligio laudabat auorum.
Penates, ac dij tutelares emigra- *Vos quoque cura Lares tectis præfecit auorum:*
Et castas sanxit seruare arasq́ focosq́.
Vobis ferre preces: vobis suspendere bullam:
A Vobis dubijs rebus sperare salutem: bant & qui vrbem obsidione premebant eos euocabant. Seruius.
Et pacem vino, vel poscere thure solebant. Lares.
Post fuit, vt sanctis fundarent legibus vrbem. Politia.
Scilicet, vt (quæ sola tenebant vincula ciues)
Pœna sequeretur sontes, & præmia iustos:
His sine perpetuus tota Mars sæuiat vrbe:
His sine non somno, curæ non luce relinquant:
Non sit in hanc, illam quisquam qui dormiat aurem.
Sed semper ferri pauidos circumstrepat horror.
Ipsa solum virtus mutet, nisi legibus instes:
Et quatiat commota faces discordia. donec
Alter in alterius deponat sanguine vitam.
Vt quando cursu sese effudere quadrigæ,
Ne quicquam auriga manibus retinacula tendunt:
Ipsi se saltu igni pedes super auia mittunt:
Effunduntq́ duces, rapiuntq́ in deuia currum:
Haud aliter calidos in se discordia ciues
Armet, pulsa foro si fas, & iura recedant.
Qui ius in manibus gestent, & viuere rapto
Tentent, quantumuis magna se ab origine iactent,
Altera non videant surgentia cornua lunæ.
VSQVE ADEO casu ius & concordia eodem
Stantq́ caduntq́: nec est cur altera commoda speres,
Vtraque ni teneas, vinclo sociata iugali.
Acceßit cœli metus, & reuerentia diuûm:
Quæ postquam semel ararum compleuerat orbem. Relligio.
Mox alia, atque alia vulgauit numina terris:
Vt tandem fœdè ante oculos oppressa iaceret
Vita hominum: nec ferre caput, nec mittere contra
Auderet vocem: tantum dabat arcta timoris
Relligio: quæ sese à cœli parte suprema
Ostendebat & in mentes illapsa fluebat.
Nullam vnquam Phœbus, qui terras lumine lustrat,
Aspexit gentem, cuius non vlla sederet
Relligio menti: quæ libera lumina cœlo
Tolleret, & longè rediret tela Cyclopum.
Hinc natum est, demum genibus se aduoluere ad aras:
Velatum verti ad lapidem: tum sanguine multo
Spargere quadrupedum, diuis ridentibus, aras:
Et se sternere humi prostratum: ac pandere palmas
Ante Deûm delubro: ac votis nectere vota.
Quantos tum gemitus ipsi sibi, vulnera quanta:
Quas lacrymas seris peperêre nepotibus? eheu,
Omnia complebant mortis nigrore: solutam
Nemo metu cœli seruabat ad omnia mentem:
Nemo foras miseri strepitus Acherontis agebat,
Fulmine deiecti fundo Titania pubes,
Ah genus antiquum terræ, voluuntur Auerni.
At Tityo porrecta nouem per iugera corpus
Tonditur, æternoq́ habitat sub pectore vultur.
Tisiphone multo pallam suffusa rubore,
Vestibulum inferni seruat noctesq́ diesq́.
Quinquaginta suis immanis hiatibus hydra
Intus habet sedem, & supra caput imminet vmbris.
Quæ quanquam nullis peperit rationibus error,
Suaserunt animo fines transcendere iuris
Nolle: nec à recta ferri ratione per iram:
Quando ad Plutonem sequeretur pœna nocentes:
Nec Stygiis iniustos in morte relinqueret horror.
Si quisquam leges fixit pretio atque refixit:
Si thalamum inuasit natæ: si vendidit auro
Seq́ suosq́ omnes: si est impia castra secutus:
Si non est veritus dominorum fallere dextras.
Si quibus innocuo fraus est innexa clienti;
Inclusi exspectant pœnam. quidni impia pulset
Corda pauor? retrahatq́ animum non spontè sequentem?
Hoc bene si validas aui contemnere vires
Numine credebant; hominum neq́ fata timere.
At diuûm muris præfecit Græcia matrem: Cybele.
Atque vrbes eius posuit sub numine tutas:
Muraliq́ caput cinxit festiua corona.
Illam vis Phrygia rapit in deserta leonem:

Sime-

Si memini, vt mediam librari pondere monſtrem
Tellurem, neque poſſe in terra ſiſtere terram.
Adijciunt geminos domita ceruice leones,
Quod quamuis rabie liberis furor arma miniſtret,
Ipſa tamen iubeat collum ſubmittere matri
Naturæ ratio, nec contra ferre parentem
Arma: ſed officijs animum demittere victos.
Quà ſeſe populis medias inuecta per vrbes
Infert, Gallorum graditur ſtipata cateruis:
Gallas per ludibrium appellat Catullus. *Quòd qui non tenuit ſæuus linguamq; manusq;,*
Quin ſe pollueret violato iure parentis;
Hunc ſtygiæ exagitent Diræ terraq; mariq;,
Indignum, liberos oras qui in luminis edat.
At comites iunctiq; manus, & brachia nexi,
Armati in numerum ſtabant: pernice chorea
Armati in numerum pulſabant æribus æra:
Quod ne nefas patriæ commune refellere dextra,
Inſtantemq; vrbi prohibere à mœnibus hoſtem
Præciperent? mortemq; pia pro laude paciſci?
Salue ſancta Deûm genitrix: tibi Dyndima cantum
Exagitata fremunt: frondes tibi tollit in auras
Ida ſuas: totum vadit tibi fama per orbem.
Te ſine non vllæ replentur ciuibus vrbes:
Te ſine non peſtem domibus, non mœnibus hoſtem
Arcent: quæſito aut pellunt ieiunia victu.
Nunc ad te ſublata venit mea Muſa quadrigis;
Seu bigis; nec enim mihi donat Apollo quadrigas;
Sudermane, tuæ iam nunc ſpes altera ſtirpis:
Prima, niſi palmam genitor virtute tuliſſet.
Aſpicis vt varias ætas protraxerit artes:
Atque hominum ſordes vitæ deterſerit vſus:
Vt quæ olim in cœno ante pedes contempta iacebat,
Venerit in ſummum ingenijs ſublata cacumen.
Ex illo retro redit ad cunabula mundi:
Nec meliora poteſt deinceps ſperare relictis.
Nam veluti mulier ſpatio defeſſa fatiſcit,
Atque in ſe quærit vires, quibus ante ſolebat
Pondera ferre vtero, vel nixibus edere partus:
Sic (vires terræ ſiue ipſa ſenecta peredit,
Siue ea de cœlo nobis venit ira Deorum)
Ad ſcopulos mundus ſpatio laſſatus abiuit:
Quæq; dedit quondam tellus ingenia partu
Corpora, vix paruos paruis premit artubus artus.
Sæpè caput quaſſans durus ſuſpirat arator,
Et dolet incaſſum ſumptos cecidiſſe labores:
Ac cum tempora temporibus præſentia confert
Præteritis, actam laudat melioribus annis
Vitam; cum anguſtis tolerarent finibus æuum
Non malè: nec ſegetes mundo cæli ira negaret.
Ipſæ vrbes etiam alternæ ſurguntq;, caduntq;:
Et patrum quibus ante inuidit ſtantibus ætas,
Noſtra nihil præter ſeruarunt ſecula nomen;
Si non & nomen cum re tulit horrida ſecum
Tempeſtas bellorum, ac famæ inimica vetuſtas,
Vnica ſeſe effert virtus ſuper æthera: fine,
Vt res cunq; cadet, nullo claudenda ſenecta.
Hanc pete: cætera da ventis rapienda per auras.
Si tibi dij dederint melioribus ire per artes
Palladis auſpicijs, & famam extendere factis;
Omnes ſupra vrbes quondam tua fama feretur:
Quin ſe tollet humo, ac caput inter nubila condet.
Et cùm forte ſuis ſe infuderit vrbibus æquor:
Multas exitio dederit ferrumq;, dieſq;;
Ipſe hominum viuus póſt fata per ora volabis:
Nilq; manus in te Parcarum iuris habebunt.
Addam: ſi tibi non læuus ridebit Apollo,
Ipſos exitio populos labentibus annis
Ingenio arcebis. nec longe exempla petantur:
Qui puerum leuibúſq; minis, leniq; timore
Pellexit, mitem vt peteres per acerba profectum;
Brunius: atque nouas aures, ſenſuſq; ſequaces
Imbuit: ac dedit Aonios haurire liquores:
Is quantas oculis vrbes, quas ſubijcit arces?
Quas ne fama quidem ad noſtras vnquam attulit aures.
Quid? quod nonnullas tanquam reuocauit ab Orco
In lucem, quibus interitum iam fata parabant?
Quoſdam quas tenebris pridem nox improba texit?
Atq; aiunt ſtygias facto ingemuiſſe ſorores: Parcæ Brunio ſuccenſent.
Nec paſſas animo à quoquam ſua penſa teneri:
Ac caſti veterem Hippolyti reuocaſſe querelam;
Cum vitam extinctus Dite indignante recepit.
Parcite fatales diuæ: nihil ille nec auſas,
Nec voluit, veſtris quo inferret finibus arma.
Si vitam dedit; at vitam dedit AEſoni Colchis:
Nec Iouis, aut Phœbi ſenſit vel tela vel arcum.
At ſi cuiq; libet ſua reddere præmia facto,
Longa illi ſeros ducat is ſtamina in annos:
Eueniet; mea ſiquid habent oracula veri:
Aſpice, nam in tortos apices ſe flamma volutat:
Quamq; prius maior ſe fundit, & aëra lambit.
Hæc ſatis: olim aderit, ſi quid pia numina poſſunt;
Cum te, qua ſacros aperit ſe callis in hortos,
Aonas in montes ducam, modò vita manebit:
Inuidia eſt? ſperabo tamen: nec vota fatiſcent.

D. ADA-

D. ADAMVS VVACHENDORE, GEORGIO BRAVN AGRIPP.

EPICTAM ciuitatem Gedanensem ad me perlatam esse non dubito, quin ex litteris meis XXII. Iunij datis, cognoueris, nunc verò tuis XIII. Et XX. Iunij scriptis, quibus enarrationem misisti, copiosius respondere volenti, ecce, ingens litterarum fasciculus à D. Doctore Sudermanno adfertur, cui & tuæ XX. Iulij datæ, inuolutæ erant. Ad enarrationem, quod attinet, non possum, quin mihi gaudeam, patriæque nostræ ex animo gratuler, quod talem rerum suarum præconem nacta sit, qui eam à perpetua obliuione asserere, totique terrarum orbi commendatissimam, notissimamque facere non dubitauerit. Egregium mehercule facinus, nec à quoquam hactenus tentatum. Sed tuo ingenio quid acutius, perspicaciusque esse potest? Qui tam accuratè, tantoque cum iudicio de origine & nomine ciuitatis differis, eamque densissima caligine abstrusam, & vix vlli ante hac, quoad eius primordia, satis cognitam, ex intimis historiarum visceribus eruis, luculentissimaque enarratione tua omnibus ita conspicuam facis, vt iam toti mundo possit esse notissima, quo nomine, omnes patriæ nostræ ciues tibi quam deuinctissimos esse, & me quoque tibi quamplurimum debere, ingenuè fateor. Quare, quantum in me erit, operam dabo, vt re quoque ipsa me haud ingratum fuisse, experiaris, &c. Vale. Ex Musæo nostro Londinensi, ad Tames in flumen. VI. Augusti, Anno Verbi incarnati, M. D. LXXV.

CANTABRIGIA.

GVILIELMVS SOONVS GEORGIO BRVINO S. P. D.

VNVS, quod ex præclara tua ſupellectile depromptum, politiſsime vir Bruine, ad me miſiſti, mihi, ne mentiar, pergratum accidit. Eſt enim Moſcouiæ gentis, quæ Scythia veteribus fuit, elegans, noua, & accurata deſcriptio. Itaque ea, iam non ad oculos paſcendos, ſicuti præcipis, vtar, ſed multo magis ad animum erudiendum: neque in Muſæo ſolùm collocabo meo, vt tuæ ſuauitatis mihi memoriam ſubijciam, ſed etiam mentis inueſtigatione perpetuo peragrabo. Quod verò me rogas, vt, quæ de Cantabrigia acceperim & cognorim, ea literis mandem, etſi me domeſticæ occupationes ſuſceptarum rerum, & iam inſtitutarum valde diſtentum tenerent, & inopia librorum eorum, quibus adhanc rem opus eſt, laborarem, ſtudio tamen tuo honeſtiſsimo, negare non potui, quo minus ex occupationibus meis, tantulum temporis eriperem, quod tibi commodarem. Quod eo etiam minus grauatè feci, quo inſtitutrici meæ, hanc ſaltem tenuem gratiam referrem, vt verentem iam extrema ſenectute, ex Inſula in Continentem traijcere, Oceano præſertim Geuſijs latrocinijs infeſto, & verecundantem, iam ſolito deformiorem in theatrum prodire, manu mea deducerem, & in vrbium clariſsimarum, digniſsimam quidem illam tali comitatu, conſeſſu collocarem, vnaq; opera, ex inquinatorum noua ſuperſtitione hominum manibus ereptam, tibi homini ſanctiſsimæ Religionis ſtudioſiſsimo, tuendam & ornandam traderem.

Cantabrigia igitur Academia, primi conditoris ſui Cãtabri, Ducis Hiſpani nomen, & famam refert. Is enim, imperante Britannis
Anno orbis cõditi Gurguntio, Belini Regis filio, primus, accerſitis Athenis vſque, magnis propoſitis præmijs Philoſophis, domicilium ibi literarũ col-
locauit. Ita hanc omnium bonarum artium ſedem, Chriſti ortum trecentis nonaginta quatuor annis anteceſsiſſe, Bedam & Alfridum
4095. authores, ſequutus Ioannes Lydgatus, tradidit, & Lanfrancus Richardus Diuiſienſis, Ioannes Herriſonus, Nicolaus Cadnæus, multique alij hiſtoriarum ſuarum monumentis prodiderunt, & temporum ratio ad numeros reuocata comprobat. Hæc eadem à Granta fluuio præterlabente, & maritimas commoditates excipiente, Saxonum lingua, poſtea Cairgrant, Granteceſtre, & Grantebrige, vocitata eſt. Ex pontificibus verò primus, Academiam comprobauit, & auctoritate ſua muniuit, Eleutherius, regnante iam tum in Brita-
A Chriſto nia, Lucio. Qui, princeps regnum Britannorum, miſsis Romam Eluano, & Meduino Legatis, ad Chriſti nomen & cultũ, cum ſubditis
nato 183. ſibi populis, aggregatus eſt. Multas interea clades perpeſſa bello primum, quo inter ſe Diocletianus & Maximinus teterrimi tyranni,
307. conflictati ſunt, conflagrata eſt, reuocataque ad vitam ab Octauio, qui multa ſtudiorum hoſpitia exædificauit: ſecundam deinde cla-
344. dem, à Saxonibus, cum Pelagiana ſchola coniunctis, accepit, dum eam arcere, & profligare diſputationibus ſuis, Diuini homines Can-
458. tabrigenſes nitũtur. Atque ex hac clade, Vortigero auctore, emerſos, excepit tertia calamitas, quæ Academiam planè excidit, à Pictonibus & Saxonibus, alienis à Chriſti nomine gentibus, importata. Horum ſæuitia, ex vnis Bangorenſibus monachis, bis mille trucidati ſunt. Cadvvalladrus Rex, qui poſt, abiecto regio ſplendore, monachorum humilem cultum induit, cum eam ex hac vaſtitate reſti-
638. tuiſſet, quarto à Cymbris, quos nunc Danos vocant, hominibus ſuperbiſsimis, ducibus Inguar & Vbba, incenſa, eſt. Reſtitutaque de-
624. inde ab Alphredo primo Anglorum Monarcha, in hunc vſque diem perducta, numerat hoſpitia ſtudioſorum decem & nouem. Col-
870. legia verò quatuordecim, tanta ædificiorum magnificentia, tantisque opibus, vt regia palatia eſſe dicas, non domicilia ſtudiorum.
872. Scribit aluiſſe eam ſua ætate, Ioannes Maior, homo Scotus, ad quinq;, aut ſex etiam millia ſtudioſorum. Veſtitus communis omnibus ratio, pileus ſacer. Sacrum dico, qui ſacerdotum caput ornat: toga ad talos vſque producta, eadẽ forma, qua ſacerdotum. Nulli extra Collegia viuunt in ædibus ciuium: perpetuas cum ciuibus rixas, & pugnas habẽt. Quod maximè perſpicitur in certaminibus ludicris, quæ æſtate in plateis, clypeis, ictus declinantes, & cæſtibus vulnera inferentes, exercent. Periclitandæ virtutis ſuæ cauſa noctu egreſsi clauis prægrauibus, quales Herculeas fuiſſe dicas, ferro tranſuerſo, quò vim à capite arceant, armatis, rem gerentes, vigilias ſæpè cædunt. In plateis ambulantes, decedi ſibi de via, non à ciuibus ſolum, ſed etiam à peregrino quouis, niſi dignitate excellat, poſtulant: vt iam in prouerbij locum venerit, equum Royſtonium (eſt autem pagus Royſtonum, vnde Londinum hordeum coctum, equis impoſitum peruehitur) & magiſtrum Cantabrigenſem, duo eſſe animalium genera, quæ nemini de via cedant In petitionibus honorũ, grauiſsimas inter ſe ſimultates exercent, nationes Aquilonares & Auſtrales, ſicuti Oxonij fieri cõtingit inter Cambros, quos nos Germanica voce, Wälſchen, vocamus, & Anglos reliquos, quos illi ſua lingua, Saxones vocant. Ianuarium, Februarium & Martium menſes, vt noctis tædia falſant, in ſpectaculis, populo exhibendis, ponunt, tanta elegantia, tanta actionis dignitate, ea vocis & vultus & motus moderatione, ea magnificentia, vt, ſi Plautus, aut Terentius, aut Seneca reuiuiſceret, mirarentur ſuas ipſi fabulas, maioremque, quàm cum inſpectante pop. Rom. agerentur, voluptatem, credo, caperent. Euripidem vero, Sophoclem, & Ariſtophanem, etiam Athenarum ſuarum tæderet. Magiſtratus perpetuos habent: Cancellarium, qui hodie eſt Guilielmus Cecillus Burgleijdynaſta, Regius ſecretorum ſcriba. Oeconomum, quem magiſtratum Robertus Comes Leyceſtrẽſis obtinet. Syndicum; hominem ex iuris municipalis ſcholis eruditum, quod Gilberto Gerardo Procuratori fiſci munus obtigit. Mandatarium denique Cancellarij; cuius muneris dignitatẽ ſuſtinet Ioannes Ithellus Legum Doctor. Neque enim hi magiſtratus alijs, niſi qui in ſumma dignitate poſiti ſunt, mandantur, quique auctoritate ſua, potentiorum iniuria, Academiam prohibere poſſunt: Annui verò magiſtratus ſunt: Procancellarius: ad quem omnia referuntur. Procuratores: qui moderatores ſcholarum, & præfecti vigilum ſunt, & curam carnis habent, vt ſalubris victus ſit. Taxatores: qui annonæ præſunt. Scrutatores denique, qui ſuffragia in Curia colligunt. Prælectoribus: qui extra ordinem Theologiam, Ius ciuile, Medicinam, Hebraicas, Græcas litteras docent, ſingulis eſt conſtituta merces centum & quadraginta aureorum ſalarium, in annos ſingulos. Viatores, qui Pedelli, vulgò vocantur, omnes nobilitatis titulo ornantur, excepto vno, qui Procancellarij ſtator eſt. Quid quæris? Qui Lutetiam primùm ad ſtudia ex Inſula appulſus fuerim. Qui inde Dolam Sequanorum commigrarim. Qui Dolam relinquens, Briſgoyorum Friburgum me contulerim. Qui hinc Alpibus ſuperatis, Antenoris Patauium frequentarim. Qui Louanium, ſcholam multos annos habuerim, in qua ex ſuperiori loco, multa dixerim. Qui Romæ in conſeſſu Doctiſsimorum virorum diſputauerim. Qui Coloniæ Agrippinæ docuerim. Qui multa præterea periclitatus fuerim, quantuluſcunque his omnibus rebus viſis, auditis, lectis, vſu pertractatis, adiudicandus ſum, hoc verè affirmare poſſe videor, huius Reip. Scholaſticæ ſummam dignitatem eſſe ſummam amplitudinem. Cum in curiam coguntur Ordines, quod fit, Viatore collegia omnia hoſpitiaque obeunte, & in area altera manu ſceptrum inauratum tenente, altera verò caput aperiente, magnaque voce in certum diem & horam concilium indicente, adeſſe putes Ampliſsimæ cuiuſuis Reip. prudentiſsimos Senatores, & grauiſsimos. Denique in his Collegijs iucundiſsima eſt, & liberaliſsima viuendi ratio. Ac ſi mihi daretur optio, & mea hoc ratio ferret, hanc vitam cuilibet regno anteferrem. Vale, Coloniæ Agrippinæ,

pridie Pentecoſtes 1575.

CANTEBRIGIA, opulentissimi Angliæ Regni, vrbs celeberrimi nominis, ab Academię conditore Cantabro, cognominata: A Granta, fluuio vicino, Cairgrant; Saxonib. Grauntecestre, et Grantebrige, iam olim nuncupata.
HOSPITIA ARCISTAR
1 Kinges Hall
2 Michaell howse
3 Physwicke, Ostell
4 Gregorye Ostell
5 Garett Ostell
6 S Marie Ostell
7 S. Austines Ostell
8 Bernarde Ostell
9 S. Thomas Ostell
10 Buttolph Ostell
HOSPITIA JURISTAR
11 Ouins Inn
12 Paules Inn
13 Clemens Ostell
14 Trinitie Ostell
15 S. Nicholas Ostell
16 Burden Ostell
17 Domus Pythagoræ
18 D. S. Bedæ
19 Crates ferrea vbi olim pons Canteber a Cantebro, vnde Cantebrigia.
Barnwell causey
Christes Colledge walke
Christes Colledge
Barnwell gate
Preachers streate
Iesus Colledge
Gray Friers
Trinitie Churche
Slaughter lane
Markett hill
Peas market
Augustine friers
Pastall close
Benett Coll
Luthurne lane
Trumpington streat
Pembroke hall
S. Michaell
Sherers lane
Heighe
Warde
Mill streate
Queens Coll
White Friers
Peter howse
Kings mill
S. Iohns Coll
Trinite Coll
Gunwell
Caius Coll
Common schole
Kinges Colledge
Kinges Colledge chap
Trinite hall
Clare hall
The kinges dike
S. Clemens
Bridg streate
Bridge Warde
Castell
S. Giles
Magdalen Colledge
S. Peters
Parochia omniu sanctoru ad Castrum
Garett Ostell greene
Newnam

VINDESORIVM CASTRVM.

INDESORIVM, Regium in Anglia castrum, Arturi regis tempore, prima fundatione constructum putatur, ac deinde ab Eduardo tertio multis adauctũ ædificijs: collem situ peramœno, decem & octo milliaribus à Londino, primaria Regni vrbe, occupat. Distat à Tamesi, qua id maximũ Angliæ flumen Meridiem, & Septentrionem respicit, CCCCX. passibus. Agrum habet incredibili amœnitate planũ, atq; compascuum, adeò quidē, vt oculorum aciem, ad duodecim milliaria, sine impedimento aliquo, extendere facilè possis. In quo venatores ac nobiles viri falconum aucupio, feris indagandis & consequendis, exercentur. Castrum hoc, regia sede, & magnificis regum sepulchris, atque Garetteriorum sodalium cæremonia, celeberrimum est. Hæc autem equestris societas, ab Edoardo tertio, qui à Ioanne Gallorum Rege capto, speciosissimè triumphauit, est instituta. Sunt verò Garetterij equites, bellica virtute, vetustateq; natalium lectissimi duces, qui solenni sacramento adacti, mutuæ, perpetuæq; amicitiæ se deuouens, nec ad tuendum Collegij decus, nobili conspiratione quoduis periculum adire, nec subire mortem recusant. Garetterij autem Sodales ob id appellantur, quòd sinistri cruris suram fibulato baltheolo vinctam gestent, in memoriam caligarię fasciolæ quæ illustri fœminę, ab Edoardo flagranter adamatæ, dum ea choream saltaret, soluto fortè nodo, deciderat, eamq; Rex ipse repentè sustulerat, vt in honorem mulieris, non amatoria vanitate, sed graui, & maximè honesta ratione, insignium procerum tibijs dicaretur. Eius autem Collegij cæremonia, Vindesoriæ quotannis, stato die, Diuo Georgio equitum tutelari dedicato, præsidente Rege, celebratur, mosq; est, vt sodales galeam & scutum, cum gentilitijs insignibus, conspicuo templi loco, suspendant. In hunc ordinem Herculem superiorem Ferrariæ Principem, honoris causa cooptatũ ab Henrico septimo fuisse, referunt. Tres præcipuas areas latas, castrum hoc Vindesorium, non sine grata spectantium voluptate, ostentat. Quarum prior nitidissimis ex candido saxo, supernè planis, plumboque contectis ædificijs cincta, Garetterijs equitibus hospitia præbet. Habetq; insularem in medio domum, præcelsa turri conspicuam, quam gubernator, præfectusq; castri inhabitat. In ea publica est culina, supellectili, rebusq; culinarijs atq; domesticis instructa. & spatiosum triclinium, in quo equites, communi quotidiè mensa vtuntur. Ad hanc autem Garetteriam societatem Angliæ Rex ac gubernator, idoneas, pro voluntate sua, personas deligit: quas nobili ex parentela, tertio propinquitatis gradu esse oportet quiq; ob grauiorem ætatem, reiq; familiaris angustias, precibus Deo offerendis, quàm bellicis tumultibus magis habentur idonei. Singulis pensionis annua XVIII. libræ, denarij V. assignantur, & vestis. Huius autem tam magnificæ fundationis præcipuum institutum est, vt pro incolumitate Regis, pro fœlici administratione regni, quotidianas ad Deum preces fundant. hinc reb. diuinis vacant, & bis quotidie ad sacellum, orationis gratia, conueniunt. Hæc etiam area ad læuam, magnifica structura exornatur, Sacello peraugusto, CXXIV. passus in longitudine, & XVI. in latitudine colligens. In eo, pro equitum numero, decem & octo subsellia, temporibus Edoardi tertij parata habentur. Estque ædicula hæc sacra, magnificis Regum monumentis decorata, Edoardi IV, Henrici VI. & VIII. Eiusque coniugis Reginæ Ioannæ. Sacellum hoc regia liberalitate dotatum 2000. libras annuatim habet, qui quidem prouentus Edoardi III. Et Henrici VII. Regum munificentia, plurimum sunt adaucti.

Altera, editiore in loco Arcis Vindesorij, Area, validissimis cincta muris, turri & magnificis ædificijs clara vetus quondam Castrum fuit. De quo hunc in modum veterum annales Anno Domini 1359. Rex Edoardus incipit nouũ ædificium in Castello de VVindesore, vbi natus fuerat: ob quam causam illum locum amplioribus ædificijs, & splendidioribus decorare præ cæteris procurauit. In hac castri regione, Ioannes Gallię Rex, & Dauid Rex Scotiæ, de quibus vno eodẽq; tempore Edoardus tertius magnificè triumphauit, tenebantur captiui. Quorum consilio, ob iucundam loci amœnitatem, & sumptibus, ob sui redemptionem, hoc castrum in eam magnificentiam paulatim excreuit, vt non arx, sed iustæ magnitudinis, & humanis præsidijs inexpugnabile oppidum, videatur. Et hæc quidem castri regio, solius Scotiæ regis, vnica excepta turri, sumptibus constructa est, quam, quia VVincheuoriæ Episcopus, sodalitij equestris prælatus, condidit, VVinchestriæ turrim, appellitat. Hæc gradus habet C. ea opificum industria perfectos, vt facilem equis ascensum præbeant. CL. passus in ambitu continet. In ea omne armorum genus, ad arcis defensionem necessarium, asseruatur.

Tertia demum celeberrimi Vindesorij regio longè amplissima, captiui Gallorum Regis impensarum sumptibus ædificata, vt editiore situ, ita elegantia atq; nitore priores longè superat. Ea CXLVIII. passuum longitudine, & XCVII. passibus in latum protenditur. In medio fontem limpidissimæ aquę, per occultos terrę meatus, quatuor milliarium spatio, maximis sumptibus deductum, ostentat. Sumptuosissimis insuper ædificijs clausæ, qua orientem spectat, regiæ nobilitati tecta præbet. Meridiem versus Sphæristerium habet aulicæ recreationi destinatum. Septentrionale verò latus, domus regia, magnificis cœnaculis, aulis, & hypocaustis, priuatoq; sacello, decenter ornatur. In eo quoq; amplissima illa cœnatio conspicitur, LXXVIII. passus longa, lata verò XXX. In qua solenni & peringenti sacrorũ pompa, annuam S. Georgij tutelaris Diui memoriam, Garetterij equites celebrant. Inde CCCLXXX. passus in longum, septẽ verò in latum ambulatio colligens, incredibili venustate se offert, fulcimentis ligneis vndequaq; consepta, qua nobilibus magnificisq; viris sustentacula præbet, vt inde venationes, & falconum aucupia, in area admodũ laxa conspiciant. Nam prata ac pascua, vario herbarum ac florũ genere vestita, perenni viriditate, collib. ad castrum vsq; leniter intumescunt, deinde in libratã planitiem, maxima spectantium voluptate, sese extendunt. Hæc ex multis alijs, quæ D. Emmanuelis Demetrij, & D. Georgij Hofnagelij pręstantissimorum lectissimorumq, virorum opera, conscripta habuimus, pro capacitate paginæ paucis delibauimus. Cæterũ si quis plura de inclyta hac Angliæ Arce, de Garetteriorum equitum origine, instituto, ac vita scire desiderat, is Angliæ descriptores consulat. Hęc autẽ, quæ Laconica breuitate pro vnius tantũ pagellę, & loci ratione paucis perscripsimus, accurratissimus arcis, ipsiusq; vrbis Oxoniensis depictor D. Georgius Hofnagel, ciuis Antuerpianus, perhumaniter nobis exhibuit.

OXONIVM vulgò OXENFORD.

XONIVM, Bellositum, ob loci amœnitatem olim dicta, ad septentionalem Tamesis ripam ciuitas, ab Anglis Oxenford, à nostratibus Rhydychen, id est, boum vadũ; Latinis verò Oxonium dicitur: sed, quod nomen antiquitus habuit, penitus ignoratur. Alij tamen Caer Vortigeru, & ab eo conditum (quibus ego non accedo) affirmant. Nam Gildas scribit, eam ciuitatem ædificatam fuisse in occidentali insulæ parte: & ego credo, in regione Cambriæ, quæ nunc ab eo nomen habet, Curthronion sitam fuisse. Lelandus noster Ouseford, id est, Isidis vadum, dicendũ esse mordicus tenet, cui viro, optimè de Britannis merito, & antiquis historijs exercitatissimo, refragari non audeo. nam supra Isidem sitam esse constat, & tempus multa locorũ nomina corrupisse in propatulo est. Sed quodcunq; habuit ab initio nomen, pulcherrimum & saluberrimum habet situm, regionemq; omnia necessaria affatim ministrantẽ, bonarumq; literarũ celeberrimam scholã, vt omnes, qui alias Europæ Academias adierint, facilè agnoscunt. Hæc Humfredus Lhuyd cõmentario descriptionis Britannicæ. Alij, patrij soli amore, miram eius antiquitatem ambientes, Saxonas Oxonium appellasse ferunt, quod prius Bellositum dicebatur. Alij ex Gual. Monumentensis lib. 1. de Britannorum origine, Oxonium Britannico nomine Caerpenu helgoit appellatum tradunt. Sed has, aliasq; errori propinquas de Oxonij antiquitate sententias, Ioannes Caius lib. 2. de Cantabrigensis vniuersitatis origine, refutat,

OXONIVM nobile Anglię oppidum, Septentrionalem Tamesis ripam elegantißimo atque salubri situ illustrat.
Depingeb. Georg. Hoefnagle.

MERIDIES.
VINDESORIVM celeberrimum Anglię castrum locus amoenißimus: ædificia magnifica: Artificiosa Regum sepulchra: & illustris Garetteriorũ equitum Societas memorabile reddunt.
Winchester tour
ORIENS
OCCIDENS.
Depingebat Georgius Hoefnagle
SEPTENTRIO.
Cum Priuilegio.

ALHAMA.

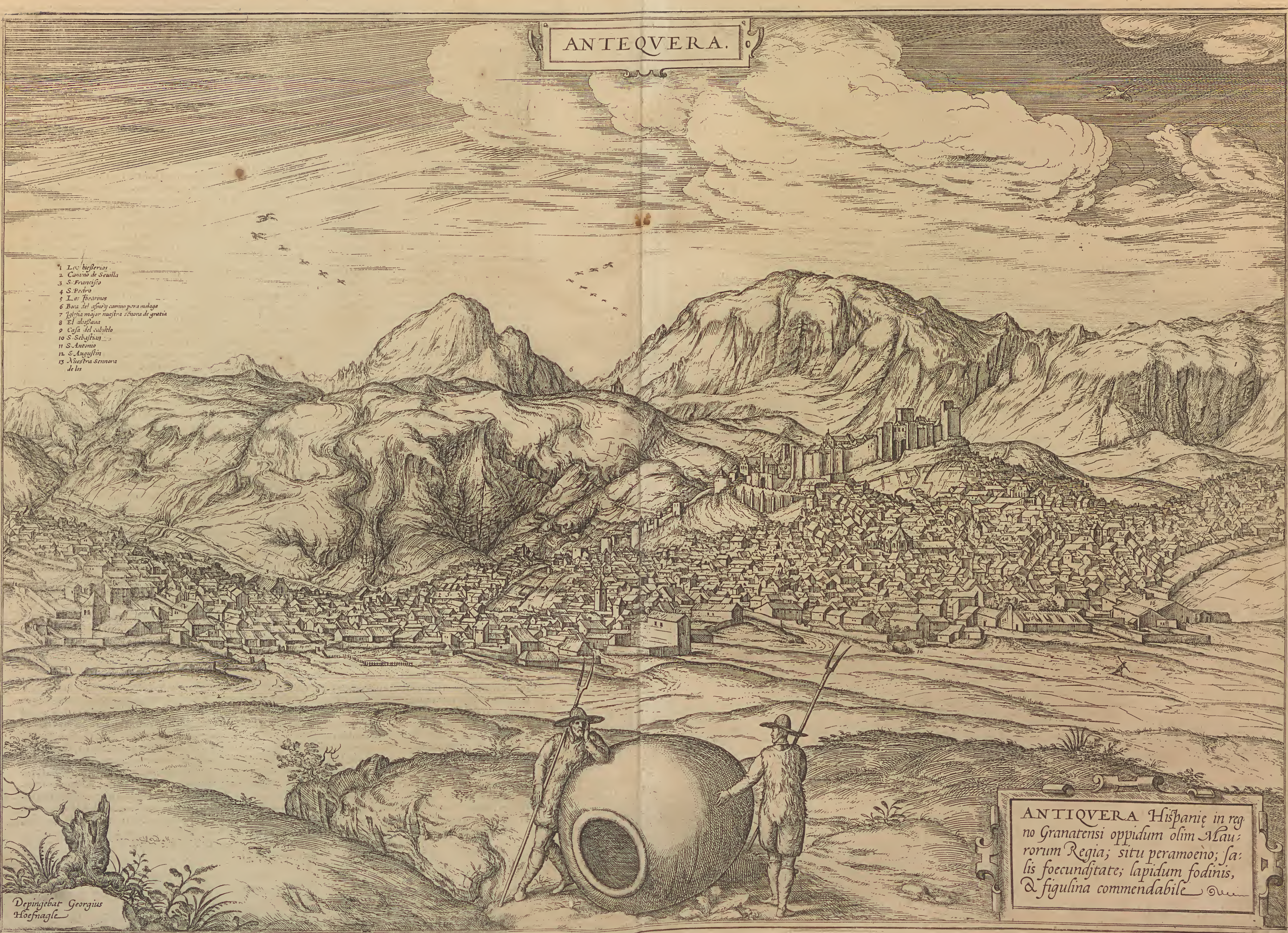
Lhama, haud ignobile *Hiſpaniæ* oppidum, ſeptem milliaribus ab ampliſsima Granatenſium vrbe diſtans, à Mauris conſtructum certiſsimis hiſtoriarum monumentis perhibetur, à quibus etiam maxima ex parte, ante poſtremam ipſorum ſeditionem incolebatur, quos rei frumẽtariæ negotiatio, & aſsidua agrorum cultura alebat. Situ tam eſt amœno, vt agreſtibus Afris regnum Granatenſe quondam tenentibus, optatiſsimos receſſus, regiam quaſi ſedem, & aulam ipſis Maurorum Regibus præbuerit. Eò, quòd variis, multiſque dotibus, hoc oppidum, agrumque vicinum ipſa natura locupletarit, adeò, vt locus ipſe, ſuapte quidem amœnitate & vbertate, voluptati ac gratiis videatur eſſe dicatus. Etenim, tam fertilitatem ſoli, quã altiſsimas atque præcipites montium rupes, valles atque fontes conſideranti, nihil ad oblectationem hoc loci deeſt. Quas quidem omnes Dei Opt. Max. naturæque dotes, aquarum calidarum vberrimi fontes infinitis propemodum modis ſuperant. Qui peculiari, & ſecreto naturæ miraculo, ſponte, nullo planè externo Vulcani artificio adhibito, calent, eò, quòd nati in intimis terræ viſceribus riuuli (nempe vaporis à circunſtante frigore in aquam condenſatione, vt Ariſtoteles lib. I. Meteor, cap. 13. docet) per occultas cauernulas, venaſque fluitantes, in loca ſubterraneis ignibus plena, aut ſulphureas in venas incidant, à quibus calefactæ, naturalem ſecum calorem deferunt. Hæ autem iuxta *Alhamæ* oppidum thermæ, vel principem, inter *Hiſpaniæ* miracula, locum, optimo ſibi iure vendicant. Eſt quidem varia & præſtans in Germania paſsim thermarum, cùm ſaporis, ponderis, feruoris, tum coloris maximè gratia, conditio. hæc autem aqua lmpida, tanto nitore videndi ſenſui ſeſe offert, vt vel exiguus in fundo nummulus, perfacilè agnoſci queat. Es, nec tepida, nec prorſus feruens, moderato calore eſt, quem nudum hominis corpus commodiſsimè ferat. Et quia ſapore amaro, aut ingrata aliqua naturæ qualitate infecta non eſt, etiam pota, ad varias corporis ægritudines curandas, efficaciſsima eſt. Itaque frequens eſt huius balnei in *Hiſpania* vſus, eò, quòd tam benè valentibus, qui voluptatis gratia lauare, cutemque curare cupiunt, oportunè deſeruiat, quàm iis etiam præſidij, & medicaminis loco habeatur, qui quocunque morbo laborant. Quotidianis ſiquidem experimentis probatur, quod mirifica medendi facultate polleat. Quinetiam ſingularis artificiũ induſtria naturalem hanc balneorum amœnitatem, ſtructuræ elegantia, multum adauxit. Sunt etenim fornicata viuo ſectoque ex lapide loca, gradibus peroportunè exſtructa, quibus calidam in aquam, pro diuerſa lauentium voluntate, deſcenditur. *H*uius autem balnei, Martio atque Septembri ſalutaris potiſsimum vſus, vulgari Hiſpanorum conſuetudine, exiſtimetur. Eſt & ampla hic domus, in quam ex vniuerſa paſsim Hiſpania hoſpites diuertere ſolent, quæ vti omnem in ſtabulis commoditatem equis atque iumentis, ita cubicula, ſpondas, lectos, lodices, focum, cæteraque valetudini recuperandæ neceſſaria, hoſpitibus præbet. Iuxta hoc oppidum præcipites arduorum montium rupes videntur, ex quibus riuulus, graui murmure delabitur, qui ex niuoſis iuxta Granatam montibus, tanta frigiditate exoritur, vt inde, El Rio frio, hoc eſt, Riuulus frigidus, nomen habeat. Thermarum muros alluit, & calidam ex balneis aquam abſorbet. Præcelſæ ſunt & aſperæ horum montium rupes, ex quo horridiora ſaxa, magis præcipites, conuulſæque ſunt valles, eò vehementius mirandum, quanam mortalium induſtria, crucis ſignum, præcipiti montis dorſo ſit impoſitum, cùm aſcenſu non modo difficile, ſed planè inacceſſum ſit eius faſtigium. Alhamæ hoc oppidum *Archiepiſcopatui* Granatenſe ſubeſt. templum habet nouum, & artificioſiſsima ſtructura nobile, Chriſtianis, deuotionis, pietatiſque gratia, ædificatum.

ALHAMA
Las Cauallerizas
Cum Priuilegio
Camino para Granada
Depingebat Georgius Hoefnagle a°. 1564
Camino de Granada

ANTEQVERA.

NTEQVERA, Oppidum in Hispania Regni Granatensis, admodum memorabile, situ est montoso & inæquali, atq; à Mauris, prima fundatione, constructum, qui validissimis idipsum muris cingere cœperunt, ea potissimum parte, qua montium dorso sustinetur, qua verò in planitiem se leniter extendit, Christianorum labore ac sumptu perfectum est, & mœnijs defensioni oportunis circundatum. Castrum habet in montis vertice, Alcaslalia, vulgò dictum, vti amplum, atque magnificum, ita probè munitum. In quo, Mauris hæc loca tenētibus, Granatæ Reges vt plurimū, & sæpius, quā Granatæ, loco alioqui, lęto, ac peramœno, agere solebāt. Eò, quòd lætissimus vndiq; ager, videndi sensum, ex hoc castro, tanquā ex specula, quocūque oculorum aciem conuertas, mirè afficiat. Ad hæc, fontium hîc fit nitidissima aqua lucētium, tanta frequentia, quanta suauissimo riuulorum murmuri concitando, sufficiat, quos varijs in locis hic asperi. & cauernosi montes, gelida aqua fœti, vberrimè euomunt, qua Mauri, quotidiano vsu admodum delectantur. Eius castri portæ sunt omnes ferreæ, in quo hoc etiā tempore plurima Maurorum bellica, & castrensia instrumenta asseruantur, veluti loricæ, spicula, gladij, scuta, ex pelle & ferro affabrè confecta, quibus vniuersum obtegunt corpus, & hostium tela excipiuut. Squamosa etiam & ossea instrumenta, quibus sinistri brachij anteriorem partem cōmuniunt, ne, dum sagittas sæpius in hostem contorquent, recurrentes arcuum nerui, manicarum plicis impediantur. Videntur & oblongæ Maurorum hastæ: sagittæ, hamato præacutæ ferro, & arcus ex nobili ligno confecti, quod ob subtilitatem humoris extensum, mira facilitate in priorem situm redit. In quibus summa Maurorum gloria, & spes quasi extrema, dum manus cum hoste conserunt, est reposita. Tanta siquidem arte, vi, atque industria hos arcus contorquent, vt loricam, & ferreum, solis ardore, atq; gestatu calefactum thoracem, sine difficultate sæpè traijciant, ac penetrent. Mos est his amētatam gestare hastam, sagittariam thecam, qua iacula circunferunt, quorum etiam aliquot compresso femore tenere solent, scutum, & arcum: & celerrimis, leuiorisque armaturæ equis insidentes, pansis incredibili velocitate lacertis, sagittas tanta frequentia & celeritate in hostes spargunt, atque excutiunt, vt frequenter postremarum acierum, & earum quidem longius dissitarum ordinem, telorum quasi grādine frangāt. Quod si Saxonibus, atque Germanis nostris, grauioris armaturæ equitibus, minaci bombardarum fulmine furiosis, cum his tam frequēter, quàm Hispanis in arenam prodeundum esset, aut mitius de equitatu suo sentire, aut fortè sobrius viuere discerēt. Iuxta hoc castrum, vt institutum nostrum prosequamur, homines nobilitate clari, tam loci amœnitate, quàm aëris puritate adducti, domicilia sua habent, latissimam verò subiectam planitiem agricolæ studiosi incolunt. & ij quidem opum affluentia fœlices, quas partim ex agris, partim ex salarij opificio, quod maiori ferè parte exercent, vberrimo prouentu consequuntur. Nam in vicinis oppido montibus, plura sunt loca, salinis, naturæ beneficio, oportuna, vbi passim incredibili abundantia candidi salis grumos conspicias, quod quidem non artificiosi ignis adminiculo, vti in Saxonia & Zelandia, maximis fit sumptibns, sed solis ardore, quemadmodum ad vrbem Calaritanam in Sardinia, & iuxta Ceruiam in Romanula, siue Romandula, cōcoquitur. Aestiuis enim mensibus, tam fontium, quàm pluuiali in his montibus aqua collecta, vehementi solis ardore concrescit, ac tādem excoquitur, vnd tantam salis copiam conficiunt, quæ magna ex parte huic Hispaniæ tractui sufficiat. Iisdem etiam in montibus fodinæ sunt inexhaustę, quibus præstantissimi lapides ad sumptuosissimorum operum & ædificiorum ornamenta idonei, eruuntur, qui latè patenti, & amplissimæ negotiationi occasionem præbent. Quin etiam hi mōtes alterius quoque lapidis fœcunditate præstant, quem, Hiesso, vulgare Hispanorum idioma, nuncupat, ex quo calcem, imò multo præstantius gluten conficiunt, quod vsitato nunc nomine Architecti, Tarras, appellitant, quod muros, & ædificia consolidandi, & confirmandi vim maximam habet. Hoc siquidem lapidis genus, igni concoctum, contusum, per incerniculum cribratum, & aqua deinde maceratum, calcem, & tenacissimum reddit cementum, quod in priorem soliditatem deinde coalescit. Quo structuras, tanta industria, componunt, & tenacissimas muris incrustationes superinducunt, vt ædificia continuo ex lapide nata, non manu facta, aut composita videantur. Eadem etiam calce, siue potius gypso, glutinatores vtuntur, in obturandis fictilijs & ligneis vasis, quæ cōdimentis & vario fœta liquore, in Indiam & has nostras regiones transmittunt. Mirum autem est, quo naturæ miraculo, quasi sopitum in se ignem hic lapis retineat. Quod quidem, cū admirari, quàm scrutari, atque pernoscere multo sit nobis facilius (Differentiæ enim naturarum, non Aristotele tantum, sed & ipsa rerum veritate asserēte, sunt nobis incognitæ) D. Augustini de eiuscemodi lapidibus & calce sententiā adscribere placuit, ex XXI. de Ciuitate Dei lib. ca. 4. In quo, dum venusta narratione, plurima recenset, quorum humano ingenio ratio, non posse dari videtur, etiam de calce, inquit. Intueamur miraculum calcis. Excepto eo, de quo iam satis diximus, quod igne candescat, quo alia tetra redduntur, etiam occultissimè ab igne, ignem concipit. Cumque iam gleba tangentibus frigida sit, ignem tam latenter seruat, vt nulli nostro sensui prorsus appareat, sed compertis experimento, etiam dum non apparet, sciatur esse sopitus: propter quod eam calcem viuam dicimus, velut ipse ignis latens, anima sit inuisibilis visibilis corporis. Iam verò quàm mirum est, quod cum extinguitur, tunc accenditur. vt enim occulto igne careat, aqua ei infunditur, aquaùe perfunditur, &. cum ante sit frigida, inde ferueſcit, vnde ferueutia cuncta frigescūt. Velut expirante ergo illa gleba, discedens ignis, qui latebat, apparet, ac deinde tanquam mortua sic frigida est, vt adiecta vnda, non sit arsura, & quam calcem vocabamus viuā, vocemus extinctam. Quid est hoc, quod huic miraculo addi posse videatur? Et tamen additur. Nam si non adhibeat aquam, sed oleum, quod magis fomes est ignis, nulla eius perfusione ferueſcit. Hæc quidem Augustinus, de viuæ & mortuæ calcis miraculo. Porrò, vt ad oppidum, de quo nonnihil sumus digressi, redeamus, Visendæ & suspiciēdæ capacitatis vasa fictilia, quorum formam in vrbis icone spectator habet, hoc loci conficiunt, quæ Gasteria, hoc est, ventricosa, cum Dioscoride non ineptè dixeris, ad condenda & asseruanda cibaria, & cuiuscunque generis liquores, aquam, vinum, oleum, cappares, oliuas, &c. quorum vel vnicum modò, ob incredibilem sui capedinem, integræ familiæ domesticæ refocillandæ, toto anno sufficiet. Hæc vulgò, Tenaias, nuncupat. Fauces & cacumina montium, numero, 6. in lamina signatorum, quia asininæ gingiuæ formam præ se ferre videntur, la Bocca del asino, Hispanico idiomate appellantur: Per istorum autem Montium valles, publicum & vsitatum iter, Malagam vsque suscipitur, quod antiquum est, & præstans Hispaniæ oppidum, octauo ab Antequera lapide distans. Hæc ferè omnia à præstantissimo viro D. Georgio Hofnagel, Iconis depictore sic Flandrico idiomate accepimus.

ANTEQVERA.
1 Los hießerias
2 Camino de Seuilla
3 S. Francisco
4 S. Pedro
5 Los Theatinos
6 Boca del asno y camino para malaga
7 Iglesia major nuestra señora de gratia
8 El alcaßaua
9 Casa del cabildo
10 S. Sebastian
11 S. Antonio
12 S. Augustin
13 Nuestra Sennora de los
ANTIQVERA Hispanię in regno Granatensi oppidum olim Maurorum Regia; situ peramoeno; salis foecunditate; lapidum fodinis, & figulina commendabile
Depingebat Georgius Hoefnagle

VEGEL.

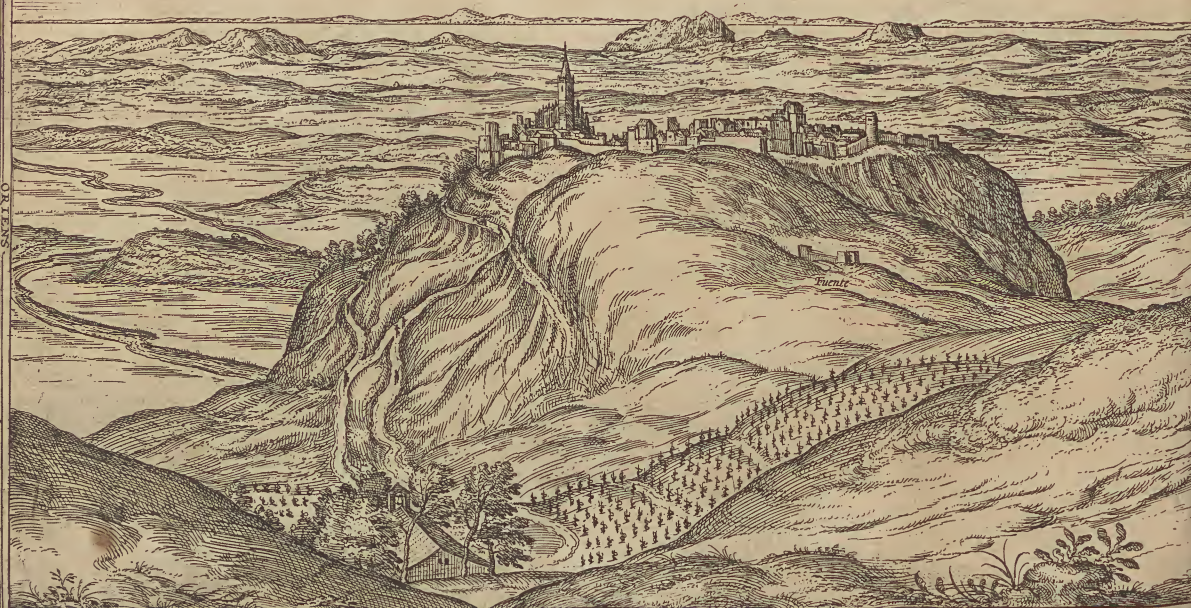
EGEL, exiguum, quidem, at situ & opere clarum Hispaniæ Baticæ oppidum, septimo à Gaditano opp. lapide meridiem versus distans, colli, latissima vndique planicie cincto, incumbit, ita vt inde circumquaque prospectus pateat, quo vsque oculorum acies extendi potest, tam in latam laxamque planitiem, locaque compascua, versus solis exortum, quam in Africæ montes, & oram circa meridiem. Tum etiam in vastum & tumultuosum oceannm versus septentrionem prospicitur. Eius incolis piscatus ad communem victum necessaria abunde suppeditat. Non ita procul ab hoc oppido Oceanus angusto freto, Europam ab Africa exiguo interuallo dispescit, quæ quidem angustiæ vernaculo idiomate Hispanis Estrechio de Iubraltar, communiter autem, Fretum Herculis nuncupatæ, in Hispania Iubraltar opp. à Mauritianæ opp. Ceuta ter mille P. spatio disterminant. Hinc etiam præcelsus Mauritaniæ mons Abila, quem nautæ germani, den Schemünkelberg / nominant, conspicitur, cui in Hispania ad fretum hoc Gaditanum mons Calpe, altitudine conspicuus respondet. De his autem montibus, & Gaditano Freto, præter innumeram scriptorum turbã, hunc in modum Dionysius Alexandrinus, eiusque commentator Eustathius, Mineruæ, rerumque nouarum cupido suppeditabit.

VELIS MALLAGA.

ELIS MALLAGA nitidum Hispaniæ oppidum versus solis exortum, quinto distans lapide à Mallaga opp. & dimidiato milliari à mediterraneo mari, amœnissimis cinctum campis, fructiferisque collibus, in quibus castrum ab Afris aut Mauris quodam ædificatum venustè conspicitur. Agrum habet atque conuales, omnium rerum tam ad vsum, quàm voluptatem mortalium fertilem. Ex hortis siquidem opere & arte consitis, generosissimi mirabili abundantia percipiuntur fructus, vtputa poma aurea, granata, limones, citrones, &c. Colles non tam aruis & arationibus, quàm vuis passis sunt beati, sic, vt opportunitatem amplissimæ rei vindemiæ præstent, cuius hic summum studium vberrimos accolis fructus reddit. Hic etenim vuæ passæ, tam eæ, quæ vulgò passa de Lexia, quàm quæ cæruleo colore, passa de sol, colliguntur, præstantissimi idem liquores, sirupi, generosa & fortia vina, ficus, amigdala, & serica bombicina tela, quæ quidem gratissimæ exteris merces, in remotissimis & variis Europæ partibus, in maxima sunt admiratione ac pretio. Horum verò montium tam sunt aspera & præcelsa iuga, vt ex eorum culmine Herculeum fretum, imo Barbariæ ora ac montes, atque adeo Africæ oppida Ceuta & Tingis, in faucibus Herculei freti sita, commodissimè conspici queant. Diuiduntur hi montes, diuersisque separantur nominibus. Alii la Sierra. alii la Xerquia appellantur. Incredibili pagorum frequentia passim culti, quos soli ferè Mauri, ex postrema profligatione residui, inhabitant, hi Christianæ fidei nomina dederunt, peculiari suo, ex antiqua consuetudine vtuntur vestitu & lingua, & sotum in huius oræ tractu colunt, mōtes vitibus & fructiferis arboribus conserunt, vicinaque loca tam decenter labore suo exornaut, vt spectatu sit valdè iucundum, quorum fructus, annuo prouentu vberes collectos, huius oppidi incolis diuendunt, à quibus exteri deinde mercatores hos coemunt, & onerariis nauibus, in varias totius Vniuersi partes exportant. Ad maris littus, dimidiato ab hoc oppido milliari amplissima ex lapide constructa domus, La Torre de Velis, nuncupata, intus frequenti ædium & habitaculorum commoditate conspicua, in qua & varia sunt loca peropportunè disposita, in quæ omnia, quæ territorium vicinum suppeditat, bona comportata, ante, quàm euehantur, vectigal Regi persoluunt. Tum hoc loci, iisdem mercatorum naues onerantur. Hac descriptione sic nos iuuit præstantissimus vir, multoque rerum vsu nitidissimè cultus D. Georgius Hoffnagle, qui experientia omnia sic se habere repperit.

S

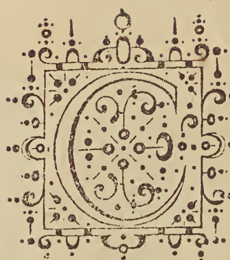

VEGEL
Fuente

Abila mons
BARBERIA
Cabo spatel: Seu Ampelusium Promont
Espanna
Estretcio de Jubraltar Siue fretum herculis
Cabo de platas
MAR OCEANO
Deping: Georgius
Hoefnagle

VELIS MALAGA.

Depingebat Georgius Hoefnagle.

CONIL.

ONIL, pręclarum Hiſpaniæ oppidulum, ſex milliaribus à Gaditano oppido, qua meridiem reſpicit, diſtans, primo abeſt lapide à regia via, qua ad fretũ Herculeũ, ſiue ſtrictum de Zibaltar deuenitur. Illuſt. S. Lucæ Duci, qui & Medina Cidoniæ. patet. Eius præcipua ſalus atque diuitiæ, in captura variorum piſcium, potiſſimum verò tynnorũ, conſiſtunt. Quæ Duci maximo eſt molumento. nam ferè centum coronatorum millia annuatim hinc eum colligere aſſerunt. Locus piſcationi bonitate naturæ deſtinatus, quemadmodum etiam in vicino oppido Gadiz, Almodraua vulgò dicitur, in quo quęſtuoſam hanc piſcationem à Calendis Maij, ad decimũ quintum Iunij diem exercent. Arx ibidem eſt, domicilium Duci præbens, iuxta quam domus eſt ampliſſima, La chauca de Ducque cognominata, ex qua piſces minutim diſſecti & ſale in vaſculis conditi, onerarijs nauibus incredibili copia in Italiam deferuntur, atque in Mediterraneo mari, ac paſſim in Galeis totius anni tempore eſui ſunt. Earum nauium, quæ quotannis hinc deferunt piſcem, ſtatio eo loco eſt, qui litera C. in lamina notatus videtur. In proximo Cymbarum multitudo ferè ſemper conſiſtit quibus retia in mare, dum tynnis inſidiantur, deferunt, quæ & apud eum, qui in icone conſpicitur, riuulum, dum à piſcatione redeunt, vuida explicant, reficiunt, atque exſiccant. Illud verò quibuſdam fortè mirum videbitur, quonam pacto præcelſæ turris, litera E. deſignatæ, & vulgò, Torre de Attalaya dictæ, adminiculo, in iſto piſcatu, vtantur. Speculator in ea dum hi piſces cymbarum atque lemborum multitudine ſectantur, conſtitutus, longius tynnorum aduentum conſpiciens (ſe ipſos etenim, dum gregatim tranquillo mari, dorſo eminentes adnatant, patefaciant) candido velo dat piſcatoribus ſigna, vſitata & cognita ipſis indicia, quibus cognoſcunt, quouſque ipſis progrediendum, & retia prouehenda, quando item ea in mare ſint demittenda. Eſt & alia nocticula turris, litera D. inſignita. In ea nocturno tempore Turcarum, Maurorum, & aliorum hoſtium aduentantium explorator agit, qui ignitis, & in vniuerſo iſto Hiſpaniæ tractu vſitatis indicijs, ſpeculatores in proximis conſtitutos excubijs, de hoſtiũ aduentu admonet, & hi conſequenter alios, vnde vicina deinde oppida, quam minimo tempore, vigilandum & proſpiciendum ſibi eſſe accipiunt.

XERES DE LA FRONTERA.

ERES, vrbs inclyta in Andaluſia Hiſpaniæ regione ſita, duabus milliaribus à celebri nauium ſtatione, amploque B. Mariæ portu diſtat; qua conſueta Cadizium vſque, duarũ leucarum nauigatio ſuſcipitur, quæ vulgari lingua, De Bay van Gadiz, hoc eſt Gaditana nauigatio nuncupatur. Et quia hæc vrbs, omniũ primũ muris, foueis, & turribus ſepta, in iſta Hiſpaniæ regione ſe offert, De la Frontera, quaſi Hiſpaniæ ex hac ora initiũ, ſiue etiã terminus dicitur. Magnitudine loci, ampliſſimoque murorum ambitu conſpicua. illuſtribus nataliũ ſplendore, nobilibusque viris domicilia præbet. Qui celebri, frequẽtique numero eã incolunt, agrumque vicinum, ex quo peringentes commoditates percipiunt, latiſſimo ſpatio occupant. Is ager, vineis & aruis diſtinctus, omniũ frugum, vini, olei & frumenti ferax, adeò vt quaſi perpetuo vere, perenni viriditate vuis decenter ornatus, variaque ſegete campi, quouis etiam tempore, ſupra hominum fidem, luxurient: laxiſſima demum prata, graminum & florum viriditate contecta atque veſtita ſpectantes reficiant. Ita quidẽ, vt nulla ſoli portio otioſa, nullus planè locus, tantùm publicis exceptis, inueniatur, quem non aut vitiũ vbertas ac varietas aut ramoſæ arbores præſtantiſſimis fructibus graues exornẽt. Eiuſmodi ſanè vicini agri conditio eſt: tanta in eo elegantia, nitor atque vbertas conſpicitur, vt vix eam referenti fides adhibenda putetur. Quare mirandum minimè eſt, cum olim tum hac noſtra quoque ætate, ſummos, nobileſque homines in ea potiſſimum vrbe domicilium ſibi delegiſſe. Inde præclara illa vina, quæ ab Indicis vſque gentibus expetuntur, in inferiorem Germaniam Galliam, Angliam, Scotiam, Oſtlandiam, & in alias totius vniuerſi Regiones quotannis exportantur. Inde Anno A. C. N. M. D. L.XV. cum graui caritate annonæ Germania inferior affligeretur, incredibili frumenti copia, egeſtate & inedia preſſis ſubuentum eſt. Immenſę etiam altitudinis puteos ſub terra, ad rem frumentariam multos in annos conſeruandam, in hac vrbe paſſim nobiles habent, infra quidem latos, anguſtiores autem ſupernè, lapidum mole contectos, quos ſine peculiari Magiſtratus conſenſu aperire non licet. Tantam vini copiam huius vrbis territorium annuo prouentu cultoribus profert, vt ſexaginta millia vaſa, quorum ſingula tres amas, ſua capacitate abſorbent, vix ad hoc vinum conſeruandum ſufficiant, compertumque ſit quandoque vt is doleorum numerus, octuaginta millia excederet Pręſtantiſſimos inſuper totius Hiſpaniæ equos, & maximè pernices hęc regio profert, eos Genettas vulgò nuncupant, quos nobiles mira induſtria informant, eorumque curſu, in hippodromis oblectantur, dum equeſtres inſtituunt pugnas, in quibus arundinibus & cannis, haſtarum loco, ſeſe mutuo exercent, eum ad modum, quo Mauri haſtas torquere, & iacere in hoſtes ſolent. Eos ludos, Fuegos de cannas, patria lingua nuncupant.

SEPTENTRIO.
CONIL.
El mar Oceano
Casa el los bergantes.
La punta el Roque
Torre el quarea
Torre el a Halaya
El Castillo
La chan ca del Duque
Nuestra Senora de las virtudes
El meson.
EL RYO.
La puenta
OCCIDENS.
ORIENS.
CONIL, insigne Hispaniæ oppidum ad fretum Herculeum, questuosa, tynnorum piscatione nobile
Cum Priuilegio.
Depingebat Georgius Hoefnagle.
MERIDIES

ORIENS.
XERES DE LA FRONTERA.
S Saluador
Nuestra sennora de quis
Camino para el puerto S. Maria y para Cadiz
Depingebat Georgius Hoefnagle.
SEPTENTRIO.
MERIDIES.
OCCIDENS.

LOXA.

OXA, nobile Hiſpaniæ oppidum, à clariſſima Granatenſi vrbe, ſexto, plus minus, lapide diſtans, eo itinere, quod Hiſpalim ducit, Granatenſi Epiſcopatui ſubeſt, ſitu tã amœno ac eleganti excellit, vt vniuerſam hanc regionem, hortũ, atque pomarium, ſumma diligentia cultum, eſſe dixeris, in quo Opis, & magna deorum mater Tellus, efficacium herbarum ac fructuum cornu plenum, effudiſſe videatur. Propter perpetuas in eo herbas, flores, ſegetes, ac gramina, quibus campi magna cum voluptate ſpectantium veſtiuntur, obque virentium arborum frequentiam, quæ præſtantiſſimos fructus, mira abundantia quotannis incolis præbent. Vnde hortulani hîc plurimi, & telluris cultores inueniuntur, qui ex iis, quæ terra ex ſe fundit, victum quæritant. Et hortos habent, varia fructuum affluentia, ditiſſimos, omnique herbarum genere decenter ornatos, quæ non victui tantum quotidiano, ac eſui ſunt accommodæ, ſed & voluptati, vbi libuerit, morbiſque medendis, deſeruiunt. Venationibus etiam ferarum, vt plurimum hîc incolæ ſtudent, eò quòd ob miram pabuli abundantiam, paſſim leporum & cuniculorum greges, in patentibus campis, paſcuis, atque nemoribus, venantium oculis obuerſentur, quibus aut canum ſagacitate, aut falconum induſtriâ, aut denique muſtelarum ſolertiâ, inſidiantur. Quas in ſpecus & occulta terræ foramina immittunt, vt cuniculos è cubilibus ſuis, in apertum fugere cogant, quos deinde eiectos capiunt. Montes, huic oppido vicini, inculti quidem ſunt, non tamen ſaxoſi aut horridi, ſed quia naturæ clementia pabuloſi, pecori alendo peroportunè deſeruiunt. Quare huc quouis ferè tempore, minoris pecoris greges agere ſolent, qui in his montibus, magna ſecuritate, non ſine ingenti indigenarum lucro, diuagantur. Hinc lanam, hinc vellera, hinc pelles lanatas, annuo prouentu, colligunt, quas ad vrbem Granatenſem, vt in permulti lanæ artem exercent, deferunt, in qua ſui humano aptatæ, ad varias orbis partes deinde exportantur, in Italicas potiſſimum, & Belgicas vrbes. Et, quia vicinum huic oppido ſolum, ob naturalem loci clementiam, vti diximus, pabuloſum, ac optima eſt ouium nutrix, idcirco niuei lactis, ouini caſei, ſapidiſſimum eſt. Hinc indigenæ, & quos grata paſſim agricultura ſuſtentat, maximo hominum confluxu, hebdomadatim, eſculenta ſua, ad forum Granatenſe comportant, vbi ea quamprimum, ob incredibilem, in ea vrbe, hominum frequentiam, in promptam conuertunt pecuniam.

MERIDIES.
LOXA.
Camino p.ra Granada
ORIENS
OCCIDENS
Camino para Seuilla
Depingebat Georgius Hoefnagle.
SEPTENTRIO.

BILBAO, VVLGO, LATINIS,
FLAVIOBRIGA.

ILBAO vernaculè, Latinis Flauiobriga, & Flauiogallica olim dicta, vrbs Cantabrorum eſt in Hiſpania, celebris, & varijs rebus ad humanæ vitæ ſuſtentationem neceſſarijs, abundans. Tribus vero in primis affluit, à quibus maximè commendatur: ſitus videlicet oportunitate, annonæ copia, negotiorumque, & hominum mirabili varietate & multitudine. Sita eſt enim in loco plano, à mari duobus miliaribus diſtans, aëre vti temperato, ſic valdè ſalubri. Nam ab ea parte, qua terram reſpicit, magnis montibus circundata, nec frigori nimio obnoxia eſt, nec calore nimio torrida. Ab altera parte, oppidulum habet in ora maritima, Portugalette, vulgò nuncupatum, à quo riuus quidam, maris ingens brachium, non ſolum in hanc vrbem vſq; ſed in ipſas etiam domos, influit. Hoc importari atque exportari paruo negotio, vilique pretio, varia mercium, aliarumque rerum genera in dies eſt videre. Tanta annonæ copia abundat, vt vix in tota Hiſpania aliud oppidum ſit, quod ei hac in re conferri poſsit. Tritici ſemper ingentem vim aſſeruat. quo fit, vt nec inopia, nec fame vnquã laboret. Panem habet ſingulari excellentia præditum, ſingulatim id genus, quod incolæ vernaculè, de arregoriaga, aut, pan delfuego, vocant, quẽ in furno nõ coquunt. Eſt etenim tam præſtanti ſapore, vt non ſit, cui rectè comparetur. Vini quoque an vllum genus deſideret, non facile eſt dicere. Nam præter vernaculum & domeſticum, tanta aliorum vinorum copia huc aduehitur, vt vltra viginti vinorum genera, quandocunq; libeat, facile inuenias. Carnium inſigni & copia, & bonitate gaudet, in primis vero ouillæ, & bouillæ, volucrumque omnis generis. Jn foro in dies centum & plures puellas videre eſt, quæuis annonæ genera, copiosè vendẽtes, quæ omnes in cedunt capite aperto & nudo, capilliſq; tonſis, nec tamen propterea inelegantes. Heic eſt enim moris, Virgines, ante, quã nuptæ ſint, nec capillos alere, nec velari. Nec eſt etiam cur piſcium vllum genus requirat, cũ & optimos habeat, & quantos ferè velit, eoſque recentes. Pomorum eſt ei tam vberrimus prouentus, vt niſi qui viderint præſentes, facilè adduci non poſsint, vt credant. Decem enim marauadiſijs, quod pecuniæ genus iſtic loci minimum eſt, & decimam ferè ſtuferi Brabantici partem valore æquat, tantum pomorum vulgo emitur, quantum mulus, conſueto onere portare ſolet. Frequentia commerciorum florentiſsima eſt. Hac enim plerunq; & importari ſolet, quicquid vel Anglia, vel Belgica, vel Gallia mittit, & quantumq; Hiſpania cum alijs communicat, eadem hac ſolet exportari. Jnter cætera verò, quæ euehuntur, plurima eſt excellentiſsima lana, ex qua in Belgica deportata, præſtantiſsimi panni fiunt. Conſtat, hac lana quotannis quinquaginta naues onerari, quibus quinquageſies mille ſaccos, & amplius, auehi confirmant. Jn ipſo foro machina eſt ad imponendas nauibus merces exponendaſq; aptè conſtructa. vbi quantus ſit toto die negotiorũ feruor, mirabile eſt videre. Tota vrbe paſsim nil videas, quam officinas & cellas, reponendis & cuſtodiendis mercibus, aptas, perpetuo pleniſsimas. Nauigationis enim cõmoditate fit, vt vel raro, vel nunquã contingat plane euacuari. Naues in hac vrbe, & eius territorio, quotannis plurimæ fiunt, quarum nonnullæ ingentes & altæ, ſecundum priuilegia, quæ habet, aliæ vulgaris magnitudinis & formæ, penè innumeræ. Reperire heic eſt ciues, qui ſoli, propria pecunia vno anno, tres quatuorue naues ædificari curant. Hinc etiam omne genus apparatus nautici heic fieri conſueuit. Hæc de ea Medina in Hiſpaniæ deſcriptione, lingua vernacula ſcripta.

En, spectator beneuole, Magnifica Hispaniæ ciuitas Bilbao, alijs, quasi Bellum vadum, Bilvao, vnde fit, vt alteram, per V. syllabum, scribant, condita à Didaco Lopeo de Hazo, Cantabrorum Principe, Anno circiter Millesimo, trecentesimo, à N. Ch. venusta Hogenbergij manu, ad viuum delineata, ob oculos tibi ponitur, ea forma, qua anno Christi. CIↃ. IↃ. XL. IV. conspiciebatur, Cuius eleganti icone, opus hoc nostrum beauit, Præcellens & eximius Vir, D. Joannes Muflin. Hispaniarum Regiæ M. à sacris, summus præstantium picturarum, et antiquitatum, admirator.

LA VARA DE PORTO GALETE

1. S·Bartholome.
2. S·Petro de deusto.
3. S·Barbara.
4. S·Vincente de abanto.
5. La concecion.
6. S·Francisco.
7. S·Augustin.
8. Caÿ de la arena.
9 La cendeja.
10 S·Tiago.
11. La casa de don Tristan.
12. S·Anton.
13. Artecalle.
14. Tenderia.
15. Vello os nealle.
16 Carniceria.
17 La yglesia de los SS·S·Juanes.
18 S Cruiz.
19 La casa de los frayles.

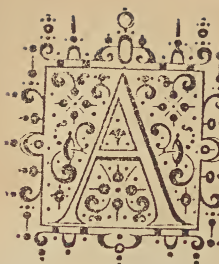
SANTANDER.

VRBS; quam vulgo Santander vocant, in Hiſpania Tarraconenſi ſita eſt, ad littus oceani Cantabrici, eo fortè tractu, quem Ptolemæus ab Antigonibus habitari tradit. Hodie Aſturiam Satillanam vocant. Indigenæ tamen referunt, huius vrbis territorium, particulari vocabulo vernaculè, *la montana* nominari. De radice montis leuiter aſſurgentis in mare prominet, cuius alluuio à dextera, qua arcem prætergreſſa, vltra vrbem procul ſeſe extendit, vulgò vocatur *la ria canal*: à ſiniſtra, maxima ex parte totam vrbem attingit, ac canali quodam per ipſos muros vrbis interiora petit, qui vulgò *la ribiera* dicitur, ipſumque canalis oſtium vernaculè quoque, *el buccaron* appellant. Ab hac parte, aggere quodam humana arte operaque, veluti brachio influctus extenſo, quem ſua lingua *muello vieio* vocant, ſingularem vrbi portum fecêre, in cuius aggeris extrema ora, geranium extruxêre, ad nauium exonerandarum vel onerandarum commoditatem, quod vernaculè, *la grua* vocitant. Totus ſinus ille, quaſi vnicus portus videri poteſt. Nam per anguſtias quaſdam, veluti per oſtium, mare huc irrumpit, atque intus ſe latius diffundit, vndique aliàs naturâ concluſum. A fronte vrbis, alia moles fluctibus obiecta eſt, inflexa paululum, vt portus cõmoditati magis ſeruiret, qua & à furore æſtuantis oceani, ſi quando contingat, tueri ſe ſolet, & nauibus etiam aut exponendi aliquid, aut recipiendi commodiſsimum locum præbere. In medio huius ſinus oſtio, ſcopulus quidam exſtat, quem, *la pennd de mogro*, appellant. Is, ob auium multitudinem, iſtic nidificantium, incolis ſæpenumero aucupii occaſionem recreationis ergò, præbet. Ferunt, hanc vrbem tantæ antiquitatis fama cæteras eius regionis vrbes antecellere, vt incolæ eam à Noa conditam eſſe; dictitare, & gloriari ſoleant. Forma oblonga eſt, intus plana, & muro vndique cincta, ab ea parte, qua terram reſpicit, ob foſſæ profunditatem, aqua tamen vacuæ, acceſſu difficilis. Aere gaudet ſaluberriuo. Fontes habet, tam intra mœnia, quàm foris proximè muros, ſex excellentiſsimos, qui perpetua limpidiſsimæ aquæ ſcaturigine, incolis vltrò quaſi offerunt, quantamcunque aquam, vel ad vſum, vel ad voluptatem, requirant. In ipſo foro duo ſunt, quorum alter S. Claræ, alter, Vrbanus vocatur. Foris, ad fanum D. Nicolai, ex eminentiore ſaxo, tertius prorumpit, omnium vti maximus, ita celeberrimus, vulgò, *la fuenta de Becedo*, dictus. Hinc maxima ex parte cùm multitudo ciuium, tum etiam, qui inter eos præcipui habentur, aquam hauriunt, propter ſingularem quandam eius præſtantiam. Aiunt enim, naturâ illi hoc ſingulare ineſſe, vt hyeme caleat, æſtate, quàm maximè frigeat. Quartus eſt propè D. Franciſci, vulgò *fuenta de la Bobeda* nominatus, quintus, qui vernaculè, *el rio de la pila*, ſextus, quem *fuenta de molinedo*, appellitant. Hi duo poſtremi, vſui in primis ſunt in vico marino commorantibus, quem vulgò, *la calla de la mar*, vocitant. Is vicus, ſuburbium eſt, ita vrbi adiunctũ, vt vrbis nomine cõprehendatur, tametſi murorũ ambitu excluſus ſit. Heic ſeorſum ferè habitant, qui piſcatui operam nauant. Nam, cum ſinus ille optimorũ piſcium tanta copia abundet, vt incredibile videri poſsit, ſi ſpeciatim ſingula exponantur, plurimos eſſe facile eſt cogitari, qui piſcatui incũbunt. Portæ ei ſeptem numerantur, videlicet, S. Nicolai, S. Petri, *De las Attalaſſanas*, S. Franciſci, *De la Sierra*, S Claræ, & *del' Arzillezo*. Ædificiis alta ſuperbit, politiſsimè partim ex puro lapide, partim ex ligno conſtructis. Religioni colendæ conſeruandæque, bina monaſteria habet, vtrunque ordinis S. Franciſci, alterum, fratrũ D. Franciſci; alterũ, ſororum pientiſsimarum D. Claræ. Summum in ea templum, vulgò, *de los cuerpos ſanctos*, dicitur, ornatiſsima ſtructura, vti ſuſpiciendum, ita ſanctitate venerandum. Perhibent, eo loci, vbi iſta Eccleſia fundata eſt, quondam bina martyrum corpora miraculosè deuecta, firma atque immota conſtitiſſe. Fuiſſe referunt, procul inde, ſanctos viros, qui magno animi ardore, & ſingulari conſtantia hoſtibus ſe ad fidei Catholicæ noſtræ defenſionem intrepide oppoſuerint, à quibus tandẽ interemptos, in Duriũ flumen abiectos, eo corpora in mare, præcipiti curſu, effuſa, longiſsimo circuitu emenſo, in hunc demum ſinum, ſummo miraculo veluti fato delata eſſe, & heic firmã perpetuamq; ſedem elegiſſe: itaque ab iis, nomen ſanctorum corporum, Eccleſiam nactam eſſe Eadem collegio inſignium pietate, & doctrina canonicorum excellit. Rotunda eſt forma. Intus, in circuitu Xenodochium habet S. Spiritus, vbi pauperes quilibet benignè excepti, humaniſsimè, pro neceſsitate, diligenti cura tractantur. Hinc inde quoque diuerſis ſacellis, ſepultura plerunque aliqua nobilis alicuius viri exornatis, aucta. Medio interiori ambitu, amœniſsimum pomarium includit, gratiſsimo floridarum arborum perpetuo odore fragrans. Inde, mare verſus, arx obuia eſt antiquiſsima, non vrbis ſolùm: ſed totius etiam ſinus imperatrix, quippe cui expoſitum ſit, quicquid toto ſinu apparet. A ſiniſtra, vbi dixi, aquam in ipſam vrbem ſeſe infundere, ædificia ſunt, in ipſo aquæ ductu, patentibus atque elatis arcubus exſtructa, veluti armamentarium quoddam nauale, vulgus, attalaſſanas vernaculè nominant. Heic naues, naualisq; omnis apparatus, fieri conſueuit. Ciues ſunt bellicoſiſsimi, vt ferè ſunt eius regionis omnes. Magiſtratus in ea annuus eſt, ſex ſenatoribus vno ſecretario, atque vno procuratore conſtans, ineunte Ianuario, ſingulis annis, nouus de more creari ſolitus, in ſacello D. Lodoici, apud fratres D. Franciſci. Eo tum primates totius vrbis indefinito numero congregati, communibus ſuffragiis, nounm anno nouo magiſtratum legunt. Hæc vrbs priuilegiis etiam ac immunitatibus antiquitus ampliſsimis dotata eſt, quorum hoc tantum adiiciam, quo cautum eſt, ne à Rege, aut vllo quouis ſuo domino, vendi vnquam, aut oppignorari, quacunque etiam de cauſſa, poſsit. Hac fere exportatur, quantumcunque Caſtellæ regnum lanæ foras mittit. Verum nec tu, ô Iacche, huic vrbi tua dona negaſti. Vinum enim quis hîc deſideret? Terra vndique vinetis circundatur, quibus hinc inde viridaria interiecta, ad voluptatem non minus, quam ad neceſsitatem conſita, & amœniſsimum proſpectum, & ampliſsimum vrbi fructum præbent. Adde his vicinos circuncirca diuerſos pagos, varia pomorum frumentorumque genere affluentiſsimos, quo fit; vt, niſi ſingulari Dei pœna accidit, commeatu etiam, nunquam deſtituatur. In ſumma, vrbs eſt, ob portus commoditatem omnium rerum diues. Hæc ex relatu indigenarum.

SANTANDER.
La Peña de Castillo
S. Nicolas
Camino de Burgos
Y.ª De los cuerpos Santos.
El Castillo.
S. Martin
S. Mamez

AVRELIA.

VR ELIA, vel, vt alij, Aurelianum, in Gallia ciuitas eſt, quondam Genabum dicta, ſita ad Ligerim fluuium. Quis eam condiderit, certo affirmari non poteſt A multis creditum eſt, ab Aureliano Imperatore fundatam eſſe, atque inde nomen ſortitam: ſed, cum conſtet, eam multo ante, quàm Aurelianus eſſet, exſtitiſſe Genabi nomine: fieri non poteſt, vt ab eo fundata ſit. Genabum verò, de quo Cæſar meminit commentariorũ ſuorum lib. 7. ipſã Aureliã eſſe, cùm ex ipſa Cæſaris & Strabonis lib. 4. eius deſcriptione colligi facile, tum ex Aimonis hiſtoria, & aliorũ ſcriptis apertè demõſtrari poteſt. Quapropter Franciſcus Belleforeſtius, celeberrimus noſtro tẽpore hiſtoricus, in noua ſua Galliæ deſcriptione, ait, veroſimile videri, ab Aureliano Imperatore ei nomen inditum, qui vel auxerit eam, tametſi Vop iſcus & Aurelius Victor eius rei nullam mentionem faciant, vel Genabenſes à ſe Aurelianenſes vocari voluerit quod apud eos per Druides de imperio ſuo prædictum fuerit. Explodi autem omnino eorum opinionem, qui ab Aurelia Cęſaris matre ſic vocatam autumant, cum multò pòſt etiam Genabũ adhuc dicta ſit. Minimè quoque Sabellici ſententiã probari, qui à Gallico auri vocabulo, Or, denominatã cenſet quo ob loci in quo ſita eſt, fertilitatẽ, & ciuiũ ſingularẽ induſtriã mirè abũdet. Ligeris fluuius tota Gallia notiſſimus hãc præterlabẽs, magnã illi cõmoditatẽ ad mercaturam faciendam, præſtat. Vnde non ſine cauſa etiam olim vnicum quaſi Carnutũ forum fuit. Agrũ circunquaq; fertiliſsimum habet, omniumq́; abundantiſſimũ, vt non minus pro horreo totius Galliæ habeatur, quàm quõdã Sicilia Romæ. Vina eius territoriũ præſtat nobiliſſima, quæ inde & in Galliæ, & in alias Europæ partes, magna copia exportãtur, nomẽ ab vrbe conſecuta. Quapropter mirum non eſt, ciues ei magno numero opulentiſſimos & ditiſſimos eſſe, cùm & merces naturæ benignitate habeant, & ad eas aliò exportari curandas, egregiam commoditatẽ. Loco eſt paulò editiore ædificata, ea maximè parte, qua Lutetiam Pariſiorũ reſpicit, atque vnde ſe templum S. Crucis, quod non ita pridem per ſectarios dirutũ fuit, oſtentat. Aëre gaudet puro atque ſalubri. Peroportunus certè ac maximè idoneus Vniuerſitati locus, quæ iſtic, inter cæteras Galliæ academias clariſſima, Anno M.CCCXII. poſt natum Chriſtum à Philippo Pulchro Galliæ Rege erecta eſt, Iuriſprudentiæ in primis alumna & conſeruatrix. Nã cum Philippus Rex in animo haberet, hoc loco totius prouinciæ ſummo ſenatui, ſedem figere, qui etiamnum iſtic eſt, neceſſitatẽ poſtulare facilè iudicauit, eſſe oportere, vnde veluti ex equo Troiano prudentes ad Ius populo dicendũ atq; adminiſtrandũ, rem omni mortaliũ ſocietati vti maximè neceſſariam, ita digniſſimam, euocari haberiq́ue poſſent. Quam ad rem nihil erat Academia tali commodatius. Ex hac vniuerſitate quot egregij viri non Galliæ ſolùm, verũ etiam vniuerſæ Europæ cõmunicati & quaſi dati ſint, non eſt facilè hoc loco referre. Plures enim ſunt, quàm hic locus patiatur enumerari. Hoc tamen prætereundum non eſt, Bertrandum Burdegalenſem Archiepiſcopum, qui poſtea Pont. Max. creatus, Clemens Quintus dictus eſt, hinc quoque egreſſum eſſe. Lingua hic vtuntur vernacula adeò pura, vt Gallis Aurelianiſmum eſſe affirment, quod Græcis quondam fuit Atticiſmus, Quare profecto multæ ſunt cauſæ, cur externi homines huc frequentes confluant. Alij enim mercandi cauſſa, alij ſtudendi, alij linguæ diſcendæ gratia, multi proculdubio vtramq; ob cauſſã, vt videlicet & ſtudia proſequantur, & ſimul linguã purè diſcant. Vnde Germanis in primis moris eſſe aiunt, huc filios ſuos domo paterna ablegare, Qua ratione inde ab origine gubernata ſit, cum nemo ſcriptorum, quod ſciam, poſteritati mandarit, non eſt facile dictu. Colligere tamen licet, ad leges Deuidum ab initio ſub indigeno principe iſtic Rempub. adminiſtratam. Poſtea Romanis, rerum potitis, eorum imperio, vti præſcriptũ fuit, haud dubie, paruiſſe. Ijs inde vel eiectis, vel conuentione facta, in Italiam reuerſis, tandem ad Regni titulum euecta eſt, eo ſcilicet tempore, quo Clodoici filij Galliã inter ſe partirentur, primusq́ue Rex eius Clodomirus fuit. Hoc, & prole ſua mortuis, Clotarius frater, in Regnum ſucceſſit, qui idem etiam Galliæ vniuerſæ monarchiam, fratribus omnibus abſq; prole extinctis, adeptus eſt. Poſtea Galliæ coronæ reſtituta, ab ea vſque ad Valeſiorũ imperij initium, non eſt diuulſa, Ioannes enim Valeſius, Rex, vt erat à Philippo patre iuſſus, eam Ducatus titulo, ac perpetuo quaſi regni feudo, cũ omni ditione ei adhęrente, fratri Philippo, tum Comiti Valeſiò, contulit. Vnde deinde Ducatus titulum retinuit. Eo iterum ſine maſcula prole anno M.CCC.XCI. vita defuncto, ſecundò ad Gallicum regnũ redijt. Nec enim in huiuſmodi feudum, præter mares, quiſquã ſuccedit, non magis, quàm in ipſum Galliæ regnũ. Poſtremò, Carolus eius nominis Quintus, Galliæ Rex qui ſapiens cognominatus fuit, perpetua lege ſanxiſſe videtur, vt ſemper Aurelianenſis Ducatus, ſecundo Regis filio, quẽadmodum primo, Delphinatus, cedat. Quondam ab Attila, qui ſe Dei flagellum appellabat, obſeſſa legitur, verum inde ſtrenua ciuium defenſione repulſum, irrito conatu, referre pedem oportuiſſe.

ORLEANS.
S. Anian
Leglise de la S. croise.
La pucelle dorleans
S. Jaques
La porte de bourgoigne
LA LOYRE.
Cum Priuilegio.
Depingebat Georgius Hoefnagle

BOVRGES.
1 Labaie S. Sulpice
2 L'ostel Dieu
3 S. Pierre le merche
4 Les cordeliers
5 La maison Jacques ceur
6 Nostre dame de fourchaut
7 La S. chapelle
8 Le palais
9 S. Estienne
10 Salles.
11 La porte dauron.
12 La grosse tour de berry
13 La Reuiere dauron
14 Moulin de la chappe
15 Le grandt pre de la chappe.
Depingebat Georgius Hoefnagle

BOVRGES,vulgò, Latinè BITVRIGES.

ITVRIGVM metropolis,quondam ab Eura flumine,quod eam alluit, Auaricum appellata. Sita eſt in agro plano & amœno,ac non modò omnium ferè frumentorum atq; leguminum: verum etiam vinorum præſtantiſſimorum,pecorũ,piſcium fluuiatilium, volucrumq́;,& quorumuis penè fructuum,victui humano accommodatorum,feraciſſimo. A quo primò condita, ſit non ſatis conſtat,tametſi ſint,qui Græcis,eius originem attribuant. Veteris vrbis ſitus, quæ Auaricum olim nominata fuit,ad paludes vergit,cuius etiãnum muri primũ propemodũ integri,hinc inde exſtant,adeò ſolida materia cõſtructi, vt ſumptus demoliẽdi architectis inutiles ruinas effecerint, vnde hactenus ijs parcitũ eſt. Extenduntur à turri,quã ab inſolita craſſitudine,magnam vocarunt, vulgò, la groſſe tour, per medium D.Stephani templum, & plateam D. Ioannis campeſtris, portamq́ue Gordianam, vſq; ad portam nouam, olim S.Andreæ, dictam, inde per plateam amphitheatri, vulgò des arenes, nominatam,ad portam Turonenſem vſq;. Hinc porrecto ambitu, verſus portam D.Pauli paulatim Magnam turrim repetunt Poſtea vrbs aliquoties aucta eſt. Carolus Magnus XXIII. Francorum Rex & Romanorum imperator,cuius regni initium incidit in annum à N.C.DCC. LXXIX. eam amplificatam, nouis muris cinxit, à porta videlicet Burbonia, anguloq́ue Archiepiſcopalis Curiæ, vſq, ad eam. quam Carolettam, Gallico diminutiuo,ex Caroli nomine facto,denominarunt. inde continuato muro,qui adhuc dum videri poteſt,ad ingreſſum vſq; in vrbem,Euræ,minoris fluuij, qui vnum eſt,ex tribus Euræ fluminis brachijs, vulgò quoque Gallico diminutiuo, Eurette, vel Aurette vocati;mœnibus incluſit, totum S.Fulgentij ſuburbium,item magnam illã plateam,quam vulgò, d'Auron vocant,aliamq́;, vulgari nomine, Montcheury, dictam,qua ad Abbatiam S. Sulpitij iter eſt,vſq;ad Clementiam turrem, vnde porrò ad exitum eiuſdem Euræ minoris,eadem mœnia pertigiſſe,adhuc dum videri poteſt. Neceſſe verò fuit,ad hunc mœniorum ambitum conſtituendum,multis foſſis, aggeribusq́; paludum aquas,à conſueto curſu detorquere,quò flumen Arionium,vernacule,d'Auron dictum, quod vrbis mœnia,ab occaſu,lambit,iſtuc allaberetur. Ea enim ratione ſtuduit firmiorem, hoſtibusque acceſſu difficiliorem reddere. Poſtea etiam muris incluſa ſunt ſuburbia. D. Ambroſij,ac D.Laurentij, item, quicquid eſt inter Clementiam turrim, quæ proximè à porta S. Sulpitij abeſt, & portam Carolettam partim communi ciuium,partim Abbatis cuiuſdam D. Ambroſij ſumptu adeò,vt ea vrbs,noſtro æuo, vna ſit, ex maximis Galliæ ciuitatibus,munitiſſima & ferè in expugnabilis, quod vndique fluminibus, & paludibus,quæ aqua, ex terra copioſè ſcaturiente,perpetuo abundant, ſiccarique non Poſſunt, circumſepta ſit. Quapropter etiam vna tantum parte,adiri poteſt,ea videlicet,qua Euronotum excipit, vnde etiam hoſtis ei,non facilè metum incuſſerit, quia iſtic & muris validiſſimis,& altiſſimis aggeribus,obuallata eſt,latiſſimè inde proſpectu patente. Ab hac enim parte, Magna turris eſt, vnde ad quatuor vſque milliaria circumſpici poteſt. Ea ab inſolita magnitudine nomen adepta, vt dixi,alijs vndique minoribus turribus cincta eſt,& muro foſſaque profundiſſima,quæ ſolidis ab vtraque parte muris,terræ obiectis,deſtinetur, etiã circumdata, id, quod Philippus Auguſtus, ſecundus cognomine,& XLI. Galliæ Rex, anno ferè à N.C.M.C.XC. fieri curauit, quo eam quoque antea acceſſu facillimã, quippe in plano conſtitutam. nullo,aut foſſa,aut aggere, circumducto, faceret firmiorem. Vrbs eſt, forma oblonga,ampliſſima certè & ſpacioſiſſima, ornata ſupra mœnia octuaginta elatis, & craſſis turribus, opportunis ſanè mœniorum propugnaculis. Septem habet portas, præter minores hinc inde ad neceſſitatem factas, ſeptẽ item ſuburbia,proximè portis adiuncta. Si quis eſt fortè, de hoſte metus, quatuor tantum portæ aperiri ſolent, Burbonia videlicet,S.Priuati,S.Sulpitij,& Aronia. Porrò, ſeptem ſunt in ea, collegiatæ, quas vocant, eccleſiæ, ſeptendecim parochiæ,quatuor mendicantium ordines, duæ virorum Abbatię altera S.Sulpitij, olim Noſtre dame de la nef,appellata ordinis D.Benedicti. opulenta & prædiues,in ſuburbio Montcheury ſita, iã ab ea mutuato nomine,S.Sulpitij dicta,aqua tota ferè cincta,probè munita,murisque vndique clauſa,quos intra, varios habet hortos,diuerſiſſimarum arborum, herbarum ac quorumuis fructuum abundantiſſimos, item peropportuna viuaria,quibus ex Eura fluuio Abbatiam ipſam præterlabente aqua,quanta opus eſt,ſubminiſtrari poteſt. In his monachi tantum poſſunt piſcium alere,quantum ipſis,quibus ex regula non niſi piſcibus, veſci licet, ad victum ſufficit. Altera eſt D. Ambroſij,ordinis S.Auguſtini,intra ipſos vrbis muros,in loco peramœno ſita, intus etiam viuaria,& viridaria ſua cultiſſima habens, nemini non aſpectu,iucundiſſima, & ipſa profectò ampliſſimis redditibus liberaliſſimè dotata, Sunt hic porrò, tres, fœminini ſexus, Abbatiæ. Vna harum, vulgò, Nuntiade dicta,in honorem beatiſſimæ virginis Mariæ,olim ab Illuſtriſſima Ioanna Biturigum Duciſſa, conſtructa, ac dotata eſt. altera, D. Laurentij, à Carolo Magno inſtituta vtrique harum ſunt ampliſſimi reditus. Tertia eſt ſororum mendicantium D.Claræ, ordinis fratrum minorum. A porta S.Priuati verſus Septentrionem longe lateque ſeſe vineta oſtentant,optimi vini feraciſſima. Mercatura hic in primis pannaria viget. Nam inter mechanica artificia,quorum cuiuſuis generis,etiam optimos habet, atque exercitatiſſimos magiſtros;textrina maximè ſemper excelluit,id quod ex veteribus matrimoniorum contractibus, tum in ipſa vrbe, tùm in vicinia apparet,vbi,ſi cui filiæ honeſtioris alicuius familiæ nupturæ,de veſtibus prouidendum erat,apertis verbis declaratum legitur ex præſtantiſſimo Bituricenſium panno eas fieri voluiſſe. Præter mercatus publicos,hebdomadatim binos,diebus videlicet, Iouis,& Sabbathi,commodiori mercium diſtributioni,aliæ etiam iſtic nundinæ,quotannis celebrari ſolent ab omni exactione,& vectigali liberæ atque immunes,ſcilicet,in ferijs D.Laurentij,D.Lazari,D.Martini,S.Vrſini,S.Oſtrilli. Item,nundinæ D. Ambroſij, quæ per ſeptem integros & dies & noctes continuari ſolent. Non ita pridem,magiſtratus Bituricenſis,ampliſſimũ quoque Xenodochium,communi pauperum afflictorum neceſſario ſolatio, & ſubſidio conſtrui curauit. Huic gubernando adminiſtrandoq́ue à Maiore vrbano, quem le Marie, vocant, totoq́ue Senatu (cui aliâs vniuerſa, huius adminiſtrationis,cura incumbit(ciuis quidã,aut mercator opulentus, & notæ probitatis, ex ditiſſimorum præcipuorũ numero delectus,præficitur,ei adiutores tres alij, veluti conſiliarij vitæ quoque innocentia, probati adhibentur. quibuſcum ille, de reliquis officijs communicato conſilio, decernit, agitque, quod maximè, è re futurum, videbitur, ſine vlla inde mercede, ſolius Charitatis, & Dei amoris ergo conſequenda. Quinquies, aut ſexies bello expugnata,tota diruta eſt,toties etiã incendio abſumpta, nihilominus tamen,hoc noſtro tempore,inſigni ædificiorum magnificentia, ſatis ſuperbit, ea plurimarum domorum commoditate, atque amplitudine,vt heroibus conuenire magis quã ciuibus dicas. Octoginta ab hinc annis,nempe,circa annum à N.Ch.M.CCCC. LXXXVII .cum eæ nundinæ,quæ poſtmodum Lugdunum hinc translatæ ſunt, in hac vrbe adhuc celebrarentur, in toto Bituricenſi Ducatu nemo ferè nobilis erat, illuſtrioris alicuius ſaltem familæ, quin heic domum propriam haberet, eoq́ue, nundinarum tempore,prę ſentia plerunque ſua, vrbem cohoneſtaret. Attamen, ſi vel illius temporis ædificiorem ſtructuræ elegantiam, vel eam qua nunc eſt,cum ea,qua olim,ſpactaculo fuit,Auaricum,conferas;nullam eſſe dixeris. Indico ſunt ſuperbiſsimæ,tum materiæ, tum elaborati operis præſtantia,ruinæ,heic,ſi quid alibi, terræ aliquando erui contigit,ſæpius inuentæ,variæq́ue antiquitates hinc inde adhuc, cùm intra,tum extra muros,obuiæ.

ROCHELLA.

OCHELLE Vulgo, vrbs Galliæ, maris vicinitate nobilis, quem plerique Ptolemæo, Santonium fuiſſe, exiſtimant, quod hæc quaſi ſola, totius Santoinæ prouinciæ portus, magna opportunitate conſpicuus, aſylum & propugnaculum, viribus humanis inexpugnabile, exiſtat. Altero latere mari, altero paludibus, & vliginoſis locis, tertia muris, foueis, & turribus, ad hoſtiles inſultus propulſandos, idoneis, firma. Admirabile ſanè, ac mirum, quanto robore, ac fortitudine præſtet: quam validis ſit munitionibus, vallisque firmata, quàm commoda loci, ſituſque ratio, pro dignitate expendi, dicique ſatis non poteſt. Nam, præter reliquam eius felicitatem, ipſum mare, pulchre collocatum eſt iuxta vrbem ipſam, illique ſinum, mirum in modum commodũ, facit, & tranquillam portus protectionem, nauigantibus exhibet. Adeò quidem, vt etſi pleræque in Gallia, inueniantur vrbes magnitudine celebriores, paucæ tamen, imò nullæ, futuræ ſint, ſitus, munitionum, & propugnaculorum robore, præſtantiores. Quod autem plerique exiſtimant, Rochellam ex Ptolemæi ſententia, Santonem ſiue Santonium portum videri, alij probabilibus rationibus moti, inficias eunt, potiſsimum M. Helias Viue, vir multæ ſcientiæ atque doctrinæ, & curioſus rerum antiquarum inueſtigator, qui huic potiſsimum rationi innititur. Quia, etſi hiſtoriarum inueniantur ſcriptores non pauci, qui celebrem multarum Galliæ vrbium mentionem faciant, nullum tamen fide dignum extare, qui ante annos DC. huius vrbis vel verbulo recordetur, cum vetuſtiſsimum eius ædificium, S. Ioanni ſacrum, omnes aſſerant, quod quondam Templariorum fuit. Non igitur perantiqua hæc vrbs, ſed à Galliæ regibus excitata videtur, vel ob commodam portus conditionem, vel, vt eorum hinc frangerentur furores, qui pyraticam in mari exercebant. Vnde magnificis Regum priuilegijs, & immunitatibus, præ cæteris Galliæ vrbibus, ornata videtur: Tum, quia ciuibus ſit data facultas, vt ex ſuorum ordine Maiorem, atque Scabinos deligant, qui eo modo vrbis politiæ præſint, vt nullam vnquam gubernationem externam, nulla militaria præſidia, imò, ne caſtrum quidem, ad ſui defenſionem, aut tutelam, admittant, præter vnicã illam turrim, quæ armorum cuſtodiæ deſtinatur. Liberam igitur hanc ciuitatem dixeris, in qua Ariſtoteles, arcis præſidiũ inutile, & periculoſum tradit, quod tyrannidis opportunitatem præbeat. Nam vbi æquo iure inter ciues viuitur, æqualia ædificia eſſe conuenit, non alia populo imminere, atque minari, alia depreſſa, atque ſubiecta iacere. Optimè Pedianus arcem definit, ſedem eſſe tyranni. Timeleon ſummus ille Corinthiorum Imperator, qui patriam primo à tyranno liberauit, & à Syracuſis, quibus auxilio miſſus fuerat, inueteratam ſeruitutem depulit, docuit, vrbẽ, quæ arcis præſidio teneretur, vix vnquam ſine tyrannide eſſe poſſe. Nam cum Dionyſium, Sicilia pepuliſſet, & ciuibus ſua reſtituiſſet, vrbiumque mœnia bello diſiecta, inſtauraſſet, & ciuitatibus ſuas leges, libertatemq; reddidiſſet, arcem Syracuſanam funditus euertit, & nunc (inquit) ſolida pacis fundamenta gerimus, cum tyrannorum domicilium, ac ſedem euertimus. Alijs inſuper hæc vrbs priuilegijs, rei maritimæ permultum indulgentibus, fruitur, quibus à Carolo Rege eius nominis V. Anno partæ ſalutis M. CCC. LXII. aucta atque beata fuit. Cum nimirum Rochellani effrænatam Anglorum euitãtes tyrannidem (cui etenim Reip. tyrannis diu præeſſe potuit?) eorum pulſo, ac profligato præſidio, præfectis etiam contumelioſè eiectis, Regi ſuo ſe ſubmiſerunt, certis pactis & conditionibus, quibus tantam priuilegiorum immunitatem ſunt conſequuti.

II

.1. Tour de la lanterne. 2. Citadelle et Porte des deux Mollins. 3. La Tour du Gayor. 4. La Porte neufue & le Bolleuard. 5. Bolleuard de l'Euangille à present tout Fouldroÿe
.6. La Porte et l'Esperon de Congne.
.7. Les Plattes formes et Terres plains
.8. Platte forme de la boucherie
.9. Tour de moreille. 10. Bolleu: des dames
.11. Fort de S. Nicolas.
12 Porte & Bolleuard S Nicolas
13 Tour S. Nicolas
14 Tour de la cheÿne
15 Cita dele des 2. molins
16 Le Carre four de la Caille.

Mer Oceane

ROCHEL: LA MVNITISSIMVM GALLIAE OPP:

MASSILIA.

ASSILIA,ſiue,vt alij,Maſſalia,peruetuſta,& opulentiſsima Galliæ,in prouincia Viennenſi, ci-
uitas,fundatione Græca, eaq́ue de cauſa ciuilitatis,nobilitatisq́ue nitore,& honeſto litterarum
otio,ſapientiæq́ue ſtudio culta. Adeo quidem, vti Athenis Mineruæ exercitijs, maris potentia
Rhodijs, terræque diuitijs Lacedæmonijs merito exiſtimetur ſuccedere. Studioſa Romano-
rum amica,quorum inſatiabili tandem cupiditate, vaſtata eſt, atque direpta. Eius paulò altius
tam ob ſummam vetuſtatem,quam incredibilem loci, ſitusq́ue magnificentiam, repetenda vi-
dentur initia.Cæſar in principio lib.2.de bello ciuili, Maſsiliæ his verbis meminit.Dum hæc in
Hiſpania geruntur,C.Trebonius Legatus,qui ad oppugnationem Maſsiliæ relictus erat,duabus
ex partibus aggerem, vineas,turresq́ue ad oppidum agere inſtituit: vna erat proxima portui na-
ualibusq́ue: altera ad partem, qua eſt aditus ex Gallia atque Hiſpania ad id mare, quod adigit ad oſtium Rhodani.
Maſsilia enim ferè ex tribus oppidi partibus mari alluitur, reliqua quarta eſt, quæ aditum habet à terra, huius quo-
que ſpatii pars ea,quæ ad arcem,pertinet,loci naturâ, & valle altiſsimâ,munita,longam & difficilem habet oppugna-
tionem. Ad ea perficienda opera,C.Trebonius, magnam iumentorum atque hominum multitudinem ex omni
prouincia vocat: vimina,materiamq́ue comportari iubet,quibus comparatis rebus, aggerem in altitudinem pedũ
LXXX. exſtruit,ſed tanti erant antiquitus,in oppido omnium rerum ad bellum apparatus tantaq́ue multitudo tor-
mentorum,vt eorum vim nullæ contextæ viminibus vineæ ſuſtinere poſſent: nam magnitudo operum, altitudo
muri,atque turrium,multitudo tormentorum, omnem adminiſtrationem tardabat. Deinde vlterius ſubiungit
Cæſar,quòd maximæ Maſsiliæ vires in nauibus conſiſterent,quibus plurimum detrimenti Romanis, Cæſaris partes
ſequentibus,inferebant,cùm ipſi authoritatem ſenatus grauiter tuerentur. Eius etiam obſidionis Lucanus lib. 3. de
bello ciuili meminit.

Sic poſtquam fatus, ad vrbem
Haud trepidam conuerit iter: tunc mœnia clauſa
Conſpicit,& denſa iuuenum vallata corona.
Haud procul à muris tumulus ſurgentis in altum
Telluris,paruum diffuſo vertice campum
Explicat: hæc patiens longo munimine cingi
Viſa duci rupes, tutisq; aptiſsima caſtris.
Proxima pars vrbis celſam conſurgit in arcem
Par tumulo,mediisq; ſedent conuallibus arua.

Conuenit hæc Lucani deſcriptio cum ea,quam ex Cæſare expreſsimus,deinde vrbis originem idem poeta ſubiungit.

Quid rapidum deflectis iter? non pondera rerum,
Non momenta ſumis? nunquam felicibus armis
Vaſa manus,patriæ primis è ſedibus errant,
Et poſt translatas exuſtæ Phocidos arces?

Atque hæc quidem Lucanus ad Græcam huius vrbis originem alludens,cui vniuerſa hiſtoricorum turba ſubſcribit,
ab Aſiaticis Phocenſibus prima eam fundatione conſtructam,Perianio ipſorum duce,qui loci opportunitate illectus,
parte,qua ferè Rhodanus mari miſcetur,ipſiq; à fortuito euentu nomen impoſitum. Videns etenim piſcatores in
littore maris,quos Græci ἁλιέας nuncupant,pro bono,fœliciq́ue hoc omine ſumens,imperauit,Eo liens de macin, id
eſt,colligere funes,ibique conſiſtere,vnde paulatim vocis ſimilitudine,Maſsiliæ nata eſt appellatio. Sed plura de eius
ſitu,nomine,& origine Euſtatius in libellum Dionyſii Alexandrini de ſitu orbis ſcribit. Tum etiam Iuſtinus lib. 43.
Pomponius Mela lib.2.de ſitu orbis.Strabo lib.4.Geographiæ.Aulus Gellius lib. 10. Ammianus Marcellinus lib.de-
cimo quinto. Ex quibus,auido lectori,hiſtoricam ſitim abundè explere licet. Agathius lib. 1.hiſtoriæ Gothicæ de
Francis loquens,hæc de Maſsiliæ origine refert. Etiamnum habent ciuitatem Maſsilienſem, quondam Ioniorum
coloniam. Fundata enim eſt à Phocenſibus, patria pulſis à Medis, imperante Perſis Dario Hydaſpis filio, ſed hæc
vrbs olim Græca,nunc prorſus eſt barbara eò quòd relinquens vetuſtum viuendi modum, moribus eorum, qui ipſi
imperant,ſe accommodet. Eutropius Maſsiliam ædificatam aſſerit à Tarquinio Superbo,quod veritati congruum
eſſe videtur,cum ipſius regnum à Cyro inceperit,finemq́ue in regno Darii ſit conſequutum, ipſamq; ædificatam eo
tempore,quo vrbs Hieroſolymitana à Nabochodonoſore Babyloniorum Rege vaſtata fuit, Anno nimirum mundi
3351. Verum ea calamitas vrbi ſanctæ,per dictum Regem Aſſyrium,ante natum Cyrum & Darium illata eſt, regnan-
te Romæ Tarquinio Priſco.Et hac ratione Tarquinii nomen defendi poſſet,ſed non item Darii aut Cyri. Aut itaque
dicendum eſt,Phocenſes expulſos fuiſſe per Harpalum ſub Cyro,aliquo tempore poſt ruinam Hieroſolymiticam: aut
non fuiſſe ædificatam Maſsiliam ſub regno Perſarum. In eo tamen omnes conueniunt,Harpalum in cauſa fuiſſe,cur
Græci ex Aſia profugerint,& quòd in Galliam deuenientes,præclaram hanc vrbem, cum pleriſq́ue aliis vicinis ædifi-
cârint. Hæc autem vrbs vnica quondam conſeruatrix armorum & litterarum, in qua præcipua totius Galliæ vni-
uerſitas & ſchola fuit,quò Phocenſes etiam,pernicioſam ſecum conſuetudinem homines immolandi Dianæ, adue-
xerunt,ad cuius imitationem abominabilem ſe poſtea Druides contulerunt, quam ob cauſam Imperator Tiberius,
ſcholas Galliæ aboleuiſſe putatur,quas Nigromantiæ inſimulabat,& ſacrificiorum deteſtabilium nocturnorum, vbi
diuini ſuas conſiderationes in extis habebãt.Cæterum Tiberius non tam hoc impedire,quam litteras vniuerſæ Gal-
liæ moliebatur auferre,quemadmodum & Iulianus Apoſtata, religionem Chriſtianam, vti ſperabat,euerſurus,ſcho-
las,& omnem librorum vſum ipſis ademerat. Quamuis autem Cæſar Maſsiliam contra omne ius & æquitatem ſit
deprædatus,tamen ſubitò reſtituta fuit.Nam ſub Nerone & Veſpaſiano,florentiſsima ibi totius Galliæ ſchola fuit, in
qua Principes Romani literis operam dabant,quam & multis priuilegiorum immunitatibus decorarunt,vti ex Stra-
bone,Valerio Maximo,& Cœlio Rhodogino conſtat, qui præclaram hanc vrbem Græca ciuilitate & humanitate
cultam tradit,donec Burgundi & Franci Galliam tenerent,tum enim cogebantur ſe moribus victorum & Principum
ſuorum accommodare. Et,quamuis maximarum laudum elogiis Maſsilienſis hæc ciuitas digna: quia antiquitatẽ
miram redoleat: quia ſitu & opere potentiſsima: quia Galliarum Regi,cui paret,omni obſequio fideliſsima: quia itẽ
per totum orientem,per Africam,& in intimam Aethiopiam merces eius incolæ deferant, & cum remotiſsimis to-
tius Vniuerſi hominibus negotientur: Eo tamen potiſsimum nomine æuo duraturam meretur memoriam, quia
ex primis ſit Galliæ vrbibus,quæ ſtatim à paſsione domini, ſalutarem Chriſti fidem ſuſcepit. primis etenim Religio-
nis elementis S.Lazari induſtria imbuta: qui cum Maria Magdalena & Martha ſororibus,bonis ac ſedibus exutus,fe-
rociente perſequutione,quæ S. Stephanum abſtulerat,primus Maſsiliæ Epiſcopus fuit.

MARSEILLE.
A. La loge ou maiſõ cõmune de la Ville.
B. Palais ou l'on tient la Cour du Lieutenãt.
C. La grãde Egliſe appellee, la Maieur, ou eſt le chef du Lazare.
D. La Cour & cõmanderie de S. Iehan.
E. l'Egliſe des accoles, ou Marie Magdel: cõmença à preſcher la Loy Chreſtienne. au Roy, & peuple de Marſeille, lequl elle conuertit, & grand nõbre de peup:
F. Là où S. Victor fut baptiſé. G. l'hoſpital du S. Eſprit
H. Le Monaſtere des Religieuses de Sion. I. Monaſt: de S. Salueur. K. La chapelle S. Victor aux 4. coings.
L. La place neufue. M. La place de viuaulx
N. Le grand maſeau. O. Le petit maſeau
P. La peſquarie. Q La tour du grand horloge
R. L'acqueduc des fontaines de la ville
S. Le grand puits. T. La pierre aue Raie
V. La tour de. X. Les fourches d'Arene.
Les Augustins
Le fort de nostre dame de la garde
L'enfermerie pour les pestiferez
Les Arcenals
La maison du baron de Meollon gouverneur

VRBS AVINIONENSIS.

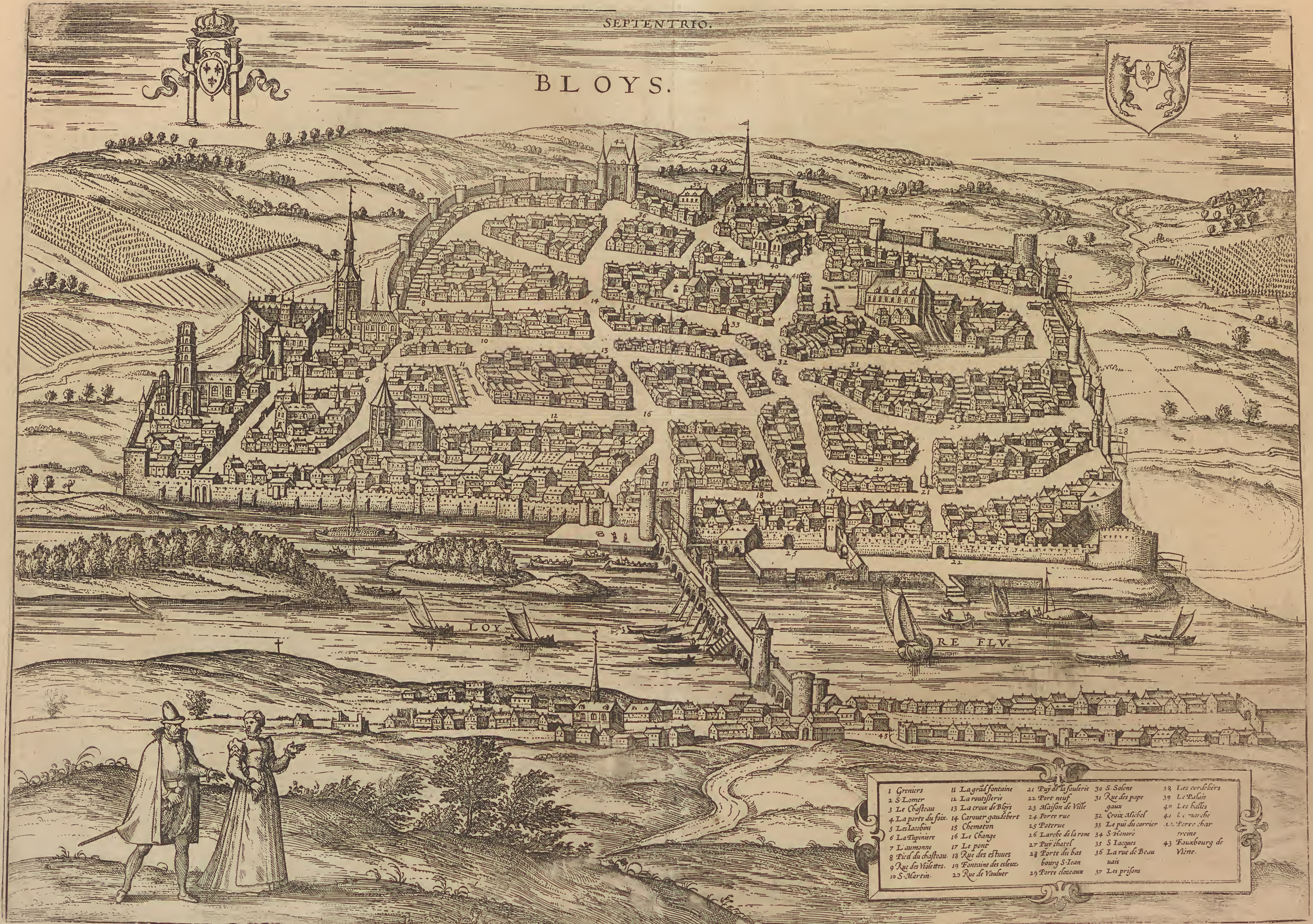
A D vtranque Rodani ripam, insigne totius Galliæ flumen, in Prouincia sita, summæ antiquitatis laudem eò meretur, quòd priscis apud Romanos temporibus magnæ celebritatis dignitatisque fuerit. A quo verò sit prima fundatione cônstructa, difficulter ex historiarum monumẽtis erui potest. sunt, qui nullis historijs certis, sed vacillantibus coniecturis adserant, primùm eã hoc loci, sortitionibus, ex auium volatu obseruatis, ædificatam, vtque perpetua, tam magnificę fundationis retineretur memoria, vsitatis priscorum consuetudinibus obseruatum, vt, quicunque eius generis auem, aut viuam, aut mortuam exhiberet à vectigalium, & telonij solutione liber atque immunis iudicaretur. Sed, cum hæc fabulis, quàm historiarum veritati propinquiora, ab omnibus facilè intelligantur, ijs relictis, ipsam nunc vrbem Auinionensem ingrediamur: quam septenarius numerus, hoc est, omnium perfectissimus, laudabilem reddit. Septies etenim in ea, & hæc quidem inter se septenario numero repetita, præcipua ornamenta videntur. Septem nimirum pallatia, totidem parochiæ, Xenodochia, Monasteria virginum, Collegia, Conuentus, portæ. Primj eius vrbis conditores, ad optimum vrbis statum respexisse videntur, qui tanto studio, septenarium in ea numerum obseruarunt. Si etenim D. Augustino, varijs in locis, potissimum verò lib. 11. de ciuitate Dei, cap. 31. & lib. 17. cap. 4. fidem adhibemus, omnium numerorum perfectissimus est septenarius, tum quia ex toto impari, & ex toto pari constet, quo etiam nomine à Macrobio commendatur: tum, quia in sacris etiã l tteris, pro vniuerso ponatur. Veluti, Septies in die cadit iustus, id est, quotiescunque ceciderit. Item, Septies in die, laudem dixi tibi. Id alibi his verbis dicitur: Semper laus eius in ore meo. Sed hæc ad Theologorum scholas remittenda. Cathedralis in hac vrbe Ecclesia D. Virgini sacra (Episcopatu siquidem inclarescit) fundationibus dotata amplissimis, conspicitur, in qua, etiamnum ea ipsa sine hæresum superstitione viget religio, quam B. Rufus martyrio clarus, primùm introduxit, quem D. Paulus, cuius fuit discipulus, eò destinauit, vt euangelicam ibi operam nauaret. Quod ea felicitate præstitit, vt non meminerim me vnquam legisse, hunc Galliæ tractum, cuius hæc vrbs primarium constituitur caput, à fide & religione Christiana vnquam desciuisse, vsque ad superstitiosos seditiososque Albigensium errores, qui duo cum Manicheis ponebant principia: corporum resurrectionem non admittebant: Baptismi & Eucharistiæ sacramenta contemnebant. Item, quòd anima, pro meritorum diuersitate, in diuersa, in brutorum etiam animantium admittatur corpora, ad male anteactam vitam puniendam: si autem benè honesteq; vixerit, in principis illustris alicuius viri recipi corpus; prout hæc & plura alia de impijs eorum dogmatibus apud Alfonsum à Castro, & Bernardum Lutzenburgensem inueniuntur. Porrò, vrbs hæc Auinionensis, magnificis summorum hominum, & Cardinaliũ decoratur pallatijs, Carthusianorum etiam cœnobio, quod reliqua vniuersæ Franciæ omnia celebritate præcellit. Sedem hæc vrbs Maximo Ecclesiæ Romanæ Pontifici annis septuaginta præbuit, quæ cum pro veteri à D. Petro recepta consuetudine Romam iterum esset translata, perpetuus ab eo tempore hoc loci legatus semper resedit, ipsam Pontificis auctoritatem repræsentans. Eius est penes Cardinaliũ consistorium collatio, ad quam præcipuæ dignitatis virum, qui reliquos auctoritate, experientia, doctrina & pietate prælucet, euehere solent. Amplissimæ huic functioni iam hoc tempore summa cum laude præest, præcellens & Illustrissimus Princeps, R. E. Cardinalis Carolus Burbonius, multò rerum vsu, & præstantissimarum virtutum nitore politus, acerrimus R. Ecclesiæ defensor & propugnator. Illo verò, ob ardua Reipubl. negotia absente, Vicelegati munere fungitur D. Georgius Amaignacensis: & R. Ecclesiæ Cardinalis generis, doctrinæ, & pietatis laude præstans. Vrbs hæc latè patenti Romanorum imperio paruit, ad Gothorum vsque irruptionem; quibus à Burgundionibus deinde pulsis, ad horum gubernationem Reipub. cursus instituitur à quorum se tandem subduxit dominio, quando Budonis filij Arelatensium Regis titulum vsurpantes, huic etiam vrbi præfuerunt. Cæterum Ottho Imperator, hoc sibi vendicans regnum, Auignionem etiam suæ iurisdictionis effecit. Deinde ad Prouinciæ comites vrbs ipsa peruenit. Tum Carolus Franciæ Rex, prouinciæ hæredem ducens vxorem, factus est Siciliæ, atque Neapolis Rex, successores etiam Prouinciæ Comites habuit, & Ioanno succedens, Roberto Regi Neapolitano fratri bellum mouens, cum Rege Hungariæ cognato, Clementem Pontificem, eius nominis sextum, suarum partium fecit: Vrbem hanc Auinionensem Pontifici vendidit. eius enim patrimonium habebatur. Persoluitur pretium feudi permutatione. tantundem enim, & eo amplius ob regnum Neapolitanum Ecclesiæ Romanæ debebat. Aequalis autem retinetur auctoritas, tam eorũ, qui Pontificis, quam eorum, qui Reipub. nomine præsunt, etsi iurisdictio habeatur diuersa. nam in cõgressibus publicis par præfectorum dignitas, æqualis vexillorum obseruatur ordo. Ita, vt eundem dignitatis gradum vrbis præfecti obtineant, quo multorum annorum interuallo sub Comitibus semper sunt vsi. Agri bonitate gaudet, pannorum, & byssi tinctura, papiraceis quoque molis, nomen hæc vrbs meruit. nam aquis, eiuscemodi negotiationi opportunis est diues. Vniuersitate denique inclarescit, quæ olim, quando Romani Pontifices ibi residebant, florentissima fuit, optimisq; priuilegijs ornata. Huic Paulus Castrensis Iurisconsultus multum splendoris attulit, vt eius commentaria in ius ciuile, quæ prælectiones Auinionicæ vocantur, declarant. Andreas quoque Alciatus, cum propter bella in Galliam venisset, sexcentorum aureorum stipendio conductus, docuit, vt in oratione ad Tininensis Academiæ alumnos, profitetur.

SEPTENTRIO.
AVIGNON.
RHOSNE FLVVIVS
Le Pont
ORIENS
MERIDIES
Conduits de la fontaine de Vaucluse, emplissant les fossez
Les 7. Portes.
A. Porte du Pont.
B. Porte Aurouze.
C. Porte de la Legue.
D. Porte S. Laße.
E. Porte Iubert.
F. Porte S. Michel.
G. Porte Chanflory.
Les 7. Paroißes.
I. S. Agricol.
K. S. Pierre.
L. S. Didier.
M. S. Sÿmphorian.
N. S. Ginier.
O. La principale.
P. La Magdeleine.
Les 7. Conuens.
R. Les Cordeliers.
S. Les Carmes.
T. Les Augustins.
V. Les Prescheurs.
Y. Les Celestins.
H. L'opseruance.
Q. La Trinité.
X. La Mercÿ.
Les 7. Colleges.
2. de S. Nicola.
3. Le roncre.
4. de Dijon.
5. de S Michel.
6. de la Croix.
7. Senanque.
8. S Marceau.
Les 7. Hospitaux.
9. S. Bernard.
10. des Augustins.
11. de Nazaret.
12. du Pont.
13. S. Antoÿne.
14. de S. Michel.
15. Canfleurÿ.
Les 7. Palais.
16. le Grand Palais.
17. le petit Palais.
18. la Viscederance.
19. la motte.
20. Salences.
21. S Iean.
22. du Roy René.
Les 6. Monasteres.
23. S. Clere.
24. S Catherine.

BLOYS.

LOYS, elegans florentissimæ Galliæ, & celeberrimi nominis vrbs, cùm propter vetustatem, tum quod Augustissima multorum Principum & illustrium virorum procreatrix fuerit: Ligeris fluminis ripam, situ partim collibus inæquali, partim plano exornat. Qua de causa, plerisque in locis deambulandi quandam difficultatem præbet, quam tamen incommoditatem, gratissima soli aërisque fœlicitas, non mitigat modò, sed & infinitis parasangis superat. Tanta siquidem ex suauissimo aëris temperamento huius loci, omnium & iudicio, & experientia, salubritas nascitur, vt permulti summę dignitatis homines, in eo sibi tutioris & diuturnioris vitæ gratia domicilia deligant. Agrum habet tam amœnum vitibus pulcherrimis, omni frumentorum genere, fructiferisque arboribus luxuriantem, vt nulli in vniuersa Gallia, vberrimo tritici, ac præstantissimi vini prouentu cedat. Est etenim locus vniuersus, ob miram elegantiam, spectatu iucundissimus, in quo nihil eorum desideres, quæ vel necessitas, vel vltra eam voluptas requirat. Ea est amœnitas & aquarum, dulcissimorumque fontium, hoc situ erumpentium riuulorum item, sinuosis flexibus, gratissimo murmure delabentium, vt maxima hinc aëris oriatur salubritas, quem permollem & placidissimum vniuersa hæc regio habet, adeò quidem, vt magnifici, potentesque homines, sanitatis amissæ recuperandæ gratia, huc, ex Medicorum consilio, se se recipiant. Quare Regum, Ducumq; filij, hac in vrbe vt plurimum educuntur, & ipsi etiam Galliæ Reges, in ea potissimum resident, vnde ciuitas Regia vulgò cognominatur. Et quamquam tanta sit vrbis, agrique vicini venustas, non est tamen vrbs ipsa veterum historicorum monumentis celebrata, qui de iis potissimum gentibus, & ciuitatibus scriptis suis aliquid prodiderunt, quæ ipsis armorum præsidiis restiterunt, quas aut obsidione cingere, aut expugnare cogebantur. Et quamuis curiositatem eorum commendem, qui accuratissimo antiquitatis studio ferunt, locum de Orcheze, secundo ab hoc vrbe lapide, Iulij Cæsaris horreum fuisse, quo comeatum & annonam pro exercitus conseruatione reponeret, quemadmodum collapsæ maximorum ædificiorum ruinæ testantur: tamen non existimo eo loci, quondam prima huius vrbis fundamenta collocata fuisse, eò, quod veteres Galli in condendis vrbibus, aspera, montosa, & ascensu difficilia loca, fluminibus vicina, deligere solebant. Nihilo tamen minus, vrbem hanc perantiquam esse, argumento est, locus quidam in Gregorio Turonensi, qui inquit, quòd tempore Regis Gontrandi, anno salutis 560. cum Iberulphum, qui ad sanctū Martinum Turonensem confugerat, capere niteretur, Aurelianensibus & Blesiensibus imperatum, vt ipsum obseruarent, cauerentque diligenter, ne sibi fuga consuleret, in ipsa porrò ciuitate, castrum in rupe, elegāti situ, & ab oppido separatum, conspicitur, sedem & palatium regi præbens, vnde visus cùm in ipsam vrbem, tum vicinum in agrum amœnum atque compascuum, incredibili suauitate panditur. Duæ hic magnificæ sunt Ecclesiæ: Altera in ipso castro S. Saluatori dicata, & à Comitibus, & quæ his successerunt, Regibus, amplissimis dotata reditibus. Altera D. Iacobo sacra. Duæ item abbatiæ Blesiensem hanc vrbem commendant. Altera S. Lomerii, Anno salutis 927. à Rodolpho Burgundione Galliæ Rege dotata atque constructa. Altera nostre dame de Bourgmoyne dicitur, de cuius prima fundatione nihil in publica scriptorum monumenta redactum inuenitur. Sunt porrò aliæ complures in hac vrbe ædes, rebus diuinis dicatæ, quas omnes enumerare nimis longum foret. In quibus magnifica Regum ac Principum sepulchra, ex cupro, alabastro, & præstanti lapide polité facta, conspiciuntur, potissimum verò in Ecclesia S. Saluatoris, in qua Ludouicus & Guido Comites Blesienses tymbo eleganti artificū opere perfecto, continentur. Et Valentina Mediolanensis vxor Ludolci Ducis Lutetiæ Parisiorum occisi, perfactionem Ducis Burgundiæ. Et Ioannes Albaniæ Dux, alijque complures genere & virtute præstantissimi Heroes, Sunt insuper passim in hac vrbe aquæ ductus varii, qui effossis, magno spacio intimis terræ visceribus, structisque opere latericio fornicibus, magno quoque fastu visendos se præbent, idque tanto spacio & altitudine, vt tribus equitibus iunctis facilè transitum concedant. Plerisque etiam locis, excisis durissimorum montium rupibus, tantis impensarum sumptibus perfecti conspiciuntur, vt fidem narratio excedere videatur, nisi oculis conspicias. Tanti operis planè admiranda ratio, Romanorum olim opes, viresque in eo elaborasse omnino conuincit, etiamsi historicorum Romanorum scripta nullam tantæ rei memoriam celebrent. Cùm eadem etiam silentio inuoluant, ędificia apud Nemausienses admodum celebria, Amphitheatrum Burdigalæ, & magnifica apud Pictones ædificia, Aquęductus item Parisiis admodum celebres. Huc accedit, prisca ædificandi & cementi ratio, quæ in muris castri, ac vrbis obseruata, Romanam antiquitatem redolet, & rudera passim, quæ ex terræ visceribus quandoque eruuntur. Ciues porrò & incolæ vrbis, suaui quadam & politica sympathia, cum miti aëris clementia agrique bonitate conueniunt. Si quis etenim, quanta eorum in familiari congressu sit comitas, perpendat, quàm vrbana morum humanitas, quàm elegans sermonis facundia, & in dicendo ciuilitas, in victu item, amictuque splendor atque mundities, fateatur necesse est, hanc tantam, quę in hac vrbe singularis humanitatem, & decentem morum ciuilitatem, natiuam soli bonitatem, concomitari

SEPTENTRIO.
BLOYS.
LOY
RE FLV.
1 Greniers
2 S·Lomer
3 Le Chasteau
4 La porte du foix.
5 Les Iacobins
6 La Tupiniere
7 L'aumonne
8 Pied du chasteau.
9 Rue des Violettes.
10 S·Martin.
11 La grād fontaine
12 La routisserie
13 La croix de Bloÿs
14 Carouer gaudebert
15 Chemoton
16 Le Change
17 Le pont
18 Rue des estuues
19 Fontaine des esleuz
20 Rue de Vauluer
21 Puÿ de la foulerie
22 Port neuf
23 Maison de Ville
24 Porte rue
25 Poterue
26 Larche de la rone
27 Puÿ chatel
28 Porte du bas bourg S·Iean
29 Porte clozeaux
30 S·Solene
31 Rue des pape gaux
32 Croix Michel
33 Le puï du carrier
34 S·Honoré
35 S Iacques
36 La rue de Beau uais
37 Les prisons
38 Les cordeliers
39 Le Palais
40 Les halles
41 Le marche
Porte char treine
43 Fauxbourg de Viene.

METIS.

METIS, vulgò Metz, antiqua & præcipua Belgiæ vrbs, quam Mediomatrices populi, præcipuum eius regionis caput agnouisse, plerique existimant, cuius quidem appellationis varias varij causas excogitarunt. Alij Metropoliticam suam vrbem Metensem, sic dictam existimant, quia medium occupet locum, inter Tullum, Verdunum, & Treuiros, quorum tamen sententia, opinioni magis, quàm firmæ rationi innititur, cùm non hanc, Mediomatrices, sed Treuericam semper Metropoliticam agnouerint. Alij verò eam nomen & appellationem à Metio Romano, consequutam tradunt, qui eam à Iulio Cæsare expugnatam, pomœrijs extensam, & auctam, muris, fossis, ac propugnaculis cinctam asserunt. Verùm in hanc opinionem Ptolomæi Cosmographia euertet, qui de Mediomatricibus loquens, præcipuam ipsorum vrbem, Diuodurum nuncupatam asserit. Vnde planè apparet, longo post Cæsarem tempore, compendiosum hoc Metis nomen exortum. Illud sanè, ex varijs variorum historijs constat, hanc appellationem Metis, toto eo tempore quo Romani hæc loca tenuerunt, prorsus fuisse incognitam, neque aliam, quàm Mediomatricorum appellationem vsurpatam, quorum ibi latissima ditio fuit, quippe qui limitibus suis, quicquid Galliç Austrasiæ fuit, comprehenderunt, cuius præcipua, eo tempore vrbs Metis est constituta. Cùm etenim Francici regni administratio, in Austrasiam, Neustrasiam, & Suessionis regnum diuideretur: Ipsaque Treuirorum Augusta, grauissimis calamitatibus pressa: iaceret, à quibus longò pòst tempore, se vix erigere potuit, hinc factum, vt Austrasiæ Metis quemadmodum Neustrasię Lutetia Parisiorum caput & Metropolis constitueretur. A quocunque igitur nomen & originem habeat, amplam, opulentam, valideque situ ac opere munitam, & vnam ex præcipuis Belgiæ vrbibus; est manifestum. Mosella & Selna amnibus irrigatur, ædificijs elegantissimis, tam priuatorum ciuium, quàm publicis, reique diuinæ sacris, visendo ornamento, nitet. Cui tamen venustati plurimum ea obsidione decessit, qua eam Carolus Imperator maximis copijs cinxit. Quo quidem tempore ciues, vicinas vrbi ædes, & frequentibus ædificijs structa suburbia, diruerunt, ne latibulo hosti forent, præclara itidem templa iuxta vrbis pomœria, ne defensioni obessent, necessariò deiecerunt, veluti D. Clementis, & S. Arnoldi Abbatiam. Quo tempore insigne religionis pietatisque exemplum, Guisius Dux iam vita defunctus, cui gubernatio vrbis à Rege Francorum demandata erat, erga eorum cadauera edidit, quorum animæ æternis beatorum sedibus, associatæ creduntur. Nam ex S. Arnoldi templo magna cum pompa, miroque apparatu, haud secus, quàm si celebri magnatum conuentu, exæquiarum solennia Regiæ Dignitati exhiberentur; aliud in templum transtulit: corpus Ludouici pij, Caroli Magni filij, eiusque vxoris Hildegardis, Reginæ: & Aleidæ Drogonis, qui Archiantistes Metensium, & naturalis iam dicti Caroli filius fuit: Vitronis, Lotharingiæ Ducis, Amalardi Archiepiscopi Treuirensis, & Caroli Magni, Cancellarij. Hæc, aliaque summorum hominum corpora in ædem sacram, Dominicanorum societati dicatam, regio planè fastu, translata fuêre, quo ad obsidionem se vrbs muniret, quam & ea fortitudine sustinuit, vt rebus omnibus infectis, irrito, vanoque conatu Carolus Cæsar, obsidionem soluere cogeretur. Fertur etiam, hyemis, cælique sæuitiam, & contagiosam pestis luem, quæ Caroli militem crudeliter inuaserat, plurimum ipsi detrimenti intulisse. Adeò quidem, vt in castris inuenti sint milites, lignorum aceruis onusti, & baculis quibus sustinuerant gressum, innixi: alij arborum truncis admoti; stupefactis rigore membris, spirituque vitali suppresso, mortui, viuentibus persimiles, durante ea corporis forma, qua inopinata ac subita mors quemque inuaserat. Neque porrò hic breuitatis studio, eas calamitates referam, quas à Francis & Alemannis Metensium Resp. pertulit, neque multorum Principum de eius possessione querelas. Neque etiam quomodo Fridericus Imperator Metim, vnam ex quatuor imperij vrbibus, constituerit, & quamobrem nunc ex eo ordine sit amota. Nihil nunc etiam de ea emptione referam, qua ab Episcopo ciues ingenti eam pecunia compararunt. Nihil denique de ea obsidione commemorabo, qua grauissimis est labefactata incommodis, à Lotharingiæ Duce, tempore Caroli VI. cuius præsidijs libertati tandem est restituta. Metensibus porro, fidei, religionisque Christianæ Apostolus fuit D. Clemens, non quidem Pontifex ille Romanus; D. Petri successor, sed ipsius, vt multorum perhibent scripta, auunculus, qui à D. Petro, ad salutarem Christi fidem docendam in Gallias missus, cunctam Lotharingiam, & Mediomatricum fines, ex hominum animis falsorum deorum cultu amoto pluribus, fanis, sacrisque vnius veri ac viui Dei delubris ornauit, primusq́, Metensium Episcopus fuit, apud quos prima oratorij fundamenta S. Stephano nuncupati, religiosis fœlicibusque auspicijs posuit, cuius etiam hoc tempore structura concinna, cathedrali honore conspicua, apud Metenses videtur, quæ sola à funesto Hunnorum incendio, peculiari diuini numinis gratia, illæsa permansit. Ab eo autem Episcopo; ad eum qui hoc tempore Ecclesiasticum hoc loci clauum moderatur ac regit, Illustrissimum Cardinalem Guisum, perpetua & nunquam interrupta successione LXXXI. enumerantur. Quæ vero iuris, ciuilisq́; politiæ administrandæ ratio in hac vrbe obseruetur, in Indice latius explicabitur.

METS.
44 La petite place
45 Le temple des Huguenots
46 Le cimetiere des Huguenots
47 S. Croix
48 Le pont S. George
49 Moselle, riuiere.
1 Les Augustins
2 La porte S. Thibault
3 La porte Moselle
4 La port. des Allemãs
5 La port. S. Barbe
6 La p. du pont Ysfroÿ
7 La p. du põt des Mores
8 Les grilles
9 La Citadelle
10 S Gloßine, femmes
11 Le magasi de la citadel:
12 l'Abb: S Pierre, fem:
13 l'Abb: S Marie, fem:
14 S. Iean, paroiße
15 S Martin paroiße
16 Les Celestins Religieux
17 l'hospital
18 S. Sulpice
19 Les Prescheurs
20 l'Abbaye S. Arnoul
21 S. Victor en change
22 l'Eglise Cathedralle
23 l'Euesché.
24 Le Palais
25 S. Gregoire le vieux
26 Le monstrer S. Pierre
27 S. Vincent Abbaÿe
28 Paßetemps
29 S. Marcel
30 Place appelle le Santy ou on vend le bois.
31 Molin à blé. & pour pollir les armeures
32 Moulins à pouldre
33 La paroiße S. Pierre
34 S Eloy.
35 Les greniers de la Ville
36 Hucqnoire
37 Les Carmes
38 S. Suglene, Abb: de fem:
39 Les Cordeliers
40 La Maiś: de merdini
41 Les prescheresses
42 S. Iacques
43 La grande place de champassaige
La Seille riuiere

VESONTIO. BESANSON.

Byzantz.

ESONTIO, magnifica & celebritate longè maxima præſtans, Sequanorum, in Celtica Gallia,vrbs, vti naturæ beneficio,ita ad hoſtiles propulſandos inſultus, Dubis ambitu, & validiſsimis ædificiorum propugnaculis probè munita,nunc Burgundiæ comitatu circumſepta,ciuitas eſt imperialis,& Metropolitica, nomen retinens,mutata litera V. in B. vt Romanis,& Vaſconibus pronunciandi mos eſt. De cuius origine,ob inſignem antiquitatem,nihil ferè certi publica in ſcripta relatum inuenitur. Ligurinus præcellens poëta,qui vitam,& res, à Friderico Imperatore geſtas,cognomento Barbaroſſa,conſcripſit,hunc in modum de Veſontione loquitur.

Has tibi Metropoles, & primi nominis vrbes
Chryſopolim placidam, Lugdunum ſiue Viennam
Quaq; tuos ſpumante mari Prouincia fines
Claudit Arelatum varijs obnoxia ventis.
Chryſopolim Dubius,reliquas perlabitur amnis
Maximus Allobrogum Rhodanus dominator aquarum.

Quam verò ob cauſam,Ligurinus Chryſopolim eam nuncupet,Gilbertus Nepos ſe ignorare fatetur, niſi fortè,more poëtico, incredibili vicini territorij felicitate,& percommoda ſitus ratione,permotus,id ei nominis,nō immeritò tribuerit. Siluoſis etenim,& viniferis cincta montibus,piſcibus & delicatiſsimorū fructuum affluentia,diues,tanta etiam frumentorum vbertate præſtat,vt, quemadmodum vniuerſæ Italiæ Sicilia: ita totius Burgundiæ granarium,ſemper ſit habita. Situm habet etiam hoc tempore,qualem Cæſar,in Comment. lib. 1. deſcripſit. Veſontio inquit,maximum Sequanorum oppidum, natura loci ſic munitū,vt magnam,ad ducendum bellum, daret facultatem,propterea,quod flumen Alduabis, vt circino circumductum, penè totum oppidum cingit, reliquum ſpatium, quod non eſt amplius DC. qua flumen intermittit, mons continet, magna altitudine. Ita,vt radices eius montis,ex vtraque parte ripæ fluminis, contingant: hunc murus circundatus,arcem efficit,& cum oppido cōiungit. Hæc Iulius Cæſar. Nunc verò Dubis fluuius. Veſontionem,magna ex parte interſecat. Dubius,ſiue Dubis nunc dicitur. Veteribus Alduaſduſius,quibuſdam etiam Alduabis, Gallicè le Dux,oriens circa montē Iurā, Sequanos ab Heluetijs diuidens, lapſusq; per comitatum Burgundiæ,montem Bellicardum,Inſulam,ac Clareuallem caſtella perluit, & poſteaquam Byſontinam hanc vrbem interſecat, dehinc Dolam oppid. præterfluens,circa Veredunum caſtrum, non longè à Cabillonenſi vrbe, Arari fluuio, cui nunc Saona, nomen eſt, miſcetur, ad Sequanos prorſus pertinens. Mirandum autem in modum vrbem hanc Veſontinam veneranda commendat antiquitas, quæ à Iulio Cæſare, ob bellicoſam gentis fortitudinem, & ſummum libertatis ſtudium, culta ſemper,& obſeruata fuit. Tantas ſiquidem ſuo æuo Veſontinorum vires fuiſſe commemorat,vt Principes etiam Alemanos ſtipendiarios habuerint, atque adeò, Athenienſes vectigales effecerint,& obſides dare coëgerint. Tunc etiam, cum Orgetorix,apud Heluetios longè nobiliſsimus & ditiſsimus, regni cupiditate inductus, nobilitatis coniuratione facta,ſuis perſuaſiſſet,vt de finibus ſuis,cum omnibus copijs exirent,perfacilè fore,cùm virtute omnibus præſtarent,totius Galliæ imperio potiri.itaq; conſtituit ea, quæ ad proficiſcendum pertinerent,comparare,iumentorum & carrorum,quàm maximum numerum coëmere, ſementes permagnas facere, vt in itinere copia frumenti ſuppeteret, cum proximis ciuitatibus pacem & amicitiam confirmare, ad eas res conficiendas,Orgetorix deligitur,is ſibi legationem,ad ciuitates ſuſcepit,in eo itinere perſuadet Caſtico,Catamantaledis filio Sequano,cuius pater regnum in Sequanis,multos annos obtinuerat,& à S. P. Q. R. amicus adpellatus erat, vt regnum in ciuitate ſua Veſontina occuparet, quod pater ante habuerat,itemq; Dumnorigi Æduo,fratri Diuitiaci, qui eo tempore principatum in ciuitate ſua obtinebat,ac maximè plebi acceptus erat, vt idem conaretur, perſuadet, eique filiam ſuam in matrimonium dat,perfacile factu eſſe,illis probat,conata perficere, propterea,quod ipſe ſuæ ciuitatis imperium obtenturus eſſet; non eſſe dubium,quin totius Galliæ plurimum Heluetij poſſent,ſe ſuis copijs,ſuoq; exercitu,illis regna conciliaturum confirmat. Cæterum cum Orgetorigis detegerentur conatus,deq; eo ſumptum eſſet ſupplicium,fœdus cum Veſontinis Heluetij ineunt,vt per Burgundiam ipſis tranſitus pateret,obſides ſeſe daturos,quod nihil in tranſitu damni, eorum agris ſint illaturi. Vnde facile adparet,quantæ Veſontinorum,eo tempore,vires fuerint. Quas magni etiam ipſe Cæſar fecit. Nam poſt confectum Helueticum bellum, cum Diuitiacus Æduus, quantam in Sequanos Ariouiſtus Germanorum rex crudelitatem exerceret,copioſa oratione explicaret, ſimul etiam probabiliter, paucis annis futurum,adfirmaret, vti omnes è Galliæ finibus, à Germanis pellerentur, atque Rhenum tranſirent, & Cæſaris tandem opem implorabat,vt Galliam vniuerſam à ſumma Ariouiſti iniuria,qui ſuperbè, crudeliterq; imperabat,defenderet, poſſe etenim eum vel autoritate ſua,atque exercitus,vel recenti victoria,vel populi Romani nomine, deterreri. Hac oratione Cæſar commotus,cum legionibus & priuato etiam colloquio, elatū Ariouiſti animum emollire non poſſet, congrediendum tandem ſibi cum barbaris,& efferatis Germanorum copijs, intellexit. Itaque, re frumentaria, quam celerrimè potuit,comparata, magnis itineribus ad Ariouiſtum contendit. cumq; tridui viam proceſsiſſet,nunciatū eſt ei, Ariouiſtum cum omnibus ſuis copijs, ad occupandam Veſontionem,oppidum maximum Sequanorum,contendere,triduique viam,à ſuis finibus proceſsiſſe. id,ne accideret,magnopere præcauendum ſibi Cæſar exiſtimauit, quòd id oppidū,natura loci,ſic muniebatur,vt magnam,ad ducendum bellum facultatem ſuppeditaret. Ad hæc,cum Iulius etiam Cęſar,omnes Rheno vicinas vrbes, à Baſilea Moguntiacum vſque, Romano ſubiecſſet imperio, ipſisque præſidia, Gubernatores,& capitaneos imponeret, cumq; vniuerſum Rheni tractum, in prouincias diſtribuiſſet,illarumq; Gubernatores magnificis illuſtraſſet titulis, & omnium prima ac maxima Helueticos,Burgundiones,& Baſileenſes contineret,voluit,vt eius gubernatori ac Principi, inclytā,vrbs hæc Byſontina ſedem,præberet,cui cæterarum prouinciarum gubernatores parebant. Quorum alter poſt eum præcipuus, in Baſileenſi ditione ſemper hærebat,vt caueret,ne Germani Rheni flumen traijcientes,Romanorum ditiones turbarent. Ex quibus ſanè facilè conſtat, quantæ olim dignitatis hæc vrbs, priſcis apud Romanos temporibus fuerit,licet tum ea non fuerit ſtructuræ magnificentia, qua ſe nunc commendabilē reddit, nihil etenim ferè tum ambitu ſuo aliud Dubis continebat,quàm quod eſt verſus S. Quintini montem,& S. Ioannis ac Stephani phanum reſpicit. Dubis etiam fluuij alueum,plateam vulgò Ronchaux,fuiſſe affirmant. Muri autem,quorum Cęſar meminit,& Dubi fluuio,vtroque ex latere claudi adfirmat, etiam hodie conſpiciuntur, & S. Stephani montem à de la Croze, ſeparant,quorum initium à porta ſciſſa, vulgò Taillee, quæ eſt rupes ferro, in vſum portæ excauata,ad portam vſq; Mali paſſus,vulgò, Maupas,deducitur. Sunt qui adferant turrim S. Quintini,quę antiqua eſt domus nobilis & patritij Veſontini,quondam huius vrbis portam fuiſſe, Alij,idē de porta nigra adfirmant, quod ex perantiquis vetuſtatis monumentis,conijciunt. Huius etiam vrbis portas puro quondam auro contectas fuiſſe,conſtat,qua de cauſa, Chryſopolim nuncupatam exiſtimant. Et, quamuis Veſontina monarchia,tantæ non fuerit dignitatis, atq; potentiæ,quantæ olim Romana: tamen publicorum ædificiorum magnificentia proximè ad eius famā,ac gloriam adceſsit,vetuſta ſiquidem in hac vrbe loca,qualia olim Romæ,conſpiciuntur, quæ Pantheon,Campus Martius,Dianæ,Mineruæ,campusq; Lunæ,columnæ,vulgò ſemper Latinè dicta,multaque hîc alia priſcæ vetuſtatis monumenta conſiſtunt. Archiepiſcopatu etiam Veſontina hæc vrbs inclareſcit, cui primum S. Anthidius pontifex præfuit,miſſus ab Irenæo Lugdunenſi Epiſcopo,viris religioſis ac doctis, qui Chriſtianæ fidei in cunabula ac rudimenta traderent. Baſileenſis deinde tractus in Veſontinæ Eccleſiæ diœceſi, ſiue adminiſtratione fuit,donec iuxta ſanctionem,quæ in volumine legum Francicarum extat in hunc ſenſum: Singulæ ciuitates ſuos Epiſcopos habento: proprium Epiſcopum acceperit.

ORIENS.
VESONTIO
SEQVANORVM
GALLIS BESANSON
GERMANIS BYZANTZ
DVBIS FLVVIVS.
RECTO CIAO
SEPTENTRIO
MERIDIES
OCCIDENS.
VESONTIONIS
ANTIQVISSIMAE·CELEBERRIMAEQ
SEQVANORVM·QVI·IN·CELTICA·GALLIA
BVRGVNDIAE·COMITATVS·NOMINE
CENSENTVR·METROPLIS·IMPERIALISQ
CIVITATIS·DELINEATIO
Poli Longitudo; Graduum XXII. Minutorum XX.
Latitudo vero; Graduum XLVII. Minutorum XXXVI.
COLONIAE VBIOR ∞ D·LXXV.

BLANMONT.

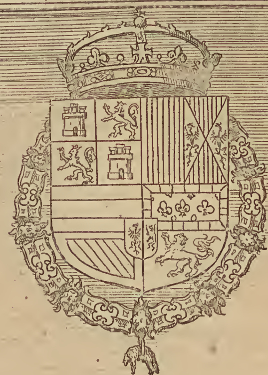
BLANMONT, Lotharingiæ opp. mediterraneum, à Nancio, lapide sexto, & decimo, à præpotenti Argentina, distans, Lotharingiæ Ducis matrem, hoc tempore agnoscit dominam, ad quam viduitatis iure, mortuo marito, Lotharingiæ Duce, peruenit: non magnum quidem, sed pulchrum est, & amœnum. A qua tamen pulchritudine, Anno Christi, M. CCCC.VI I. in D. Laurentij Protomartyris vigilia, plurimum amisit. Quia etenim confœderatis vrbibus atque Principibus contra Carolum, Burgundiæ Ducem, coniungeretur, longa, diuturnaq; obsidione pressum est ab Heluetijs, & Ducis Austriæ, Sigismundi, militibus, qui cum tandem oppidum captum inuasissent, & insatiabilem, furiosamque militarem libidinem, rapinis, ac spolijs expleuissent, ablatis octo pulueris tormentarij, quæ ibi reperta sunt, dolijs, bellicis etiam tormentis non paucis, & ea annona, qua biennio, se strenuè potuissent defendere, igni oppidum vniuersum perdiderunt: Sed quantum eo tempore Burgundiæ Dux miseriarum & calamitatum Lotharingiæ, & huic quoque oppido intulit, tantum in ea rursus est passus incommodi, quando in ea, vti gregarius miles cæsus, strenuus esse Princeps desijt. Dum etenim apud Nancium, cum Heluetiæ confœderatis, qui Francorum Regis merebant stipendia, infœlicem, & temerariam conserit pugnam; Exiguas siquidem copias, in quibus vix duo erant millia, idonei ad pugnam, niuoso die, duobus hostium opponebat agminibus, quorum vnum secundum flumen; alterum via, militari ab Villa Noua, aduenerat; Heluetij ad decem millia, maiore numero Lotharingi, & Germani fortiter instructi, & recentes, adeò, vt imbecilles essent, aduersus istos, & attenuatæ Caroli vires. Pugnauit tamen ipse imperterritus, imperatorẽ ac militem agens fortissimum, perinde, atque ineuitabili fato, in exitium suum rueret. Sed postquam omnia vidit dissipata, in conferto confossus fuisse dicitur peditatu, vt homo ignotus, qui die tandem tertio, inuentus est nudus inter mortuos, facie ad glaciem cuiusdam torrentis, aut paludis, congelata. Maluit (vt creditum est) mori ingens animus, quàm in regis venire ludibrium. Cognitus primum est, à quodam ministro, seu cacula suo Baptista ab Columna, & ab Matthæo Medico suo Lusitano genere. Cognitus per vngues manuum, quos longiores omnibus alijs gessit: Per vulnus pugna herricia, in collo acceptum: per dentes inferiores amissos, certasq; alias corporis notas. Vulnus præter alia habebat lethale in temporibus capitis. Sic humiliata Dei voluntate tanti Principis superbia, & immodicus fastus, libidoque regnandi insatiabilis. Per longum tempus interfectum esse vulgus hominum negabat, sed viuere adhuc illum pertinaciter prædicabat, credique voluit. Ita Carolus in terra hostili occubuit, & quem nemo poterat vincere Regum, sua semetipsum temeritate & cæcitate vicit & extinxit. Apud Nancium in maiori templo, iuxta D. Georgij aram, cuius semper habuit venerabile nomẽ, collocatur. Tribus porrò potissimum ornamentis haud contemnendis, hoc oppidum nobile est, Castro veteri, spatioso, atque magnifico, cui palatium nouum Ducis, venusta structura insigne coniunctum, non minimum oppidi ornamentum videtur. Tertium verò, omnium iudicio, existimo esse id, quòd incolæ plerunque omnes, agriculturæ dent operam, viri proinde sint boni, ac integritate conspicui. Veteres, siquidem, vt Cato, vir sapiens, & rei rusticæ assertor, testatur, quoties virum aliquem probum ac bonum commendare vellent, Bonum Agricolam, tanquam summo encomio, vnoque verbo, efferebant, vt puta, qui eo exerceretur negotio, quo nihil antiquius, nihil, non grauissimorum modò hominum, sed etiam Dei Optimi Maximi testimonio, honestius, nihil eorum, ex quibus aliquid acquiritur, libero homine dignius, nihil denique suauius dici, excogitarique potest. E sacris siquidem oraculis constat, antiquissimam, ante alias omnes artes, agriculturam iam inde ab initio humani generis extitisse. Neque Osyrim, neq; Dionysium huius disciplinæ repertorem, sed Deum Opt. Max. hoc vitæ genus instituisse. Nam Adam & eius filij, agricolæ fuerunt. Item Noë, vineam plantauit. Abraham, Isaac, Iacob pastores fuerunt. Saul ab asinis, Dauid ab ouili, ad sceptra vocatus. Elizeus, & Amos, è pastoribus facti prophetæ, Ozias, agriculturæ deditus legitur. Syrach agriculturam cum primis efferens, eius opera tenere aratrum, stimulo agitare boues, saginare vaccas, & cætera commemorat. Quid multa? Christus ipse gloriatur, patre se agricola fuisse, subinde suggerens, vitis, ac ouium, ac pastorum parabolas. Nam cum hæc ars sit maximè innoxia, & sine qua mortales nec viuere, nec ali posse manifestum; optimi quique, & sanctissimi viri, hanc amplexi, & veteres, eam dixerunt proximam quasique consanguineam sapientiæ. Cicero iustitiæ, diligentiæ, parsimoniæ magistram appellat: nonnulli, omnium artium parentem, atque nutricem. Sed hæc fortasse, pro istius loci conditione, de agricultura copiosius.

SEPTENTRIO
BLANMONT AV PAYS
DE VAVGE EN LOREYNE
Le Vieux chasteau
Jardin
Chemin de Nancy
Palais du ducq
Depingeb. Georgius Hoefnagle

LYMBVRGVM.

LYMBVRGVM, Ducatui, in quo metropolitica gloria præſtat, appellationem præbet, oppidum eſt naturæ beneficio validè munitum præcelſo etiam & ſaxoſo in monte, in ipſius Ducatus Lymburgenſis medio, velut centrum, ſitum admodum amœnum, obtinet. Eius primordium eruditiſſimus omniſque virtutis amantiſſimus vir, D. Remaclus Lymburgus Medicus, dulciſſimæ patriæ ſuæ amore, ex chronicorum & Annalium ſcriptis diligenter inquirens, veteribus non eſſe memoratum, affirmat. Qui vicinis autem temporibus, variarum gentium ſedes, vrbium oppidorumque origines in publica ſcriptorum monumenta retulerunt, ij, Lymburgi initium, in Annum Chriſti centeſimum ſeptuageſimum ſecundum, vltra millenum referunt. Quo quidem tempore, comitatus titulo claruit, cuius habenas omnium primas, moderatus eſt Henricus comes, & eius item ſuceſſor, eiuſdem pariter nominis, ex Henrico Quarto, Pio illo, verè Auguſto, bellicoſo, & multis victorijs clariſſimo imperatore, pronatus, primus Lymburgenſium Dux appellatur, eiuſque ducatus gubernacula pluribus annis ſumma tum æquitate, tum prudentia tenuit. Eo verò Duce, ſine ſucceſſione maſcula in fata ſublato, Dux Brabantorum Ioannes Primus circa annum ſalutis M. CC. XCIII. partim hæreditaria ſucceſſione, partim bellica virtute, contra Reinoldum Gelriæ comitem, omne huius ducatus ſibi vendicans ius, id in hunc vſq; diẽ conſeruauit ac tenuit: Hinc Lymburgi, Falcoburgi, Dalemij, & cætera tranſmoſana municipia, criminales, ciuileſque prouocationes ſuas, ad Brabanticam nomophylaciam, cuius perpetua Bruxellæ ſedes, eſt, dirigunt. Cæterum in Eccleſiaſticarum rerum diſceptatione & adminiſtratione, Eburonum Antiſtitem, cuius Diœceſis ſunt, dominum agnoſcunt. Eſt autem oppidum Lymburgenſe ſitu montoſo, muro & idoneis ad defenſionem turribus clauſum, arce etiam munitiſſima firmum, cuius turres, muri, ac propugnacula, viuo ex ſaxo (quod natiuum ſuppeditat ſolum) conſtructa, ac prærupti montis dorſo impoſita, nec occultis terræ cuniculis, euerti nec muralium machinarum ictibus concuti poſſunt, eò, quod duriſſimæ rupi inſiſtant, & præcipitibus naturæ clauſtris, maxime tuto ſint loco. Syluis cingitur quercu, fago ac medicatis herbis ditiſſimis. In magna autem conualle, ad montis, in quo Lymburgum eſt ſitum, baſim fluuio VVeſa, ſeu ipſorum lingua, vulgariter VVeſdo, maximo accolarum emolumento, irrigatur. Is, ex Arduenna Sylua, prima origine ſcaturiens Per Lymburgenſem agrum grato delabitur murmure, ac Moſæ tandem iuxta Eburonum Auguſtam miſcetur. Multis ac varijs conducit vſibus, maximè, molitoribus, & pannorum tinctoribus, qui in ſuburbio Dolhẽ plurimas officinas habent præſtantiſſimis etiam magna copia nobilitatur piſcibus, trutis nimirum tam prodigioſæ magnitudinis vt vulgaris fluuiatilis, ſalmonis appellationem mereantur, vmbris, anguillis, muſtellis, cancris, & id genus alijs qui ſub cauernoſis petris latitantes, ſumma cũ voluptate & delectatione capiuntur. Fœlix huic oppido ager, omniũ rerum neceſſitati diſeruientium ferax, vino tantum ob inclementiam cœli, excepto paſcuis ſaginando pecori, vberrimus, maximè, iuxta Heruiam pagum, abundat, hinc delicati ſaporis & inuſitatæ magnitudinis caſei, Lymburgenſe ſolum commendant. Eodem etiã telluris beneficio, efficaces colligunt herbas, tam morbis curandis, quam eſui accommodas ponderoſum ferunt triticum, & zeam, ex qua panem, albedine præſtantem, conficiunt. Habent & hordeum, ex quo potum, ob vini caritatem, cereuſiam coquunt, quam tam ſitienter, tantaq; auiditate ea gens bibit, vt in conuiuijs atque ſympoſijs, ſatis ſit operoſum miniſtris cantharos ac phialas promptè implere. Eo liquoris genere non vt exhilareſcant, non vt melancholicas animi nebulas diſcutiant, vtuntur, ſed tanta immodeſtia ſeſe ingurgitant, tam ſtrenuè ſe mutuo ad potandum cogunt, vt ſi quis hos noctes atque dies ſtrenuè cyathiſantes, ſuſpiciendæ capacitatis pocula vnico anhelitu exinanire atq; ſiccare, & eorum impotentem ad potationes procliuitatem, conſideret, periculum imminere, Græcis, Germanis atque Soxonibus dicat ne tandem bibacitatis hederam, his Galliæ Belgicæ populus ſint porrecturi. Optandum, apud hos AEgyptiorum conſuetudinem vſu receptam eſſe, qui in ſympoſijs, hominis mortui imaginẽ circumferre, & ſinguiis accumbentibus dicere ſolebant. In hunc intuens, pota & epulare, talis poſt mortẽ futurus es. Sed bibulorum ſocietate relicta, ad agrum Lymburgenſem nũc redeo. Qui multis etiam plumbi ac ferri fodinis præſtans, cultores, opum affluentia, nobiles reddit. Quin etiam calaminaris lapis, Plinio in re medica commẽdatus ex terræ venis, iuxta ſacram Henrici ædiculam in Sylua Aquenſi eruitur: nec non multis in locis antra carbonaria ſulphuris particeps terra fabris ferrarijs & vulcano domeſtico conſeruando, admodum vtilis, ex qua globos, quos, Cluten, nuncupant vulgò, conformant. Effodiuntur ibidem etiam ex occultis terræ viſceribus, varij generis lapides, inſtar Namurcenſium marmoris & Iaſpidis ſpeciem præ ſe ferentes; candidis, nigris, fuſcis, varijſque maculis venuſtè conſperſi, ex quibus mortaria, menſarum tabulæ, vt tanquam ſpeculum reluceant, politæ Magnificarum ædium camini; columnæ earum capitula corodines baſes ſcapi, principum, illuſtriumque virorum monumenta, aliaque ædificia, videndi ſenſum oblectantia, conſtructa videntur. Veluti ſuperioribus annis elegantiſſima illa Anuerpiæ, prætoriana domus accuratiſſima architecturæ ſymmetria ſubtiliter, & magnificenter ex hoc potiſſimum lapide, conſtructa, vrbem ipſam commendabilem reddidit. Præter multos inſuper pagos domorum, populique frequentia cultos villas duas (oppida diceres) eleganter exſtructas Lymburgenſe hoc territorium exhibet, Vpen ac Heruiam, vtraque mercatoribus inhabitata ditiſſimis, qui mercibus ſuis, potiſſimum verò panno & clauis nundinas Francofordianas bis annuatim maximo emulomento, quæſtuq; vberrimo frequentant. Primo ab vrbe lapide. inſigne ac peruetuſtum eſt Ciſtertienſium Monaſterium, Vallis nuncupatum à Duce Henrico Secundo fundatum, cuius etiam oſſa ibidem, Lapideo ſarcophago continentur. Eſtque ibidem Nobilium de Roſmel ſepultura. Quin etiam in agro Lymburgenſi paſſim ſcaturiunt, earumpuntque ſalientes aquæ, tam villaticis, quam voluptuarijs vſibus ſeruientes. His autẽ omnibus infinitis paraſanguis præſtat fons ille acidus Arduennæ ſyluæ, ſecundo à Lymburgo lapide in pago Spa, toti orbi nunc celebratiſſimo erumpens quo tam indigenæ, quam ex remotiſſimis mundi partibus alienigenæ, recreandi, & ſanitatis amiſſæ recuperandæ, & ab imminentib. morbis præcauendi ſtudio, frequenti numero ſe conferunt. Et ſi porrò Lymburgenſe hoc oppidum, anguſtioribus circumſeptum limitibus, infrequentiores incolas habeat, ſi tamen ea, quæ vrbes vt plurimum commendare ſolent, & clariſsimorum hominum ex eo progenitorum ſeriem conſideres, non infimæ dignitatis oppidum eſſe cenſebis, vt de eo id Vergilianum non immeritò dici queat, Pauci numero, ſed viuida virtus. Neq, adeo refert, quaſi ſitu, vrbes ſtructura, ſint, numero, atq; frequentia ciuium, ſed qua animorum inueniatur concordia, quo virtutum nitore, qua religione ſint ciues imbuti Et quemadmodum fructuum dignitas arboris cõmendat præſtantiam: Ita vrbes maximè illuſtrant viri, qui virtutibus, eruditione, & dignitate præſtantes ex ijs prodierunt. Quales ex Lymburgo ſunt nati Reuerendus vir, D. Hermannus Rauius, Abbas S. Iacobi, Inſulæ vrbis Leodienſis, Inſtituti S. Benedicti, vir religione, & pietate eximia Nicolaus Bilſtein, Belli reditus, dinis Præmonſtratenſium eiuſdem apud Leodios, inſulæ, qui miſerabili & nunquam audita morte interijt, D. Lambertus Vallis Dei, in Ducatu Lymburgenſi ordinis Ciſtertienſis, Cænobiarcha, vir admodum hoſpitalis & bonus, qui maxima animi acerbitate vidit, deterrimos auitæ religionis hoſtes, qui ſeipſos Geuſios nuncupãt, Monaſterij ſua bona, diripere, ipſumque cœnobium, Vulcani tandem furoribus litare, Anno ſalutis M. D. LXXIV. Nonis Aprilis. Nec minorem meretur hoc oppidum laudem quod inſignem virum, Guilhelmum Vilkinium, Theologica profeſsione eximium, Patrem ſociatatis IESV ediderit. Paribus etiam auſpicijs, doctiſsimorum, optimorumq; hominum laude, apud Lymburgos perpetuũ ſunt nomen adepti ſacram repræſentantem Triadẽ fratres, quorum eruditione atque virtute eximia, non ſolum hæc Lymburgenſis patria, ſed & vniuerſa Europa, decorata, illuſtrataque eſt. Hi ſunt, ſumus ille D. Gylbertus Lymburgus qui candore & integritate animi excellentique rei medicæ ſcientia apud ſuos Eburones enituit, vbi medicæ profeſsionis praxin XXXVI. annos, ſumma cum laude, fœliciſſimeque exercuit. Quamobrem tanti & nominis & authoritatis apud ſuos ſemper fuit (vt ob morum, dicendique grauitatem ac promptam in medẽdo fœlicitatem, alter quaſi AEſculapius ab omnibus haberetur,) vt proinde tres ex ordine Principes Eburonum Antiſtites, ſanitatis ſuæ tutelam ipſi commendarint, vir pietati totus deditus, à libidine omni, tam corporis, quam animi abhorruit, & philoſophiæ amore incenſus, totam vitam in cœlibatu tranſegit, vir minimè ambitioſus, opes, omneſque voluptates, quemadmodum & Ducum, Regumq; aulas reſpuens, virtutibus pijſque meditationibus ſe totum deuouit. Nam ab Eduardo ſexto Angliæ Rege, cura & ſollicitatione Thomæ Grameri Archiepiſcopi Cantuarienſis, ſola virtutis eruditioniſque commendatione magnis præmijs & vitæ conditione honorifica, crebris litteris fuit vocatus. Ad Sabaudiæ quoque Ducem Philibertum, incredibili ſtudio, celeberrimi eiuſdem Protophyſici Anthonij Foſſam, eo tempore, quo apud Illuſtriſſimum Leodienſium Principem Georgium ab Auſtria Archiatrum ageret, eſt inuitatus. Similiter etiam ab Academia Louanienſi, regio ſtipendio, in locum Doctoris Medici ordinarij Hieremiæ Brachelij, & Magiſtratus, & celeberrimis doctiſſimi viri litteris Ioannis VVameſij, vtriuſque Iuris Profeſſoris. Qui proh dolor, trium ferè menſium ſpacio, vt Antipater Medicus ille Romanus ſenex apud Galenum lib. 4. cap. 9. leui orthonea, ex obſtructione in leuibus arteriis affectus, omnigenam in eius pulſu ſiſtematicam inæqualitatem ipſe carpum ſæpius tangens, admiratus, accedente morbi ſucceſſu, ſimul cordis palpitatione, ter, quaterve ac ſæpius aucta ſimul ſpirandi difficultate, repente inter manus ac pias ſuorum preces immatura morte, religioſa & catholica fide præditus, obiit, non ſine multorum, qui eum impensè diligebant, apud Eburones luctu & lachrymis, VIII. Feb. Anno 1567. De cuius vita morte, & lucubrationibus, libellus publicè extat. Alter eius frater, Ioannes Fuſcus, vtriuſque I.L. qui puer domi liberalibus diſciplinis imbutus, adoleſcens, vti auidiſſimus bonarum artium mercator, Angliam, Galliam deinde Italiam adiit, cumq; iam omnes in ſummam ſui admirationem, ob egregiam indolem, raraſque ingenii dotes, rapuiſſet, nono, & vigeſimo ætatis ſuæ anno peſtilentiali diſenteria, Leodii curiæ Aduocatus, moritur. Tertium ex eadem familia, oppidum hoc Lymburgenſe edidit, virum literis ac moribus caſtiſſimè perornatum D. Doctorem Remaclum, Medica Profeſſione conſpicuum, & Leodii apud D. Paulum Canonicum, ſtirpium, & omnium eorum, quæ terra ex ſe fũdit, ſcientia præſtantem, perilluſtri in rem literariam propenſione hominem, ac ſummum optimorum ingeniorum promotorem qui pia & munifica liberalitate priuatarum poſſeſſionum opibus adoleſcentes aliquot, lectiſſima indole præditos in literarum ſtudiis alit. Quin etiam prærer ſummos hos viros fœcunda hæc patria non ſibi modo ſed & remotiſſimis mundi regionibus protulit, Petrum Maheau litteratum & in Carmine mirè fœlicem; Et D. Ioannem Flemmingum Medicum excellentem, qui beneficio Eccleſiaſtico Aquiſgrani reſignato, Archiates Sigiſmundi Poloniæ Regis Cracouiæ obiit. Atque vt finem tandem faciam vix dignis vnquam laudum elogiis pro merito celebrari poterit Clariſſimus vir, ac vera nobilitate conſpicuus D. Guilhelmus Gulpen, ex vetuſta & nobili Roſmeliana oriũdus proſapia, totius ducatus Lymburgenſis ac comitatus Falckenburgnnſis, ſub prouiſione (vt ſtylo Brabantico vtar) Gubernator, ob ſingularem animi conſtantiam, prouidentiam & zelum purè catholicum in hoc vernali bello, anni 1574. quo maximæ hoſtium copiæ irruerant, ac ciſmoſanas regiones depobulabantur nullam ſuæ perſonæ, nullam vitæ rationem habens, ſed poſtpoſito ſalutis ſuæ diſcrimine, diuino fretus auxilio, & generoſi animi conſtantia, ſumma omnium admiratione, non ſolum ipſum Lymburgum munitiſſimum oppidum, ſed vniuerſum Ducatum, profligatis hoſtibus, ab omni periculo liberauit, & libertati priſtinæ reſtituit.

LYMPVRCH.

Limburgum oppidum Galliæ Belgicæ, vulgó Lympurch, gallicè, Lembor dr̃.

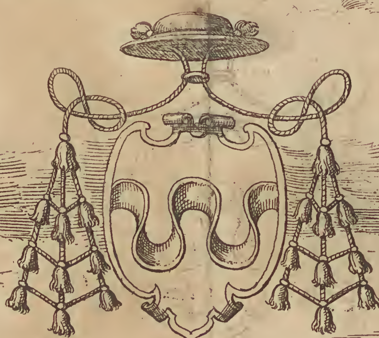
Hanc Vrbis Lymburgensis iconem perhumaniter nobis communicauit vnicum illud huius patriæ decus R. D. Remaclus Lymburgus Medicinæ Doctor. Et apud D. Paulum Leodij Canonicus dignißimus, quam optime de re litteraria meritus.

1. La tour Jehan le Westi.
2. S. George Eglise parochial.
3. La haille mason de la Ville.
4. Le Chateau
5. La porte de haul.
6. La port de Chateau.
7. La port den bas.
8. Dolhen Vilaige.
9. L'hospitalle.
10. Bilsten.
11. Montagne de Bilstein.
12. Wilere.
13. Mons dicte Rutfcel.
14. Chemin de Liege et de Mastricht
15. La Riuire de Weße
16. Jardin de Mesir Jehan de boses.
17. Les Sarre Jardi.
18. Hadrimons.

H V V M.

HVVM, oppidum & antiquitate, & primaria dignitate, inter Condrusos præstans (sunt autem Condrusi, Belgarum populi inter Eburones, qui nunc Leodienses dicuntur, Segnos, & Treuiros, quorum erant clientes, Mosæ fluuio, & Arduennæ Syluæ finitimi) situ admodum amœno, superbo, ac pereleganti, Viridi ac pabulosa in valle inter præcelsos Condrusi montes, Mosæ fluminis ripas illustrat. Eius primordium scriptores in diuersa rapiunt. Claudius Champerus lib. de vrbium oppidorumque origine, ex Lucio Tungrensi, Hunnorum Duci, Cambro, nomine, huius oppidi originem tribuit, qui loci opportunitate commotus, oppidum probè munitum, ad confluentem Mosæ constituens, Hoynim nominauit, quod nunc, Huy, dicitur. Ioannes Marius autem, virum, in Condrusorum patria, summa nobilitate illustrem, anno decimoquinto, ante salutarem Iesu Christi natiuitatem, nomine Hoys, primum eius oppidi lapidem posuisse, deque suo nomine, Hoy, nuncupasse, affirmat. Vulgò deniq; ab amne, ex vicinis collibus, iuxta pagum Hauelainge scaturiente, nomen consequutum putatur. Qui quidem amnis, copiosi riuuli instar, per agros & reliquos Condrusi pagos, defluens, pluuioso cælo, & collectis, diuturna ex niue aquis, subitò excrescit, ac tanto cum impetu exundat, horrendoq; fragore, ac strepitu, planè furere videtur, vt ob violentiam, nomen furiosi, ab accolis acceperit. A. Mosa tandem, iuxta lapideum Huy pontem, absorbetur. Multis verò vsibus magno Huensis, viciniq́ue populi commodo, ac emolumento, conducit, eò, quòd versatilibus molis, frumento frangendo, materia papiracea contundenda, ferrugineis operareis, Coreaceis, ac pannorum tinctoribus, maximo compendio, inseruiat. Eius enim generis opifices, tam in ipso oppido quàm vicino in agro, fabriles, mechanicasq; officinas, frequenti numero habent. Abundat insuper hic riuulus delicatissimorum piscium copia, truttarum præsertim, cancrorum, fundulorum, aliorumq́ue eiusdem generis. Miram hoc oppidum antiquitatem redolet, magnificis ciuium ædibus, decenter ornatum, ac monumentis, vetustatem testantibus, clarum. Floruit olim, ac latius pomeria extendit sua, veruntamen, quoniam, vti hominibus, ita & vrbibus sua sunt peculiaria fata, & nihil mortalium in cœtu perpetuũ sit, rerũq; vicissitudine, velut æstuario quodã fluxu & refluxu ferantur omnia, vix dici potest, quantis bellorũ, aliarumq; calamitatum ærumnis, atque periculis sit labefactatum, adeò quidem, vt nunc quasi collapsum, & pristinà dignitate ac gloria omnino destitutũ videretur, nisi, diuina fauente gratia, moderatores Huensibus prudentissimi concessi fuissent, generis, virtutum, ac morum nobilitate clarissimi viri: D. Ioannes Hustinus ab Outremont: D. à Laminia, & potentissimus ille Otho priemont, D. de Frature, strenuus atque æqissimus Huensium prætor, & Condrusorum Satrapes multis ab hinc annis consulari dignitate illustres, qui immortali, & familiæ & nominis gloria, superioribus annis, quibus vniuersa Gallia Belgica funestissimis concutiebatur armis, cum maximo vrbium aliquot, ad Mosæ ripam detrimento ac damno, adulterinæ religionis propugnatoribus, inuictos Athlantes, atq; Achilles sese opposuerunt. Quibus non huius modò oppidi, sed totius Condrusij incolæ tanquam ancoris sacris vsi non passi sunt amabilem Catholicæ fidei vnitatem, dissectis peregrinarum religionum sectis, turpiter secari: Adeo quidem, vti non minus præstantissimis his viris, quàm Fabricijs olim Romani, Scipionibus, Lentulis & Fabijs, optimo iure ciues & accolæ debeant. Hi etenim, non sine laudum elogijs commemorandi viri, ea prudentia, cura & diligentia, politiam Huensium hactenus, quemadmodum & hoc tempore, administrant, vt calamitatum bellicarum omnia oblita, nunc tandem respirare Videatur. Multi in hoc oppido natalium, & maiorum gloria clari ac nobiles viri, ædes, pro dignitate & stemmatum decore, amplissimas incolunt, qui in Condruso, agroq; vicino instructissimas domos, villas suburbanas, pomarijs, vinarijs, aruis, apricis locis, nobiles, & ad voluptatem spectantium ornatissimas, habent. Quarum aliquæ non tam ædium, recreationis gratià, constructarum, quàm castelli, innis turriculisq́, conspicui, formam atq; effigiem prebent. Huc æstate, animi recreandi, corporis exercendi, valetudinis conseruandæ, & nauseæ tædium excutiendi gratia, concedunt, circa brumam, ad sua, quæ in vrbe tecta habent, redeuntes. Multa & varia artium illiberalium genera, hoc locæ inueniuntur. Inter ea autem, pannorum textores, & qui ferrum ex terræ visceribus eruunt, principem locum optinent. Natura siquidem Huensibus benigna, blando eos aspiciens vultu, non modò multas ferri fodinas, ex quibus plurimum ad eos lucri, annuatim redit, sed & laxissima latifundia, larga manu, ipsis concessit, quæ vberrimas ex se fruges, & generosa vina, pro anni lociq; constitutione, annuo fœnore producunt. Hinc vulgus, ex vitium cultura, sibi suisq; vt plurimum, victum quæritat: Ingens siquidem hic copia vini producitur, eaque præstantia nobile, vt œnopolæ hoc vini genus, pro vino Gallico partim hospitibus propinent, partim ad alias longinquas regiones, sicuti & Leodiense, nauigio, per Mosæ flumen & carris euehant. Quod si quempiam, loca aprica, prata aut pascua delectent, planitiem amplissimam, quæ hæc omnia abunde suppeditat, habes, in quibus oculorum delectatione, odoriferas herbas, flores, gratum odorem spirantes, & loca pabulosa, viridi vndiq; gramine vestita, conspicias. Si iucundate venatione, vel aucupio, reficere iuuat, syluosi sunt montes, colles, conualles, arboreta, feris, auibusq; scatentia. Si piscari lubet Hauelainge Amnis nauicularum patiens, prẽsto est piscosa subest Mosa, quæ cymbis ludibundos vectores ferens, piscantium votis respondebit. Si deniq; Christiana religio tibi cordi est, si Deum, pijs orationũ hostijs, placare desideras, Basilicam habes magnificam B. Mariæ virginis, Saluatoris Iesu matri dicatam, amplissimo Canonicorum collegio illustrem, in qua aliquot Leodiensis Ecclesiæ Antistites, fundatores, honorificè sunt sepulti. Præclara hæc Canonicorum societas, multis summis atque magnificis est exornata viris, inter quos summum dignitatis locum meritò obtinent, R. Dominus Decanus Seeff, & D. Gerardus Frepontinus, viri morum probitate, & eruditione conspicui, antiquitatum amantes, & studiosi. Sunt & præter alias parœcias, in hac vrbe non paucas, egregia virorum ac virginum cœnobia. Ac primùm quidem, religiosa Cruciferorum societas: meridiem versus, circa vrbis mœnia, Cœnobium habet in monte, situ peroportuno, & opere clarum. Monsclarus, siue aereus, non sine ratione, dictus, tum, quia clarissimi ordinis, primam sustineat domum atque fundationem, tum etiam, quia mira aëris clementia ac salubritate gaudeat. Is autem locus, varijs temporum iniurijs, & belli calamitatibus, plurimis annis affectus, ac habitatoribus vacuus, desolatusq́, tandem Anno salutis. M. CC. XXXIII. sub Eppano XXXVII. Leodiensium Antistite, pristino nitori restitutus, nouis & magnificis ædificijs restauratus, auctus & exornatus conspicitur, cui, post sanctæ memoriæ pijssimi, ac religiosi patris Theodorici Vbachij obitũ, hoc anno M. D. LXXIII. summa cum laude nunc præest, R. D. Antonius Frisenius, generalis totius ordinis præses, hactenus cœnobij Hornensis Hollandiæ oppidi Prior, qui ad œconomiam conuentus reuocatus, paucis post diebus, vnanimi, totius ordinis, consensu atque applausu, Generalis Cruciferorum Societatis Præpositus designatus, & electus est, Anno salutis M. D. L XI. profesto SS. Petri & Pauli, vir vitæ sanctimonia & pietate clarus, vigilãtissimus dominici gregis, sibi cõmissi, pastor, ædificiorũ, ruinam minitantiũ, & collapsorũ, prouidus renouator, adeo, vt secundus cœnobij fundator, iure, & haberi, & dici mereatur. Reliqua oppidi Huensis cœnobia sunt, fratrum Minorum & consecratarum Deo virginum monialium S. Aldegundis, Albarum virginum, S. Quirini, & S. Victoris, extra muros, à Nortgero XVI. Leodiensium præsule, erectum, qui multorum sacrorum locorum, pijssimus illustrator extitit. Cui hoc tempore præest, sub visitatione R. Domini vessemij Benedictini S. Iacobi Leodiensis, Prioris Bertricensis, viri vitæ integritate, ac rerum gerendarum dexteritate, experientiaque præstantissimi, nobilis Galla, vitæ probitate, & industria, omnibus commendata, Iacquelina à Vuarigni. Sunt quoque in vicino vrbis agro, plurimæ monasteriorũ fundationes, bene dotatæ, vna noui templi, quam Canonici ordinis S. Augustini incolunt (quos Regulares vocant) fundata ab Oberto, quondam XXVII. Leodiensi Episcopo, Dominici sepulchri titulo, sub Alexandro XXIX. Leodiensi Antistite, à Mellifluo D. Bernardo Clareuallensi Abbate, qui ibidem, eo tempore, Leodio rediens, hospitio honorificè exceptus, ob elegantiam recentis ædificij, Nouum monasteriũ in hodiernũ vsque diem, est cognominatũ. Cui nunc Præest singulari naturæ bonitate, & vitæ probitate. R. D. Iodocus Dorio Abbas dignissimus. Est & aliud eiusdẽ ordinis, monasteriũ, cui Flonen nomen ad Mosæ ripam, & ad montiũ Hasbaniæ fauces, amœnissimo loco, sed angustiore exstructum: Cui nunc præest vir, morũ integritate & humanitate clarus, R. D. Abbas Balduinus à Busco. Sunt insuper tria alia Monialium ordinis Cistertiensium. Alterum vallis dominarum, opulentissmũ. Alterum, quod Pax Dei nomen habet: Tertiũ verò, Solis, eiusdem ordinis, nemoribus vndique cinctum. Porrò, in monte Marca, Cardinalis, Episcopus Leodiensis, nimia vetustate nutantem, à fundamentis restaurauit, turribus & Propugnaculis valde munita, præcipua inter eius opera, quæ multa & magnifica reliquit, adnumeratur. Hanc Benefactã appellitãt. Est in ea incredibilis altitudinis & profunditatis puteus, & Spheristerium, in quo nobiles & alij Aulici, pila ludentes, animi relaxandi gratia, & exercitio, calorem natiuum excitante, sese recreant, sibijpsis appetitum languidum concitantes. Sunt & alia, in Arce loca, aspectu iucundissima, elegantissimaq́ue, ab Illustrissimo, & immortali memoria dignissimo Principe à Groesbeck, aucta & renouata. Est denique aliud in oppido opus magnificũ, atque pulcherrimũ, Pons, ex lapide viuo, quadrato, & secto, multorũ arcuum, & fortibus nitens pilis, qui vtramque Mosæ ripam, & partem oppidi minoris, quæ trans flumen est, maiori ciuitati coniungit. In hoc ponte aëris est mira salubritas, ac in plurima oppidi vicinaq́ue elegantissima loca, vndequaque aspectus panditur. Adeo, vt qui Huium exteri, tam ex Gallia, quam Belgio & alijs Regionibus veniunt, tria spectatu dignissima videre cupiant: Ecclesiam Maiorem officijs diuinis mirificè decoratam: Castrum amœnissimo loco situm: Et rari operis pōtem, vt in prouerbium abierit gallicum, Nostre Dame, le pons & lè Chateau, sent a Huy troys beau ioueau. Ita & Argentorati, quædam ternario numero, singulari celebritate commemorantur: Altissima summi templi turris: Armamentarium vrbis, & inusitatæ magnitudinis Monocerotis cornu: Ita & apud Venetos tria quædam, præ multis alijs magnificis rebus, commendantur, Campanaria D. Marci turris, Armamentarium, Arsenal vulgò, & incomparabilis, Reipub. thesaurus.

1. Arx Regalis.
2. Summa B. Virginis, et collegiata Ecclesia.
3. Cruciferorũ domus prima, et generalis totius ordinis
4. Horologium.
5. Minoritæ.
6. S. Seuerinus
7. Albæ Moniales
8. S. Petrus
9. Coenobium S. Quirini.
10. Monasteriũ noui templi.

MOSA FLV.

HVVM OPP. CONDRVSORVM CAPVT
Cuius graphicam et genuinam picturam, accuratissimè delineatam, ad topographicum hoc opus exornandum, nobis communicauit Eruditissimus vir, D. Remaclus Lÿmburgus, Medica professione Clarissimus, Et D. Pauli apud Leodienses Canonicus, Insignis Studiosorum Mecoenas & fautor. Anno partæ salutis. CIↃ. IↃ. LXXIIII.

NAMVRCVM.

AMVRCENSIS Comitatus,Brabantiæ,Hannoniæ,Leodienſiſq; prouinciæ limitibus con-
cluditur,anguſtis finibus coarctatus. Prouincia eſt valdè montoſa, ſed vtilis ac pulchra. Ferri
nempè probi fodinis ſcatet,& cauis,ſubterraneiſque locis,è quibus nigrum ac rubrū, mixtum-
que marmor eruitur:& alius,ad exſcindendum eximius lapis effodi ſolet. Magnam quoque ſalis
nitri vim atque copiam præſtat. Porrò,recens in ea lapidis genus eſt inuentum, qui ſub nigrum
carbonem vnctuoſum,alendis & concipiendis ignibus, quale in Eburonibus cernitur, vulgus
Hoillam appellat,exhibet. Nobiliorem eam,celebrioremq; reddunt Moſa,& Sambra limpidiſsi-
ma,fluuii,qui eam interſecant,ac lambunt,magniſque commodis afficiunt. Denſis ſyluis veſti-
tur,quæ proceras,elegantes,& vtiles arbores gignunt. Oppida quatuor muris cincta,numerat: Namurcum videlicet,
Bouinam,Carlimontem,& Vallicuriam: pagos verò centum octuaginta,& aliquot opulentas Abbatias. Eſt autem
Namurcum,vrbs totius prouinciæ præcipua. Quam ob cauſam,nouus Epiſcopatus, ei eſt impoſitus. Originem
nominis habet ſatis obſcuram. Auctores enim quidam graues ſcribunt,à ſe,an ex aliis haud ſcio,ab Naino, Gentiliū
Deo,appellatum: eum in montis vertice,ad cuius radices ſita ſit,habitaſſe,& cultum fuiſſe,omnibus ad eum opis cō-
ſiliiue gratia ventitantibus, reſponſa dare conſuêſſe, poſt verò Chriſti aduentum (Materno prima fidei Chriſtianæ
fundamenta collocante,qui totum Eburonum agrum,ad ſuaue Chriſti iugum inuitauit) prorſus obmutuiſſe, inde
Namurcum vocitatam. Alii hanc vrbem à Romanis,tanquam inexpugnabilem rupem, exſtructam eſſe, referunt.
Ipſos Nouum murum nominaſſe,vnde poſtea Namurci,ſiue,vt alii perhibent,Namurræ,appellatio, corrupta ſenſim
voce facta ſit. Sita eſt inter duos montes,ad læuam Moſæ ripam. Ad occidentem,Sambra Namurcenſe oppidum al-
luens,id duas in partes interſecat. Moſa pertranſit,exituq; dein ſuo,in eam ſeſe regurgitat. Abeſt Louanio, octo Bel-
gicis milliaribus,decem Leodio,vndecim Bruxella. Pulchra eſt & amœna,arceque,loco edito, conſpicua, longius ſe
videndam præbet. Ea in arce præclarum eſt Canonicorum Collegium,fundatione ac ſumptibus Comitis olim inſti-
tutum. Sunt & aliæ duæ,in ciuitate ipſa,Canonicorum collegiatæ Societates. Altera,in Eccleſia,D. Albano ſacra,quę
Pauli Quarti pontificis maximi auctoritate,Hiſpaniarum rege Catholico petente, in Cathedralem eſt euecta, cuius
primus omnium Antiſtes deſignatus confirmatuſq; eſt,Reuerendiſsimus D. Anthonius Hauetius,inſigni doctrinâ,
& verbi diuini adminiſtratione clariſsimus,multis annis,in aula Bruxellenſi,Eccleſiaſtis munere, ſumma laudis cele-
britate perfunctus,omniumq; proinde iudicio,dignus & idoneus iudicatus, qui ad Epiſcopatus honorem euehere-
tur. Altera Canonicorum Eccleſia eſt B. Mariæ virgini nuncupata, idque, vt annales perhibent, D. Materni, primi
Tungrorum Apoſtoli,auſpiciis. Monaſteria etiam hic aliqua ſunt,vtriuſque ſexus, inter quæ principem ferè locum
obtinet,fratrum,inſtituti D. Franciſci,cœnobium,non modò ſumptuoſa,& celebri ſplendoris ſtructurâ, ſed fratribus,
doctrinæ pietatiſq; ornamentis illuſtribus,& optimis verbi diuini præconibus,celeberrimum. Multa ſunt inſuper in
ipſo comitatu cœnobia ſplendida,Namurcenſium comitum olim pietate,conſtructa,& opimis honorata redditibus.
Inter quæ maximam dignitatis laudem meretur,ſiue ædificiorum nitorem & elegantiam,ſiue religioſorum fratrum,
pietati candidatorum frequentiam probitatemque,ſiue Cœnobiarchæ pietatem,prudentiam,eruditionemque con-
ſideres,quod apud Floreffiam,Præmonſtratenſium familia incolit. Cuius prima iacta ſunt fundamenta, eodem ferè
tempore,quo circa annum Chriſti M. C. X X. D. Merberto autore,Præmonſtratenſium ordo initium cœpit. Huic
autem cœnobio,multis ab hinc annis,optimè præfuit,R. D. Guilielmus Doupeus,Abbas,ſingulari dignitate pollens,
in quo nec pietatem,nec eruditionem,nec in rerum adminiſtratione prudentiam,deſideres,ſtudioſorum,& doctorū
hominum Mecœnas,& promotor præcipuus,qui in hoc ferè totus incumbit,vt primùm domi ſuæ; tum apud alios
etiam,quorum ipſi cura eſt commiſſa,monaſticam diſciplinam,ſartam tectamq; conſeruet. Et ſicubi fortè,aut tem-
porum iniuriâ,aut hominum negligentia collabi cœpit,priſtino eam nitori reſtituat. Eius reuerenda dignitas, tan-
quam gratiſsimus patriæ ciuis,Namurcenſis prouinciæ conditionem,ſubiecto elegiaco carmine,doctiſsimè deſcri-
pſit. Ornatur inſuper hæc ciuitas,multo ab hinc tempore,illuſtri Comitis titulo,annuoque, nec exiguo prouentu,
quondam marchionatus dignitate,commendata. Sed in ea ſedes perpetuas fixit,totius huius Comitatus conſilium,
quod appellant delectorum litibus iudicandis virorum,à quo tamen ad Mechlinienſem principis Senatum, prouo-
catur. Habebat quidem Bruxella Eccleſiaſticam curiam,in qua controuerſiæ omnes, eius Brabantiæ partis, diſcutie-
bantur quæ Diœceſi Cameracenſi parebat. Nam tota Brabantia,hîc non comparebat,ſed eius pars,quæ Leodienſem
agnoſcebat Epiſcopum,Louanii,coram tribunali iſtic ei conſtituto,litigabat. Nunc ſingulæ diœceſes,nouis,paucis
ab hinc annis Epiſcopis creatis,adſcriptæ,ſingulis Epiſcopis parent,vt Mechlinia cum ſuo territorio, Archiepiſcopo
Mechlinenſi,Antuerpia,Buſcoducum,Namurcum,Antuerpienſi,Buſcoducenſi,& Namurcenſi Epiſcopis, &c. Gens
armis dedita, principique ſuo deuotiſsima. Gallicam,at degenerem linguam,vſurpat. Videtur nihilominus,ciuilio-
ris vitæ ſtudioſa,& ad nonnullas artes ingenioſa. Mercatores paucos habet,& artifices. Nobilitate verò,ita pollet,
vt æquè diuerſas familias oſtenter,quæ generis ſui auiti ſplendorem, ad illuſtriſsimi ſanguinis principes, & auctores
haud incerto referant.

Quiſquis naturam cupis huius noſcere terræ,
Hanc tibi perpaucis verſibus expediam.
Vnica,ni fallor,tota eſt prouincia rupes,
Exili gleba,tecta ſuperficiem.
Rennuit hinc validum,prædurus agellus aratrum,
Inſidias quod ei,ſaxa doloſa parent.
Areſcit tellus,nimium ſi deficit imber,
Saxaq; nimboſis,heu,reteguntur aquis.
Hinc à quingentis memoratur plus minus annis,
Hæc regio fermè,tota fuiſſe nemus.
Auguribus ſunt hic aptiſsima teſqua peritis,
Aſpera dumoſis,non adeunda iugis.

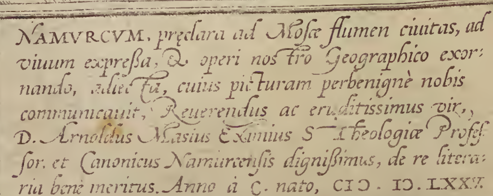
Terra ferax ferri eſt,ſed penè ſilignis expers,
Triticeo farri nec benè conueniet.
Zea petris gaudens,his paſsim creſcit in aruis,
Quæ farri neſcit cedere triticeo.
Saltibus & lucis magna pro parte repletur,
Nec non vitiferi collis abundat ager.
Manantes riui,vitreis de fontibus orti,
Per valles crepitans,ſaxaq; murmur agunt.
His genitos amnes,vmbracula frondis opacant,
Non poſſet Muſis,aptior eſſe locus.
Hic dominatus habet fluuios,Sambramq;,Moſamq;,
Nauigeros,tamen eſt,quam Moſa, Sambra minor.

Sit licet ipſe minor,multo eſt piſcoſior illo,
Et maiore beat fertilitate ſolum.
Metropolitanam,qui poſtquam perluit vrbem,
Protinus in Moſeas: exoneratur aquas.
Noſtraq; ſylua feras,dum paſcit aprica fugaces,
Horrida ſetigeris,tota nigreſcit apris.
Præ reliquis regio eſt, algenti marmore diues,
Quo ſurgit docta,ſæpè toreuma manu.
Quædam ſaxa rubent,niueis interlita punctis.
Porphyrius paſsim creditur eſſe lapis.
Nauigio celeri,varium per clima feruntur,
Poſcere quiſque poteſt,vſibus apta ſuis.

NAMVRCVM

S. George
S. Martin
MOSA
FLV
Sambre flu
Petit berbat

NAMVRCVM, pręclara ad Mosæ flumen ciuitas, ad
viuum expreßa, & operi nostro Geographico exor:
nando, adiecta, cuius picturam perbenignè nobis
communicauit, Reuerendus ac eruditissimus vir,
D. Arnoldus Masius Eximius S. Theologiæ Profes
sor. et Canonicus Namurcensis dignißimus, de re litera:
ria benè meritus. Anno à C. nato, CIↃ. IↃ. LXXV.

TRAIECTVM AD MOSAM.

RAIECTVM, vrbs in finibus Eburonum amplissima, ad vtramque fluminis Mosæ ripam sita, & lapideo ponte iuncta, fornicibus decem, accuratissima structura confecto, à traijciendo flumine, nomen habere, constanti historicorum sententia perhibetur. Eius incolas Bethasios, Tacito dictos, Marlianus existimat, qui Cesaris commentaria, indice copioso illustrauit. Quanquam nescio, vnde Ammianus Marcellinus acceperit, Obtrinsence Mosæ oppidum, quo Traiectum super Mosa sitū, intelligere videtur, nisi fortè id à Tungris sit mutuatus, qui Traiectum, in Tricht/ mutarant. Et, quia Traiecti nomine duo oppida vocabantur, alterum inferius apud Batauos, alterum superius in Thungris, hoc, Oppertricht/ id est, superius Traiectum, & Syncoptos, Optricht/ vocarunt: è quo Obtrincense oppidum, Marcellinus fecit: illud Wters Tricht/ id est, Exterius Traiectum, & concise, Wttricht/ nominarunt. Quæ verò pars Traiecti ad Mosam, Orientali littori adiacet, Wick/ vulgari idiomate dicitur. De vtriusque origine, antiquitate, nomine, ac tutelari diuo, hunc in modum Matthias Herbinus, Scholæ Traiectensis Rector, à Ioanne Tritemio, Abbate Spanheimensi commendatus, libello de Traiecto instaurato, scribit. Wich/ ex vico, Latino nomine tractum, & vsurpatum esse videtur. Hanc autem interpretationem inde coniectura colligo, quòd ille locus, antequam ciuitas ad tantam amplitudinem, in qua nunc est, veniret, fortè vicus paganus erat. constat enim ex antiquis historijs, ciuitatem hanc post aduentum B. Seruatij maximè auctam, & ampliatam hominibus, muris, & ædificijs. Ita, quæ tunc vicus paganus erat, nunc est referta viris vrbanis, & tamē antiquum nomen retinet, quod ex appellatiuo, longo vsu, proprium factum est; quod sæpè apud priscos accidisse comperimus. Nam & tota ciuitas nostra apud illos, Via Regia appellabatur, qua per eam Romani Reges, qui ijdem Imperatores, vel eorum legati, Tungrim, nobilissimam tunc Galliarum Metropolim, iter facientes, transibant. cumq; ad Mosam peruenissent, qui ponte carebat, traiectione opus erat. à traijciendo ergo flumine Mosæ, Traiectum est nūcupatum, quo vocabulo Iulius Cęsar, tam eloquens, quam bellicosus, in Commentarijs suis vtitur sæpè. Et, quoniam Cæsaris mentio facta est, libet hîc de Cæsare aliquid interponere, quod ad rem nostram attinet. Quoniam ex claris fundatoribus vrbes nonnihil glorię sibi solent vendicare, vt Constantinopolis à Constantino, à Romulo Roma. Primordium itaq; ciuitatis nostræ condendæ, Iulius Cæsar fuit, qui cum multis ac magnis prælijs Galliam, Germaniamque oppressisset, Traiectum, conuenientissimum locū hybernandi copijs suis, delegit. Conspexerat enim prudentissimus Imperator, quòd is locus, seipsum facilè muniebat, & nihilominus alimenta viuentibus abunde suppeditabat. Habet enim ad Austrum saltus apricos amœnissimos, pabulationibus iumentorum aptissimos. Ad occidentem & septentrionem, patentes campos, satorum fertilissimos. Nam ad orientem Mosa est, infinitis vsibus accommodus. Cui in modum semicirculi adiunctum vallum, omnia castra girando tuebatur, super cuius aggeribus positi sunt postea muri antiqui ciuitatis, qui vsque in hodiernum diem apparent, & nonnihil fortitudinis afferunt. Hęc hactenus deducta eò spectant, vt si nobis gloriandum sit de antiquitate; antequam Saluator noster humanam carnem assumeret, anno circiter octauo & septuagesimo initiati sumus: si de fundatore, à Iulio Cæsare originem traximus; si de nomine, à traijciendo flumine Mosæ dictum est Traiectum, quum aliquando Via Regia appellaretur. Si de præsidente Patrono, atque ampliatore, B. Seruatio plurimum obligati sumus, qui pontificalem sedem primus huic vrbi intulit, in qua viginti episcopi resederunt. Paucæ igitur ciuitates in procinctu nostro sunt, quę de his ęquè possint gloriari. Nam aut non tam antiquæ, aut à minus nobili conditore fundatæ, aut non tam digno præsidente atque ampliatore memorabiles. Cùm Cæsar oppidum construxerat aggeribus, impleuit Romanis. nam lingua latina vsi sunt permulta tempora, vt ex certissimis indicijs adhuc apparet. Et præcipuè omnia coram Scabinis & Consulibus negotia Latinè acta sunt, vt constat ex diuersis adhuc actis, ac literis hæreditatuum translactionum infra 200. adhuc annos Latinè scriptis. Hucusque Herbinus. Ciuium pars Episcopo Leodiensi, pars Duci Brabantiæ (qui nunc est Inuictiss. Philippus Hispaniarum Rex Catholicus, &c.) paret. Qui vtrique suos ibi habent Præfectos, ædilesque. Senatus, Romanorum more, quotannis nouus creari solebat. Bini videlicet Coss. cum XII. Procoss. ac Quæstore ex vtriusque Principis plebe, sed propter turbas, quæ non solum huius oppidi Remp. sed totius Belgij statum paucos ante annos susque deque miserrimè agitarunt, is Senatus constituendi mos interruptus est: Senatu iam per Principum deputatos ordinato, vsque ad eorundem reuocationem perdurante. Primaria Traiecti Ecclesia, supra crypta exigua, in qua S. Seruatij corpus, miraculis clarum, sepultum erat, opere, reliquijs sacris, Canonicorum societate, & amplissimis redditibus nobile, S. Seruatio nuncupata est, religione ac pietate ciuium (vt Vsuardus Martyrologio suo, iussu Caroli magni conscripto) vel à Monulpho Tungrensi Episcopo, vt Beda testatur. In qua etiamnum eius ossa, quemadmodum & sex ex ordine successorum, cum multis alijs præstantissimis reliquijs, religiosè asseruantur, quæ ex Octauiensi Galliæ vrbe, S. Seruatius, Hunnorum deuitans tyrannidem huc transtulit, quarum gratia ex remotissimis orbis partibus, vtpote ex Styria, Croatia, Sclauonia, Hungaria, Bohemia, Elsatia, totaq; Francia, alijsq; innumeris regionibus, & maximè singulis septennijs, dum sacræ reliquiæ potissimum ostenduntur, turmatim homines aduolare consueuerunt. Fuit autem S. Seruatius eximiæ sanctitatis Tungrorum Episcopus, qui, (vt Gregorius Turonensis lib. 2. Hist. Francorum cap. 5. & lib. de gloria Confessorum, cap. 12. Libro item de Miraculis, scribit) vigilijs, & orationibus vacans, crebro lachrymarum imbre perfusus, misericordiam Domini precabatur, ne vnquam Hunnorum gentem incredulam, in Gallias venire permitteret. Sed sentiens per spiritum, propter delicta populi, hoc sibi non fuisse concessum, Romam ad B. Petri tumulū se contulit, vt adiunctis sibi Apostolicæ virtutis patrocinijs, quæ flagitabat, mereretur facilius obtinere. Ibi verò multis diebus sese oratione & inedia affligens, responsum accepit: Deliberatione domini sancitum esse, Hunnos Galliam depopulari debere, ipsius autem oculos, ea mala non visuros. Contra Euphratem Pseudò Episcopum sententiam suam protulit in concilio Agrippino. Multum autem inter Galliæ Episcopos commendatur à Sulpitio Seuero, Traiectensium Seruatius, aut Seruatio, vt ipse loquitur, Tungrorum Episcopus, qui Arimini minis & terriculis Arrianorum non cessit, sed contra eos fidei professionem edidit. Sed & Athanasius, magnus ille fidei propugnator, præclarè eius meminit. Magnentius Legatus mittebatur à Constantio ad Constantem fratrem. Is tyrannus Constantem occidit, & occidentis Imperium anno trecentesimo, quinquagesimo, Augustoduni occupauit. Accusatus est statim Athanasius, quòd cum Magnentio egerit de interficiendo Constante, vnde ad Constantinum Apologiam scripsit, in qua inter testes innocentiæ suæ, primum nominat Seruatium Episcopum, qui ad Constantem aliquando à Maxentio, pro legato missus fuerat. Petrus de Natalibus Episcopus Aquilinus, qui S. Seruatij vitam accuratè conscripsit, vltra trecentos ipsum annos vixisse, tradit. Leodiensis Hagiologium, S. Seruatius, inquit, natus anno salutis XXX. Anno Tiberij Cæsaris XVI. Assumptus in Episcopum Tungrensem, Anno ætatis suæ CCLXXXXVII. Syluestri pontificis Anno XIII. Anno Constantini Magni XVIIII. sedit in Episcopatu annis LXXVI. Obijt anno ætatis suæ CCCLXXIII. Hic sedem Episcopalem Tungrensem Traiectum transtulit, cui ibidem XX. successerunt. Penultimus autem successorum fuit gloriosus & inclytus Martyr, Lambertus, qui Leodij, pro Christi nomine, sanguinem suum profudit, cuius discipulus atque successor, Hubertus, loci sanguine Magistri, ac prædecessoris sui consecrati affectu tactus, Episcopalem eò sedem transtulit, cui hoc tempore, Reuerendissimus, Illustrissimusq; Princeps ac D. Dominus Gerardus à Groesbeck, cum magna Reipub. Christianæ incolumitate, emolumento ac gaudio, præest Præbet. Traiecto plurimum vtilitatis Iecora, fluuius exiguus quidem, sed subinde niuibus resolutis, aut immodicis imbribus ita exundans, vt pagis, ædibusque vicinis, non parum detrimenti inferat. Prosilit non procul à Centronibus, Tungrosque alluens, Traiectum, sinuosus se confert, in cuius suburbio in duos diuisus alueos, totidem etiam locis oppidum intrat, ibique rursum altero alueo in plures se pandente, maximam molitoribus, fullonibus, tinctoribus, coriarijs, alijsque opificibus, ciuiumque domibus, commoditatē adfert. Demum Franciscanos præterluens, omnes suos alueos in vnum cogit, sicque oppidum effluens, in Mosam se exonerat. Quin & illud memorabile, quod passim in vicinis Traiecto locis, potissimum verò in Gronsfeldt, fabulosi è terræ visceribus eruantur lapides, præstantissimi autem in pago Zichen, vt puta duriores, ac diuturniores. At deterrimi in Hunnorum monte, in quibus præter conchiliorum species, in lapidem indulatas, animalium quoque ossa reperiuntur, vnde conijcere quis possit, eos montes ex diluuij æstibus, aggregatos. Denique, quia tantæ vrbis magnificentia breuiori commentario explicari non potest, auidum lectorem ad accuratissimam Guicziardini Belgiam remitto, qui interiora Traiecti ornamenta diligenter perscrutatus est. De eius item ponte, nomine, & primo fundatore, quædam etiam Hubertus Leodius, cōmentario de Tungris & Eburonibus. Et Io. Beccanus Medica professione clarus, in suis Becceselanis, in hac vrbe Traiectensi vita functus & terræ commissus.

OCCIDENS.
Mons Hunorum vulgo Der Hunsberch.
Ghellick.
ME RIDIES
MOSA FLV.
SEP TENTRIO.
ORIENS.
TRAIECTVM ad Mosam, vrbs et natura loci, munitionibusq́, et populi frequẽtia, et edificijs, et Amplisß: Canonicor. Collegijs nobilis, Speciem prebet vrbiũ duar., coniũgente eas ponte magnifico. Cuius iconem, ad Topographicum hoc opus exornandum, Venerandus Et Egregius vir D. Simon à Bello Monte Ecclesiæ S. Seruatij Traiecten: Sacellanus, sua industria et penicillo ad viuum accuratissimè expressam, contulit.
1 S. Seruatij Canonicor. Collegiũ
2 S. Mariæ Colle: Cano:
3 S. Iohan: Bapt: Ecclia Parrochia:
4 Parochia S. Nicolai
5 Parrochia S. Matt: in foro lignor.
6 Parrochia S. Mart: in opp: Wick
7 Augustinenses.
8 Dominicani
9 Franciscani
10 Cruciferi
11 Bogardi.
12 Antonitæ [Teutonicor.
13 Ecclesia Et Domus D.D.
14 Lollardi
15 Albæ virgines.
16 Coenobiũ virg: vulgo: Den Beÿart
17 S. Andreas, Dict: Der magden dries
18 Den Neuwen hoff.
19 S. Hilarij
20 S. Vincentij
21 S. Euergisli
22 S. Georgij
23 S. Mariæ Ad littus
24 S. Catharinæ. [fornicibus
25 Pons Mosę lapideus decem cõstans
27 Coll: et domus Societat: Iesu.
26 Prætorium [Wick
28 Dom' Prępositi Mersens in
29 Infirmarium publicum
30 Porta S. Petri.
31 Port: Tungrẽsis, Louã: et Bruxellensis
32 Port: Diestẽsis Et Anuerpiensis. 33 Port: Hochtana Siue Rurem:
34 Port. S. Mart: in Wick
35 Port. Aquẽsis, Dicta, Hoochbrug: poort in Wick
36 Port. cum foro Piscar:
37 Port. carbon: superior
38 Port: carbon: inferior
39 Forũ cum turri horolo:
40 Port captiuor. in eodẽ foro. 41 Pars extrema opp: quam ciuitatem nouã siue adauctã nuncupant, qua secora ãnis, in Mosã influ.

HYPRA.

IVITAS Hyprana, in occiduo Flandriarum tractu constituta: à Septentrione 160. circiter stadijs
distantem habet Oceanum Germanicum. A meridie verò stadijs 48. flumen Lisam: quorum vsu
& oportuna commoditate variæ à concurrentibus mercatoribus exercentur nundinationes, omni-
busque ad communem victum commodis & necessarijs abundè suppeditatis fruitur. Ob gentis au-
tem Flandricæ prioribus seculis, aut ruditatem, aut scriptorum penuriam, tum quod hæc loca præ-
sertim maritima, olim inculta fuisse credantur: partim quod antea, quàm Flandri miranda indu-
stria cum mari pugnantes obices, claustraq; seu cataractas Oceano obiecerunt, legemque ipsi impo-
nentes, suis littoribus concluserunt, omnia latè æstu marino, certis horis persundebantur: partim
quòd olim diuersorum examina populorum, vt puta, Hunnorum, Vandalorum, Gothorum, Nord-
mannorum, Danorum, Cymbrorum, Saxonum, Alanorum, aliorũ ex alta Septentrione, alijs alijs-
que temporibus subinde erumpentia, hæc, aliaque Flandriarum loca, primo impetui & excursui
obnoxia, barbarica quadam crudelitate in solitudinem redegerunt. Atque hinc factum est, vt de huius tam insignis & præcla-
ræ ciuitatis antiquitate aut ipsius conditore, omnia obscuriora sint difficilioraque, quàm vt certi aliquid in medium afferri
possit, Hoc pro comperto habemus, circa annum 1100. cœnobium Canonicorum Regularium D. Augustini ordinis, hoc in lo-
co fuisse institutum atque quam modo vocamus Hypram olim Hypretum nominatum. Cuius rei fidem facit quædam Decre-
talis Georgij Papæ, non tit. De alienatione iudicij, c. ex parte. Deinde hoc, certo constat. Ferrandum Flandrorum Comitem
Francorum armis Duaco & insulis, alijsque vrbibus profligatum, & ad interiora Flandriæ compulsum, Hypram, velut com-
modam belli sedem, sibi delegisse, eamque amplissimis fossis, firmissimisque propugnaculis ad Gallorum impetum hoc loco
frangendum sistendumque, muniuisse, qua seruata, Flandriam sibi seruatam persuadebat. Eius enim latè patent limites ac iu-
risdictio. Multis autem etiamsi vltra 90. stadia circulum non extenderis, innumerabilibus pagis, vicisque circumsepta conclu-
ditur: in quibus tanta populorum feruet vis ac copia, vt ab eo, qui nó viderit res, credi nó possit. Multi enim & varij in his pagi
sunt, qui 2000. 3000. & 4000. & plura hominum quos vocamus Comitantes continent, tantaque plebis multitudine, splendore,
numeroque ædificiorum, veram vrbis faciem habeant, vt his ornamentis, multas muro vallatas vrbeis, easque alioqui famatas
longè superent. Qui ferè omnes lanificio aut agriculturæ diligentem impendunt curam & operam: tantæque adeò sunt diligen-
tiæ, vt ab ijs eatur in terræ viscera: quibusque suos stercorent, innouent & emendent campos, magno sudore cretaceam quandã
effodiunt terram, quam Plinius in naturalis Historiæ libro Margam suo tempore ab indigenis vocitatam: (quod nomen etiam
hodie retinuit, atque in Belgis 27. margarum genera, quibus coloni suos pastinabant feracioresque cogebant esse agros) libr. 17.
capite 8. latissime describit. Quare omnis comprimis ager optimi ferax est tritici, hordei, præterea auenæ. fabæ, pisi, viciæ, lini, lu-
puli, rapi brassicarum à M. Varrone tantoperè laudatarum, aliarumque frugum: bonam colonis faciunt sementem, ex lini rapi-
que semine copiosum exprimunt oleũ, pullis gallinaceis, caponibusque, qui alijs nationibus sua magnitudine admirationi sunt,
equis robore & animo præstantibus, belloque grauis armaturæ equitibus vtilissimis, inuictissimisque, equabus verò labori for-
titer ferendo aptissimis, gregibusque magnarum ouium fœtura multiplici, Regio fœcundissima, boum vaccarumque nutrix
optima: pressi casei, niuei lactis, pinguisque butyri abundantissima, vsque adeò, vt hebdomatim diebus verò Sabbathi magno
numero confluxuque hominum Atrebates, Artesij, Hannonij, Cameracenates hinc sua esculenta comparent. Denique vt finem
his faciam ager est torrentibus & riuulis lætus, innumeris diues & amœnus pascuis, nemoribusque, cæduis, arbustis, dumisque
suauissimis, altis arboribus, varijsque pomorum generibus, magna cura & opere consitus. Vina verò tum Francica, tum Germa-
nica, tum Hispanica, nouo denique orbe nata fluuiorum rex magnusque pater abundè subministrat Oceanus, vt in hac regio-
ne nihil eorum desiderare possis, quibus tantoperè & meritò laudat, & in cœlum vsque extollit suam Virgilius Italiam, vt non
iniuria Maroni occinere possimus: Laudibus Italiæ iam certet Flandria diues. Quo pacto autem nauigio huc omnia commodè
afferantur, restat vt dicamus. Torrens quidam Hypra nomine, qui loco nomen dedisse putatur, panno tingendo admodum vti-
lis, mediam præter labitur vrbem: is cùm sit exiguus, mira tamen industria cataractis varijs interiectis, factus est magno labore
sumptuque nauigabilis, nec hæ cataractæ aliarum more nauibus transitum patefacturæ aperiuntur, sed clausæ manent perpetuo
atque decliuo in longum deducto, qua aquæ decurrunt tergo, ergatis, cochleis, orbibus, machinisq; tractatorijs totæ naues mer-
cibus oneratæ, exiguo minus quàm centum halecum cupas, seu vasa continentes, magna vi, in superiorem attrahuntur alueũ,
aut inferiorem præcipites aguntur, nauigijs nihil inde incommodi patientibus, Flandrica ingenia hac in re mirentur & stupeãt
meritò, cum Vegetio Euclides & Archimedes. Quod si sicca incidens æstas nauigationem destituat, plena luna magni maris ape-
riuntur cataractæ, æstusque marinus breui spatio totum per 90. aut 1000. stadia alueum fossilem complet, claustrisque æquo-
reis conclusis interceptus & Hyprensibus seruire iussus Oceanus torrentem denuò nauigabilem efficit, quid non ibi intendere
humana potest industria? quid non mortalia pectora cogit auari mercatoris auri sacra fames! Hypra itaque tertium Flandriæ
membrum solo felix & fœcunda, mercimonijs diues, opere & natura loci, ciuiumque virtute ciuitas est munitissima, quod hinc
liquet, quod anno 1383. Anglis vrbem continua trium ferè mensium obsidione prementibus & varijs insultibus fortiter vrgenti-
bus re infecta inglorij tandem discesserint. Ciuibus propria sua suburbia, quæ erant amplissima, incendio consumentibus, ne ho-
sti auxilio & solatio essent, suamque Hypram, strenuè fortissimèque defendentibus à Ioanne Oultre bellico equestris ordinis
viro tunc temporis Burggrauio seu Castellano, populique Capitaneo, ad benè fortiterque pro focis & aris pugnandum anima-
tis. Administratur autem Hyprensium Resp. more aliorum oppidorum Flandriæ, per priuilegia, vsusque & consuetudines. Ma-
gistratus habet trinos, Prætorem summum ac Prætorem portanum, & Scultetum à Burggrauio constitutum. Constat & horũ
Senatus ex Aduocato & Scabinis (quos vocant) tredecim, ijque ad morem aliarum ciuitatum creantur annui. Item Burg-
grauium seu Castellanum habet & Municipalem domũ quam Castellaniam nominant, quæ prima est septem aliarum Flandriæ
occiduæ. Huius iurisdictio latè patet, domum habet egregiam amplissimamque, foro coniunctam, in qua causæ forenses iudi-
ciaque popularium Castellaniæ subiectorum tractantur deciduntur que. Ciuitas verò domum habet ciuicam foro expositam,
structura & admirabili longitudine amplitudineque, & turri quadra altissima insignem, quam indigenæ Hallas vocant, in qua
(dictu incredibile) nullæ aranearum telæ pensiles, ne araneus quidam vllus sit vsus vnquam. Quidam natiuæ trabium proprie-
tati id tribuunt: qui autem rem Physicè magis penitiusq; rimantur, totam hanc lignorum trabiumq; molem ex Dania Nordu-
uegiaque mari iniectam, falsoque innantem Oceano Hypras pertractam, marinaq; salsugine maceratam, corruptioni putredi-
nique factam esse nullo modo obnoxiam disputant. In hac eadem bis per annum celebres & magnæ fiunt nundinationes, præser-
tim in lanificio, cuius vt cæteri penè omnes Flandri semper fuit studiosissima, quæ non modò domestica, verum etiam ab His-
panis, Anglis, & Scotis, Oceano mari aduecta vtitur lana, quam in varios pannos conflatam, & miro artificio alijs atque alijs, qui
desiderari possint, coloribus insectam, tinctamque, in omnes orbis prouincias peregrini efferunt & distrahunt mercatores Po-
puli autem religiosa pietas ex ædium sacrarum splendore, & magnificentia, magnarum turrium mole ornatarũ ac procul con-
spicuarum, colligi possit. Sex habet parœcias, multa hominum frequentia celebres: Item quatuor monasteria, quatuor mendi-
cantiũ ordinibus consecrata, præter alia multa tum virorum, tum virginum, tum pauperum cœnobia & xenodochia. Inter quæ
omnia facilè longoq; interuallo primas tenet templum monasteriumq; D. Martino Augustinoque sacrum. Namque vt hic &
huius domus diuitias, templiq; magnitudinem opere lapideo, testudineque concamerata pulchritudinem taceamus, hoc habet
peculiare, quod sede Episcopali ex Morinorum ruina huc deductam ad inuictissimi Regis Hispaniarum Flandriarumque Co-
mitis Philippi secundi preces, per summum Pontificem Pium quartum, Anno 1562. fuerit decorata. Primus ex commendatione
Regia Martinus Rythouius, ob suam per vtramque Germaniam prædicatam longè lateque piam eruditionem, eruditamque
pietatem, Episcopus institutus, qui ardenti desiderio, indefessoque labore; vt bonum Episcopum atque pastorem decet, magna
cum suorum gratia, beneuolentia & pace, deuia reducere, collapsa ridigere, laxata consolidare, pinguia custodire stantia confir-
mare benè & feliciter incœpit indies fœliciter pergat, & in ædificationem suorum, & laudem Dei, cui omnis honos & gloria,
optimè fœlicissimeque perficiat.

De Eluerdinc poortte
De Grauwe Susters
S. Nicolaus kercke
Die Bueter strate
De Zuuelmaert
De Minnebroders
De Lange Torhoutstrate
Domkercke
H. G. Cap.
Statthuys
Die Groote Mardt
Onser Vrawe gotsh.
Die Anwer: poort
S. Iacobs kercke
De grauwe broers
de Tempelpoort
Den weeh naer Bille
HYPRA FLANDRIARVM
CIVITAS MVNITISSIMA.

DVINKERCKA.

VINKERCKA, Maritimum Flandriæ oppidum, à Balduino Comite circa annum Christi X M. L. X V I. prima fundationė excitatum, tribus milliaribus Garuelinga, & quinque, Nieporto distans. Paucis ab hinc annis incolarum diligentiá, ciuitatis benè ornatæ laudem est consequuta. Nam decenti murorum ambitu ad securitatem ciuium cinctum, etiam sumptuosis priuatarum ædium est exornatum structuris. Præstitit hoc ipsi, portus, multarum nauium capacis, opportuna commoditas, incolarum frequentia, & negotiationis mediocris tractatio. Verum Galli, subita & fraudulenta expugnatione hoc oppidum deformarunt, eo bello, quo Anno salutis M. D. LVIII. Calesium, & vicina aliquot oppida Anglis eripuerunt. Quæ res, vt eam paulò altiùs repetam, sic habet. Calesium, quod & Caletum à nonnullis appellatur, Odoardo, Anglorum Rege, captum ab Anglis fame fuit, vndecimo mense, post horribilem illam, contra Philippum Sextum Regem Galliæ commissam, ad Cretium pugnā, Anno Christi M. CCC XLVI. quantum quidam referunt. Quam pugnam, Paulus Æmilius, libro i x. diffusè narrat. Hoc oppidum igitur, Angli possederunt, CC XI. annis, magnaq́ue diligentia, & impensa, id præsidio semper firmarunt. Tantiq́ue referre putarunt, Angliæ Reges, eo potiri: vt, hoc saluo, se Galliæ claues in loculis habere, dicerent. Nec hoc quidem falsò. Quoniam, ex hoc, in continentem, pro animi sententia, milites suos exponebant. atq; hinc, maximos in Gallia progressus, perpetuò fecêre. Sed tandē à Gallis oppugnatum expugnatūq; fuit Anno M. D. LVIII. mense Februario. Quæ res sic habet. Galli, Calendis huius mensis, magno silentio exercitū ad Neonambrigæ pontem, Arcem munitissimam, Guiso duce, quàm celeberrimè perduxerunt, nullaq; omninò interiecta mora, ipsam, & Ratisbonam Arcem alteram, vno eodemq; tempore, simul obsidere, tormētisque concutere, cœperunt. Cum igitur Angli se vndique cinctos ab hoste viderent: & ei naues subsidio, ex Normania, Bononiaq;, in dies aduentare: de sua salute desperantes, quod hæc sanè ex insperato contingerent: & imparatis; animos proiecerunt. Quo accedebat, quod qui Neambrigo ponti, præsidio collocati fuerant, tantum à tormentorum fragore metum conceperant, vt relicta turpiter Arce, sese Calesium recepissent. Ratisbanæ verò Arcis miles: intrà horam, vix obsessus, vltrò, se, in liberam hostis potestatem tradiderat. Quamobrem; Galli, claues illas Galesii, vna cum perquam multis bellicis tormentis, atq; eorum, & annonæ adparatu haud exiguo, repererunt. Hanc enim victoriam prosequentes, subitò Calesium adpulêre. Cui oppido, tum præfectus erat Milordus Ventfurtius, vir imbecillis animi, minimaque rerum experientia præditus. Oppido inerat, vetus sexcentorum militum præsidium, qui ibi perpetuo stipendio addicti; nullis domesticis, externisque bellis exercitati, non magnum vsum habebant rei militaris. Itaque Galli hoc oppidum, variis locis principio, tormentis tentarunt. Euestigio demum, Arcem, qua mare spectat, triginta tribus maioribus tormentis, adorti sunt. Cui, cùm muri partem decussissent, eò sub horam noctis tertiam, trium Regum die, impetum fecêre. Tunc enim maris æstus retrocesserat: & Mars Gallo fauens, noctem, notissima illic Luna in clarissimum propè diem, conuerterat: Angli paulum resistere, mox timore circumfusi, hac relicta Arce, Caletum sese proripuerunt. Ex quo oppido, ipsi duobus leuibus adsultibus in Gallos, qui in Castris auroram expectabant, in oppidum penetraturi, impressionem mouêre. Sed accepto damno, regressi sunt, ac pulsi. Quare certis conditionibus, sese, postridie dediderunt. Nunc vero hoc oppidum quemadmodum & Grauelinga atque Burburgum Hispaniarum Regem, vti suprêmum feudatarium agnoscunt Dominum.

GRAVELINGA.

LANDRIÆ, qua mare respicit, oppidum, ad fluuium Aa, medium quasi occupat, inter Calesium, & Duinkerkam, præcipua eius tractus oppida: nam ab vtroque tribus tantum æquè milliaribus, distat, olim celeberrimi nominis, & famæ non contemnendæ, fuit, portum habuit amplum, stationi multarum nauium, & negotiationi idoneum. Sed pristini splendoris, Nordmannorum tyrannide, tum Gallorum incursionibus plurimum amisit. Nunc vero, incolæ forti prudentique consilio, & pecuniam contemnente animo, fossa lata, ac profunda, propugnaculis, & muro scitè affabreq; ædificato, oppidum suum, ab hostili incursione tutum effecerunt. Iuxta hoc oppidum, ad Catarctam Caletensem Gallorum & Burgundiorum acies de summa rerum, magna virtute, dimicarunt, Et Egmondano Comite, Regis Philippi fortissimo duce, humiliata est Gallorum arrogantia.

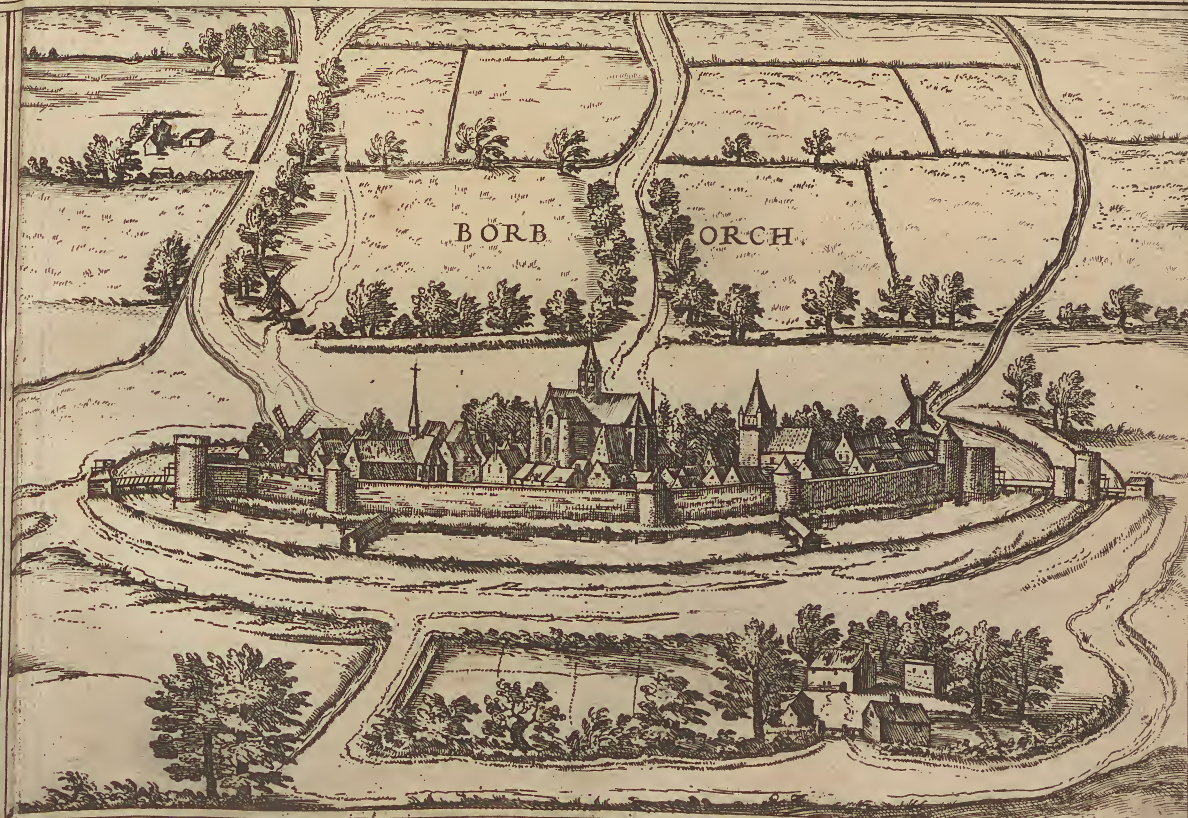
BVRBVRGVM.

VRBVRGVM, etsi exiguum & pauper, vti Meierus scribit, Flandriæ oppidum, non nisi fossa, & muro terreo, ligneoque palis compacto munitum, diu tamen multumque Gallos exercuit, Anglis, qui id eo tempore tenebant, acriter resistentibus, vnico milliari à Grauelinga ad Colme fluuium, à Duinkerka, & Berga, tribus, & dimidiato, distat.

DVYNKERCKE.

GREVELINGE.

BORB ORCH.

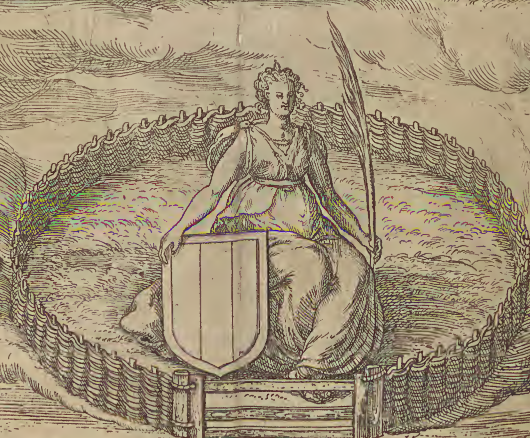
DORDRACVM.

EST oppidum in Batauis peruetustum, in Merua fluuio situm, sed quia is fluuius ex Rheno, Mosa, & Linga fluminibus, qui eò decurrunt, oritur, quidam ad quatuor fluuios situm scribunt. Sic enim effigiem oppidi ac situm, cum Ppilippus Hispaniarum Rex, Anno Christi M.D.XLIX. in id primum ingrederetur, possessionem capturus, exprimi iussit, & imagini hoc distichon inscribi.

ME MOSA ET WALLIS, CVM LINGA, MERVAQVE CINGVNT,
ÆTERNAM BATAVÆ VIRGINIS ECCE FIDEM.

His igitur fluuiis in insulam redigitur. Nam anno Christi M.CCCC.XXI. contigit, vt Wallis ac Mosa fluuij, vnà cum mari continentem, in qua hoc oppidum iacet, atque Brabantiæ iungebatur, inundarent, quàm verò latè, crudeliterq; satis inde liquet, quòd vicos, siue pagos septuaginta, totos submerserint, absorpserintq;. Numerus eorum, qui in iis simul cum bonis omnibus perierint, æstimatur vltra centum hominum millia. Paulatim tamen huius absorptæ terræ quędam particulæ, solitis artibus eius prouinciæ, recuperantur. Pisces varii generis, Merua iis locis, habet: Strutionibus & Sulmonibus, veluti circum Campenam Zuiderzea, quæ dicitur, planè scatet. Itaq; Dordracum quinq; milliaribus Gouda, septem Vltraiecto, distat. Amplum est, pulchrum, ac potens, & elegantioribus ædificiis insigne. Summum templum, quod Mariæ virgini est sacrum, oculos mira pulchritudine pascit. Quicquid vini Rhenani in Belgium adportatur è Germania, quicquid frumenti ex Gelris, Cliuis, Iuliacensibus, & aliunde mediterraneis è locis, id omne in hoc oppidum, tanquam emporium, transuehitur. Quo nomine, tum alias ob causas, id creuit, & hominum multitudine perquam est frequens. Pugnaces etiam homines, bellicosos, ac fortes, cùm res postulat, non hoc modò oppidũ, sed & vniuersa Batauia, quouis tempore edidit. Adeò quidem, vt Iulius Cæsar Legionem Batauicam corporis sui custodiæ præfecerit, eiq; primum ac præcipuum exercitus sui signum commiserit: cuius etiam ope & auxilio fretus, Britannia potitus est, & ciuili sæuiente bello, feroci eorundem armatus potentia, profligarit Pompeium. Cuius deinde omnes successores Augusti, Batauorum fortitudine & fide commoti, eos tutelæ ac defensioni corporis, & primas in acies cooptarunt, vsque ad Vitellii Augusti tempora, qui maximorum beneficiorum, quæ à Batauica gente perceperat, immemor, eam Roma, totaq; Italia pepulit, quæ cum Rheni flumen descenderet, Bonnæ (oppidum est inter Confluentes & Vbiorum Coloniam) in Romanorum legionem, cui Flaccus Ordiouius præerat, incidit, à qua graue perpessa damnũ, viribus tandem ac armis sibi viam pārans, Batauiam, natiuum solum tenuit, tandemq; à Vespasiano, eiusq; filio Tito, in Italiam reuocata, ad pristinum dignitatis gradum restituitur, multisq; augetur honoribus & priuilegiis, ob res præclaras, contra Britannos, Romanorum nomine, gestas, eamq; animorũ fortitudine rebusq; magnificè actis, consequuta est laudem, vt Tacitus Batauorum magnanimitatem, præ cæteris Germaniæ populis, vehemẽter commendet. A qua quidem eos, qui Dordracum incolunt, nunquam defecisse constat. Graui siquidem, & diuturno sæuiente bello inter Flandros, Gallos, Zelandos, & Batauos, Meridionalem Batauiam Ioannes Brabantiæ, dux inuadit, omniumq; oppidorum adeptus deditionem, præter Dordraci, eam ciuitatem decem dies obsidet, maioremq; eius partem, per ignita missilia incendit. Tandem Dordracenses, duce Nicolao à Puteo, forti ac nobili viro, magnis viribus erumpunt, ac retro cedere singulari virtute, Brabantos cogunt, totaq; Zuuthollandia expellunt. Nec his contenti, vsq; ad Buscum ducis insectātur, ferro, incendioq; omnio deformantes, adeò, vt Busco etiam Ducis, firmo oppido, ignem inijcerent per inflammatas sagittas: reuersi de hinc cum diuite præda per Fanum Gertrudis, vnde & Brabantos eiecerunt. Post hæc Nicolaus ille Puteanus, Dordracensium fortitudine, rebusq; secundis elatus, maximos Hollandis suis fecit animos, mouensq; cum illis Heiselmũdam, cum Flandris quoq; feliciter dimicauit, qui, si verus est numerator Ioannes Beka, cecidit, hic duo Flamingorum millia. Refert etiam Engerranus, Anno salutis M.CCCC.LVII. sub exitum mensis Iulij, Dordracum incendio fortuito deflagrasse, duoque millia domorum, & multos in ea clade mortales, periisse.

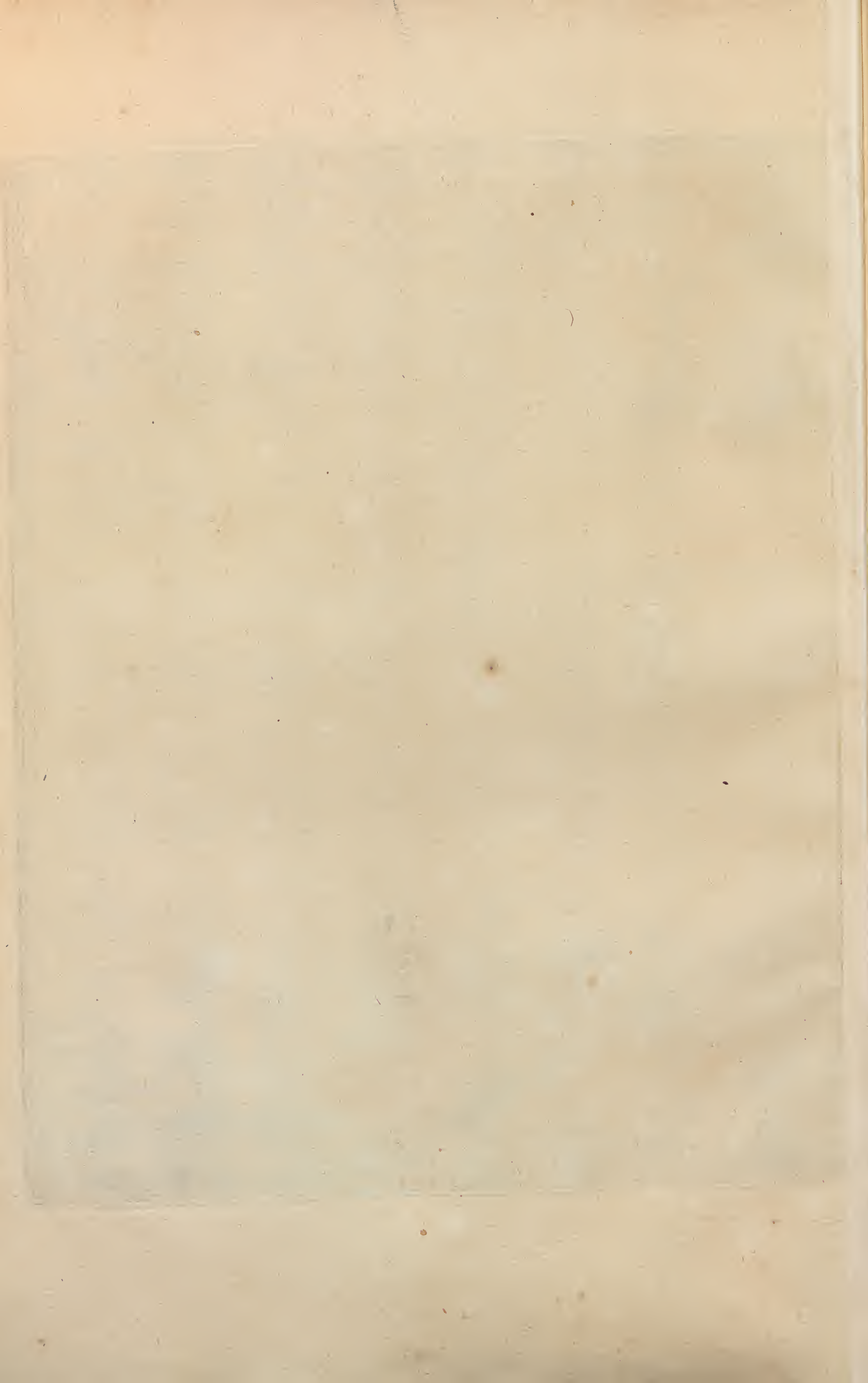

DORDRACUM vulgo Dortt.

Me Mosa, & Walis, cum Linga, Meruaque cingunt,
Æternam Batauę virginis, ecce, fidem.

MERVE FLV

1 Grau monicken cloſter
2 S. Iacobs Gasthuÿs
3 Engelburch
4 Brandenburch
5 Gerrit euerts Thooren
6 Nieu bolwerck aen der helling
7 Het wijncopers Capel
8 Sacraments Gasthuÿs
9 Craeṁ rodermont
10 Den Thooren van doude ſtaketten
11 Die nieuwe haue
12 Het bolwerck op de nieuhauē
13 Het groote hooft
14 Die vuÿlpoort
15 Die herbergen buÿten de vuÿl:poort
16 Die Poort van t'groē bolwerck
17 Thooft oft veer in Swÿnd
18 Het Stathuÿs
19 Het huÿs te merwe

LEIDA.

NOMINIS huius vrbis originem quidam ab Romanis vſque repetunt. Cum enim Prætor Romanus, prouinciam adminiſtrans, in ea ſedes figeret, eique Legio attributa eſſet: ab Legione, Leidam, corrupte dici ſuſpiciantur. Legiam enim etiamnum Latinè, ab incolis appellari. Alii Ptolemæo Lugdunum Batauorum, ab Antonino Imperatore in itinerario, caput Batauorum vocitatam, ſcribunt. Qua ex re apparet, eam fuiſſe præcipuam. Hodie quoque laneis texendis pannis, clara, priſcum tuetur decus. Pellibus item ad veſtes concinnandis, atque membranis, nomen quæſiit. Delphis abeſt tribus tantum milliaribus. Nec procul diſtat ab arce Britannorum, cuius reliquias, maris, à quo abſumpta eſt, receſſus, aliquando detegit. Anno nrmirum. M. D. X X. Item, M. D. LII. & M. D. LXII. Ibidemque variç deſcriptiones marmoreç, rudera, fragmenta, & multa numiſmata, reperta ſunt, atque in Hagam Comitis, vbi Hollandorum curia eſt, translata, quç præcellens, huius temporis, Coſmographus, Abrahamus Ortelius Anuerpianus, ſummus, venerandæ antiquitatis cultor, peculiari typo delineata, exhibuit. Eam autem arcem apparet à Claudio Cæſare (cui etiam Hollandiæ annales eam tribuunt,) exſtructam, in ſua expeditione Britannica, cuius Suetonius, & Dion meminerunt, ſiue in commodiorem legionum, cohortiumque tranſuectionem, ſiue, quo milites hybernarent, eo loci forſan, vbi C. Cæſar, antea in monumentum debellati Oceani, vt Suetonius auctor eſt Phanum erexerat, ac poſtea à Seuero reſtitutum: conſecratumque à M. Aurelio Antonino. Quemadmodum ex aræ inſcriptione, in ruderibus eiuſdem arcis inuentæ, conſtat.

IMP. CAES. M. MAVREL. ANTONINVS.
BRITANNIC. GERMANIC. PIVS FELIX AVGVSTVS
PONT. MAX. TRIB. POT. XVIII. COS. IIII. P. P. IMP. III.
ARAM. A. DIVO. CLAVDIO ET. POSTEA.
A. DIVO SEVERO, PATRE. SVO. RESTITVTAM.

Quod verò Romani ex huius continentis parte, in Britanniam traiecerint, ex eo fit veriſimile, quod aduerſa huic pars inſulæ, locis antiquis, coloniiſque maximè abundet, maximeque à Romanis culta fuiſſe videtur. Hactenus de Arce Britannica. Cattorum, qui eo ex Germania migrauêre, vico, ad oram maritimam ſito, vicina etiam eſt Leida. Præ cæteris vrbibus vna mundiciei ſtudet. Mulieres in ea candore & forma nitent, quo nomine ſibi placent. Denique præſtat hæc vrbs ædificiorum & vrbicarum viarum elegantia. Et arcem quidem habet fructuoſis arboribus peramœnam, ſed quæ cubiculis ad habitandum caret. Eſt verò in ea arce puteus longe profundiſsimus, & antiquiſsimus. A Romanis effoſſum aiunt. A quo Vaſſenarii veteris familiæ nomen ſuæ & inſignia deducunt. Quam ob rem eum puteum illi, cum opus eſt, omni curant reficiundum diligentia. Nulla iam verò ex iis maſcula ſtirps ſupereſt. Communi autem, quod ad familias attinet, in Batauis elogio, quaſi prouerbio dici ſolet, Vaſſenariam cæteris antiquiorem, Brederodiam nobiliorem, Egmondanam opulentiorem exiſtere. Porrò, pagus ab hac vrbe milliari, Vaſſenarum appellatus, conſpicitur. Sed eum deficientibus Vaſſenariæ gentis maſculis, modo Comes Lignenſis obtinet. Peſtiferum ſartorem illum, Ioannem Leidenſem, hæc vrbs tulit, qui ſe inexpiabili ſcelere Regem Anabaptiſtarnm Monaſterii Weſtphaliæ vrbe, Anno Chriſti M. D. XXXIV. creauit. De cuius inſtituto, geſtis, moribus, vita, exitio, & ſupplicio, plena eſt omnis memoriæ noſtræ hiſtoria. Sed hæc quoque fuit eruditorum ſui temporis quorundam patria. Veluti Petri Blommeuennæ Theologi, Ioannis Gerbrandi Hiſtoriographi, Engelberti Poetæ, & Nicolai Leontii Rhetoris. Anno M. D. LXXIV. ciuilibus Auriaci Principis, à religione bellis, inclaruit. Ab Hiſpanis enim ad aliquot menſes obſeſſa, & ad deditionem ab graui oppugnatione, & longa fame cogenda, tantos ſibi in ſummo periculo, ſpiritus ſumpſit, vt extrema quæque potius pateretur. Octobris demum die tertia, hoſtibus panico pauore, ob inopinatum Auriacæ claſsis adpulſum, perculſis atque tandem fugientibus præter ſpem, liberatur.

Leyda, Batauorum Lugdunum, vulgo Leyden, concinna ædificiorum et incolarum frequētia pulcherrimum nitidissimumq. opp. ab Hispanis obsidione cinctum, ab Auriacis autem cōmeatus inuectione liberatum Anno partæ salutis
CIↃ IↃ LXXIIII.
DIE ZEE
Arx Brittanica
Noortwyck op Zee
Noortwyck
Leewenhorst
Voorhout
SEPT ENTRIO
Teylingen
Sassenem
Schans
Cage
Die drecht
Roelevaerts veen
Die Brasem Meer
Die Keuer
Catwyck op Zee
Catwyck op den Ryn
Rynsburch
Oostgeest
Voscuyl
Valckenborg
Endegeest
Poel
Schans
Alckemade
Abspoel
Quakel
Waer mont
Die Spriet
T Zeylant
Butterhuys
Die ryp wateringe
Schans op die dwors waling
LEYDEN.
Stene velt
Zylhof
Den Ouden Ryn
Zeylpoort
Reguliers
Schans
Rynsburger poort
Waddingsvliet
Minnebroers
Den niewen Ryn
Leyderdorp
Die hoge zyde
Hoochoort poort
Die witte poort
Bosbuysen
Roomburch
OCCIDENS
Oudevliet
Die Singel
Koepoort
Die Roomburger wateringe
Zuyck
Die Vliet
Croonstryn
Lōmen
Die Meerburger Wateringe
Die Soeterwousche vaert
Die Vliett
Lips
Voorschoten
Soeterwoude

HARLEMVM.

EMVM, natione Germanum, vt arbitror, virum, & manu promptum, & illustri genere clarũ,
huius vrbis conditorem ferunt,& ab eius nòmine Herlemũ,quasi herum,hoc est Dominum Le-
mum appellatam:abest Amsterodamo tribus milliaribus,ædificiorũ tam domi, quàm foris ele-
gantiâ præstat.Ei adiacent virentia prata,tum sylua peramœna.Quamobrē preter iucundissimũ
in vicinos egregios pagos,munitiones &arces prospectũ,eam aer ambit saluber.Hęc est omniũ
in Batauis Vrbium maxima,& dignitate sanè secunda.Typographicã artem,in ea,à quodã fuisse
primùm excogitatam,constans ea vrbe,totaque prouincia Batauorum fama est Quam opinio-
nem scriptores nonnulli confirmant,& quidam priuatarum eius loci rerum commentarii.Ve-
rumtamen antequam artem perficeret,& eam ipse in lucem proderet, è viuis excessisse, eius famulum ob id Mogun-
tiam concessisse,in qua vrbe artem euulgaret,& eam ob causam acceptus per benigne fuerit. Ex Meiero,& Annalibus
Hollandiæ,tum etiam communi omnium,certaque voce liquet , fœminam quandam,in quodam Hollandiæ lacu,
quæ vi tempestatis maris eò eiecta fuisset,Anno Christi. MCCCC.III.captam,marinam eam quidē ac nudam , & mu-
tam,in hanc vrbem ductam fuisse,patrona vestibus eam statim induit,& ad panis,lactis,& cæterorum ciborum esum,
assuefecit,fila eam ex colo deducere docuit,reliqua denique mulieris officia solita præstare. Christo crucifixo hono-
rem exhibebat,genuaque flectebat,omnesque quas patrona cæremonias,peragebat. Multos annos ea vixit, semper
attamen muta.Quod ne falsum quis putet,pro certo etiam memoratur,virum marinnm,Anno Christi,M. D. XXVI.
captum in Phrysio mari,hominibus nostris planè fuisse similem,barbatum,capillatumq;,reliquos item pilos habuisse,
nostris nulla re dissimiles,at valdè setosos,& rudes. Edoctum & vesci pane,& cæteris cibis cottidianis. Sub initium
agrestem admodum fuisse,tandem cicuratum,non tamen ex integro,nec vnquam locutus est.Vbi non paucos annos
vixisset,peste correptum,à qua semel fuerat liberatus,interiisse.Porrò,vti narrant Annales Hollandiæ,& Romam tum
scripsit Gilberto Horstio Clarissimo Medico,Cornelius Amsterodamus.Anno M. D. XXXI. in Balthico mari propè
Elepochum Noruegiæ oppidum,alter marinus vir captus fuit.Hic Episcopum infulis ornatum,corporis habitu peni-
tùs exprimebat.Eius imago per hominum manus volitauit.Dono datus Sigismundo Poloniæ Regi,scribitur, solum-
que triduum,quòd cibum capere noluerit,superfuisse,nullam vocem præter maxima quædam suspiria prorsus edidis-
se. Hęc minus noua videbuntur,si quis quæ Plinius,ac cæteri de huiusmodi marinis hominibus, & quæ de Tritonibus
& aliis marinis monstris,tum,quæ de terrestribus,veluti Satyris,quos Hieronymus agnouit,& Faunis perscripsêre, le-
get.Quia verò de Tritonibus,nunc incidit sermo placet & ea,quæ Damianus Goes in Olisiponis enarratione, non in-
iucunda lectu,de iisdem conscripsit,subiungere.Ad latus,inquit,montis,quod ab oceano patet,iuxta oppidum in Lu-
sitania Sintram,sub rupe procumbente in pelagus,antrum est,quod accedente alluitur oceano, fluctusque introrsus
reciprocantes,salo spuma permisto,recipit in sese,in quo Tritonem concha canere olim visum, nostrum vulgus exi-
stimat.Quod ad locum quidem attinet,constanter quicquam affirmare non audeam,propterea,quòd ab omnibus id
littus propius legentibus,cerni facilè ac conspici possit. Tritonem verò Tiberii Cæsaris temporibus visum in Lusi-
tania,auditumque fuisse,ita scribit Plinius. Tiberio,inquit,Principi nunciauit Olisponensium legatio,ob id missa, vi-
sum,auditumq; in quodam specu concha canentem Tritonem,qua noscitur forma.Nec verò illud silentio prætereũ-
dum esse duximus,nostro hoc tempore plerisque in locis,huic littori vicinis,quoddam hominum genus reperiri,qui
& natura,& nomine Marini ab indigens vocari cœperunt, ob eam præsertim causam, quòd hispidum quid in cutis
superficie gerentes,notas quasdam sqammarum,ac tanquam reliquias antiqui generis,per totum fermè corpus spar-
sas,præ se ferre,atque retinere videantur.Eos enim ab hominibus marinis,vel Tritonibus originem, genusq; traxis-
se,pro certo semper habitum est,eiusq; rei initium inde profluxisse,à maioribus accepimus, Tritones videlicet ad lit-
tus prosilire interdum,atq; colludere paulatim assueuisse eosq; fructuum dulcedine delinitos,quorũ in iis locis ma-
xima est copia,eodem reuersos sæpius,in fabali quadam, incolarum astu,eorum aliquot interceptos, ac postea blan-
ditiis ad excultum mansuetumq; genus vitæ traductos esse.Et quidem si fabulosum videbitur,domestica familiarita-
te,vocales reddi Tritones potuisse,insuperq; cum Lusitanis consuetudinem vt haberent,effecisse,fabulosius sanè mi-
hi erit,barbarum incultumq; Tritonem in Africa,in palude Tritonide,prosiluisse, ac cum Græcis garrientem, ab la-
sone tripodem,quam Delphos asportabat,vti syrtium periculis,suo ductu euaderet,sibi dari poposcisse. Nostris verò
temporibus,vt efficacius testimonium in medium afferam,piscator quidam, dum inter scopulos Barbarii promon-
torii,filo,hamoq, iuxta diuæ Virginis sacellum pisces capere contendisset, derepente ex vndis in scopulum, mas Tri-
ton exiliuit, barba prolixa, crinibus oblongis, pectore hispido, facie non admodum deformi,absolutaque hominis
forma.Qui cum paululum apricatus esset,& hominem à tergo,ipsius formam contemplantem,inspexisset,voce non
humanæ dissimili prolata,territus confestim in salum se submersit.Hæc piscator de Tritone,siue homine marino cu-
pidis audiendi,compto ordine,ac sermone,hodierna die enarrat.Deinde paucis ab hinc annis,haud procul à lune pro-
montorio,vt nobis retulit Ferdinandus Aluarus,domus Indicæ scriba,vt integræ fidei,qui iuxta illud littus rusculum
habebat,cuique vicinus erat vir probus,minimeque fallax,is enim vicinus persæpè piscandi gratia, se in quosdam littoris scopulos confe-
rebat.Ibi cùm negotium die quadam fœliciter succederet,(vt Ferdinandus ab eo oretenus accepit) pisces,quos hamo capiebat, à tergo sui,
in aridum scopuli anfractum,quo tutius asseruarentur,proiiciebat.Quod quidem persæpè inculcans, interdum nudum adolescentem im-
berbemq; per anfractum conspiciebat.Attamen cum in illo loco, circumvicini incolæ frequenter nare consueuissent,credebat ex eis aliquē
fortè esse.Cui,cum intentus piscationi esset,nihil verbi faciebat.Tandem intentius animaduertens, adolescentem pisces manu capere & ad
os deductos edere inspicit.Qua re commotus occurrit,hominem petiturus.Qui violento cursu, cachinnans, ridensq; in fugam se proripuit,
prlagoq; vrinans sese submersit.Eodem fermè tempore,è regione vrbis,pelago interiecto,non procul ab oppido,quod Barrerium nostri no-
minant,iuxta Alfonsi Alboquerci viri patricii villam,similis formæ hominem marinum exanimem æstus maris in litus eiecit. Præterea in
antiquis regni archiuis,quibus ego ipse præsum,extat adhuc compositionis chirographum vetustissimum,inter regem Alfonsum tertium, &
Pelagium Petreium,equestris ordinis,D. Iabobi magistrum,transactæ,qua decretum fuit non magistro ordinis, sed regibus deberi vect gal
syrenum,aliarumq; belluarum,in ipsius ordinis littoribus captarum.Vnde facilè colligitur,syrenes,cum de eisdem lex lata fuerit, frequen-
tes etiam in nostris æquoribus fuisse,Sed hæc hactenus de Tritonibus,Nereidibus,syrenibusq; dicta sufficiant. Cæterum vt ad institutum,
oppidumque Harlemicum reuertamur;Cum iam postremo Harlemum sese Auriaci Principis partibus dedisset,ab Albano Duce menses se-
ptem obsessa,ad eam annonæ inopiam redacta fuit,vt post feles,mures,canes,& cætera ad cibum rapta animalia,solis coriis in hoc macera-
tis,quod mirum est,se strenue perpetuo defendens, vesceretur. Vbi omnes fame tandem enecti, viribus defecissent. Anno salutis M.D.
LXXIII. Mensis Iulii die XIII. necessario pacti sunt deditionem ciues, militibus omnibus ab Albano cæsis. Vt is igitur obsidionem
tamdiu protrahit,vt vrbe potitus,eius miles seditionem mouet: Auriacus occasionem & tempus sese colligendi nactu, ita reliquas omnes
vrbes in sua fide confirmat,& ad ferendum hostis impetum munit,vt animis erectæ,& Harlemensium fortitudine concitatæ, & maritima
classe robustissima,instructæ,Hispanos nihili fecerint,cœperintque,mutata belli fortuna,inclinare res Albani,& victoriis maritimis Auria-
ci cedere veteranus.

T' MEER
MERIDIES
ORIENS
OCCIDENS
SEPTENTRIO.
Die Ton
Thuys te Heemste
Barnarditen
Weijlanden
Het bout
Die Barne
Die Wech naer Leyden
Die Grote hout poort
S. Margrieten
Die Marck
S Jans poort
Spaeren
naer Amsterdam
HARLEMVM, Siue vt Ha: Barlan Herlemum, Vrbs Hollandiæ famosa, condita à quodā illustri viro, cui nomen inditum fuerit, Lem, Germanica lingua, vrbs hinc dici coepta Herlems Stat, Germanice. Nos eadē ratione, Herlemū dicim⁹ latinè. For.. hîc maximū, pulchrę dom⁹, templū egregiū, vrbs sita est loco peramoeno. Statī egressis moenia, occurrit nem⁹ in quo varias auiū linguas audire licet, in quo timidi damæ, ceruiq; fugaces, lepores, cuniculi, denique ferarum omne genus.

BRIELIVM.

OLLANDIAE oppidum,rebus omnibus ad commoditatem, & vſum vitæ neceſſariis, cumulatè abundans,negotiationibus admodum celebre,ac commeantium vltrò citroque mulitudine frequentatum,vicinorū etiam hominum concurſu,nundinatione, atque mercatu,famoſum. Inſula,quam ſolum hoc oppidum,ſitu percommodo,occupat, Ooſtvorn/ vulgari Batauorum idiomate,dicta, tam pinguibus ac glutinoſis glebis, frumenti feraciſsimis,fœcundiſsimisque agris,quàm vberrimis, ſaginando pecori paſcuis,præſtat, in quibus, maximo oppidanorum emolumento ac quæſtu, ſoli, graminumque virentium beneficio, pecora incuſtodito paſtu vagantur. Quibus quidem dotibus,hic ager ita excellit, vt non modò id oppidum,ſed & hiſce vicina limitibus reliqua, ingens ex copioſo frumenti prouentu commodum percipiant,quibus annonam,ſua copia,faciliorem,& laxiorem reddit. Nam hebdomadatim Brielium nundinis,frequentatur,ab adiacentium oppidorum incolis,puta Delfiis, Roterodamis, Schiddamis, Dordracenſibus, Goudanis,& cæteris,quò rem frumentariam heîc ſibi, ſuisque comparent. Itaque iſtius oræ horreum eſſe Brielium,non ſine ratione dixeris. Confert ad hoc etiam adiumenti non parum,percommoda loci, ſitusque rario.nam nauibus huc vndequaque commodiſsimum in portum deuenitur,qui lætam, & ſecuram nauibus ſtationem præbet,in quo piſcatoriæ burſæ,ad halecum capturam,de qua in indice dicturi ſumus, inſtructæ, in anchoris quieſcentes accedente maris æſtu, optatam operiuntur auram,qua liberum nauigationis & piſcationis curſum,in Oceano inſtituant. Itaque numeroſa hic ciuium multitudo,piſcatu ſe alit; à tenera ſiquidem ætate, in piſcario tyrocinio verſantur,& in remoti,altique Oceani receſsibus, qui omnes ipſis exploratiſsimi ſunt, victum quęritant,retibusq;,ex mari ſubducunt Paſſeras,ſiue plateſſas,quos alii, ab inſtrumentorum ſimilitudine, quibus explicantur capilli,pectines,nuncupant:planos,latosq; rumbos: Aſellos,vulgò Cabbellaw/cute molli,nec ſquaſoma,cineritii coloris,inſtar aſininę pellis,vnde & nomen habent, hos, eiuſdemque generis alios recentes, Brielii,vicinoque in tractu diuendunt ac diſtrahunt; alios in Brabantiam paſsim,Dordracum,Neomagum,Cliuorum etiam ad vrbes,ſalitos exportant. Naturalis verò duorum oppidorum ſitus conditio,Brielii,& ex oppoſito, Grauesandii,ſtructura eleganti adiuta,hunc potiſsimum locum,piſcariæ ſocietati,& negotiationi, quæ nauibus exercetur,deſtinaſſe,conſecraſſeq; videtur. Binæ etenim in ipſis turres,altitudine conſpicuæ,tanquam Phari,ſaluti nauigantium excitatę, videntur. Altera Brielij, præcelſa & quadrata, viuo ex ſaxo ſine cuſpide: altera Graueſandij, tecto altitudinis immenſæ, veſtita. Eas,quia remotiſsimè ex mari conſpiciantur, viri nautici piſcatores, atque pilotæ, ſiue naucleri,conſectantur,ne vadis inhæreant,ac ſiſti contingat,ſed læti ad portū perueniant. Tam accurata autem,exacteque harum turrium obſeruatione,Moſæ oſtium, ac Brielii portum, piſcatores ſubeunt, vt ne intempeſta quidem nocte ab eo deflectant, aut in diuerſum rapiantur. Cuius quidem obſeruationis imperiti, inſigni mercium atque vectorum damno,frequenter aberrant. Huius porrò,oppidi foueæ,aqua marina, & proinde ſalſa affectione imbuta,repletæ,ſtupendum quoddam,& abditum naturæ ſecretum oſtentant. Nam cum neque in oppido ipſo,neque in vniuerſa hac inſula Ooſtvorniana, fons inveniatur,aut puteus, dulcem ſubminiſtrās aquam,neque etiam ratio excogitari quæpiam poſsit,vllo in loco alium, arte, aut humana induſtria ex terræ viſceribus eruendi,tamen in ſolis Brielii foueis,puteus,aqua ſalſa, omni ex parte circumfuſus conſpicitur, ad quem ponticulo aditus patet,ex quo aquam omnem ad huius vitæ vſuram neceſſariam,incolæ hauriunt. Is, vulgariter Batauis, Piermanſwelle/dicitur. Ex his itaque conſtat,& ſoli bonitate,& ſitus,locique præſtantia,& negotiationis vſu,plurima,naturæ auctorem,huic oppido,& ſingularia conceſsiſſe dona,quæ idipſum præ multis aliis,magnitune magis conſpicuis vrbibus,commendabile reddant. Cęterum,quemadmodum Hadrianus Barlandus, in compendioſa Hollandiæ deſcriptione, vnicè dolet,hanc tam nobilem, tamque florentem prouinciam, Lutheranæ, factioni,nimis fauere,ita nunc,iuſtiore de cauſa, deplorandum, eam, funeſtiſsimis Geuſiorum ſeditionibus deformatam, quibus plurimarum Rerumpub. optimè conſtitutarum,politias euertunt. Accidit enim ſuperiore anno M.D. LXXII. Calendis Aprilis,vt Lummeus Comes,gregariis aliquot ſtipatus militibus, in oppidum Hollandiæ, Enckhuſen,curſum ſuum dirigeret,ſed ob auram reflatam, ipſius impedito conatu, in Moſæ oſtium reficeretur. Itaque ſumpto ex loco conſilio,militem in continentem expoſitum, ſub oppidi mœnia, magna acceleratione ſubducit,& patefactis incendio portis,vnius etiam patriæ proditoris Robool,Delfo oriundi, opera vſus (de quo paulò pòſt Vltraiecti,in arce pacis,ſiue Freeburgiana, eſt ſumptum ſupplicium) Brielium facili negotio inuadit, ac tenet,abſentibus ſuperioribus,quos negotiatio, in alto exercebat oceano, incondita multitudine repugnare non auſa,quę graui,ob inopinatam & ſubitam hoſtium irruptionem,conſternata mœrore, Geuſiorum ſe poteſtati tradebat. Hæc prima inteſtini Batauici belli fuerunt initia, quæ,quia nimis ſunt leuia ab iis iudicata, atque contempta, qui initiis & debebant, & facile potuiſſent obſtare, ideo nunc eas vires, & incrementa ſumpſiſſe videmus vt amiſsis non paucis oppidis, municipiis & pagis, politici ſtatus perturbationem;magnamque caritatem annonæ vicinis regionibus, & ſuperiori Germaniæ intuliſſe videamus.

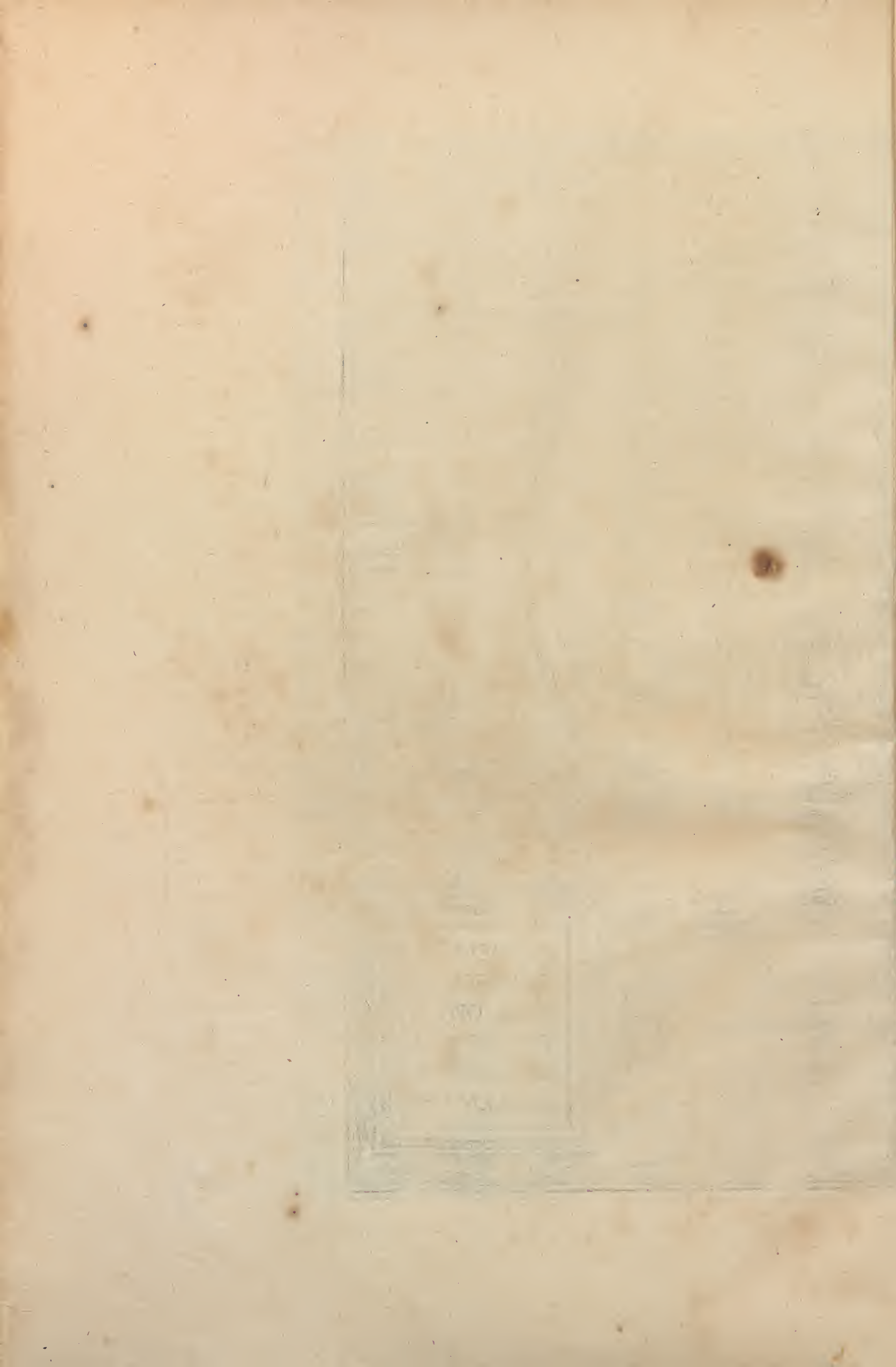

MERIDIES.
FLACKEE
1 Maerlantsche kerck
2 Groote kerck
3 De marckt
4 t'Raethuys
5 t'Gasthuys
6 Oos Vvoorn
7 Recainge
8 Heluoeten
9 Nieuwen hoorn
10 Ouden hoorn
11 Nieulant
12 Swartewael
13 Heevliet
14 Abben brouck
15 Bolwerck
16 Bleijnck vliet
OCCIDENS.
ORIENS.
BRILIVM, HOLANDIÆ OPP. OB INTESTINVM BATAVICVM BELLVM, QVOD ANNO PARTÆ SALVTIS, M. D. LXXII. CALEND APRLIS, HÎC INITIVM SVMPSIT, FAMOSVM.
MAESE FLV.
SEPTENTRIO.

MIDDELBVRGVM.

RBS est, non insulę Zelandiæ tantùm, verùm etiam totius prouinciæ siue comitatus, quem appellant, Metropolis. Middelburgum verò dictam, quidam putāt, quasi, in insulæ medio situm Burgum. Eruditiores tamen, etsi re longè petita, credunt à Mattiacis nomen adcepisse. Nonnulli, à Metello, & eam ob causam, Metelli Burgum, appellant. Astrologi, poli longitudinem gradibus XVII. minutisq; XXVI. latitudinem autem gradibus LI. minutis, XLVIII. metiuntur. Loco sita est optimo. Ad orientem solem, Ermuda portu, passibus CCCXXXIII. abest; Exclusa V. milliaribus, Dordraco, Hollandiæ oppido XVII. Duobus ab hac vrbe canalibus Ermudam vsque nauigatur. Eorum vnus est perantiquus, sed ita sinuosus ac strictus, vt sit perquam incommodus. Alter recentis operis, rectus est, adeoque largus ac profundus, vt naues ducentis nauticis dolijs: Dolium autem sex amas, vt vulgus appellat, hoc est, vini plaustrum, capit, onustas ferat. Peramœnam esse aiunt, etsi aerem parum salubrem habet. Vndique cincta est valido muro, quem ambiunt largæ, profundæque fossæ, exteriori muro firmatæ. Quamobrem munita est. Eius vici perpulchri, domus elegantes, Monasteria porrò splendida. Illud virorum maximè, quod ordini Præmonstratensi subijcitur, & Abbatiæ nomine insignitum, D. Nicolao est sacrum, A Godebaldo XXIV. Vltraiectensi Episcopo, institutum scribitur. Id demum ex integro propè, Guilielmus Romanorum Rex, Hollandiæ, Zelandiæque Comes, faciundum ampliandumque curauit. In quo & ipse, Regina Elizabetha, duobus sepulchris, egregiè structis, conduntnr. Duabus rebus est nobile, amplis videlicet redditibus annuis, & bibliotheca, quæ librorum habet copiam. Huius Monasterij Abbas tantam auctoritatem obtinet, vt solus omnium Zelandiæ Ecclesiasticorum nomine, publicis, in omnibus, prouinciæ conuentibus, atque negotijs, consensum præbeat. Emporium est hæc vrbs omnium vinorum, quæ mari ex Gallia, Hispania, Lusitania, aliundeque, in Belgium aduehuntur. Alterius quoque generis commercijs, quàm maritimæ, qua claret, negotiationis lucro est mercatoribus haud equidem paucis. Ita diuitijs potens, vt proximis superioribus annis, ipsa sibi ab eius domino Ermudam oppidum, in quo naues portum capiant, coemerit. Paullum genuit cognomento Middelburgensem, qui propter summam in Mathematicis disciplinis eruditionem, egregiamque virtutem, corrigendo & restituendo vero calculo diei, quo sanctum Pascha celebrari oporteat, Romam adscitus fuit, & creatus Episcopus. Id, quod eius opus, inscriptum de Paschate, testatur. Edidit etiam vrbis vicinia Nicolaum Euerhardum Midelburgensis cognomento notum, Iuris ciuilis Pontificijque doctrina, cumprimis excelluit. Cuius rei fidem is liber facit, quem de iuris locis conscripsit. Peritia quoque valuit Reipub. gerendæ, ad quam velùt per gradus ascendit. Nam præses primùm fuit Hollandici Regij senatus, ac demum Mechliniensis omnium supremi, quem Magistratum administrans, Anno M. D. XXXII. in fata concessit. Natis ex se filiis felix: omnes enim ingenio singulari præditi, præter iuris ciuilis scientiam, quam erant amplexi, natura, in claros Poëtas euasére. Quinque autem fuernnt. Petrus, Præmonstratensis ordinis prælatus, qui suprema Theologię ac Iuris ciuilis insignia, propter doctrinam, est adeptus. Euerardus Nicolaus, Phrysij Regis senatus, ac dein supremi Mechliniensis Præses. Nicolaus Grudius, Poeta & Iurisconsultus, & humaniorum omnium litterarum elegantia perpolitus, Regius Consiliarius, & Ordinis Equitum Aurei Velleris Secretarius. Hadrianus Marius, Magnus Gelriæ Cancellarius, & Ioannes Secundus, qui adolescens, carminis excellentia nobilis exstitit. Petri quoque Ximenij hæc vrbs est Patria, in qua, vtroque parente, natus est Hispano, vir, non solùm eximia virtute, probitateque præstans, sed etiam exacta Latina, Græca, & Hebraicæ, linguæ cognitione præcellens. Philosophiam omnem adprimè callet, atque Theologiam, quibus præsidijs instructus, eruditissimum, & necessarium opus, quo nostræ religionis veritatem demonstrationibus ostendit, ab hinc circiter decennium scribere adgressus, magna ex parte iam confecit. Hanc vrbem anno proximo superiore M. D. LXXIV. Austriacus Princeps, obsessis annum propè, omnibus maris itineribus, quibus in eam ab Hispanis annona inuehi posset, fame tum capta Ramechena arce, potentique hostis classe non semel fusa, ipse in suam potestatem deditione, redegit.

MIDDELBVRGVM, SELANDIAE OPP: SITV, OPERE, ET MERCIMONIIS, FLORENTISS:
Vijse poort
Lange
Augustinen Closter
Tseys poort
Die Marckt
Stat: huys
Die Vlißinge poort
Die geerstrate poort
t'Suster shuys
Gasthuys
S. Pieter
Die Noort poort
Schutters hof van den hantbo ge
Minne bruders
Bogaerden
Schutters hof
Bageyn hof.
Pest huys.
Den dam.
Den Niewen dijck
Die Suyt dam poort.
Den Wech na Armuijen

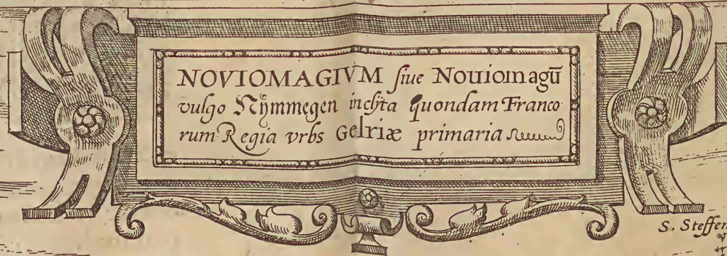
NOVIOMAGVS.

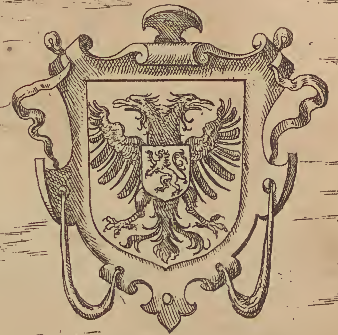

NOVIOMAGVM, vrbem suam indigenæ, nunc Regnum, nunc Basim Imperij appellant, quòd vna sit trium earum, quas Carolus Magnus quondam sibi sedes delegerat. Primam aiunt Aquisgranum fuisse, secundam Nouiomagũ, tertiam Theonis villam. De origine eius, Gelden aurius ciuis, in historia sua Batauica, à Mago potentissimo Gallorum Rege, Ditis filio conditam, & de eius nomine Magam appellatam fuisse tradit. Pòst temporis progressu, à Batone Cattorum Regulo, istuc transmittente, loci amœnitate capto, tum etiam antiquæ nobilitati istic gratificaturo, instauratam atque auctam, triplici mœniorum ambitu cinxisse, ac inde Nouiomagum vocasse. Addit idem, Batonis filium *Hessium* patriam suam summopere ornasse, vnde procliuior eius pars etiamnum, ab eo, mons Hessij dicatur. Postremo adiungit, omnium ordinum consensione, à Batauis regiam ac prouinciæ caput constitutam esse. Vtcunq; est, liquet, perantiquam esse vrbem, ad eam Rheni partem collocatam, quæ Vahalis vulgò vocatur, flumen inibi & latissimum & altissimum, duobus milliaribus ab arce Rauenstenia distat. Aedificiorum structura nobilis profectò est & firma, populosa & diues. Nam postquam nouissimè ad Austriacam domum redijt, ciues cùm mercaturis faciendis, tum literis operam dederunt, antea ferè nulli rei intenti nec assueti, quam bello & armis. Habuit tamen olim diuersos viros litterarum doctrina illustres, qui varia opera & se, & Repub. digna, ediderunt, vt Theodoricum Borguium, *Ioanne Henricum, Henricum* Bronchorstium. *Hoc* verò tempore habet D. Franciscum Craneueldium, Melchliniensis Regij concilij Senetorem, virum vti doctum, ita singularem virtutis & studiorum patronum. Gerardo quoque Falckopyrgico patria est, iuueni, singularis eruditionis, & magnæ expectationis. Sunt etiam istic innumeri alij bonis litteris dediti. Inter alia quoq; gymnasium erectum, in quo à septem magistris vtraque lingua, Latina & Græca, singulari Reipub. vtilitate & laude docetur. Templorum, quæ ibi ornatissima certè sunt, omnium excellentissima est basilica D. Stephano dicata. Inter rerum porro miracula perantiqua est arx illa, in colle sita, vrbi imminens, quam à Iulio Cæsare ædificatam, aut saltem instauratam aiunt, quasi dominatricem atque exploratricem subiectæ atque circumiacentis viciniæ. Ambigi profectò possit, an vlla alia totius Belgicæ specula, amœniorem regionum, fluuiorum, agrorum, terrarumque prospectum habeat. Hìc iuxta, atque in vicinis municipijs repertæ aliquando priscorum Romanorum reliquiæ, puta numismata, lapides, marmora, instructissimarum domorum parietinæ, sepulcra, monumẽtaque, solerter perquirendi perscutandique terræ viscera desyderio ciues afficiunt. Cuius rei luculentissimus testis est, instar multorum, Ioannes Falcopyrgicus, ciuis Nouiomagensis, homo virtutis & antiquitatis perstudiosus qui domi suæ tres, aut quatuor tabulas marmoreas ostentat, vnà cum illustrium virorum elogiis, epitaphiis, atq; inscriptionibus. Habet etiam Nouiomagum vice comitatus titulum, estque vrbs & feudum *Imperij*. Monetæ cudendæ ius habet, vt & cæteræ *Imperij* vrbes liberæ. Prouocatur inde non ad Geldriæ Cancellariam: sed recta ad Aquisgranensem curiã. Quotannis certum hominem Aquisgranum mittit, qui defert eò cheirothecam piperis plenam, Imperialis feudi agnitionis ergò. Philippus tamen Rex Catholicus, vti Dux Geldriæ, istic, quemadmodum, alibi, monetam percuti curat. Ecclesiasticus ordo eius vrbis, paret Archiepiscopo Coloniensi, nisi hæc nouorum episcoporum in hisce regionibus institutio, perturbarit. Hæc vrbs totius Ducatus, & singulatim primæ tetrarchiæ, Geldriæ, omnium amplissimæ caput est, cuius territorio comprehenduntur, *Tiletum*, & Bommela, ciuitates muris clausæ, vel Gentũ Gendauum, & Bommelerouerda, non quidem mœnijs cinctæ, tamen priuilegijs & immunitatibus donatæ, item superior atque inferior Batauia, cùm tota ea plaga, quæ Mosa, & Vahali fluminibus includitur, adeò, vt generatim omnes hi municipes se Nouiomagi sistere, iure cogantur. *Accessit* hæc ditio Geldriæ Ducatui, anno M. CC. XLVIII. hac ratione. Otto II. Comes Gulielmo Rom. Regi vnum & vinginti millia argenti infecti pondo, mutuo dederat, ea lege & conditione, vt, nisi certa die commodatam pecuniæ summam persolueret, Geldriensis, in eam possessionem, vt suam ac propria, veniret, quæ conuenta, pluribus etiam conditionibus additis, postea à Rodolpho, it idem Romanorum Rege, confirmata sunt. Cum verò, ad constitutum tempus, siue propter ærarij tenuitatem, siue incuria quadam, pecunia illi reddita non esset, ex conuentu, certis tamen conditionibus Nouiomagensis ditio, Geldriæ Comiti cessit.

Hæc ex Guicciardino sunt desumpta.

S. Steffens kerrich

S. Ian

Den Wallick hof

S. Thomus

Ten broeren

Die Schoel

Den hessen berich

Die Apsterfanten

Die frateren

Die Veer poort

Die Craen poort

Die clein portyen

Die poort mey

S. Steffens p

S. Iacob port

Die boddel poort

W A E L F L V.

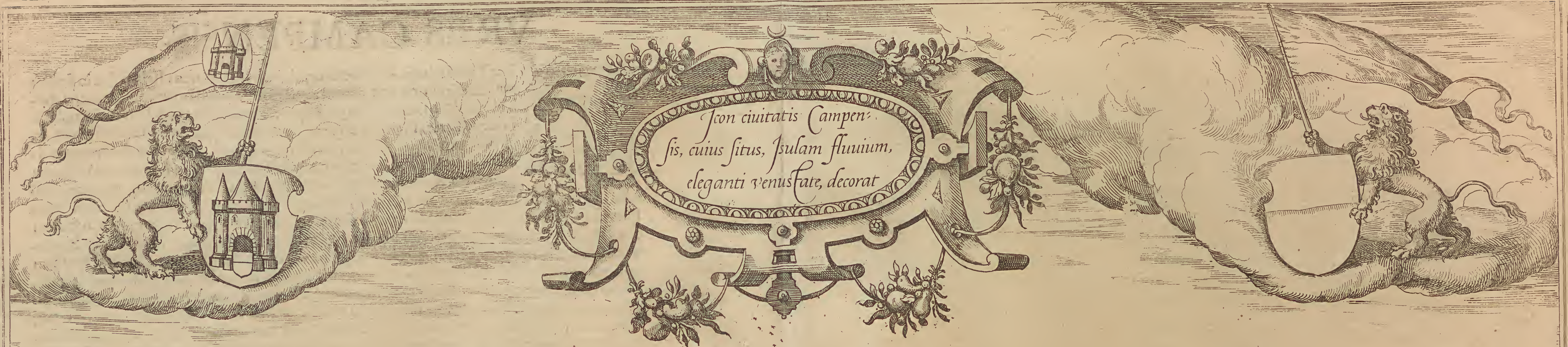

VRBS CAMPENSIS.

Icet Transiselanis annumeretur, ciuitas tamē est trans Iselam sita in sinistra eius fluminis ripa, non procul ab iisdē ostiis condita quatuor Dauentria milliaribus abest, honesta alioqui, ampla, ac ædificiorum descriptione nobilis. Hinc Albertus Pighius Patricius, vir in omni scientia versatus oriundus fuit, qui sui nominis celebritate, patriam quoque toto orbe celebriorem atque illustriorem reddidit. Insignis inprimis Theologus, multa contra Martinum Lutherum doctissimè disputauit ac scripsit. Cosmographiam quoque profitebatur, excellens instrumentorum Mathematicorum fabricator, quamobrem Hadriano sexto Pontifici Max. charus, diu cum ipso vixit. Hinc ex Belgio eum in Hispaniam, atq; inde in Italiam comitatus. Eò verò Pontifice mortuo, nihilosecius Pighij virtutem atque eruditionem Romana Curia admirata est, quin etiam Clemens septimus & Paulus tertius Pontifices Max. quorum postremum itidem Mathimaticen docuit, plurimi rarum hominem, tametsi peregrinum, fecere, adeò, vt honorum & opum plenus Albertus, tandem Roma in patriam reuersus, cum inibi omnibus æquè gratus atque acceptus aliquamdiu vixisset, in dulcissimo literarum otio ad extremū, summa cum sui nominis gloria, vita defunctus est. Cuius iam nepos, decus & honorem familiæ conseruat Stephanus Pighius virtutis studiosus & valde literatus, idemq́ue insignis antiquarius. Est etiam vrbs ista Campensis in confœderatam Hanseaticam societatem recepta, quo nomine non minimū eius felicitati adscessisse vnusquislibet facile, & libenter fatebitur, cui eius confœderationis institutum perspectum & cognitum erit. Anza etenim, vltra omnem hominum memoriam nihil aliud fuit, quam honesta communio & fœderata societas plurium ciuitatum, oppidorum, burgorum, villarum, pagorum, illisq́ue adiacentium & subditorum territoriorū, olim cum propter multifaria accepta, relataque beneficia, tum vt mutuus & securus terra, mariq; mercaturæ intercussus constaret, non solum à multis Angliæ Regibus, sed & Galliæ, Daniæ ac magnæ Moscouiæ, nec non & Flandriæ & Brabantiæ ducibus; varijs & multis priuilegiis, libertatib. immunitatibusq́ue exornata: quæ quidem communio & societas, lingua Teutonica Anze vocatur. Hæc quatuor habet emporia, in quibus suos mercatus negotiatores habent. Vnum Brugis, quæ ciuitas est Flandriæ. Id nunc Antuerpiam translatum, amplissimam habet domū in noua, quam ciuitatem adauctam nuncupant, structura splendida ac sumtuosa, commodo etiam situ præstantem. Nam canalibus vtrinque latissimis clauditur, quibus onerariæ naues ex Ostlandia & remotissimis totius vniuersi partibus merces suas ad istius domus limina deferunt. Alterum Lugduni in Anglia, ad Thamesis fluminis ripam sinistram, quòd vulgò Stilard vocitatur, habens domum Gildehaldam Teutonicorum nuncupatam. In qua certis quibusdam œconomicis legibus, ad frugalitatem & honestam morum ciuilitatē, à prudentibus viris excogitatis viuitur, præsidētibus Hanseaticarum ciuitatum nomine Aldermanno & secretario. Tertium in Nouguardia Rusciæ vrbe potentissima. Quartum Bergæ in Noruegia. Septuaginta duarum præstantissimarum vrbium societate, Hanseaticum hoc fœdus continetur, quæ Lubecæ (vrbs est Ostlandiæ ad Trauenam & Vacenissam flumina sita, eius fœderis caput) de publicis acturæ negotiis, vt Plurimū conueniunt. Syndicum habent, qui communibus societatis & Mercatorum negotiis præest. Id muneris nunc maximo ciuitatum & emporiorum emolumento ac commodo, administrat clarissimus & eximius vir, D. Henritus Sudermannus I.V.D. Patricius Agrippinensis, vir æuo duratura memoria dignus. Porrò illustrissimi quinque Reges ac Principes, ac inter eos hi omnium maxime, Angliæ, Franciæ, Poloniæ, Daniæ, Moscoviæ, Suetiæ, Flandriæ, Brabantiæ, omnes mercatores ac subditos ciuitatum Anzæ Teutonicæ, iam enumerata emporia frequentantes, variis & multis præstantissimis priuilegiis, libertatibus, liberis consuetudinibus, immunitatibusq́ue exornant, quibus etiamnum fruuntur.

Icon ciuitatis Campen-
sis, cuius situs, Insulam fluuium,
eleganti venustate, decorat

GRONINGA.

RVNIVS Troianus huic Phryſiæ vrbi nomen dedit, quemadmodum quidam opinantur. Sed mihi ſuſpectæ ſunt pleræque populorum & vrbium origines, illæ præſertim quæ deducuntur à Troianis. Munſterus Francum dicit, non Troianum. Sed & Troianus fuit, ſi Franci verè ſuum genus à Troianis repetunt. Poli huius vrbis longitudo, graduum nouem & viginti, minutorum viginti quatuor deſcribitur. Latitudo verò quinquaginta trium graduum, & ſexdecim minutorum. Leuardia ſex milliaribus abeſt. Per hanc vrbem multæ, eò ingentibus canalibus, quorum maior pars artificiosè manuque facta eſt, ductis, aquæ defluunt. Vrbs eſt ampla, legibus proprijs regitur: & ipſa iuriſdictionem obtinet, multorum vndique vicinorum ſibi fœderatorum pagorum domina. Quod ad bonarum artium ſtudia pertinet, vnius inter eruditos ſummi viri Rodolphi Agricolæ, in qua is natus eſt, laude claret. Cui ſub annum M. CCCC. LXXXV. *Heidelbergæ* mortuo, *Hermolaus* Barbarus Venetus, doctorum ſui temporis hominum facilè princeps hoc elegantiſsimum tetraſtichon poſuit.

Inuidia clauſerunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Phryſij ſpemque decuſque ſoli.
Scilicet: hoc viuo meruit Germania laudis,
Quidquid habet Latium, Græcia quicquid habet.

Cùm hæc vrbs verò clientelis potens ſit, ſeparatam prouinciam conſtituit, & ob id titulum à ſuo nomine Principi proprium attribuent. *Hanc* vrbem & prouinciam Embde Comes Georgio Saxoniæ Duci, Caroli quinti imperatoris Clienti, ſiue, vt nunc recentiores Iuris conſulti loquuntur, feudatorio, eripuit. Sed, vbi eam tueri ſibi retinereque non valeret: eam ille Carolo Gelriæ Duci, anno circiter M. D. XIV. tradidit. Quam rem Georgius indignè ferens, ita ab hac mutatione, & Phryſiæ motibus abhorrens, vt eam vrbem, & vniuerſam Phryſiæ Prouinciam Carolo quinto, tanquam ſupremo Domino, nimirum Imperatori anno M. D. XV. ceſſerit. Inde nata inter Burgundos & Gelros atrociſsima bella. Quæ demum, indito contractu, conſopita fuere. *Inter* cætera conuentum, vt Dux Carolus ea Prouincia dum viueret, frueretur. Poſt eius obitum verò ad Carolum quintum tamquam Phryſiæ dominum, vel ad eius hæredes, rediret: ſed hac de re plura, in Phryſiæ Chronico Batauorum Lugduni ſiue Leidæ, anno partæ ſalutis M. D. L. III. edito, inueniuntur. Poſterius ſuperioribus proximis his annis comes Ludouicus Naſſouius *Albano* Duci Belgij præfecto bellum in hac prouincia, Auriaci principis, cuius Germanus erat frater, partes contra Hiſpanos Albanumque ſecutus mouit & victoria, (*Hiſpanis*, qui veterani omnes erant, vnà cùm duce fortiſsimo, reique militaris peritiſsimo Arenbergico comite cæſis) eſt potius. Vt Albanus deinde ipſe, ſumpto primùm Bruxellæ de Egmundano Hornenſique comite, quos Gandaui captiuos habebat, ſupplicio; collectis tandem maximus copijs, eò peruenerit, & Ludouici comitis exercitum, quod is viribus, militum numero, cæteriſque rebus omnibus, longè impar eſſet, fuderit & diſsiparit vrbemque obſidione liberarit.

GRONINGA, opulenta, populosa, et validé contra hostiles insultus munita Phrisię urbs, Ptolemęo Phileum, constructa et denominata á Grunno Anthenoris Regis Francorum fratre, Anno ante incarnationem Christi, CCC LXXVII. ut Hunibaldus scribit.

EMBDENA.

MBDENA, Frisiæ orientalis vrbs, Metropolitico honore conspicua, recenti hominum memoria, ad summum vrbis quàm optimè constitutę, splendorem euecta, plurima, hominum admiratione digna ostentat, quorum vel singula saltem, benè formatam politiam conseruare, opumque affluentia, beare queant. Mercatoribus habitatur ditißimis, ædibus & publicis, & priuatis superbißimè colitur. Portu amplißimo, plurimarum nauium capace, adeò se commendabilem reddit, vt nō existimem in vniuersa Batauia, Frisia, aut Belgio demum reliquo similem portus commoditatem inueniri, in quo ad vallum & mœnia vsque vrbis, tutißima nauibus statio præbetur. Quo fit, vt Emporium nunc sit populosum, & amplißimos negotiatores ex remotißimis mundi partibus huc ad se prouocet, atque alliciat. Hinc superioribus annis, dum Anglorum natio in Brabantia Anuerpiam deserit, Embdenam potißimum delegit, vt ibi pannorum & Britannicarum mercium, Stapulum, vulgò Staapell, constituerent, quo factum est, vt remotißimarum gentium negotiatores, qui eas sibi merces, non tam necessarias, quàm elatioribus & delicatulis gratas, compararent, magno frequentique numero Embdenam inuiserint, quas deinde ingenti pecunia, Francoforti ad Mœnum, in nundinis distrahunt. Nunc verò, etsi negotiatores Angli, quorum nonnulli grauioribus plerisq viris, futiles, & leuiores esse homines, videntur, hanc quoque vrbem, vti primum in Flandria Brugas, tum in Brabantia Anuerpiam, residentia deserentes, Hamburgum, nobile Saxoniæ oppidum, aquis, & varijs ad negotiationem commoditatibus præstans, concesserint: nihilo tamen secius, mirandum in modum Embdena mercimonijs floret, publicis priuatisque ædificijs, tantis exornatur sumptibus, vt stuporem videntibus moueant. Maximè, si quis magnificam noui Prætorij structuram, eam quoq; ciuitatis partem aspiciat, quam adauctam nuncupant, in qua, præter elegantes ciuium ædes, Euripos & canales videre est plurimos, quibus multorum onerum naues, in ipsam vrbem admittunt. Frequentißimus siquidem hic, maximarum nauium quotidiè, ex remotis, totius vniuersi locis, ex Liuonia, Noruegia, & reliquis septentrionalibus regionibus, ex Gallia item, Anglia, & Hispania appulsus: Adeò, vt Embdensi in portu, nullo non tempore, florentißima maximarum nauium classis, fida, tutaque statione, vtatur. Ita, vt nunc celeberrimi emporij fama, exteris Embdena innotescat. Arcem etiam habet, quæ validis propugnaculis firma, & marinis circumfusa aquis, vrbem in tuto collocat, quam eius territorij Comes tenet. Is, Romano Imperio paret, neq; alium existimo portum marinum esse Imperio, tanta opportunitate, præstantiaque florentem. Mira hic omnium rerum, & exuberans copia videtur, non earum modò, quibus satis necessitati fieri, sed & quibus voluptatis studium concitari queat. Præstat hoc ciuibus, tam portus, & importationum commoditas, quàm natiua Frisiæ vbertas. Agrum siquidem planum, & pascuis fœcundum, naturæ beneficio obtinet, cuius quidem, quam glutinosæ, & pingues sint glebæ, quam feracia sint pascua, quam numerosi armentorum & pecudum greges, vix verbis explicari potest. Docet id exquisiti, delicatique saporis, butyri & casei, ad miraculum vsq; copia, quæ vberrimo Embdensium quæstu, & emolumento maximo, ad varias regiones, & per vniuersam Germaniam defertur. Quin etiam non obscurè hoc comprobant, pingues, & supra vulgarem magnitudinem boues, quorum aliquot myriades in pascuis passim oberrare videntur, qui soli, graminumque beneficio, adeo impinguescunt, vt exteræ etiam nationes ijs potißimum delectentur. Ex candidißimo etiam sale, quod indigenarum industria conficitur, nomen Embdena meruit. Quod si incolarum conditionem quis scire desideret, eam Aeneas Syluius, diligens perlustrator Europæ, subiunget. Gens, inquit, Frisiorum ferox, & armis exercitata, robusti, & proceri corporis, securi atque intrepidi animi, liberam se esse gloriatur, quamuis Philippus Burgundiæ Princeps, eius se terræ dominum vocet. Re vera, libera Phrisia est, suis vtens moribus, exteris nec parere sustinet, neque dominari cupit: haud inuitus Phriso pro libertate mortem oppetit. Dignitas in hac gente militaris inuisa. Sublimem virum, qui se cæteris efferat, non ferunt, Magistratus annuos eligunt, qui Rempub. æquo iure disponant. Fœminarum impudicitiam seuerius puniunt. Sacerdotes, ne aliena cubilia polluant, sine coniuge nō facilè admittunt. Vix enim continere hominem posse, & supra naturam arbitrantur. In pecoribus omnis eorum substantia est. ager planus, ac palustris est, multò gramine fœcundus, ligno caret: Bituminoso cespite, & sicco stercore boum, ignes fouent, &c.

EMVDA, vulgo Embden urbs Frisiæ orientalis primaria.

Die Bolten porte

Die Nie poorte

Die Nie marcke

Grote strate

Borch strate

Grote Kercke

Grote Falleren

Dat nieu kerck hoff.

Der nie hauen

Lutke Falleren

DEN DOLLAERT

BONNA.

BONNA, celebre & antiquum Germaniæ oppidum, Ptolemæo lib. C. Βόμνα, Damiano à Goes Lusitano, in Olisiponis descriptione Bona: Itineratio Antonini, Bonna: Colonien. & aliorum Chronicis, Verona: Nauclero, Voconia (quanquam reperiantur nonnulli, qui Voconia pro Vetusbona corruptè legi existiment, vt quemadmodum vna in Italia Bononia, & vna in Africa, ob lætam rei frumentariæ atque annonæ copiam est Bona: Ita & vnica eodem de causa sit in Germania, vetus Bonna) Pontico Verunno, lib. 3. de rebus Britannicis, Briennona, dicitur Quo etiam auctore Brienno, qui redactis in seruitutem Gallis; Romanis atque Germanis subactis, in Germania Briennonam de nomine suo condidit, quæ nunc corruptè Verona dicitur, vbi templo in foro diu cultus est. Hoc loci primæ legionis castra, Romani, Tacito asserente, habuerunt; quibus Bataui (qui primæ cohortis, cui Aquila signum, Bandophori & Augustorum defensores, ad tempora vsque Vitellij fuerunt, ab eo autem profligati ex italia in Batauiam redeunde) iuxta Bonnense hoc oppidum, plurimum damni intulerunt; Flacco Ordeonnio Legionis præfecto. Sinistrum Rheni latus inter Confluentes & Coloniam Agrippinam situ plano ac peramœno illustrat, iucundissima agri vbertate gaudet, qui non modò omnii frumenti genus, sed & optima vina maxima ex se vbertate fundit. Iuxta sunt colles præstantissimis fructibus, non tantum ad necessitatem, sed & ad delicias peroportunis vndique conserti, qui & venatoribus optatos præbent recessus. Feracissimis etiam excolitur hortis atque pomariis, qui dulcissima riuulorum ac fontium aqua, non sine grato murmure irrigantur Tanti vicini agri amœnitas, & elegantia, cum olim, tum nostra quoque ætate permultos nobilitate præstantes viros, atque adeò, Archiantistites Colonienses, credo, inuitauit, vt domesticam in eo figerent sedem. De qua quidem aeris, solique fœlicitate; huiuscemodi in antiquo saxo carmen, inueni.

Bonna solum fœlix, celebris locus, inclyta tellus,
Florida martyrio. terra sacrata Deo.
Exulibus requies, asilum mite fuisti
Semper, externi te reperere suam.

In Bonnensis vrbis opposito, Genosiam fuisse, auctor est Florus, ab eodem quoque memoriæ proditum est, à Druso, vtramque Rheni ripam, hic ponte coniunctam, sed iam neque Genosiæ pontis aliquæ supersunt reliquiæ, Ad Rheni leuam ascendendo, oppidum Autonacum siue Autoniacum, quod Ammianus, qui Iulij Cæsaris stipendia meruit, Autennacum nuncupat, venustè sese offert, vulgò Andernacum, siue Andernach, cuius planum, ad Rheni marginem situm, fertilissima montium iuga theatri instar, cingunt; Telonio & Valentiniani Imperatoris tumulo, celebre, vbi num etiam mitiora literarum studia florere incipiunt, primo eius scholæ Rectore Hieronymo Berchemio Iurisconsultissimo, & omni scientiarum nitore apprimè ornato Sed ad oppidum Bonnense reuertimur. Quod opportuno, ad defensionem muro & foueis aqua approbè instructis à Conrado Archiantistite Coloniensi anno 1240. cinctum ædificiis commodis, & amplissimo Canonicorum Collegio venerandisque S. Martyrum, ex Thebæorum Legione corporibus decoratur. De quorum passione & exaltatione, hæc in Bonnensium Archiuis leguntur. Anno Dominicæ incarnationis CC.XCI. Sacra Thebeorum Legio, cui S Mauritius Dux præfuit, de qua & Tirsus, Palmatius cum eorum sociis, in ipsa Treuerica vrbe; Pius Cassius Florentinus, & Malusius cum eorum sociis in Verona, quæ nunc Bonna dicitur, Gereon in Colonia, Victor in Xanctis, præfulgent, sacro martyrio coronati. Anno Domini 333. S. Helena Regina, Bonnam veniens, sanctos Dei martyres Cassium, Florentium, Malusium cum eorum sociis exquisiuit, reperit, repertosque exaltauit & transtulit. Sub eorum honore & nomine Collegiatam hanc Bonnensem Ecclesiam construxit, munere & priuilegiis dotauit imperialibus, Ac huic quidem Collegiato Canonicorum sodalitio, plurimum splendoris ac lucis confert, eiusdem D. Præpositus, R. D. Gasparus, ex amplissima Gropperorum familia, Rotæ auditor. & nunc Apostolicus nuntius cum potestate Legati de latere, ad multos Germaniæ Principes VVestphaliæ, Iuliæ, Cliuiæ & Montensium Prouincias, à S. D. N. Gregorio PP XIII. destinatus. Eidem Canonicorum Collegio hoc etiam tempore decori ornamentoque sunt, præstan. & industr viri, D. Gerhardus Alectorius, Scholastica dignitate clarus Et R. D. Thilmannus Bredenbachius, Theologica, professione eximius, multis editis libris, admodum celebris. Quem Pius, eius nominis V. summus Ecclesiæ Pontifex, ob integritatem vitæ summam, doctrinamque singularem, ad Canonicatum Anuerpiensem euexit. Forum satis amplum, pulchris ædificiis atque tabernis clarum, fontem admirabili aquarum copia scaturientem, per occultos terræ meatus deductum ostendat. Præstantissima insuper Rei Christianæ publ. lumina, Bonna tulit. Ac primum quidem, reuerentia virtuteque clarissimum virum D Ioan Kempis, Iuris V. Doctorem, quem spectata, varioque virtutum nitore illustris probitas, ad Ecclesiæ Metropolitanæ Coloniensis Canonicatum, atque adeo, ad primarium D Officialis, hoc est summam R Coloniensis Iudicis dignitatem euexit. Cui quidem muneri, iam in vigesimum primum annum maxima cum laude, tum æquitate præest. Eumque Magistratum primum sub Illust. Brunsvvicensium Duce R. D. Georgio, summæ Colonien. Ecclesiæ Præposito. Tum R. Illust Principe ac Domino, D. Adolpho, & Antonio fratribus ex perillustri Schavvenburgica familia; Ioanne Gebhardo Mansfeldio; Frederico de Vveda, & iam hoc tempore D. Salentino Isenburgico Colonienf. Eccles. gubernacula fœliciter moderantib. administrauit. Nunc etiam Rectoratus Magnificentia, vti in omnibus Academiis, ita & in hac Coloniensi Vniuersitate summa dignitate præfulget. Alter, inter complures quos nunc recenseri loci angustia vetat à Damiano Goe, Equite Lusitano, in euarratione Olisiponensis commemoratur, Henricus, qui eo bello, quo Olisipo, Anno salutis 1147. ab Alfonso Rege obsidebatur, Religionis causa cum multis ex variis Europæ partibus interfuit, qui ex euidentissimis miraculorum argumentis, loco sanctorum habiti sunt. Inter quos quidem Henricus fuit, natione Germanus, Bonæ natus, Oppidum est ad ripam Rheni, non procul a Colonia Agrippina constitutum, cuius Henrici meritis Deus multa & præclara miracula dignatus est facere, vt Hispaniæ testantur annales. Primùm Religionis Christianæ catechistam, D. Maternum, S. Petri discipulum, Bonna agnouit. Is a Treueris, ad Vbios descendens, aras & phana Mercurij qui hoc in tractu colebatur, doctrina sana euertit. Cuius præcipuum delubrum & Idolum, primo à Bonna lapide, meridie versus, in Mercurij Burgo, hos est, Godesburg, magna veneratione habebatur. Nobis enim Germanis Mercurij dies, Godesdag Et, Burgũ, in locorũ & vrbiũ appellationib. Burg sonat.

NOVESIUM.

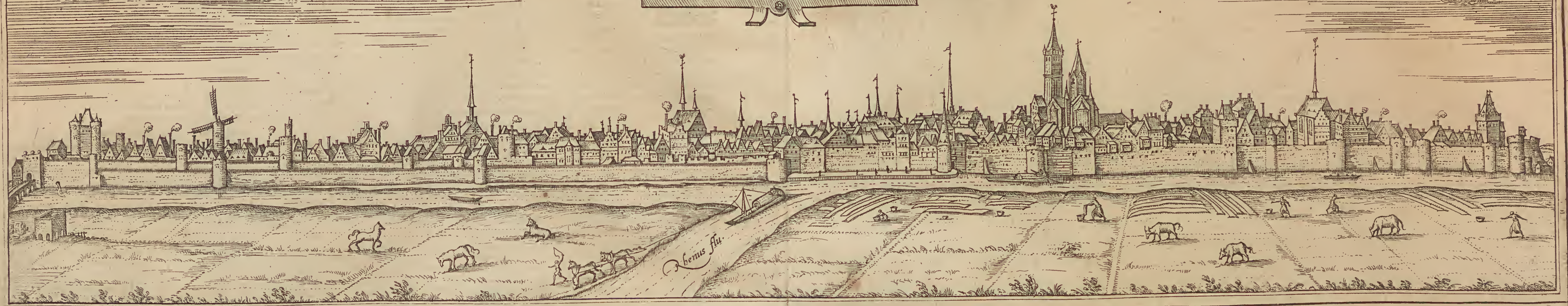
NOVESIVM, alij Nouesum Marlianus Nussiam. Ptolomæus Νοουαίσιον appellitat. Ciuitas est Vbiorum Rhenana, Ammiano Marcellino, Tacito, Antonino Pio, aliisque memorabilis, quatuor milliaribus ab Agrippinensi Colonia distans, quam Marlianus in Iuliacensi ducatu, Ptolemæi verò enarrator Colonien. diœcesis esse scribit. Tacitus Legnorum Gentem, Vbiis proximam constituit, & in ea Nouesium. Eam tamen gentem, propter Metroplorum & Vbiorum potentiam, nihll propriæ ditionis habuisse, cõpertum est Hæc vrbs à primordio secundis Rheni fluctibus irrigata, sinistrum situ latus illustrauit, donec fortuna minus propitia, alueum Rheni cursus immutans, nunc saltem deducta incolarum industria fossa, alluitur Templum est hic Collegiatum Canonicorum & Canonicarum virginum societate, S. Quirini corpore, & multorum peregrinorum frequentatione admodum memorabile. De cuius primis institutoribus, hæc in pergamenis litteris sigillatis, vetustate ferè exesis, inueni. Euerhardus Comes, & Berta eius vxor, nobilis matrona, de stirpe Caroli Magni Regis, & Luthardus Comes, atque Berengarius Episcopus Tullensis, eorum filij constituerunt duas congregationes, vnam in Vvesel Canonicorum, alteram in Nusia Canonicorum & Canonicarũ, tempore Ludouici Regis, qui fuit filius Ludouici Pij Regis Francorũ, &c. Post Nouesiũ, occidentem versus, quatuor à flumine miliaribus Italicis Gelduba fuit, insigne aliquando Romanorũ clade famosa, authore Corn. Tacito. Et nostro tẽpore Villæ aliquot eo in loco sitæ sunt, haud procul ab arce Linnensi, quæ Archiepiscopo Coloniensi paret. Vocatur locus ille hodie Gelb Nouesium porrò, vrbs est aquarum copia, propugnaculis fossarum & murorum structura tam probè munita, vt grauissimam Caroli Burgundiæ Ducis obsidionem annum ferè integrum sustinere potuerit. Qui anno Christi 1474. vniuersam Vbiorum ditiorum, vel armis vel insidijs sub iugum mittere nitebatur. Itaque numerosa militum manu coacta, in Aprippinenses sedes prætextu restituendi Archiep. Robertum à suis exactum, irrumpit, agros populatur, multas ad suas partes, ciuitates sed frustra solicitat. Itaque Nouesium decem & tribui millitum millibus & ducentis exercitatissimis, partim peditibus, partim equitibus, cingit, vt de gregarijs interim taceam, quos ad numerum duorum millium coëgerat. ducentos insuper tormentorum tractandorum præfectos, fossores bis mille, homines deterioris sexus, mille quingentos. Duo item equitum millia ex vniuerso delegit exercitu, quos pabuli conquirendi gratia in monasteria, vicos, oppidaque, non sine maximo incolarum dertimento emisit. Tantis suorum copijs incitatus quas in dies ferè singulos plurium accessione muniuit, nocturno diurnoque labore ad subitam ciuitatis expugnationem anhelat, omnes aquarum riuos, qui propè ciuitatem sunt, claudere, ipsamque aquis nudare studet, molam machinatur versatilẽ, qua Erpã in Rhenũ exhautire studebat, sed voto, & opera sua frustratur. Nã Erpa & Rura pristino cursui institerunt. Dehinc machinarũ magistri, serpentina muraliaq; tormenta mœnibus obuertunt, & centenorum pondo glandes in vrbem eiiciunt. Inferiorem & Rhenanam portam cum turri columbina bombardicis sphæris valitissime quatiunt, atque euertunt, & ad oppugnationem demum cateruatim se accingunt. Nouesienses contra, tam graui obsidione vndiq; cincti. festinare, in armis esse, nihil intentatum relinquere, quò fidem suam Imperatoriæ Maiestati datam, Duci suo Hermanno Hassiæ Comiti vrbis gubernatori & custodi, approbent. Itaq; in hostem se studiosis. D. Michaelis feriis in hostes faciunt, sagittis, gladiis, glandibusq; bombardicis multos conficiunt, tentoria incendunt, opima asportant spolia. Circa D. Martini ferias cœptum est maxima nitrati pulueris laborari inopia, quod amplissima Coloniensis Resp. intelligens, quingentos & quinquaginta milites Nouesiensibus subsidio mittit, singulisq; peditibus singulos sacculos denis talentis nitri plenis imponit Qui ipso D. Elisabethæ die omnes in ciuitatem illæsi perueniunt Aucta quoque fuit oppidanorum in vrbe tuenda constantia, aliorum Coloniensium militum aduentu, qui è Regione Nouesij ad Rhenum in territorio lapidoso, vt vocant, ad suppetias ciuitati ferendas consederunt, qui præter quam graue hostibus negotium facesserent, literas bombardicis sphæris inclusas, in ciuitatem detorquent, quibus in obsidionis solutionẽ ciuis erigebantur. Oppidani contra, versus Coloniensium castra, sphæras plumbeas literas ferentes, tormentis eiiciunt, Ad extremum, Inuictissimi Imperatoris Friderici cum maximis copiis accessu, pacificationis media ineuntur. Burgundicus Princeps, solutis castris, discedit. Imperator, ob res fortiter in obsidione gestas, ciuitatem prærogatiuis quibusdam & priuilegiis ditat. Nam immunitatem vectigalium, quæ telonarij Rhenani ex mercibus præternauigantium mercatorũ exigunt, Nouesiensibus donauit. Libertatẽ etiã cudendæ pecuniæ ciuib. elargitus est. Edixit insuper ciuibus, vt auream aquilam, nigro clypeo inclusam insignis militaribus veherent. & quaslibet magistratus literas, rubra cera obsignarent.

BRULA.

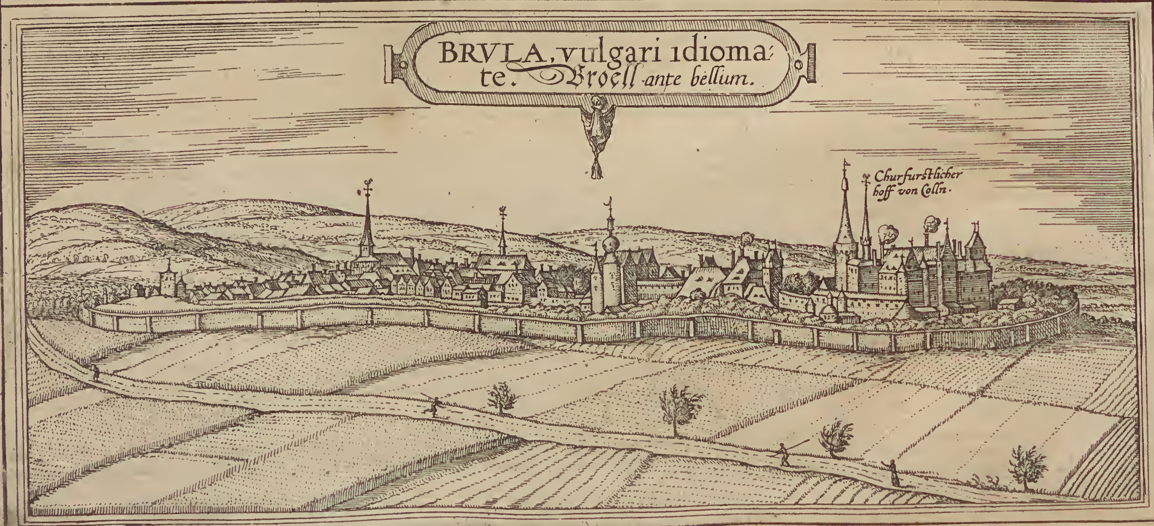
BRVLA in Mediterraneis, non ita procul à Col. Agrippina Vbiorum Metropoli & Bonnensi oppido, haud ignobilis vicus vsq; ad ann. Christi 1298 nullius celebritatis fuit, donec Sigifridus ex bellicoso Vvesterburgico stemmate natus, quinquagesimus tertius Colon. præsul, partim loci situsq; opportunitate adductus, partim temporis diuturnitate, in Colonien. acerbitate quadam concepta, arcem muris, aqua, pontibus, cæterisque implacabili Marti necessariis adeò munitam hoc loci construxit, vt anno a C. N 1318. Colonien. Boemiæ Regis, multorumque Comitum in quartum mensem obsidionem sustinere potuerit. Ab eo tempore optata atque perpetua inter Reuerendiss. Coloniensium Antistites, ipsamque Agrippinensem Remp. pace firmata Archiepiscoporum sedes & aula, vt plurimum Brulam commendauit. Cuius longè maximam amœnitatem multorum Principum & Episcoporum industria, horto nitidissimè culto limpidissimis fontibus, & immensæ magnitudinis viuario adauxit Anno partæ salutis 1491. pacificus Coloniensium Archipræsul Hermannus Franciscanorum Collegium ac templum atci vicinum in Brulensi hoc oppido construxit, redditibusque annuis dotauit.

SONTINA vulgo ZONS.

SONTINA haud ignobile ad sinistrum Rheni latus oppidum ex præterlabente flumine, & publico telonio plurimas commoditates percipit. Murum, & lateritias habet ædes, incolas agrorum cultura sustentat, nam solum est omnis frumenti ferax, quin etiam arce munitur à Sigifrido Episcopo Coloniensi constructa. Quemadmodum ex antiqua, quæ in eodem castro, inscriptione videtur, intelligi potest.

NOVESIVM vulgo Neus; vrbs vbiorum Rhenana qualis ante bellum Belgicum fuit ad viuum delineata.
Rhenus flu.

VERONA, nunc BONNA, Communiter; Bonn Oppidum supra Coloniam Agrippinam, ad Rheni flumen, illustre. 1620.
RHENVS FLVVIVS.

BRVLA, vulgari idiomate. Broell ante bellum.
Churfurstlicher hoff von Colln.

Sontina, Zunss. Oppidum ad Rheni ripas, telonio famosum. Anno 1620.
Daß schloß.
Rhenus fluuius.

CLIVIA OPP.

CLIVIA oppidum non infimam in Ducatu Cliuensi dignitatem obtinens, antiquitate, castro, ac Illustrissimi Iuliacensis, Montensis, & Cliuensis Ducis, &c. inclyta sede, Collegio Ecclesiastico, situ, & amabili incolarum humanitate memorabile est. Nam, qui vetera ex Chronicorum monumentis eruunt, Cliuenses Grinnes Tacito dictos suspicantur. Quorum ex numero Raimundus Marlianus, historicus sui temporis nobilis, Appendice, qua Cæsaris commentaria, doctissima enarratione illustrauit, Grinnes, inquit, inter Coloniensem, & Traiectensem vrbes, locum vltra Nouesium oppidum, Rheno adiacentem memorat Tacitus, qui, vt coniectura assequi possumus, Cleuis est, vnde Cliuensis ducatus dicitur. Verum VVesalius in Germaniæ partitione, Crinibus, quorum patria hic à Tacito circumscribitur, oppidula duo, & situ, & appellatione magis conuenire putat, nempe Grit, & Grithuisen. Quorum hoc tamen à Ioanne XXVIII. Comite Cliuensi exædificatum esse, Chronica Cliuensia tradunt. Oppidum autem hoc Cliuense Collegiata Canonicorum societas nobilitat, quæ prima fundatione, Anno salutis M. CCC. à Theodorico XXV. Cliuensi Comite in Monreberg instituta, Tum à Theodorico, eius appellationis decimo, & XXVII. Comite, Cliuiam est translata, in qua hoc tempore D. Ioannes Peringius, Concionator facundus, & illustrissimo Principi Guilhelmo, ab eleemosynis, scholastica dignitate inclarescit. Situ etiam peroportuno excellit, montis dorsum, arcem venusta structura claram, sustinet, ex qua non in ipsum modò oppidum, sed & vicina pabulosa in loca, librata planitie, læta, virentique gramine tecta, quàm longissmè patet prospectus. Potissimum verò è turri, altitudine conspicua, quæ à cygno, versatili ventorum indice, nomen habet. Ex qua Margareta Montensis, Adolphi comiti Cliuensi nupta, pertinacem filiorum suorum conflictum, Adolphi vltimi comitis, primiq; Cliuensium Ducis, & Theodorici de Marca comitis, cum Auunculo Guilhelmo Montensi Duce, fratre suo germano conspexit (orto dissidio, ob non solutam pensionem annuam ex telonio apud Cæsaris Insulam) In quo quidem conflictu Cliuenses in numine, suæque causæ integritate spem omnem ponentes, incredibili suorum ducum diligentia victores euadunt, magnas hostium copias repellunt, frangunt ac dissipant, quinque Montensium præfectos, bellicis artibus clarissimos viros capiunt, orbatis sessoribus equis vltra mille non gentis, militaribus etiam signis potiuntur, quæ in Collegiata huius oppidi Ecclesia, ad perpetuam tantæ victoriæ memoriam, velut in trophæum, conspicuo loco suspensa videntur.

DVISBVRGVM.

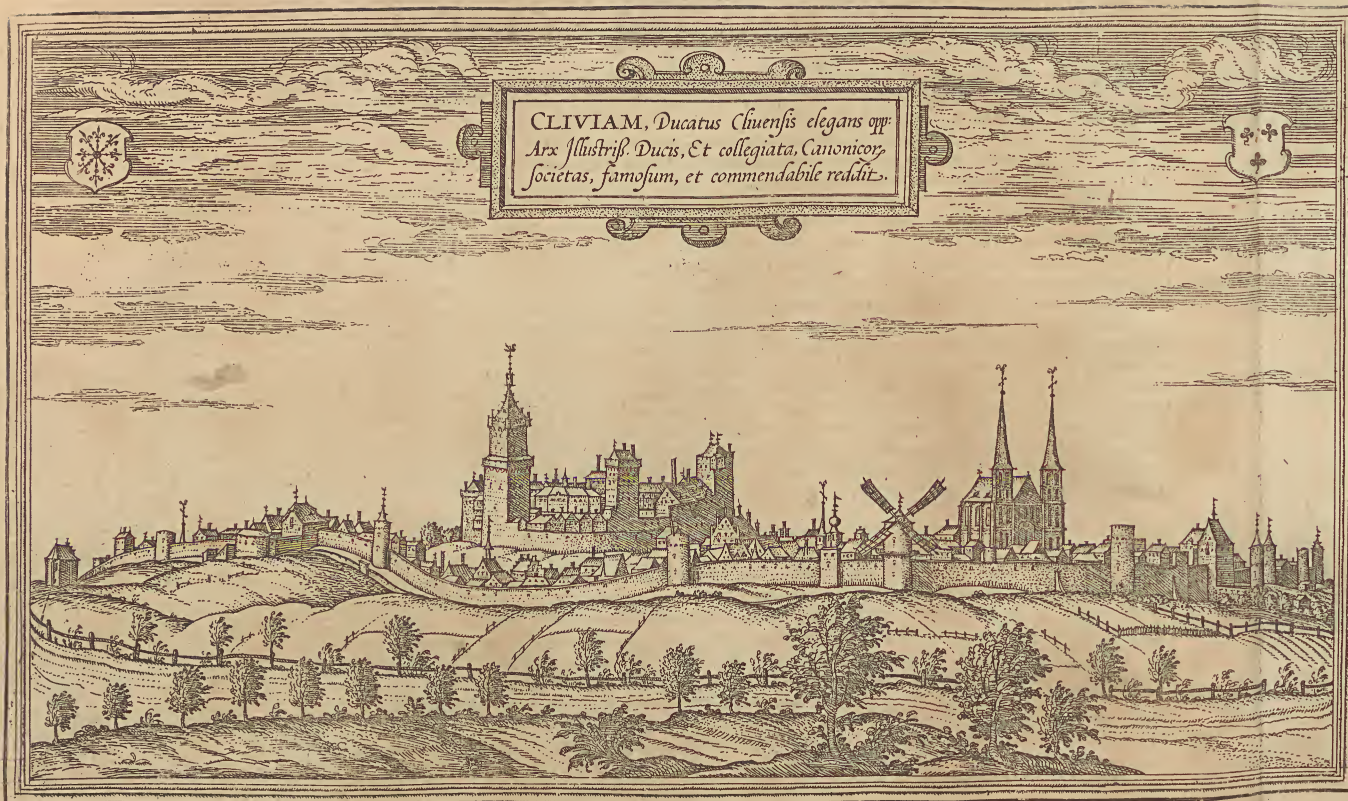

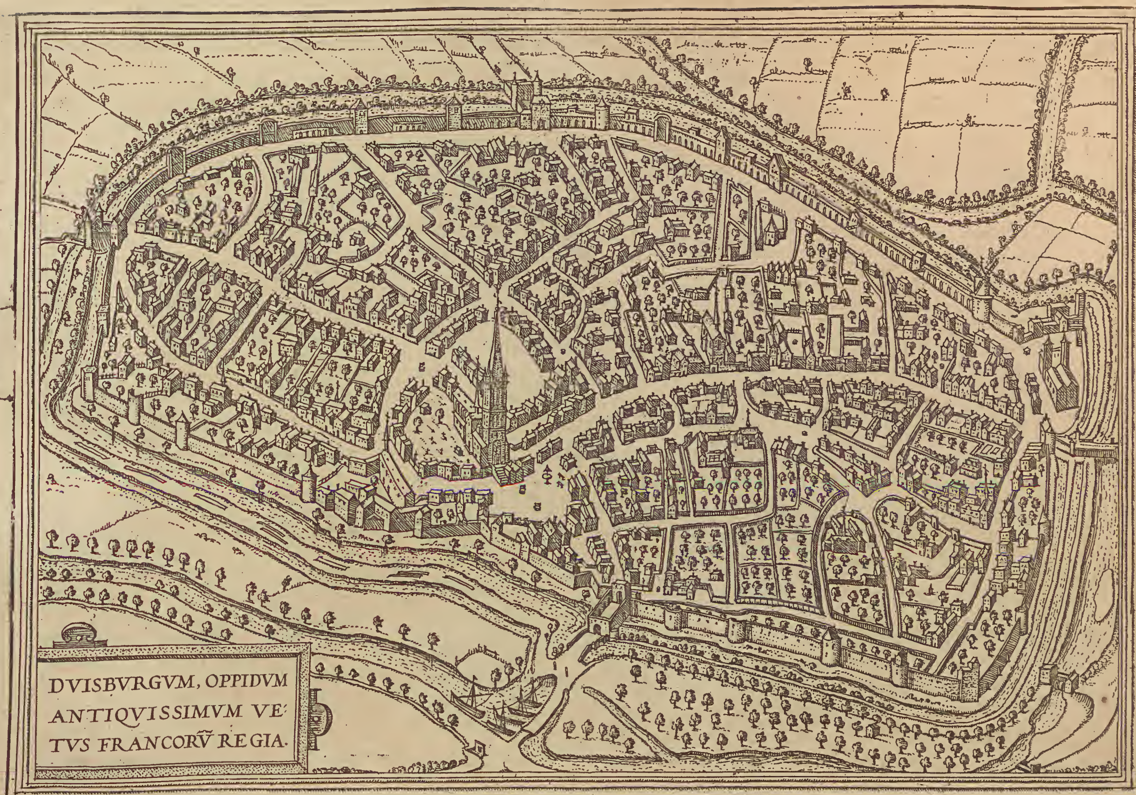
DVISBVRGVM siue Teutoburgum, veteris Germaniæ oppidum, ad ripam olim fluminis Rheni, inter Ruram & Angram amnes, in confinio Toringorum & Saxonum inferiorum, nunc Cliuensium ac Montensium situm. Huic loco Tuiscones, siue Teutones, primi nomen dederunt, quorum præsidium, aduersus Romanos, qui in Gallia rerum potiebantur, fuisse videtur: vnde & vicino saltui, qui longè lateq; per Germaniam protenditur, appellatio mansit, in quo saltu legiones M. Quintilii Vari cæsas fuisse, Corn. Tacitus commemorat, lib. 1. Annalium. L. Florus lib. 4. In annalibus Francorum, etiam Duisparcum siue Duispargum, castellum Toringorum nominatur. Hunc locum primum in Sicambrorum finibus, tempore C. Iulii Cæsaris fuisse verisimile est. Nam proximi Vbiis fuisse videntur, quem locum inde Toringi, gens Sueuorum, occuparunt, posteaquam à Tiberio Cæsare tota gens Sicambrorum partim excisa, partim aliò translata fuisset. Similiter Franci, gens Germana, in vacuis Bructerorum sedibus, vicinisq; locis paulatim coalescens, cum in eam multitudinem excreuissent, vt fines suos indies propagarent, tandem Duisparcum castrum Toringorum duce Clodione inuaserunt, Anno Christi 431. (is secundus à Faramundo eius gentis Crinitus appellatur) cumq; per decennium militem, vrbemq; confirmasset, missis inde exploratoribus in Gallias, cum vniuerso exercitu Rhenum traiecit, monumenta Romanorum passim obuia, & tunc collabentibus vbiq; Romani imperii viribus, præsidio Romanorum destituta, inuasit, per syluam Carbonariam iter faciens, Tornacum, & Cameracum, vrbes tunc celebres expugnauit. Inde sensim promouens ad flumen Summam siue Summonam, quod fines Ambianorum præterlabitur, imperium gnauiter produxit. Cuius posteri Meroneus, Childericus, & Clodoueus reges, dum maiora indies incrementa faciunt, tandem amplissimum illud ac florentissimum in Galliis regnum, quod apud posteros à Francis denominatur, fundauerunt. Fuit itaq; ex eo tempore clarum ac celebre apud posteros Duisburgum. Hanc vrbem postea ob nundinas celebres negotiationesq; mercatoribus frequentatam fuisse indicant scriptores rerum Flandricarum, qui priuilegia quædam vendendi merces Duisburgi à Fridrico I. Imperatore, negotiatoribus Flandriæ per Philippum Alsatium Comitem Flandriæ impetratas fuisse annotarunt circa annum Domini 1173. Reges quoque Francorum, ac illi, qui post Romano imperio in Germania potiti sunt, locum hunc amplum & florentem tunc, vt erat captus germanorum, celebriorem, auctioremque reddiderunt, quod præter alia multa, etiam hodie testantur egregia illa cùm priuata, tum publica ædificia. Qui priuilegiis, iuribus, ac immunitatibus amplissimis, eandem ciuitatem quoque dotarunt.

EMBRICA.

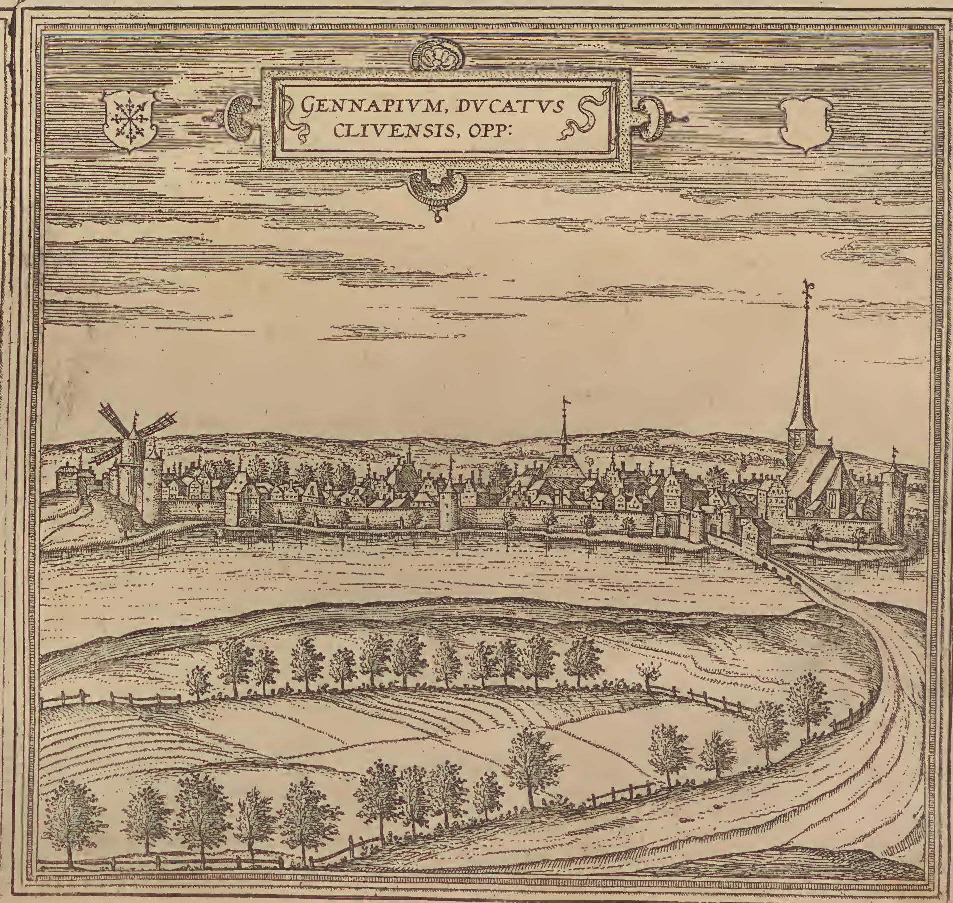

EMBRICA oppidum Ducatus Cliuensis, incolarum & ædium frequentia, Collegio Canonicorum & Schola, quam optimè instituta concionum, prima olim fundatione, Asciburgum fuisse, Taciti scholiastæ palam fecerunt. Id autem non vacare errore, Generosus & illustr. Nevvenarius Comes, Metropolitanæ Coloniensis Ecclesiæ Præpositus, his verbis confirmat. Miror quosdam asseuerare Asciburgum esse Embricam, cum itinerarium Theodosii à me in Spirensi bibliotheca perspectum, atque aliud peruetustum, à Peutingero mihi exhibitum, constantissimè Asciburgum inter Nouesium, & vetera constituant castra: quibus subscribens Tacitus, Asciburgum citerioris Germaniæ oppidum esse testatur. Est autem pagus quidam, in cuius agro varia adhuc vetustatis indicia reperiuntur (quem ego ex interitu Asciburgi natum esse credo) hic ab indigenis Asburg, etiamnum appellatur, magno argumento veritatis rustici agrum istum Burgensem vocant, eò, quòd fama semper fuerit, Burgum ibi fuisse, cuius rudera totus ille ager ostendit. Canonicorum Collegio, à D. VVillibrordo quondam ædificato, Embrica claret, in quo hoc tempore Decanatus honore cæteris præfulget D. Hermannus Schilderus, vario scientiarum nitore cultus, concionator exercitatus atque facundus. Idem Canonicorum sodalitium Vicarium quendam collegam magno fouet amore, D. Ioannem, organicorum instrumentorum peritia clarum, cantilenarum etiam suauitate commendabilem, qui concinnas plurimas cantiones composuit, tantoque in pretio à Musicorum chorea habetur, vt à longissimè etiam dissitis, tanquam censor vocetur, & iudex, quoties instrumenta organica, maximis fabrefacta sumptibus, ab opificibus tanquam extrema manu perfecta sunt præsentanda. Quem si mobili digitorum flexura, incredibili etiam pedum velocitate, organa pulsare, modulandi insuper, cantusq; suauitate eadem opera, audientes delinire conspicias, hominem totum Ioue & Mnemosyne natum fatebere. Embricam quoque Musæ inclytam sibi delegerunt sedem. Nam permulti ex ea, egregium litterariæ militiæ fructum retulerunt. Id huic oppido præstitit, insignis Rectorum doctrina & diligentia. Ego cùm prima litterarum fundamenta hic ponerem, scholæ Moderator erat, præstantissimus ille Matthias Bredebachius Kerpiensis, vir tanta pietate atq; doctrina, vt dubium sit, in vtro excelluerit. Id publica ipsius scripta manifestè declarant: nam Euangelium Matthæi, & Psalmos 69. commentariis illustrauit; de acerbissimis horum temporum dissidiis Hyperaspisten contra Henrici Pilei calumnias scripsit. Et iam olim in Lucium Fenestellam scholia edidit. In multorum quoq; aliorum operum meditatione versabatur, sed morte præuentus, extremam ipsis manum imponere non potuit. Huic deinde successit Henricus Vranius Ressensis, τριγλώττος excellens. Hoc verò tempore eius Scholæ Rector est eruditissimus vir D. Henricus Censorius.

CLIVIAM, Ducatus Cliuensis elegans opp: Arx Illustriss. Ducis, Et collegiata, Canonicor. societas, famosum, et commendabile reddit.

DVISBVRGVM, OPPIDVM ANTIQVISSIMVM VETVS FRANCORV REGIA.

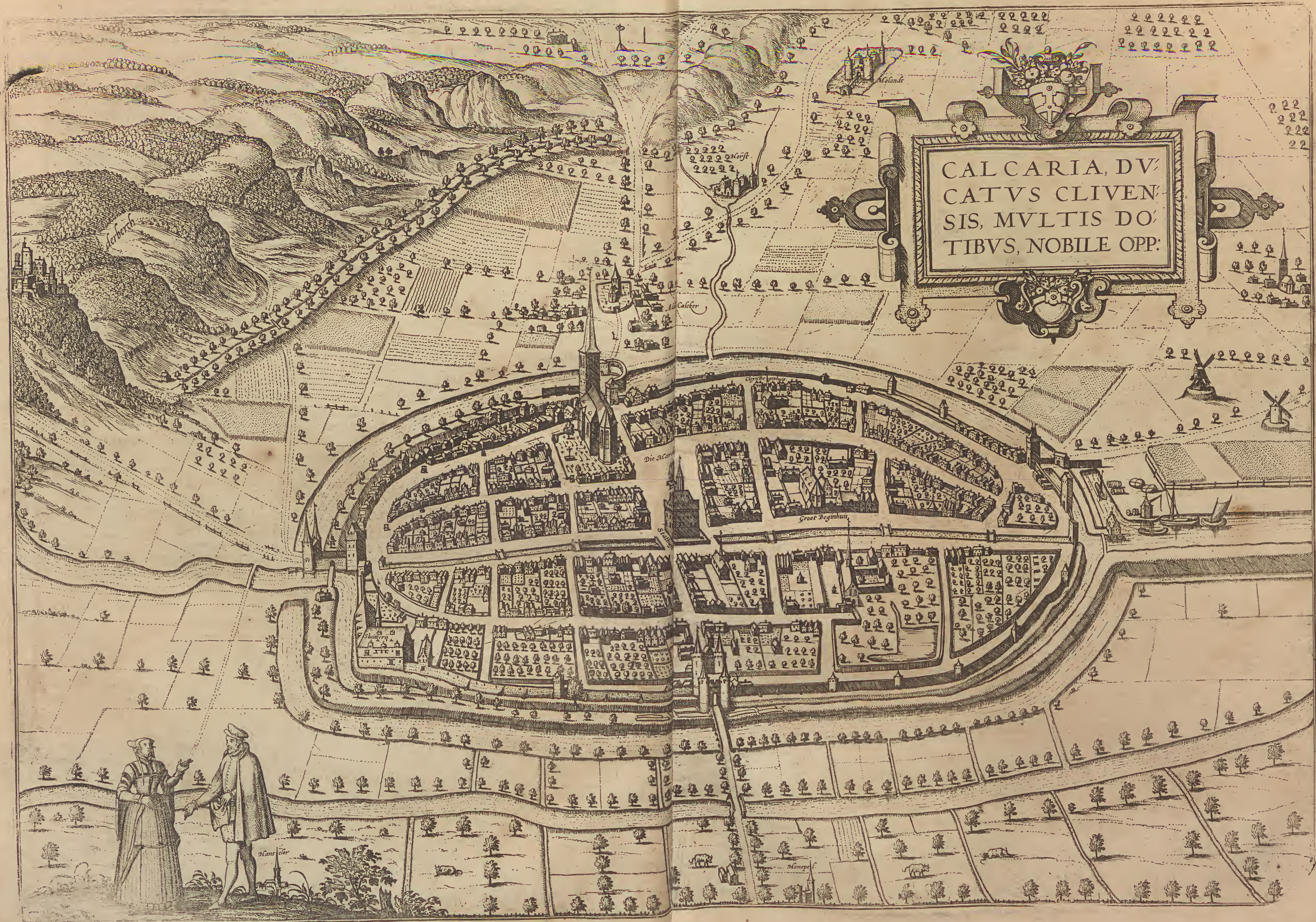

EMBRICA, Cliuensis ditionis oppidum Ecclesia collegiata, ludo litterario percelebre

GENNAPIVM, DVCATVS CLIVENSIS, OPP:

CALCARIA.

ALCARIA, oppidum in insula Rheni & Belgica Batauia, à comitibus Cliuensibus, primitùs exædificari cępta, vt præsidium esset, ac tutum refugium ab incursionibus diœcesanorum Coloniensium, ac Geldriensium vicinorum, quibuscum ipsis frequentia bella gerebantur. Nomen verò accepit ab antiquissimo pago Calcar, à quo trans insulam hancad vlteriorem Rheni ripam erat traiectio. VVesalius tamē, in sua Germaniæ partitione (quæ ab alijs Illust. Morsensi Comiti, Metropolitanæ Coloniensis Ecclesiæ D. Proposito adscribitur) Calcariam à Calciatis, qui aliâs Galbaici apud Tacitum vocantur, nomen & originem habere tradit. Lanificio autem & coctione cereuisiæ, quæ isthinc ad finitima loca transferebatur, potens, ac diues facta, haud mediocriter creuit. Nunc verò quasi penuarium est omnium ferè contiguorum locorum, eò, quòd isthuc singulis septimanis frumenta sua coloni diuidenda frequentissimè conuehant. Vnde etiam horreum, siue granarium insigne amplissimumque isthic erexit quondam Adolphus primus dux, ex quo, necessitate postulante, Cliuiæ Duces, & Calcariensis Respubl. caritatem annonæ subleuarent, & vicinis ciuitatibus ac populis, eam & prouisione, & copia sua, redderent laxiorem. Præstat hoc ipsis Calcariensibus situs, & nauigabilis fluuij commoditas, qui dorso suo naues, re frumentaria onustas, subuehens, gratas incolis merces apportat. Ob celebritatem igitur nominis, & insignia priuilegia, vna ex præcipuis vrbibus Ducatus Cliuensis Calcaria constituta est, ad quam maximus numerus ciuitatum ac pagorum, Iustitiæ causa, appellare consueuit. Eadem de causa, Anno Domini, MCCCCXXXXV. cum Eugenius Pontifex Theodoricum Moersensem Archiepiscopum Colonien. episcopatus honore exuisset, Adolphumque, filium Adolphi I. Ducis in locum depositi, nominasset (quam tamen dignitatem ille magnanimiter recusauit) permisit idem Pontifex Duci Adolpho, in suo Ducatu habere cathedram episcopalem, resediţque Calcariæ ad tempus Episcopus, donec Theodoricus Pontifici reconciliaretur. Fuit is Theodoricus à Moersa, Anno Salutis M. CCCCXIIII. in Archiantistitem dissona electione creatus, & spirituali gladio, sed & in ciuili varia sæpe fortuna, clarus, atque Ecclesiæ Coloniens. clauum annos XXXXVIII. magnificè tenuit. Sunt haud obscuri nominis Geographi, qui è Cornelij Taciti libro primo obseruarunt, supra hanc ciuitatem, in loco, qui modò dicitur (auff den Baern) olim Germanicum Cæsarem Rhenū ponte iunxisse, cùm ille à veteribus castris (nunc Xanthen) expeditionem in Marsos moueret, quos arbitrantur nunc Tvventiæ incolas esse, apud quos etiamnum oppidulum Otmarsen antiquissimum gentis nomen referens, existit, vbi Tacitus, celeberrimum Tanphanæ Deæ delubrum à Romanis euersum, ac prophanatum commemorat, quod opinio est, erectum fuisse, in eo ponte, qui nostro æuo Benthenerberg, vulgò cognominatur. Amplissima Deo dicata Ecclesia, & à tutelari numine S. Nicolao cognominata, venustissimè oppidum hoc Calcariense exornat, in qua Maiorum zelo ac pietate, quatuordecim viri rerum sacrarum administrationi, perpetua & benè dotata, licet frugali, fundatione præsunt. In quorum ordine, non infimum dignitatis gradum D. Matthias Holstegius obtinet, qui mirificè hoc tempore, patriam hanc suam, concionibus, sacris, & eloquentiæ gloria, illustrat. Cœnobia bina, consecratarum Deo Virginum, Calcaria habet. Et Dominicanorum instituti vnum præcellenti bibliotheca, omni librorum genere instructissima nobile. Xenodochium etiam vnum, misericordiæ domum, non immeritò dixeris, in quo peregrinantium & ægrotantium votis, summa pietate respondetur. Ciuica quoque domus, eleganti structura, ac insulari situ, amplum huius oppidi forum, inclytum reddit. Quin etiam vel hoc solo nomine, Calcaria fœlix, atque beata, quod prudentissimus ei senatus, ab omni hæresum labe alienus, & in eo incorruptissima, æquissimaque iustitiæ administratione spectantissimus Iudex à Deo Opt. Max. sit datus, Bernhardus Steull. Cui quidem non minus, quàm Scipioni quondam Romani incolæ, meritò debent, eò, quod eorum conatibus, qui catholicam & amabilem religionis ac politiæ vnitatem, turbulentissimis dissidiorum furoribus, perturbare moliuntur, velut inuictum sese Atlantem, opposuerit. Pręcipuum proinde Calcariæ ornamentum est, quòd vicinis passim locis ac oppidis, dogmatū varietate nutantibus, ac peregrina adulterinaque schismatum doctrina labefactatis, ac dilaceratis, quę seditionum ciuilium fomentum semper fuit. Hæc singulari quadam clementia Dei, quæ sola politicas ac ciuiles societates tuetur, atque defendit, in hunc vsque diem, hæreticorum non est contaminata erroribus, & in medio, ceu Babylonicæ fornacis incendio, & ab eorum doctrina, quę ad audientium subuersionem, velut cancer serpit, libera, auitam atque Catholicam fidem, quam à maioribus per Ecclesiasticam traditionem, & incorruptam atque ordinariam successionem accepit, constantissimè retinet. Vnde etiam symbolum hoc sibi incolæ, ex cap. XXII. Prouerbiorum Salomonis statuunt, & monumentis inscribunt: NE TRANSGREDIARIS TERMINOS ANTIQVOS, QVOS POSVERVNT PATRES TVI. Hoc verò tempore Illustrissimo, Optatissimoque Cliuensium Duci Guilielmo, hæreditario iure, Calcaria paret.

CALCARIA, DVCATVS CLIVENSIS, MVLTIS DOTIBVS, NOBILE OPP.
Molandt
Horst
Calcker
Cleyn Beginhuis
Groot Beginhuis
Sluiterij
Honepel
Mon
derberch

VVISSENBVRGVM.

COLLIGVNT quidam ex Ammiano Marcellino, Sebusianos, qui supra Nemetes signantur, olim fuisse VVissenburgenses. Nam si tollas s. primum & mutes b. in v. facilè ex Sebusio fit Visium, atque inde Viseburgum, quod Germani cum duplici proferunt v. Est autẽ insigne & clarum oppidũ, ad Vogasi montis radices, situ amœnum, conditum, collibus vndiq; humilibus clausum, nemoribus & variis arborum generibus ad occidentem fœlix, tellus cœli benignitate frugifera, oppidum ab omni parte natura, atque humana firmatum industria. Lutra amnis, cuius fontes in ipsis montibus paulò altius septem millibus passuum ab oppido surgunt, penetratis iam montibus per medium interluitur: qui vbi sub oppidi mœnibus elabitur, stricto alueo duobus millibus passuum præcipiti cursu in Rhenum vno ostio exoneratur. Loci tanta est vetustas, vt etiam apud nullos rerum scriptores eius origo reperiatur. Sed dum Anno Christi 664. Dagobertus Gallorum rex, postquam ob patratam in sancta loca tyrannidem, ad diuinum raptus tribunal (sic habent literæ fundationis) à diuis pro commisso scelere accusatus, flagellisq; cæsus, & ad Diui Dionysii preces restitutus esset, in eo loco, quẽ diu antea VVissenburgium appellatum, suis litteris declarat, insigne ac regale monasterium infinitis extraxit sumptibus, monachis diui Benedicti profitentibus regulam, tradidit. Addidit regalibus his ædificiis agrum copiosum atque fertilem, oppidum ipsum, & circum loca, quæ Gallorum tunc parebant imperio, assignauit. Oppida præterea, villas, arces, vectigalia, immunitates, & iura pleraque contulit: ab omni item regum principumq; iugo exemit. Tanta etiam postea huius cœnobii maiestas fuit, vt marchionem Badensem & ex palatinatu plerosque haberet feudales. Aliquanto post Dagobertum regem VVendelinus abbas oppidum muro quadrato saxo cinxit, turribus, propugnaculis, aggere, vallo, fossis, & pomeriis muniuit, ita paucis temporibus oppidum, natura alioqui munitum, humana industria auxit. Cæterum prudens senatus VVissenburgensis per me sollicitatus, scripsit in hunc modum. Inuenimus in literis antiquis, ciuitatem nostram VVissenburgensem longe præcessisse constructionem monasterii, regesq; Francorum aduocatum habuisse in ea, à cuius tamen imperio Abbas, post extructum monasterium, semper exemptus fuit, sicut & hodie Rom. Imp. aduocatum habet in ea, qui in criminibus capitalibus nomine imperii ius dicit. Est enim nostro æuo ciuitas Imp. habetque agrum vino ferendo aptissimum, vnde & ciuium vnicum & præcipuum studium est colere vites, sicut & cirumiacentium vicorum. Nec vulgare ibi crescit vinum, quippe quod defertur in Sueuiam, Bauariam, VVestricham, Lutzelburgum, Brabantiam, & ad alias inferioris Germaniæ terras. Est etiam limes quidam per circuitum huius ciuitatis factus, alicubi ad vnum milliare, alibi verò ad duo milliaria extensus, intra quem multi sunt vici, frumento & vino diuites, qui in fundatione Dagoberti Munusdatum, ob concessam emunitatem, & alia priuilegia vocatur, lapidibus altis & erectis signatus, intra quam septuram omnibus liberum est piscari in Lutra, & aliis amnibus, venari, aucupari, in communibus syluis ligna secare, & pecora abigere ad communia loca. Qui verò extra hunc circum habitant, non possunt hæc agere impunes, quum præpositus, & consul ciuitatis hic iudices sint designati, possintq; animaduertere in huiusmodi præuaricatores. Siquidem olim Abbas, hodie verò præpositus (nam anno Christi 1525. abbatia mutata est in præposituram sacerdotum) vna cum consule & senatu VVissenburgensi habet summum imperium super syluas, amnes, & pascua in dicto Muneredato, possuntq; omnia agere, vt videbitur, subiectis commodum, citra cuiusque contradictionem. Abundant VVissenburgenses castaneis, illisq; optimis, vnde non parum habeut lucri. Nam deuehuntur post vindemiam vsque ad Turingos, & Saxones. Quin & naues illis oneratæ transmittuntur in partes inferiores, & peruenerunt vsque ad Angliam.

RVBEAQVVM.

RVBEAQVVM, vulgò Rufach, antiquissimum Alsatiæ oppidum, vetustissimam Franciæ regibus residentiam præbens, conditum est à Romanis, anno secundo olympiadis 235. ab vrbe condita 914. Iunio Rustico & Aquilino consulibus. M. Antonio & L. Vero eius fratre, apud Romanos regnantibus, Anno à natiuitate Christi 164. Nomen ciuitati impositũ ferunt, à fluuiolo, qui in valle D. Georgii, non procul à pago Sultzmar oritur, ac rubeo alueo per agros ac vineas fluens, ob multas commoditates ab vrbe excipitur. Incolæ eum hodie Ombach vocant, qui tamen ab aqua, quæ ex aluei splendore rubea esse videbatur, Rotbach (vt ex antiquissimis annalibus apparet) olim dictus, vrbi quoq; eandem appellationem dedit, quæ etiamnum Latino nomine satis commodè exprimitur. Rubeaquum enim, quasi rubeæ aquæ oppidum dicimus. Hoc oppidum Magnificis primum ædificiis ac duplici suburbio extructum, Romanæ nobilitatis diu fuit hospitium, quæ ob terræ fertilitatem omniumq; rerum, quæ ad vsum hominum sunt necessaria, abundantiam, ad annos ferè 500. hoc inhabitauit. Ad eius Reipub. conseruationem condiderunt leges optimas, in primis autem contra fures grauissimam instituerunt actionem, eamq; tam seueram, vt inde ad nostram vsque tempestatem per Germaniam tritum factum sit prouerbium, Der alt Gaigen zu Rufach, hat gut Eichen Holtz. Porrò cum Austrasii regni tempore Franci profligatis Romanis, Alsatiam finitimaque occupassent, Dagobertus IX. Francorum Rex potentissimus, Rubeaquum tenens, in ipsa vrbe versus occidentem, loco natura munitissimo, Anno à redemptione humani generis 623. arcem ædificauit, quam vel à magna lapidum mole, tutissimoque contra hostes præsidio, Isenburg, hoc est, Ferriburgum, vel, vt alii volunt, ab Iside frugum inuentrice, (quam ob glebæ fertilitatem in eo colle antiquitus cultam arbitrantur) Isisburg nominare voluit. Dagobertus parata iam regia sibi sede, vt à gentilium superstitionibus, ad verum Dei cultum auocaret populum, Amandum Vltraiectinæ ecclesiæ Episcopum, virum eo tempore doctrina & pietate conspicuum, ad se vocat. Cui cum circa annum Christi 638. Sigisbertum filium, quem ex Mechtilde Saxonum ducissa natum habebat, vera in Christum fide erudiendum dedisset, voluit vt etiam post fidei confessionem, in arce Isenburg, multorum in conspectu, ab eodem Episcopo in nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis baptizaretur. Quo facto, Amandus ad Euangelii propagationem primus Argentinensium Episcopus, ac ouium Christi per Alsatiam vigilantissimus pastor factus, populum ab errore ad Dei cultum pertraxit. Cumq; Sigisbertus generosus adolescens postea, nempe circa annum Christi 646. propè Ebersheimunster venatione feras insectaretur, equo feroci deiectus, & ab apro spumante læsus, semianimis à suis est inuentus. Mittuntur igitur à Dagoberto nuncii ad Arbogastum Aquitanum, quem post Amandum ad Episcopatum Argentinensem promouerat, vt ad Sigisbertum animam exhalantẽ properaret. Venit ilico Episcopus, & dum preces pro Sigisberto ad Deum fundit, adolescens integræ sanitati restituitur. Pro quo pietatis officio Dagobertus rex, Ecclesiæ Argentinensi Rubeacum oppidum, totamq; eam ditionem dono dedit, quam adhuc hodie Munusdatum, incolæ autem corrupte Mundot appellant. Longè post oppidum Rubeaquense cœpit exteris innotescere, & magni nominis fieri à peregrinatione, quæ ex diuersis regionibus ad D. Valentinum facta est. Valentinus enim cum anno à Christo nato 260 Romæ sub Claudio Imperatore, vna cum multis aliis ob fidei confessionem, martyrio coronatus esset, reliquiæ eius apud Sanctam Potentianam ad annos 741. seruatæ, & deinceps sub Syluestro secundo Romano pontifice Rubeacum, aliqua ex parte translatæ, eius peregrinationis, quæ ad S. Valentinum, tam crebro facta est, ocasionem dederunt, quæ incœpit paruis initiis Anno Domini millesimo primo. Cùm autem in rebus mortalium nihil sit perpetuum, ac vicissitudine rerum veluti æstuario quodam fluxu, refluxuq; ferantur omnia, vix dici potest, quantis hæc ciuitas post tantam fœlicitatem, in qua plus, quàm annos mille constituta fuit, ærumnis ac periculis postea exposita fuerit. Quæ si auidus lector, & historiarum amans scire desiderat, Munsteri Cosmographiam consulat.

COLMARIA.

COLMARIA, imperialis est & elegans ciuitas, excitata olim, vt putant, post excidium Argentuariæ (quæ hodie comitatus est Horburgensis) optimo loco sita, quæ multis retroactis temporibus, iniquis fortunæ casibus aliquandiu afflicta fuit. Nam priusquam Rudolphus Habspurgensis, Romani regni coronam adipisceretur, erant factiones in ciuitate, quidam enim adhærebant Episcopo Argentinensi, amotusq; fuit propterea ab officio Scultetus Resselman. Qui id ægrè ferens adiunxit se memorato comiti Rudolpho, captoq; consilio, fecit se in vase vinario inferri in ciuitatem ad propinquos, & amicos suos, quibuscum tantum egit, vt noctu porta vna aperiretur, atque comes Rudolphus intromitteretur cum exercitu suo, quem ciues, nollent, vellent, coacti fuerunt suscipere dominum. Postea anno 1262. tentabat Episcopus Argentinensis cum auxilio nobilium, qui per circuitum ciuitatis habitabant, ciuitatem rursum occupare. Vnde noctu appropinquantes, auxilio quorundam ciuium intromissi, magnam intra mœnia excitarunt tragœdiam, excitataque pugna interfecerunt Sculterum. At ciues tam viriliter resistebant hosti, vt multis occisis reliquos pellerent vrbe. Cumque in subsequentibus annis Rudolphus eligeretur in Romanorum regem, & Colmarienses nollent eum agnoscere regem, mouit expeditionem contra eos, obsidioneq; cingens, mulctauit eos pro quatuor millibus marcarum argenti. Deinde anno Christi 1292. obsecit hanc ciuitatem sibi rebellem, Adolphus Comes de Nassou rex Romanorum, cepitq; Anshelmum dominum à Rapolstein & Sculterum, seu præfectum ciuitatis, secumq; abduxit, id quod supra quoque commemoraui. Collegium Canonicorum diui Martini illic, Prioratus fuit quondam Benedictorum, ad monasterium vallis diui Gregorii pertinens, vt alter ibidem, qui diui Petri dicitur, ad Paterniacum. Institutricem commemorant Bertham reginam, ad cuius Iurisdictionem nonnulla ex parte spectauit olim Colmaria. Vnde etiam magni illinc Constantiensi præpositura prouentus, quos ei Ecclesiæ hæc nobilissima donauit matrona. Cinxit muro hanc ciuitatem VVolphelinus Cæsareus apud Hagenoiam præfectus, imperante Friderico II. Iacet in fertili planicie, à montibus itinere vnius horæ semota, habens circum circa copiam vini, & frumenti, ex terra redundantem, maximè autem præstat terra illa frumento, cepis, aliisq; hortaliciis. Tenet ista ciuitas medium Alsatiæ, distãns vno milliario à Keyserspeg, Ammersvveyler, Reichenvveyer & Rapoltzvveyer, quibus in locis optimum crescit vinum, & excellentius quod in Alsatia inuenitur. Alluitur ciuitas ipsa multis accurrentibus riuulis amnium, præsertim his, Louch, Dur, Fæcht, Ill. & quibusdam aliis minus celeribus, quorum quidam per prædia Colmariensium fluunt, fœcundioremque reddunt terræ fundum. Quando iacta fuerint prima huius loci fundamenta, incolæ planè ignorant: non tamen apud me dubium est, quin vna sit ex vetustioribus ciuitatibus, quæ in tractu Rheni à parte Galliarum inueniuntur, mutato pristino nomine in nouum, quod hodie habet. Indicant tot monasteria virorum & mulierum, quæ habet ciuitas ista, quam potens & opulenta fuerit iam à multis annis. Berthrada regina, mater Caroli magni largita est Cõstantiensi sedi prædia sua, & vectigal, quod in vico Colmariensi dotis nomine possidebat. Vnde Historia Guelforum habet, quod diuus Conradus Episcopus Constantiensis hoc oppidum commutatum pro aliis locis acceperit à fratre suo Rudolpho.

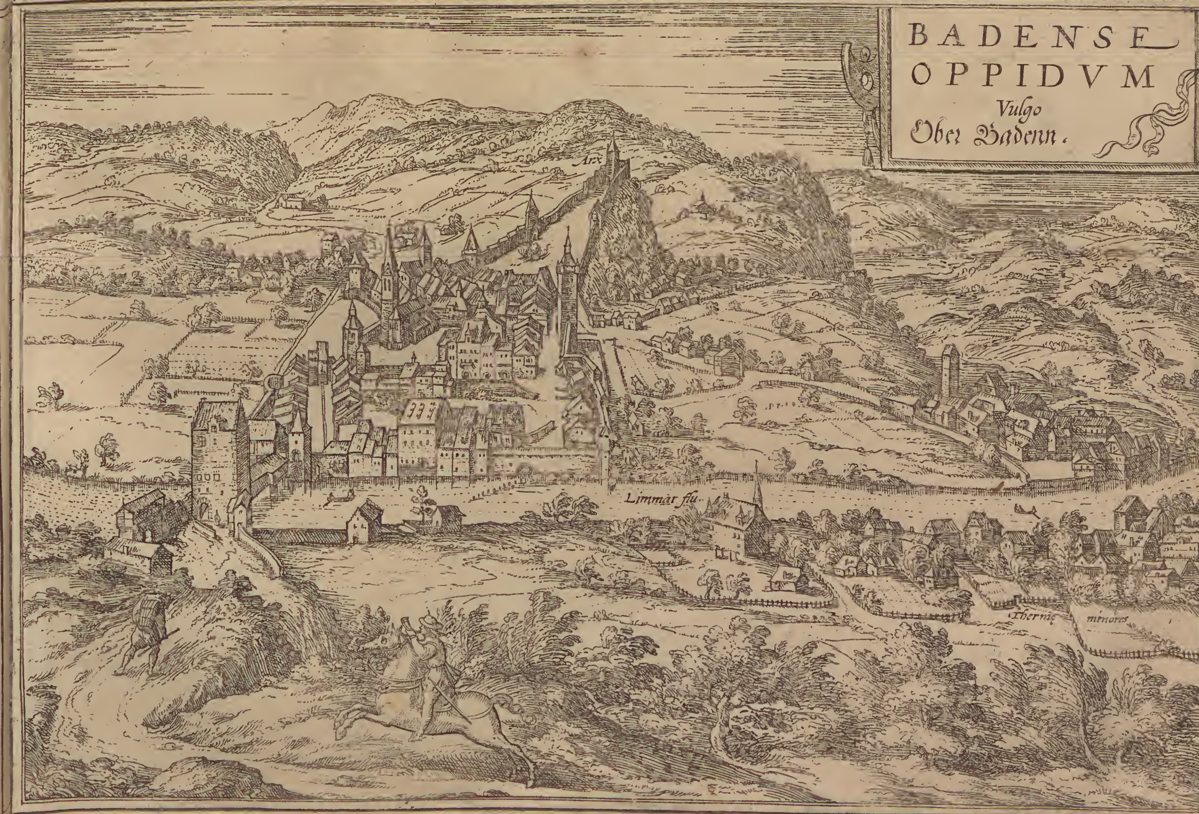
BADENIA.

COgnitus fuit & inhabitatus locus iste, tempore Cornelii Taciti, atq; ante eius æuum, quum ille mentionem de eo faciat, in hæc verba. Est locus amœnus, habetq; aquas salubres & arcem munitissimam iuxta præterfluentem amnem, qui hodie vulgò Limmat vocatur. Iacet autem hoc oppidum in Ergoia, & quàm primum fluuium traieceris, ingrederis Turgoiam. Oppidum est satis elegans & opulentum, in medio ferè Confœderatorum situm, quare & Heluetii omnia sua ibi celebrant comitia. Imminent oppido ab vna parte montes, ab alia verò alluitur magno flumine nauigabili, & qui rapidissimi est cursus, per, quod à Tyguro in Rhenum venitur. Non longè infra oppidum, ad iactum scilicet validæ bombardæ, est viculus quidam super flumen pulcherrimus, in vsum balneorum fabricatus. Area perampla est media parte vici, & circum hospitia magnifica, multarum receptacula gentium. Singulæ domus sua habent balnea interius, in quibus abluuntur, hi soli, qui ad eas diuerterunt. Balnea enim publica, tum priuata numerantur triginta, præterea, quæ vltra flumen scatutiunt, vbi & quædam domus constructæ habentur, in quibus rustici plerunque thermis fruuntur. Sicque citra & vltra flumen, imo & in ipso flumine ebulliunt aquæ calidæ. Calor est tantus in sua origine, vbi aqua è terra emanat, vt eum nudo corpore ferre nequeas. Publica balnea duo tantum existunt, lauacra plebis & ignobilis vulgi, ad quæ omnium aduentium fex descendit. At balnea, quæ in domibus sunt priuatorum, perpolita sunt, & ipsis viris, fœminisq; communia, tabulata quædam eos secernunt, & in his fenestrellæ per plures demissæ, quibus & vnà potare, simul colloqui, & vtrique ridere & attrectare queant. Nec desuper cingunt deambulatoria, in quibus conspiciendi, confabulandique causa, homines consistunt. In ipsis aquis sæpè de symbolis edunt composita mensa desuper aquam natante. Thermæ quæ citra fluuium à parte oppidi existunt, maiores, & quæ vltra sunt, minores vocantur. Confluit illuc, etiam à remotis partibus, innumerbilis multitudo, nobilium pariter & ignobilium, non tam valetudinis, quàm voluptatis causa.

WISSENBVRGVM.
Weissenbürg.

RVBEACVM, Vulgo
Rüffach.

COLMARIA, vulgo
Kolmar.

BADENSE
OPPIDVM
Vulgo
Ober Badenn.

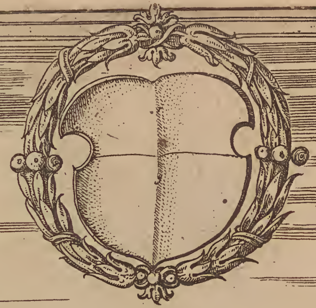
HALA SVEVIAE.

ALA Sueuiæ, in valle ad Cocharum flumen, illustre & imperiale opp. validum quondam propugnaculum, aduersus Francorum incursiones fuit, centrum quasi est territorii mille passuum, foueis & sepimentis clausi, quod multis Imperatorum ac Regum immunitatibus & priuilegiis amplissimè dotatum est. Fuit autem is locus ante oppidi ædificationem vastus, horridus atque syluosus, arcibus quadraginta munitus, quarum nostro etiam tempore quędam supersunt, quędam inclytis & patritiis, fato deletis, familiis interierunt, quarundam adhuc rudera, miram vetustatem attestantia conspiciuntur. Iis verò concidentibus, Hala oppidum, fatali numine potius, quàm humana industria adspirante, initium sumpsit. Idque hac ratione. Eo in loco, vbi hoc tempore fontes, salis fœcunditate præstantes videntur, lacus fuit herbidus, salsam, mirâ perennitate, suppeditans aquam, in quo feræ syluestres, nullo non tempore conspiciebantur, eam potissimum aquam lambere, & productis ibidem herbis, magis, quàm iisdem etiam alibi copiosè natis, oblectari (locus etenim hic, opacis passim syluis natura consitus, feris abundat, adeò quidem vt etiam monocerotis, iustæ magnitudinis cornua, non semel ibidem inuenta fuerint.) Itaque venatorum industria, cùm feris indagandis occuparentur, aqua in eo lacu salsa, & proinde sali coquendo idonea, comperta est. Quamobrem illustres viri VVestenii Comites, quorum eo tempore in VVesten (vbi nunc parochialis Ecclesia conspicitur, & Murrensis Abbas domum, decimarum collectioni destinatam, habet) domicilium fuit, casas in horrido nemore, & tuguriola, leuiori materia excitarunt, in quibus salis conficiendi ratio & officinę instituerentur. Atque ita paulatim vicini, salis fœcunditate allecti, frequenti numero huc commigrantes, multa domicilia condere cœperunt, quoad ita paulatim, temporis successu, imperiale oppidum, eo casu nasceretur. Quisnam autem primus oppidi condendi autor fuerit, & quonam pacto, quoue etiam tempore, ad imperii ordinem deuenerit, certò sciri non potest, eò potissimum, quòd cùm Anno Christi M. CCC. LXXVI. oppidum vniuersum Vulcani furoribus consumeretur, instrumenta scripta, & omnia vetustatis atque originis monumenta, perierint. Denominationem verò hoc euentu consequutum putatur. Galli, dum loca Rheno vicina, occuparent, Halam salis coemendi gratia, venientes (sicuti etiamnum ingens hinc salis copia, ad Rheni flumen, defertur) & fontis inuenti aquam degustantes, quò suis, eam acidi esse saporis significarent, hac dictione, *Salsum*, vsi fuisse dicuntur. Eius verbuli nouitate in salinariis officinis coctores commoti, mercatoribus suis, quibus cum ipsis perpetua negotiatio erat, gratificaturi, imperitia sermonis, separatis vocabuli syllabis, primam loco, *Sal* in *Hal*, alteram verò fonti attribuentes, *Sum*, in *Suln* commutarunt. Quæ quidem & fontis, & oppidi appellatio, in hodiernum vsque diem perdurat. Alii vero hinc Halæ denominationem deducunt. Septem quondam castra, quorum & iam separatim in oppido conspiciuntur reliquiæ, hoc loci fuêre, vnde primitus is Septiburgium nuncupatus fuit, quorum cæteris magnificentia præstans, Hall, appellatum, eandem, oppido deinde condito, nuncupationem reliquit. Munsterus vero, in sua Cosmographia: Germania, inquit, plurimum scatet aquis salsis, quarum aliquot fontes nobilibus oppidis decoros, ob id, Halas, vocabulo à Græcis deducto, nostri denominant, vt est Hala Sueuiæ. Et hæc quidem de nominis deductione sufficiant. Oppidum porrò ipsum, tres primarias in partes diuiditur. In qua Salinaria exercetur, vetus obtinet nomen, fontem, & parochialem D. Michaeli nuncupatam Ecclesiam: Alia vero citra Cocharum flumen oppidi regio ex priore originem trahens; Instituti S. Ioannis commendariam (in qua quondam Hospitale, quod Anno Christi M CCCC. IIII. in ipsum oppidum translatum est) vnà cum Ecclesia D. Ioanni sacra, multis Imperatorum priuilegiis dotata, & S. Catharinæ parochiam continet, quæ ante istius suburbii ædificationem à Comitissa de Gerstetten, Cœnobium Virginum constituta erat. Tertia demum regio, vulgò Gelvvinger Gass, nuncupata, pecudum & equinum forum habet. Ob hanc tripartitam autem oppidi diuisionem, qui eius Gubernacula tenet Consul, vt in Germania passim à ciuium præfectura, Burgimagister. Ita hoc loci oppidorum magister nominatur. Cocharum flumen Halam intersecans, plurimas ei commoditates adfert, præsertim vectura lignorum, quibus in salis coctione vtuntur, vnde non huius modo oppidi incolæ, sed & vicini quæstum, & fructus ingentes percipiunt. Nam in salinariis casis, tam nocturno, quàm diurno tempore, continuo occupantur labore, qui decem & quinque vrnis, aquam ex fonte Sul, hauriunt, & per canales subtili ratione compositos, ad sartagines plumbeas, quarum C XI. sunt, deducunt. Designatum fuit olim hoc oppidum pro iudicio eorum, qui dissidio aliquo & simultate laborabant, cupiebantque Monomachia, & certamine publico, & victoria ipsa tueri, & probare integritatem suam. Nam qui athleta euasit, ille iudicio hominum, insons declarabatur. Permittebatur autem huiusmodi conflictus & duellum nobilibus, & his, qui equestri erant præditi dignitate, si quando notam infamiæ iustam diluere cuperent, id fieret manifesto victoriæ iudicio, & ad huiusmodi rei executionem, senatus Halensis, suas olim ab Imperatoribus & Regibus, leges & priuilegia accepit. Si quis autem eiusmodi Monomachiæ planiorem descriptionem, & processum desideret, is Sebastiani Munsterii Cosmographiam consulat.

Der galgenberg

S. Michel kirch

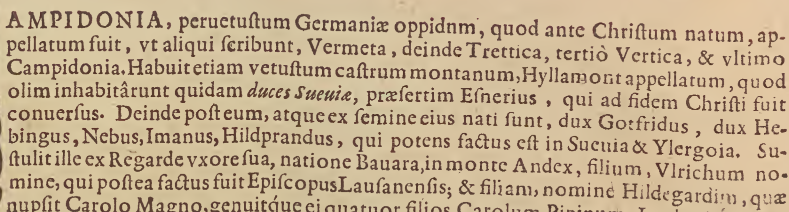
Elders Hofen

KOCHER

KOC HER FLV.

1 Das Rath hauß	12 Das ſtetthor
2 Das zeug hauß	13 Das eych thor
3 Das Parfußer Cloſt:	14 Das riedamer thor.
4 Das Sulffer thor	15 S. Catharinen Pfarrkirchen.
5 Die zoll huten	16 S. Iohanner hoff
6 Das vnter werd bad	17 Das weiller thor
7 Das Hall vnd pron	18 Der feul thurn
8 Das waſſer der Kocher	19 Das Spittall
9 Der ſchentler hoff	20 Das Gelbinger thor
10 Die Henckers brucken	21 Das ſiech Haus
11 Die ſchultacher Kirch	22 S. Ioß. der Gotzacker

CAMPIDONIA, VVLGO KEMPTEN.

CAMPIDONIA, peruetustum Germaniæ oppidnm, quod ante Christum natum, appellatum fuit, vt aliqui scribunt, Vermeta, deinde Trettica, tertiò Vertica, & vltimo Campidonia. Habuit etiam vetustum castrum montanum, Hyllamont appellatum, quod olim inhabitârunt quidam *duces Sueuiæ*, præsertim Esnerius, qui ad fidem Christi fuit conuersus. Deinde post eum, atque ex semine eius nati sunt, dux Gotfridus, dux Hebingus, Nebus, Imanus, Hildprandus, qui potens factus est in Sueuia & Ylergoia. Sustulit ille ex Regarde vxore sua, natione Bauara, in monte Andex, filium, Vlrichum nomine, qui postea factus fuit Episcopus Lausanensis; & filiam, nomine Hildegardim, quæ nupsit Carolo Magno, genuitque ei quatuor filios, Carolum, Pipinum, Lotharium, Ludouicum, & quatuor filias, Getrudim, Gyselam, Bertham & Hildegardim. Habitauit dictus Hildprandus, aliquando in Ardex, aliquando iuxta Rauenspurgum, in monte sancti Viti; aliquando in Hyllamont, prope Capidoniã, & filia eius Hildegardis, consentiente marito, Carolo Magno, fundauit monasterium Capiduense, contulitque eidem comitatum Hyllamont, cum multis priuilegiis. Cæterùm arx Hyllamont, nostro tempore est diruta, vocaturque Burghalden, & est præruptus collis, mœniis ciuitatis inclusus, cuius summitas magnam habet planiciẽ, quæ aliquot fortaliciis est munita, patetque inde liber prospectus in omnem regionem. Ylerus quoque piscosus fluuius, alluit radicem huius collis, atque mœnia ciuitatis. Est proinde in memorato monasterio Campidonensi sepulta dicta imperatrix Hildegardis, Anno Christi 783. Et primus huius monasterii abbas fuit appellatus Amelgarius, aut potius Andegarius, vt habet fundatio. Postea assecuti sunt abbates titulum principum, atque inter quatuor abbates imperii, numerati. Oppidum verò Campidonense, longè postea imperio est subditum. Est autem satis benè munitum, habens populum bellicosum, paranturque ibi cultri optimi, multæ telæ, albi & cærulei coloris. Sciendum quoque, Hildegardi fuisse sororem, nomine Adelindim, quam duxit vxorem, Otto comes de Kesselberg, cuius habitatio fuit in Blanckenthal, prope Biberach, quæ Adelindis, post sui mariti mortem, fundauit monasterium Buchavv, quod situm est iuxta Buchamensem lacum, non procul à Biberaco, in quod recipiuntur tantùm puellæ comitissæ & liberæ, possuntque pro voluntate egredi & nubere maritis. Quomodo autem Hildegardis, fauore & consensu Caroli Magni mariti sui, fundauerit monasterium Campidonense, atque dotauerit comitatu Hyllamont, ostendunt litteræ fundationis eiusdem monasterii, quæ adhuc in suo originali extant, mihique legendæ exhibitæ sunt, ab illustrissimo D. VVolfgango à Greimenstin, eiusdem monasterii abbate. Certè, vt verum fatear, vetustiores literas ego in vita mea non vidi. Sonat autem fundatio in hunc modum. In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Carolus diuina fauente clementia, Imperator Augustus. Si sanctam Dei ecclesiam digno magnitudinis nostræ munere sublimare, augmentare, atque subuenire, ad æternam nostram remunerationem, & regni nostri stabilitatem prodesse confidimus, ideoque nouerit omnium sanctæ Dei ecclesiæ fidelium, nostrorumque, præsentium scilicet, & futurorum solers industria, qualiter nos ob interueutum sanctiss. patris nostri Adriani Papæ, ac supplicem rogatum dilectæ coniugis nostræ Hildegardis, nec non propter nobilem ac fidelem famulatum Ioannis Augiensis, & S. Galli, reuerendi abbatis, eiusdemque Episcopi Constantiensis precem, ob meritum Rudangi Metensis Episcopi, & Sturmi VVuldensis abbatis, seu cæterorum principum innumerabilium, nobis assistentium, Andegarium quendam nobilem, magnæ religionis virum, & primum Campidonensis cœnobii, ad regularem disciplinam instructorem, assumpsimus, & in eodem loco Campidonensi, qui ab eodem in honorem sanctæ Dei genetricis Mariæ, constitutus est, in pago Ylergevv, abbatem eum confirmauimus, & à Papa Adriano in sancto die Paschæ consecratum, preciosissimis sanctorum martyrum, Gordiani, & Epimachi, corporibus donatum, in suam abbatiam honestè transmisimus. Sed quoniam prædicta coniunx nostra, in eodem cœnobio, locum sepulturæ se habituram ordinauit, diversis muneribus ditando, quicquid in pago Ylergavve, & Augusgavve & Albgavve, materna hæreditate legitimè obtinuit, cum nostra potestatiua manu, & imperiali largitione illuc tradidit, & in proprium ius eiusdem monasterii transfudit, & perpetualiter possidendum, sicut in alio breui continetur, donauit. Nos igitur eundem locum, vtpote de nostro & in nostro fundatum, ac fundatum, in nostro nostrorumque successorum mundiburdio, siue defensione fore constituentes per nostræ autoritatis munitionem confirmamus, & præcipimus, vt nullus publicus iudex, neque dux, neque comes, aut quislibet ex iudiciaria potestate, villas, curias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones, memorato monasterio, præsenti tempore subiacentes, &c. & in fine sic concluditur. Quod vt verius credatur, & omni tempore incorruptum habeatur, manu propria roborantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri.

Hæc & alia plura in sua Cosmographia
Munsterus.

CAMPIDONIA vulgo Kemptten, peruetus Sacri Romani Imperij oppid
1 Stainriner thor
2 Brugkher thor
3 Spittal
4 Brūnergaß thor
5 Burghald
6 Newestatt thor
7 S. Anna Kloſt.
8 Viſther thor
9 Rieggerthurn
10 Kloster thor
11 Maltzmill thurn
12 Haÿdenthurn
13 Pfeiler thireln
14 Schießgrab
15 Bappirmill
16 Stattmili
17 Zūnerhut
18 Die Metzg
19 S. Mangē kirch
20 Wagſtadl
21 Rathauß
22 Saltzſtadel
23 Die walckh
24 Sietherthor
25 S. Steffan
* S. hilgarte kl:
26 S. Lorentze kirch.
27 Im Weid:

FRIBERGVM MISENAE.

Pp. nobile,ac opibus, ob fodinarum metallicarum præſtantiam, affluens, in Suditorum montium,pede,qua parte ad Miſenam ſpectant,ſitum. Boemia enim ipſa,vndique montibus ſyluestribus ſepta & vallata eſt,quorum altiores qui partim eam circundant, partim longè in eius interiora pertingunt,ac regionem ipſam ferè interſecant, partim extra eam etiam meridiem verſus, ſed longius occidentem excurrunt, Suditos appellari, ſcribunt. Prima fundatione conſtructum eſt ab Ottone Marggrauio Conradi Marggrauii filio,Friderici Oenebardi,Augusti temporibus,ante annos 383. Imperii ſui anno XIX: Duo hoc loci pagi erant,ſub dominio cœnobii veteris Cellæ: Alter Loſnitz,ab influente riuulo: alter Chriſtiani pagus,cognominatus,pro quo deinde Ruppenſe opp. cœnobium recepit. Venę,auro grauidæ & eę quidem,non hominum induſtria & arte,ſed fortunato & mirabili caſu inuentæ,anguſtiſſimum Friburgenſi oppido dedêre initium. Quemadmodum enim equus,calce ferrea, reconditam nigri plumbi venam, in monte Goſelario integumentis nudauit,ita vehiculi rota,iuxta hoc oppidum, fortuitò,venas aperuit. Quod Georgius Agricola, lib.1.de veteribus,& nouis metallis his verbis deſcribit. Ad Salam, flumen, Straboni non ignotum,eſt Hala,quæ quondam pagus fuit,hoc tempore vrbs eſt ampla: locus certè iam inde à Romanorũ temporibus illuſtris,& clarus,ſalis fontibus,de quibus Hermonduri,cum Chattis certarunt. Hinc igitur, cum quidam quadrigæ, vt etiam nnnc fit,ſalem recta per Miſenam vehunt in Boemiam, eius condimenti, vel hodie non minus,ac olim inopem,in orbita vident galenam,torrentibus detectam,quam,quia ſimilis eſſet Goſſellarianæ, in currum coniectam,apportant Goſſelariam,nam iidem vectores,ſolebant ex eadem vrbe, plumbum nigrum euehere,ex qua galena,cum multo plus argenti,quàm ex Goſſellariana, conficeretur, aliquot metallici contulerunt ſe ad illum locum Miſenæ,in quo nunc Fribergum oppidum. Non multo poſt tempore,hi, qui Cellerfeldi fodiebant argenti metalla,& eorum Magiſter,qui certis de cauſis,Principi vici Brunonis, grauis & acer inimicus erat, machinis ac ſcalis conſciſsis,ac relicta Saxonia,cum illis coniuncti,& cõſociati ſunt. Ex quibus Fribergi pars, quã noſtris etiam temporibus foſſores incolunt, Saxonum oppidum, eſt nominatum, ſicuti vetuſtatis monumenta apertè loquuntur. Ob inſignem autem venarum Fribergenſium fœcunditatem, inter Albertum, & Diethmarum Marchiones fratres,Ottonis Marggrauij filios,grauiſsima eſt orta contentio. Itaq; Henricus Sextus, Adolphus, & Albertus A.A.A. bellicis tumultibus plurimum detrimenti ac damni, huic oppido intulerunt: inprimis verò Adolphus; quare nunc paulo copioſius de eo, verba facturi ſumus. Edonardus primus,eius nominis Anglię Rex, peringentem pecuniæ vim,ad Adolphum Imperatorem tranſmiſit, vt militem ſuo nomine in Germania conſcriberet: verum is fidem regi ſoluens,vniuerſam eam pecuniã,in Miſenæ regionis emptionem conuertit, ab Alberto Thuringæ Landgrauio,& Miſenæ Marggrauio,magna & ignominia, & pernicie emptoris. Duo etenim Landgrauii filii,Fredericus atque Diethmarus,dum aduerſus ſummam Imperatoris potentiam, ſumma iniuria conditam,& contra iniquos Parentis conatus,iuris adminiſtratione nihil quicquam obtinere poſſent, tandem ad arma cogitationes ſuas dirigunt. Cæterum,Imperatoris vincuntur potentia,qui plurimas Miſenæ, vrbes inuadens,tandem, cum vniuerſa totius Imperii manu & phalange Germanica, montes, oppido vicinos occupans, in iis tentoria locat,atque Fribergum graui obſidione premit,muralibusq; machinis mœnia ſine intermiſsione verberat. Ea obſidione,collapſis aliquot fodinarum cuniculis,multi Cæſariani milites, montium ruinis oppreſsi decuntur. Quod hoc loci,nec nouum,nec admiratione dignum,cum obliquis,rectis,ac dilatatis, tranſuerſiſque venis, cuniculi hîc omnibus ferè in locis ſint acti:& noſtro etiam tempore,fodinarum putei,vel ob vetuſtatem, vel ob tigna per interualla collocata,debilia,vel denique ob fibras,aquis peruias,concidant. Imperator autem,cum annum integrum,& menſes quatuor,Martem obſeſsis,quàm caſtrenſibus,magis eſſe propitium videret (tanto enim animo ac robore oppidani repugnabant in hoſtem,vt graue ipſi negotium faceſſerent) & armorum ſtrepitu, oppidi conſequendi ſpem omnem præſcinderent. Itaque Imperator, vt erat ingenio vafro atque verſatili,magno aſtu,fugitiui cuiuſdam opera vtitur: qui maximorum promiorum promiſsione illectus,ad Donatiam portam, per riuulum Monetarium,vulgô, Die Müntzbach / clam hoſtem introducit. Et ita tandem vnius patriæ proditoris auxilio,oppido Imperator potitur: Arcem Freudenſteinianam,vt Cuſpianus,actis per terram cuniculis,vi expugnat,alii,per deditionem occupatam,affirmant. In ea ſexaginta viri,nobilitate illuſtres,contra fidem ac æquitatem germanam,barbarica immanitate,trucidati. Reliquos autem milites,quorum bellica virtus, in hoſte impigrè,infeſtando,præ cæteris enituerat,Fridericus Marggrauius,trium oppidorum permutatione, Leiſing / Rochlitz / & Grimme,redemit,& corporis tantum incolumitate parta,rebus omnibus amiſsis,Miſenam regionem deſeruit. Quoniam verò,nonnunquam virtus,grauia ſentire incommoda, at verò nunquam ſupprimi queat, permulti fuerunt,qui commiſeratione animi ducti,profligatum hunc principem non eſſe deſerendum putarunt. Maximè quidem,quia intolerabilem & inſolentem Cæſareanorum tyrannidem conſiderantes, non exiſtimârunt, eorum dominium,in quod ſæuitia introducti fuerant,fore perpetuum. Itaq; Thuringiæ nobilitas,& Oſtromarini, auxiliaribus Miſenorum collectis copiis,Saxoniæ confirmati,& ſtipati equitibus, quos Albertus Parthenopolitanus Dux,ipſis ſubſidio miſerat,confertiſsima acie Fridericus Marggrauius,tanto ardore Cæſareanos iuxta Lucam inuadit,fundit,fugat,diſsipat,& talem cædem ac ſtragem facit,vt tritum hinc vſu ſit natum prouerbium, Lucanam cladem deuita. Hoc ſucceſſu Fridericus Marggrauius animatus,ipſum Friburgenſe oppidum (quod Cæſariani miſerè vexabant) impauidus aggreditur,facili negotio expugnat, & præſidiariis cæſis, veterem magiſtratum priſtinæ dignitati reſtituit, atque ciuibus Cæſaris partes fouentibus, poſt biduum oppido interdicit. Et talis quidem, iniquæ huius oppidi venditionis,exitus fuit.

FRIBERGVM MISINÆ
A Der Ringk
B S. Peters Kirch
C Peters gaße
D Peters thor
E Fischergaß
F Kornhauß
G Erbischthor
H Muntze
I Rhathauß
K Weingaß
L S. Niclaus kirch
M Badstuben
N Kuttelhoff
O Mule
P S. Donats thor
S Meißnisch thor
T Meißnisch gaß
V Alter Ringk
1 Das Schloß
2 Silberbruhauß
3 Obercloster
4 Heylig Creutz thor
5 Nonnengaß
6 Burgkgaß
7 Fleischbanck
8 Des Rhats Marschstal
9 Kauffhauß.
Vor der Statt
10 Mule
11 Siechhauß
12 Dorrenschonberg
13 Elßberg
14 Kippersberg
15 Der alte Gotsacker
16 Vnder eilffte maß nach dem Tromhoff.
17 Vnder sechßt maß nach dem Tromhoff.
18 Vnder zehnde maß nach dem Tromhoff, mit einem gesel.
19 Schwartzfarbe
20 Neuw Gottsacker
21 Die Rinne
22 Buchsengießhauß.
23 Lißkirchners garten.
24 Funf teich nach einander
25 Schießplan
26 Leiptzigisch straße

B A S I L E A.

Asilea, Rauricorum vrbs celeberrima, vtramque Rheni ripam ponte coniungens, Maiore in Gallico,
ciuitate autem minore, in Germanico littore sita, ex sententia B. Rhenani: non ἀπὸ τοῦ βασιλέως, quod à Rede
Henrico condita sit, sed à Traiectu, quem lingua Romanensis, hoc est, Gallica passum vocat. Vnde etiam
Bassella Mosellanica, quam vulgò Passel appellamus, sibi nomen vendicauit, vt sit dicta Basilea, quasi Pas-
silea. Traiectum enim hoc loco fuisse, verisimile est, etiam dum stante Augusta, quod hic propter vallem,
per quam torrens è Birsa ductus fluit, ripa sit humilior, & ob multas causas ad transitum aptissima, apud
Augustam autem prorsus abrupta. Proinde consentaneum est, hic transmittere solitos, quibus cum Rau-
ricis res esset, vt Germanorum, Tacito teste, & dubio procul postea Alemannorum, in ripa tantum com-
mercium. Huc facit, quod in Olinone perpetuum præsidium habebat Dux sequanici tractus, non tam ob
defensionem prouinciæ, quam ad tuendum istum præcipuè Traiectum, ad quem locus ille rectà respon-
det, Antiquam villam exiguum circulum attingens, & nunc prorsus syluescens retento tamen nomine. Et quia munimento opus habe-
bat Traiectus aduersum Germanos, & mox Alemannos, ideo duo propugnacula erexere Romani, quorum fundamenti tu tres istas
duas impositas credo, quas hodie videmus, alteram in capite pontis, alteram paulò inferius, à sale hodie nomen habentem, quod in ea
asseruatur. Iam post triumphabundam illam Alemannorum in Galliam migrationem, primùm domus vtrinque ædificatæ sunt naui-
culariorum & pandochiorum, initium futuræ duobus oppidis. Mox verò locus frequentior fieri cœpit, vt etiam mercatores illic habi-
tarent. Nam circa Traiectus omnis generis hominũ turba cõfluere solet. Nec alia res pluribus oppidis originem dedit, vt Schefhusiæ ad
Rhenum à nautarũ casis sic appellatæ. Vlmæ apud Danubium, Heidelbergæ apud Nicrum, Selestadio apud Ellum fluuiũ, & innumeris
alijs. Quanto verò magis minui cœpit Augusta, tanto Basilea auctior indies facta est, noui populi, qui nuper ex Germaniæ finibus Rhe-
num transierat, noua ciuitas, quum illam omnes fugerent velut inauspicatam, semirutam, hanc autem propter multas commoditates
non solum Traiectus ipsius, sed & facilioris omnium rerum importationis & melioris agri viciniam omnes adamarent. Si quid igitur
post multa excidia miseræ Augustæ superfuit, hoc totum velut Colonia quædam Basiliam commigrauit. Porrò opinionis meæ argu-
mentum est, quod senes indigenæ narrare solent, ita à maioribus suis edocti, vbi hodie Basilea est, olim nihil fuisse, nisi Traiectum Rhe-
ni, duabus istis turribus, quæ etiamnum visuntur, communitum. Et addunt, eam viam, quę à Rheno ducit, ad forum piscarium, ab insti-
tutoribus illic habitantibus, inuenisse nomen, adhuc antiquioribus notũ, quæ vetus loci celebritas, confirmat, eam vrbis partem cæteris
antiquiorem. Proinde qui Basileam dictam putant, quod regia ciuitas sit, me non habebunt ὁμόψηφον: Ostendimus enim modò, quænam
fuerit illius origo. Ac indubium est, eo nomine vocatum locum, priusquam aliquid extructum esset, quod regium dici mereretur. Nec
mos erat Romanis Græcanicas oppidis siue monumentis à se cõditis appellationi indere, multo minus Alemannus. Concordiam apud
Tribonos agnoscimus Romanorum opus, agnoscimus Tabernas, Vicũ Iulium, Altam ripam, & quod ijs omnibus Basileæ vicinius est,
Tiberij forum. Nisi concedere velimus, eos, qui huic loco vocabulũ primi imposuere, fuisse diuinos, vt qui prescierint exorituram ibi
posterioribus sæculis ciuitatem, quæ regia nomenclatura digna foret. Nam si quis hodie Basileam contempletur, an non regiam voca-
bit? quando ea est viarum mundicies, ac ædium in commune æqualis ordo, quarundam etiam magnificentia atque amœnitas, præsertim
quibus à tergo viridarium est D. Petri, & Prædicatorum cœnobium, amplas areas, & hortos elegantissimos habentibus, & quę Rhenum
aspectant, vt etiam ijs, qui Italiam viderunt, placere possit, nisi quod hypocaustorum vsus multos offendit non assuetos, & pandochio-
rum sordes, id quod cum tota Germania commune habet. Cœli rara quædam ac grata temperies, Ciues humani. Templorum satis ma-
gnus numerus. Episcopale reparatum olim fuit à D. Henrico Augusto, quum terræmotu concidisset, siue vt quidam volunt, post Vnga-
ricam vastationem, multisq; donarijs ab eodem cõdecoratum, adeò semper Basileæ bene voluerunt Henrici. Inter quæ eminet lamina
illa aurea ligneæ tabulæ adhærens, septem millibus florenorum æstimata, qua ipsi priuatim in larario suo, quum viueret, vsus est. Vnde
& tutelareis diuos refert, quos ille præcipuè coluit, nempe quatuor angelos, Michaelem, Gabrielem, Raphaelem, Vrielem, & Benedi-
ctum, ac in horum medio stantem Christum, cuius pedibus ipse cum vxore Cunigunde aduoluitur. apud D. Petrum sacerdotum soda-
litium est, quod collegium appellant. Martini phanum parochiale est duntáxat. Leonardi verò etiam Canonicos instituti D. Augustini
habet, quos regulareis cognominant. Ij, Ezelinum Canonicum Episcopalis templi suum iactant autorem. Ego per similem occasionem
institutos puto, quemadmodũ eos, qui in monte Túreginensi degunt, à Turegiensibus canonicis, & eos, qui apud D. Arbogasti viuunt.
ab Argentoratensibus cœnobiticam vitam deserentibus natos prædicant. Parochia D. Vdalrici vicina est ædi Episcopali, Albani verò
& Ioannis suum quæq; suburbium claudit. Illic Benedictinorũ, quos Hasenburgius Basiliensis Episcopus acciuit, hic verò Ioannitarum
domicilium. Prædicatores in suburbio D. Ioannis amplissimũ possident cœnobium, ædificijs multis ac spaciosissimis hortis, præsertim
autem Græca Bibliotheca spectabile. Ea potiti sunt post mortem Ioannis prius Argentinensis Episc. deinde Cardinalis Ragusini, qui in
synodo Basiliensi in obeundis negotijs non postremas tulit. Franciscani ad mœnia veteris vrbis habitant, insignes amplissimo templo,
quem locum Ezelinus Præpositus illis dedit. Augustinianis post hos receptis locũ præbuit senatus Basiliensis. Cœnobia puellaria ma-
ius oppidum duo habet, & minus item duo, præter monasteriũ Carthusiensium & parochiale D. Theodori templum ex aduerso situm.
Vbi hodie Carthusia est, aiunt magnificam olim domum stetisse, quæ Episcopi fuerit Basiliensis, quum illi id oppidum adhuc pareret,
quod aliquando pignori datum Duci Austriæ propter stipendia non soluta, Senatus Basiliensis redemit. Academia quo minus floreat,
in causa est prouentuum tenuitas, & nimia gymnasiorũ in Germania multitudo. Præstaret esse pauciora & frequentia. Vrbs ipsa ab hinc
annos plus minus ducentos ampliata est, & suburbia nouo muro latissimè circundata. Huic magnum decus, nec minus commodi, con-
cilium attulit œcumenicum, hic propemodum decem & octo annis celebratum. Illustrat etiam hodie Typographorum solertia ac dili-
gentia, quorum facilè princeps Ioannes Frobenius. Quod si quis siue viridarium D. Petri cõtempletur tum amplum, tum ob arborum
copiam elegantissimum, cuius pars olim humandis Iudæis seruijt, seu pontem duo oppida coniungentem, & ad prospectum in amnem
conuenienter accommodatum, facilè fatebitur etiam cum amœnissimis vrbibus certare posse Basileam. Si verò salubris cœli dotem ex-
pendat, proculdubio palmam dabit. Igitur qui talem ciuitatem βασιλείαν hoc est, Reginam vel regiam domum ludens vocarit, nõ mul-
tum aberrabit. Absordior est illorum opinio, qui à Basilisco hic reperto nomen traxisse volunt, propterea quod vident nonnunquam
appingi Basiliscũ, qui insignia vrbis teneat. Nam non considerant hoc fuisse solenne plerisq; ciuitatibus, vt insignia affingerent ad suum
quæque nomen in propria lingua alludentes. Magis ferendi sunt, qui à Basilio quodam Romano duce conditam & appellatam comme-
morant. Nam in antiquis codicibus vbiq; per i, scribitur Basilia, non per e, quemadmodũ etiam indicat liber Prouinciarum & vrbium
Graiarum, Pœninarum ac Gallicarum, quem vel ob hoc liquet nõ esse vetusti autoris, quod ciuitatem Basiliensium inter ciuitates Ma-
ximæ Sequanorum recenseat, cuius erat traiectus & pars. Basileæ primũ Episcopum præsedisse tradunt Pandulum eum, quem historia
diuæ Vrsulæ narrat cum illa virginum sodalitate Romam profectum, & redeuntes Agrippinam vsque fuisse prosecutum, ibique vna
cùm illo puellarum examine ab inimicis Christianæ religonis trucidatum. Hæc B. Rhenanus. Rudolphus Comes Habsurgensis, An-
no Christi M CC. LXXIII. Basileam obsidebat, vt stelliferorum factionem (qui à Psittacis vrbe eiecti erat) reduceret. Eum Germa-
ni Priucipes, nihil minus cogitantum, Francofurti Cal. Octob. vnanimi consensu, propter insignem virtutem ac pietatem (vrgente id
maximè Moguntino Episcopo, quem olim Romam proficiscentem in itinere comitatus, incolumem duxerat ac reduxerat) in
Regem Romanorum elegerunt. Electionis literas Basileenses Moguntini Episcopi opera adepti, Rodolpho offerunt.
Is fœlicis nuntij ergò vrbem obsidione liberat. Eius rei fidem facit statua lapidea, quæ adhuc Basileæ
extat, prope interiorem portam D. Ioannis in Bursa Leonina olim dicta Rudolphi
clamydati imago sedentis, sinistra sceptrum, dextra, literas tenentis.
Hæc ex lib. XIII. Theatri vitæ humanæ titulo, de Beneficijs
pro felici nuncio, excerpsimus.

BASILEA.
RHENVS
FLV.
In maiori Ciuitate.
1 Summum templum
2 S. Leonh. paroch. eccl.
3 S. Pet. collegiata eccl.
4 Domus senatoria
5 S. Martinus.
6 Collegiũ, academ. loc.
7 Augustinenses.
8 Forum piscatorium
9 Francis. K. Hospitale
10 Domus Teutonica
11 S. Albanus monaster.
12 Officinę bapyri
13 Monast. S. M. Magd.
14 S Elisabeth
15 Horreum hospitalis
16 Clarissarũ cœnobium
17 Armamentarium
18 Planicies amœna
19 Pręclicatores
20 S. Ioan. Y Lepros.
Minor Basilea.
21 S. Theodorus paroch eccl.
22 Carthusia
23 Clariss. aliud Monast.
24 S. Nicolaus
25 Klingenthal monaste:
rium monialium.
26 Molę serratorię
27 Officina fabrilis.

CONSTANTIA.

ONSTANTIA, Costentz/Sueuiæ vrbs, à Constantino Magni Constantini auo, dicta est, vt Leonhardo Aretino videtur, qui eam muro cinxit. Secus Picus illo carmine introduxit:

Quos Constantini proles oriente subacto
Occiduas repetens stellanti murice terras
Condidit, & proprio signauit nomine.

Vbi Picus à Constantini filio hanc auspicatam dixit. Hæc vrbs, prius Vitudura nuncupata est, vt aiunt Aretinus, & Antoninus Pius in Itinerario. Ptolemæus Gannodurum lib.2.cap.8. tab. tertia vocat. Est autem episcopatus plenissimus. illic S. Conradus olim episcopus claruit, illic S. Pelagius requiescit. Est & ara illic instructissima, qua nobilior & preciosior non reperitur, Hic consilium fuit maximum, Anno 1414. de quo Platina in Ioanne, & Poggius Florentinus in Epistola ad Leonardum Aretinum. Est & tabula ibi antiquitatem præseferens, cuius Aretinus meminit Hæc refertissima piscib⁹ vrbs est. Diu insolentias Heluetiorum sustinuit, extra ciuitatem illius S. Gebhardus Confessor, iuxta & martyr, ossa condidit vbi 40. stadij Heiligenberg locus nominatur, vnde comites orti sunt de Werdenberg. Ibi & lacus Lemannus, cuius meminimus lib. 8. & lib. 1. Hi autem, qui circa lacum, & Constantiam morabantur, antequam à Constantino restituta fuerat Constantia, Nantuates dicebantur ab antiquis secundum aliquos Natuantes: Horum Peutinger & Strabo lib. 4. meminerunt. Marlianus Nantuates, iuxta Heluetios esse & Sequanos scribit Plinius, lib. 3. cap. 19. nescio quid inferat alpinas esse gentes Hactenus Franciscus Irenicus. De eadem hac vrbe hunc in modum Monsterus. Constantia vrbs Germaniæ non admodum magna, sed pulchra & amœna, iacet in eo, loco, vbi Rhenus rursum, ex lacu Podamico emergens in alueum redit. Vltra pontem, quem ibi habet Rhenus, hucusque crebra fuerunt ædificia, in altera scilicet fluuij ripa, sed quæ anno Christi 1548. ferè omnia igni hostili interierunt. Lacus omnium amœnissimus est, multaque castella & vicos vndequaque per ripas habet, aqua nitida, fundo glarioso ac perspicuo. Pisces fert varios quidem & multiplices, sed pro tanta aquarum magnitudine non admodum copiosos. Viginti millia passuum in longitudine patet, hoc est, quinque aut sex milliaribus Garmanicis: latitudo alibi decem, alibi ad quindecim millia passuum extenditur, duobus scilicet aut tribus milliaribus Germanicis. Rhenus enim duos facit lacus, Venetum & Aeronium, vt veteres appellauerunt, inter quos Constantia sita. Hi nunc à loco & dominijs sortiti nomina, superior Constantiensis, & à castro, vt putant, atque eius loci dominio de Podmen, Podamicus lacus dictus. Inferior ab oppido dictus Cella Rudolfi, Cellacensis denominatur. In infima lacus superioris parte, Constantia est sita. Est hodie omnium in Acronij & Veneti littore, conditarum ciuitatum florentissima, diuisa in duo hominum genera Alij enim sunt equestris generis, alij plebei. plebei mercaturis & officinis intendunt. Equites veteribus patrimonijs cõtenti, reditibus aluntur, & equestrem dignitatẽ obseruãt. Si quis plebeius ditior factus ad equestrem locũ peruenire tentaret, ei nullo modo licere putãt. Ita per longa tempora vterque ordo in suis finibus consistit. Gubernatio tamen reipublicæ communis est plebeis & nobilibus. Fundus circum ciuitatem, omnium rerum est ferax vini, frumenti, pomorum, pabuli. Quod si Theatro conuersionis Gentium credamus, Constantia statim post tempora Constantini Magni, fidei, religionisque Christianæ ministros habuit S. Paternum, Landonem, & eius scholæ alios, Anno plus minus CCCXX. Fuit autem primus Vindonissentium, idemque Constantiensium Episcopus, S. Paternus, aut, vt alij volunt, Anno CC. Zepherino Pont. Max. Antonino Caracalla Imp. Seueri filio.

S. GALLIOPP.

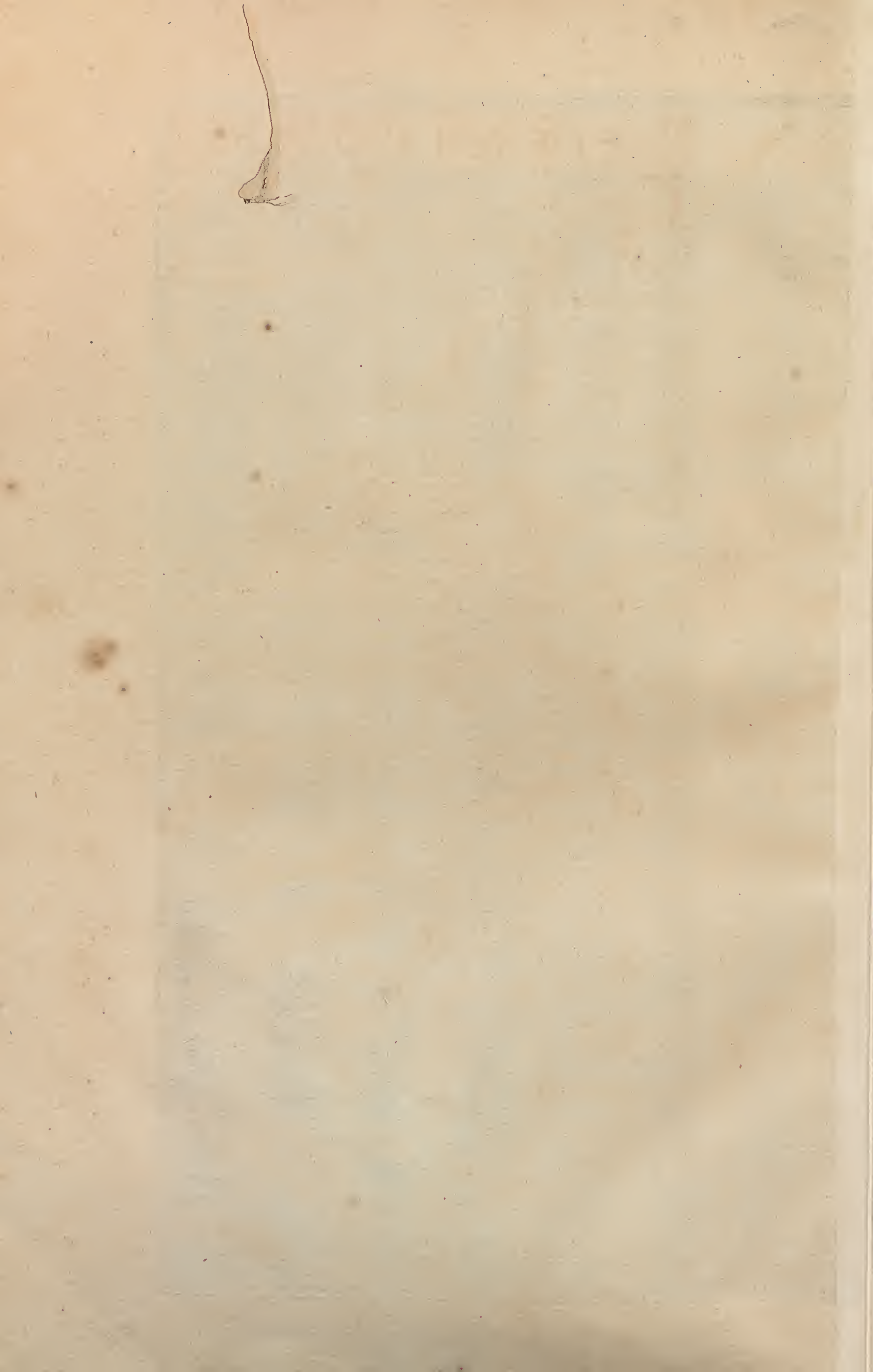

ANCTVS Gallus, vir iustus ac timens Deum, venit, vt quidam scribunt, ex Scotia; secundum alios verò ex Iberhia, vnà cum Columbano, peragrataque Normandia, Francia, & Burgundia, venit in Alemanniam. Iuxta lacum Constantiensem, vbi aliquanto tempore commoratus, tandem iuxta montana in solitudine consedit, vbi hodie monasterium & insigne oppidum Sangalli extructa cernuntur. Contigerunt autem ista anno domini 630. sub Dagoberto magno rege Franciæ. Porrò initio prouisum est illi & sodalitio eius à rege Sigeberto & reliquis Franciæ principibus in regione montana, quæ postea appellata est Abbatis cella, vulgò Appenzell, pecore & lacte, vnde commodè viuere cum suis posset: ac deinde labentibus temporibus sui successores abbates maiora obtinuerunt apud reges & Imperatores, tandemque monasteriũ ex contributione eleemosynarũ, ex largitionibus & legationibus adeo cœpit ditescere, vt monachi emerint terras & homines. Fuit primũm hoc monasterium nobilium & ignobilium schola, ex qua multi docti viri prodierunt, vt etiam aliquando sesquicentum studiosi & fratres illic fuerint enutriti, nulla alia cura distracti, quã vt literarũ studio, & ingeniosioribus artificijs, quæ nobiles animos decent, intenderent. Vnde & ad diœcesim Constantiensem multi episcopi hinc fuerunt petiti. Porrò oppidum ipsum S. Galli, ante septingentos annos cœptum est sensim per domunculorum structuras & designata iuxta monasterium spacia ædificari, & quum longè pòst Vngari in superiori Germania grassarentur omnesq; terras vastarent, cinctũ mœnibus. Paruit ab initio ciuitas ipsi monasterio, vsq; ad tempora Friderici primi, tunc propria imperij aduocatia ciuitas est administrata, quam & nepos eius Fredericus secundus anno 1220. confirmauit, post quos dies fuit imperio incorporata, licet interim multis obsequijs monasterio quoque fuerit astricta, à quibus tamen, honestis medijs, & compensatione pecuniæ, aliorumq; bonorum successiuè liberata, ad propriam venit iurisdictioné in qua situs & imperij aduocatia, à regibus & Imperatoribus honorificè fuit priuilegijs, & libertate donata. Fuit quoque multis annis quibusdam dominis terris & oppidis, quin & abbatibus ipsis confœderata, & tandem confœderationi Heluetiorũ perpetuò incorporata, anno domini 1454 Situs monasterij est intra mœnia oppidi, habetq; paucas domos inclusas, atque duos hortos, reliquæ planicies, quæ diu noctuque absque maceria pateant, sunt ciuitatis, omniaq; includuntur muro, & turribus ciuitatis Intra circũ monasterij patet omnibus locus immunitatis, qui non capitaliter preuaricantur, maleficium verò, seu crimen capitale, per ciuitatis iudicem punitur, si sit notorium, &c. Iacet hæc ciuitas Sangalensis iuxta & partim intra montes, in fundo agresti, sed habet prospectum amœnũ aerem salubrem, atque aquã optimam, prædia denique mediocriter bona. est populo diues, & ciuili ordine composita. Operantur ciues in eo oppido variam lini texturam, habentque viros ingeniosos, & mercatores varias callentes linguas, quorum negotiatio extenditur ferè in totum Christianitatis orbem, non sine magna commoditate adiacentium terrarum & populorũ, præsertim Appacellensium Rintalensium, populorũ monasterio subiectorum, Thurgoiæ, & comitatus Toggenburgensis. Habent interim & negotiatores suũ lucrum, sed non sine periculo, quod vicini, qui suos labores eis cum emolumento vendunt, non expectant, Vitæ necessaria oppidum commodè habere potest à memoratis terris, puta pisces, carnes, lacticinia, & reliqua. Frumentum petit à regione Podamicum attingente lacum, ad quem iter est trium aut plus horarum.

CONSTANTIA, *vulgo* Costnitz *memorabile Sueuię opp.*

S. GALLI OPP. *et Monasterium Heluetiorum, aſſerente Ottone Friſingenſi lib. V Chron; á S. Gallo, qui in Sueuia, et Conſtantienſi territorio reſedit, erectum.*

OENIPONS.

NIPONTVS, Germanicè Inßpruck/ oppidum [comitatus] Tirolensis, perquam eleganti & venusta structura, excellens. [Oeno fl]umine irriguum, in quo Camera & parlamentum est eius ditionis, quo omnes, aliorum iudiciorum appellationes diriguntur, sedem etiam & aulam eius regionis principes sibi delegerunt, nec immeritò. Si etenim vicini fertilitatem soli, omne frumenti genus, & præcellentis vini copiam magna ex se vbertate fundentis consideres, si nobilitata pascuis, & irrigata fontium perennitate arua, si conualles amniculorum murmure lætas, si denique venatio te capiat atq; delectet, statim, vbi deserueris oppidum, paßim ceruorum, & rupicaprarum greges in monitum paßim iugis, in nemoribus atq; campis venantibus occurrunt, qui canum latratu & indagantium sagacitate turbati, opimam, iucundamque insectantibus prædam suppeditant. Cumque vniuersus hic comitatus, in ipsis ferè alpibus inter Bauariam & Italiam consistat, stupendæ altitudinis heic vitiferos, illic siluosos montes, & inaccessa hominibus iuga, perpetua niue candentia habet. Quinetiam argentifodinis hic comitatus, in primis apud oppidum Schwatz/ adeò diues est, vt non modò ducatui, valdè opulento, præferri, sed etiã regno comparari posse videatur. Nam vti Cuspinianus, in sua Austrasia auctor est, pendet suo Principi quotannis ordinariè trecentum milliũ aureorum numum. Insuper, est & in eo æris metallum omnium præstantißimum, cùm vix alibi adeò ductile reperiatur. Vix verbis exprimi potest, quanta sit huius loci, cùm amœnitas, tum fertilitas. Videtur siquidem benignißima tellus mater, hunc sibi potissimum delegisse locum, in quem omniũ præstantissima dona, quæ terræ ex se viscera gignere solent, largißimè contulit. Quamobrem non immeritò Tirolensis comitatus domini, Oenipontem oppidum inclytam sibi sedem delegerunt, quo fit, vt paßim ædes viuo ex lapide constructas tanto artificio, decore ac sumptu ostentet, vt stuporẽ potius, quàm admirationem spectantibus cieant. Pretorium magna ex parte deauratum. & iuxta, domus laminis argenteis contecta, magna admiratione spectantiũ videtur, a Maximiliano Cæsare ædificata. Qui plurimum huius oppidi venustate illectus, secundas, cum Maria, Ducis Mediolanensis filia, nuptias, splendidißimè toto mense ibidẽ celebrauit. Iam enim Sigismundus Archidux Austriæ, Maximilianũ hæredem suarum prouinciarum instituit. Priusquam enim Fridericus Imperator ex imperio, in quo quinque annis semper cum octingentis equitibus oberrabat, dum Matthias Hungariæ Rex Austriam æuastat ac populatur, Oenipontum rediret, Archidux Sigismundus, Alberto Bauarorum Duci filiam Friderici Kunigundim vxorem collocauerat, inscio & inuito patre, Comitatumq; Tyrolis cum adiacentibus superioris Austriæ regionibus, promiserat, quod Fridericus ægerrimè tulit, coegitq; Sigismundum, vt omnia in publica diæda reuocaret, cum non liceat alicui Austriæ Archiduci, vendere dominia sua, vel alienare alteri extraneo. ob id Sigismundus pietate motus in Maximilianum, cum videret hunc suis inuisum, sponte omnes suas terras (viuente adhuc Friderico Imperatore, qui nullum ducatum durus pater filio dare voluit) illi donauit, reseruatis sibi, vnde viuere posset, reditibus ac censibus. Sed vix biennio superuixit. Sigismundus enim post Fridericum, mortem obijt. Anno nostræ redẽptionis M.CCCC.XCVII. relicta omni sua hæreditate Maximiliano Regi. Itaq; curiam ex Principibus tunc habuit, qualem ætas nostra, neque vidit, neque videbit. Plurimũ etiam Imperator Maximilianus Oenopontis, vicinisque in locis venationi indulsit, adeò, vt sæpius maximis obiectus periculis, dum in altissimis rupibus, capreas, quas alpinas siue, rupicapras, nuncupant sectaretur, de ipsius vita dubitatum sit. qua de re euidentissimum hoc tempore indicium in rupe inaccessa, secundo, ab Oeniponte lapide, iuxta oppidum Cyrll, apparet, constituto ibidem, æternæ memoriæ tanti periculi conseruandæ gratia, crucis signo Quemadmodum Maximilianus ipse poetico, de diuersis suis periculis edito opere, gentili lingua conscripto, testatur, Cui Tewerdanck/ indidit nomen. Fingens, inuidiam, & curiositatem quasi personas quasdam comicas, quas ratione ac prudentia sua vitauerit, viceritque, & prostrauerit, vt olim Heraule, qui relicta voluptate, per saxa, per ignes laborem est consequutus.

Oenipons, siue Enipontus vulgo Inßprück, Tirolensis comitatus vrbs amplissima. M. D. LXXV.
Weierburch
S. Iacob.
Rhathaus
Nitubau.
Spitall.
Schloß Ammens
Hettingen
IN
FLV.

NVRNBERGA.

VRNBERGA, vrbs tota Germania & Europa celeberrima, en p[illegible]m Germaniæ amplissimum, magnificis operibus publicis & priuatis ornata, arcem [illegible] regiam in colle vrbi imminenti sitam vetustissimam, ex qua in vrbem & extra patet prospectus, à qua ciuitati nomen inditum putatur. Vetusti codices eam arcem castrum Noricum appellant, quod vrbs hucusque pro custodia habuit. Interluit vrbem amnis Pegnitius cum multis pontibus lapideis, duas vrbis partes coniungentibus. Est autem in agro sterili & arenoso condita, atque ob eam rem industrioso gaudet populo. Omnes enim plebei homines sunt opifices ingeniosissimi aut plerunque negociatores prudentissimi, repertores & magistri subtilium operum, quæ hominibus non parum conducunt. Numeratur vrbs ipsa inter nouas, quum nulla in ea antiquitatis inueniantur vestigia, nec à veteribus mentio de ea fiat, nisi quòd arx ipsa tanquam vetustatis monumentum à multis commendatur. Constat enim Nurnbergam, aut castrum eius, tempore Caroli Magni, in rerum natura fuisse. Siquidem habent historiæ Carolum Tasiloni duci Bauarorum indixisse bellum & illum triparito exercitu oppugnasse: vnus iuxta Nurnbergam & loca vicina sua firmauit castra, alius ad Danubium consedit, tertius verò, cui Pipinus Caroli filius præfuit, ad Tridentum desedit. Ferunt etiam nonnulli, hanc vrbem sub initiis eius, quæ parua fuerunt, sub dominio fuisse nobilissimi comitis Francorum Alberti, qui per fraudem Hattonis Episcopi Moguntien. captus, & à Lodouico Rom. rege obtruncatus fuit & tunc ciuitatem vel locum illum in ius imperii transiisse. Et postquam in ditionem imperii venit, summa fide, constantia & officio, Rom. coluit imperium, regibusque Romanis semper fidem seruauit. In discordia tamen Cæsarum grauia pertulit damna, præsertim cum Henricus IV. & V. pater & filius inter se discordes essent. Tunc enim Noricum castrum fuit obsidione cinctum & expugnatum. Postea Conradus Sueuus Rom. Rex vrbem instaurauit circa annum Christi 1140. & insigne monasterium, & abbatiam ordinis diui Benedicti ad S. Ægidium nuncupatum, in celebriori vrbis loco fundauit. Deinde temporibus Caroli Quarti maiore ambitu & nouis mœniis fuit aucta. Hodie verò munitissima est, altis scilicet mœnibus, antemurali, ingenti fossa, infinitis turribus & propugnaculis. Numerantur in hac vrbe 528. plateæ, & vici 116. putei aquarum, duodecim fontes ex truncis aquam euomentes: sex magnæ portæ, vndecim pontes lapidei, tredecim communia balnea: cingiturq; ciuitas duplici muro, in quibus sunt 183. turres, præter fortalicia & propugnacula. Habet senatum & magistratum à plebe distinctum. Nam vetustiores ciues Rempub. administrant, & interim plebs suis rebus studet, de publicis minimè curiosa. Hercynia sylua olim occupauit fundum Nurnbergensis ciuitatis, sed temporum successu pro magna parte excisa fuit. Reliquiæ virent semper hyeme & æstate. Pegnitius & Regnitius duo amnes paulo infra vrbem concurrentes, vnũ efficiunt fluuium, qui ad septentrionem lapsus infra Bambergam Mœno fluuio miscetur. Regnitius, quem alii vocant Rednitium, originem ducit à VVyssenburgo, quòd oppidum est ad meridiem Nurnbergæ. De hoc amne historici sic scribunt. Moranti Carolo Magno apud Ratisponam propter Hunnos, persuasum est fore, vt à Rheno in Danubium nauigari posset, si intra Radiantiam (hic est Regnitius) & Altimoniam fluuios fossa duceretur, quæ esset capax nauium: quia horum fluuiorum alter Danubio, alter Rheno miscetur: confestim rex ad locum oportunum accelerat, ac magna hominum multitudine congregata, totum autumni tempus in hoc consumpsit. Ducta est itaque fossa inter prædictos fluuios duûm millium passuum longitudine, trecentorum pedum latitudine, sed frustra: nam propter iuges pluuias & terram, quæ palustris est naturâ, opus stare non potuit, sed quantum interdiu egestum fuerat, tantum noctibus humo iterũ relabente subsidebat. Ad hoc rumor increbuit, infideles irruisse intra limites Christianorum, quare Imperator coactus discedere, cœptum laborem deseruit. Aiunt prope Wyssenburgum adhuc apparere vestigium profundatæ fossæ. Anno Christi 1538. Nurnbergenses renouauerunt castrum suum, dilatauerunt & munierunt fortissimis propugnaculis, in quorum fundamenta posuerunt nummos quosdam magnos, aureos, argenteos & æneos, cum tali inscriptione signatos:

DEO OPT. MAX.

S.P.Q.N. muros arcis non satis firmos ad sustinendos hostiles impetus, & iusta spaciorum adiectione, & multis subinde egestis ruderibus à fundamentis, magna cum laude erexit ac nouos fecit, Imp. Carolo V. Cæs. P. F. semper Aug. Rege Hispan. Catholico, Archiduceque Aust. &c. Et Ferdinand. fra. eius Rege item Rom. Hung. & Bohem. Romanique Imp. successore, &c. Patribus verò P. Christophoro Tetzelio, Leonh Tuchero, & Sebald. Pfintzingo. Anno M. D. XXXVIII. Mens. August. Hæc omnia vnum nummi latus continet. Sebast. Munsterus.

NVRNBERG.

Auf der scheid
Spitler dor
Weis dor
Frawen dor
S. Iacob.
Zwolf brie: dern.
Neuwauch
S. Laurent
Die Barfußer
S. Catharina
Schult durn
Neu dor
New spittal.
Unser frawen
S. Sebaldt
Der gerdtner durn
Prediger Clester
Die feßten
Das Lugiis landt
S. Dielling
Iner lauffer durn
Lauffer dor

NOREN:
BERGA, *Vrbs nobi: lißima, totius quasi Germanię cen: trum, publicis, priuatisq; ædificijs; am: plißimis mercimonijs; et Senatu prudẽtiß: pręstans. Omnium mechanicarum artiũ dexterrimos artifices; moenia et propug: nacula valida, foueas, latitudine, et alti: tudine idonea, ostentat. Cuius icone, artificiosißimarum picturarum amantis simus, D. Cornelius Chaymox, Norenbergensis mercator, ac ci: uis, topographicum institutũ nostrum, amicißimè promouit.*

MISENA.

ISENA, vulgò Meiſſen/Hermundurorum vrbs præſtās (Hermunduros autē iuxta Albim habitâſſe, auctorum conſenſus eſt. Præterfluit. Hermūdurorum fines Albis, inquit Velleius, imò, in Hermunduris Albis oritur, vt ſcribit Tacitus. At conſtat ex eo Hercinij nemoris ſaltu, quę hodie ſylua Bohemica dicitur, Albim oriri Itaq; ſub Bohemicam ſyluam ad Albim fluuium, olim Hermūduri habitârunt. Miſena itaque Albim, magnum & inclytum Germaniæ fluuium, vicinitate nobilitat. Eū Strabo nunc Albim, nunc Album, nominat. Qui, vt Rithamerus perhibet, Multā, flumen magnum, quod Pragenſem pręterlabitur vrbem, deinde Egram, ex monte Pinifero fluentem, poſt, Salam & Ortellam abſorbens, ciuitatem Hamburgenſem alluit, ac demum in Oceanum Germanicū vaſto euoluitur ore. Miſena porrò, primùm Romano Imperio paruit ſub Henrico, eius nominis IIII. Auguſto. cuius aliquanto tempore Gubernatores ac pręſides in ea fuêre, Bucco, atque Burchardus, Conradi itē II. A. temporibus vicecurator quidam Hermannus, in hac vrbe fuiſſe, legitur. Huius autem regionis tractus, in quo Miſena eſt ſita, quemadmodum ex Ottonis I. A. literis perſpici poteſt, Taleminici nomen habuit, quam Bohemi, Zirbiam nominant, vti Coſmas Bohemicæ hiſtoriæ ſcriptor perhibet. VVendi verò Lomaciam nuncupant, Ditmaro Epiſcopo Mersburgenſi in hiſtoria ſua aſſerente, vbi & fluuiorū Meiſæ, & Ianæ, quorum noſtro etiā tempore, integra appellatio eſt, meminit. Quemadmodum etiam nunc vetus retinet nomen vallis quædā, vulgò, das Mintzethal/& clarum, vetuſtate, oppidulum, communiter Lemmatz. Sunt, qui exiſtimant, vti Pirckhamerus, & Appianus, Miſenam eam eſſe vrbem, quæ Ptolomeo. Lupfurd. Quod quidem non omninò à vero alienum videtur, nam quondam hoc loci, publicum fuiſſe tranſitum, furtum, ſiue traiectum, vetuſta quædam ſuburbij nomina, denotant. Quorū alterū: Tranſitus ſuperior, Die. Ober vohr: Alterū, tranſitus inferior, die Nider vohr/ appellatur. Et ad duos inde lapides, vltra Albim aſcendendo vicus eſt, Rotſchenbrode, cognominatus, qui à tranſitu etiā appellationem ſortitur. Broda ſiquidem VVendorum linguâ, furtum, ſiue tranſitū denotat: Lupf, verò vetus eſt in Germania viri nomen, ſicuti & Rotſch, quod nunc communius efferunt, Graze, quemadmodum in literis, & perantiquis tranſactionū inſtrumentis, videre eſt. Miſena autem, vniuerſæ huic regioni denominationē ſuppeditat. In qua Epiſcoporum primum. deinde Marggrauiorum aula fuit: vrbs ante annos. D.C.LXX. inhabitantium frequentiâ, culta. Meminit eius Saxoniæ chronicon, Anno poſt natiuitatem Chriſti D.CCC. LXXXVIII. Moguntinorū verò annales eam primúm ædificatam, & validis, ob loci oportunitatem, communitam præſidijs, perhibent ab Henrico A. Aucupe cognominato, anno poſt optatū Chriſti aduentum D.CCCC.XXX. Imperij ſui anno II. contra frequentes Vngarorum incurſiones, qui multis, eo tempore, incommodis, afficiebant Germaniam. Eum verò ſuccedentes Auguſti, ibidem firma retinuerunt præſidia, contra VVendos, qui vltra flumē degebant, ſicuti & deinde Antiſtites & Principes contra Bohemos. Mons, in cuius cacumine arx videtur eſſe impoſita, librata planitie vndique cinctus, foueis, naturæ benificio firmis, munitur. ab eo, ad S. Afræ montem vicinum, pons lapideus, arcuato opere mirabilis, protenſus eſt. Vrbs ipſa ſitu partim eſt plano. Ex montibus duo, alter arcis, alter S. Martini, inſtar brachij ad Albim flumē ſeſe extendunt, ipſamque vrbem quaſi amplecti videntur. Ad fluuium Tubiſch/ vulgò dictum, mons Altenburgun ſeſe protendit, ab arce, quam ibi quondam extitiſſe perhibent, denominationem retinens, cuius iam nullæ ſuperſunt ruinæ, Naturæ etiam clementia, interamnis eſt Miſena. nam qua ſolis ſpectat exortum, Albi flumine alluitur; qua verò meridiem, Tubiſcha. Ad occaſum, præcelſos exhibet montes. Ad Septentrionem autem, riuulum Miſenam, habet, qui ad Schlosburgi montis radices, in Albim ſe exonerat. vnde huic vrbi nomen, eueniſſe putatur, qui quidem, etſi exiguus, celeberrimi tamen nominis eum quondam fuiſſe, conſtat. Porrò, clariſſimorum oppidorum vicinitas, magnarum nauium patiens flumen, conſiti lætiſſimis vineis montes, aëris denique puritas, hanc vrbem commentabilem reddit. Quinetiam minerarum, & metallorū ſunt montes ditiſſimi, eò, quòd primo à Miſena lapide, mons ſit, Scharpffenburgius cognominatus, argento & plumbo fœcundus, & Fribergū verſus, iuxta Moccherigs pagum, altiſſimæ iſtæ fodinæ atque putei Montzigerthal/ vbi metallici, ante annos viginti, à labore deſtiterūt, ſolum metallicarum rerum vbertate, præſtans fuiſſe demonſtrant. Nec ita à Miſena procul, ad ſolis occaſum, ob aquarū inundationem, quæ puteos atque cuniculos obruerunt, fodinas à metallicis deſertas, eaque loca nunc in agros, arboreta, & vineta eſſe mutata, conſtat. Primarius vrbis mons, ſolem orientem reſpiciens, Schlosburgum, tanquam arcis mons, dictus, caſtris duobus, præcellenti ſtructurâ conſpicuis, decoratur, quorum alterum Principis eſt, ab Alberto Saxoniæ Duce ædificatum, Alterum Epiſcopi aula, à Ioanne, eius nominis V. inchoatum quidem magnificè, ſed extrema artificum manu nondum pefectum. iuxta eſt in arcium duarum medio, Eccleſia cathedralis, ad occaſum ſacram oſtentans ædiculam, principum tumbis & ſepulturis percelebrem. Mons, ad ſolis vergens occaſum, S. Afræ cœnobium ſuſtinet, à Reinardo Epiſcopo inſtitutum, quod nunc Saxoniæ Principum iuſſu, in ſcholam eſt conuerſum. Iuxta Miſenam vrbem, vtraque Albis ripa, ligneo ponte tanto artificio & magnitudine coniungitur, vt vniuerſum Romanum Imperium eâ præſtantiâ pontem, ex ligno præſertim conſtructum; non putetur habere.

MISENA, HERMUN DURORUM URBS.

ALBIS FLUUIUS.

Misena flu.

1 S. Martini
2 Officina later.
3 Aldenburgum
4 S Nicolai
5 B Virginis
6 Forum
7 Platea Albis
8 Curia. 9. Dom^9. in qua pān^9 vendi
10. Pons ligneus
11 Vallum
12 Schola Principis
13 S. Afræ
14 Pons lapideus
15 Domus Episcopi
16 S. Jacobi
17 Domus frumētaria
18 Turr. fulmine inflām.
19 Domus frumenti.
20 Sepultura Duc. Sax.
21 Arx Ducum Saxoniæ
22 Viuarium ferar.
23 Porta ad Albim
24 Hospitale.

GORLITIVM.

BOIEMIA, Germaniæ Regio, fines ab ortu Solis, ad Marcomannos & Quados ab occaſu ad Noricos protendit. Meridionalem eius plagam Pannonia ſuperior, nunc Auſtria dicta, occupat: ſicut Saxonia & Miſnia, Septentrionalem. Vniuerſam Hyrcinia ſylua perpetuo ambitu cingit, clauditque circum vndique ad Amphitheatri faciem. Vndè æqua ei ferè longitudo atque latitudo, atque vtraque paulò ampliùs ducentis millibus paſſuum extenditur. Carolus Boemiæ Rex, qui deinde imperio etiam orbis præfuit, in regiones illam duodecim deſcripſit, quarùm vni duntaxat vocabulum à flumine Vultauia, quod Pragam interfluit, indidit: reliquas vndecim ab oppidis cognominauit, ſed nonnulla eorum adeò aſpera prolatu habentur, vt niſi Boiemus ſit, aut ſermonis Boiemi gnarus, ægrè illa alio ore pronunciauerit. Inter oppida Boiemiæ inſigniora numerantur Marcomanniam verſus, quæ hodie Morauia appellatur, Mutha, Chrudima, Hradecim Reginæ, Pardubicium Lytomiſſium. Inde à limite Noricorum, quos Bauaros cognominant, Glatouia, Domazlicium, Miſa, Tachouia eminent. Ab eo verò latere, quod ad Auſtriam ſpectat, locum primum obtinet Buduicium, Crumlouia, Trebonia, Hradecium Henrici, ſicut à miſnia, Pons, Cadana, Chomutouia, Auſtria. Nam Quadis, nunc Sleſitis, Hiaromirium, Glacium, Curia, & quædam alia oppida proximant. Introrſus porrò celebrantur Cuthna, Colonia, Pelſina, Verona, Zatecium, Launa, Lana, Lytomericium, Taborium. Cæterùm omnibus magnificentiâ anteſtat Praga. Etſi porrò Gorlitium oppidum, quod Boiemiæ limitibus non continetur, deſcripturi ſimus; placuit tamen compendioſam eius regionis enarrationem, ex Ioannis Dubrauij hiſtoria inſerere, vt perſpicuè magis lectores cognoſcant, quænam ipſius Boiemiæ regni vrbes cenſendæ ſint, & ſicuti in eo regno quædam immediatè regijs moderantur habenis, aliæ verò eius regni proceribus parent: Ita vicinis Boiemiæ regionibus, aliquas etiam inueniri vrbes, quæ licet eius regni oppidis non annumerentur, Boiemicæ tamen coronæ obtemperant. Harum ex numero Gorlitium eſt, nobiliſſimum ſuperis Luſatiæ oppidum, ædificiorum nitore atque frequentia clarum, murorum foſſarumque ambitu, ſitu montoſo, & Niſſæ fluminis propinquitate firmum, ex quo molitores, ceruiſiarij, tinctores, alijque eius oppidi ciues, infinitas commoditates percipiunt: Eius tranſitus ponte ligneo, tecto percommodè clauſo, opportunè coniungitur. Præ cæteris autem tam publicis, quàm priuatis ædificijs, magno ſumptu perfectis, Eccleſia vni Deo, nomine S. Petri dicata, & ciuica domus, præclara turri conſpicua, eminet. Oppidum ipſum prima fundatione conſtructum, Anno poſt Chriſtum natum M. C. XXI. eius annales perhibent. Funeſto verò deinde incendio, Anno partæ ſalutis M.CCC XXXI. immitis Vulcani feritate conſumptum, vt ne vnica quidem domus remanſerit. Poſt eam autem ruinam, anno ferè octauo, venuſtè reparatum, hoc eſt, ab orbe redempto, M.CCC. XXXX. Boiemiæ regno ſubditur, cuius etiam hoc tempore dominium fideliter agnoſcit. Quonam autem modo ad Boiemiæ coronam peruenerit, Ioannes Dubrauius lib. 21. de rebus Boiemicis refert. Graui ſiquidem orto diſſidio inter Ioannem Boiemiæ regem, & Ludouicum Auguſtum, dum incerti belli euentus, multorum oppidorum tum expugnatione, tum deditione Regi proſperè fœliciterque fauerent, Cæſar Bauarus excandeſcens, Regem vt perduellem accuſat, queſtus apud Germaniæ Principes, quòd ille ſibi imperium in Italia vſurparet, voluitque, vt hoſtis palàm declararetur. Cuius defenſionem Balduinus, Treuirenſis Archiepiſcopus, Regis patruus, in ſe recipiens, magna tunc inter Principes authoritate, quod Spirenſem præterea Archiepiſcopum ageret, & Moguntini Archiantiſtitis vicem impleret, impedit, quo minus declararetur rebellis. Alia itaque via Imperator Regem adoritur, Regno ſuo vicinos, Marchionem Miſniæ, & Ducem Auſtriæ, contra Ioannem inſtigat. Itaque Marchio Miſniæ, filiam Regi remittit, ducta Cæſaris filia. Reuerſus deinde ex Italia Boiemiæ Rex, tranquillis ad Cæſarem tranſmiſsis literis, eius Maieſtatem demulcet. Reſponſoque non expectato, quantum militum in ſumma Fiſci inanitate cogere poteſt, aduerſus Fredericum Miſnenſem, cauſa vlciſcendæ ignominiæ, cogit, improuiſuſque ad oppidum Gorlitium, quo tunc Fredericus potiebatur, adeſt, primoque illud aduentu capit, non auſa multitudine incondita & inermi diu repugnare: capit mox & arcem firmiter munitam, corrupto præfecto arcis: denique vno tumultuario prælio cùm Frederico feliciter facto, quicquid per oppignorationem alienatum in Luſatia ſuperiore fuit, id totum recuperauit, filiamque Iudith ſibi redditam, alteri genero, multis paraſangis, dignitate, & opibus Fredericum illum ſuperantem, depactus eſt, nempè, Ioanni Regis Philippi filio, qui poſtea in regno Galliæ patri ſucceſsit.

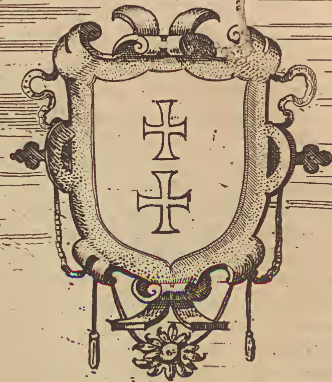
GORLITIVM, VRBS SVPERIORIS LVSATIAE, AD VIVVM DELINEATA, ANNO SALVTIS, CIƆ. IƆ. LXXV.

GEDANVM.

EDANVM, ſiue vt Krantzius varijs, in ſua Wandalia, locis, Gedanum, vulgò Dantiſcũ, florentiſſima, in Pruſſia vrbs eſt, ex tribus oppidis coagmentata, portu, naualibus & horreis nobiliſſima, copia & varietate mercimoniorum partim maritimorum, ex toto occidente, & Septentrione, partim terreſtrium & fluuiatilium, ex diuerſis mundi partibus, & ex maxima Viſtulæ præter labentis oportunitate, abundans, munitione firma, ciuium induſtria cum humanitate & frugalitate coniuncta, magiſtratuumque diligentia, & autoritate etiam firmior. De cuius appellatione & origine nominis, varia eſt doctorum concertatio, maximè, cum pauca eius rei in publica ſcriptorum monumenta, relata inueniantur. Quibuſdam compoſita dictione, à Getis & Danis, Gedanum deductum eſſe placet, quod communi horum opera, primum condita fuerit, licet Germani, Danorum tantum, in ea vrbe nominanda, mentionem faciant, quod nomen originis ignari, in Dantiſcum tranſtulerunt. Becanus, curioſus antiquarum appellationum inueſtigator, inter Venetos Adriaticos, & Venetos Pruſſiæ, diſcrimen ſtatuens, cum primum pluribus exemplis, & ipſa nominis ratione oſtendiſſet, Venetos, veteribus ſtagna vel paludes fuiſſe, proindeque eos Venetos dici, qui regiones paludoſas, ſtagnorumque plenas habitant, quod Venetia Adriatica, & Venetia ad dextrum Viſtulæ latus, compluribus lacubus, ſinubus, & paludibus inſignis, manifeſtè conuincit, Venedorum inquirit originem, vnde & Gedani apparebit deductio. Danos (inquit in Veneticis ſuis & Hyperboreis) Pruſſiam olim inhabitaſſe tum indicaui, cùm docui, *Suedaniam à Sueuis & Danis* vltra *Sarmaticum mare*, conditam fuiſſe. Quemadmodum igitur *Sueden*, nobis vocatur is, qui *Suedaniam* habitat, ita Veneden, Danus is diceretur, qui ad ſtagna & paludes commoratur. Græci itaque ex Veneden, Venedas fecêre, ac inde mare Venedicum, & montes Venedicos appellarunt. Quamobrem inter Venetos & Venedos, hoc eſt diſcriminis, quod Veneti generatim omnes, ad lacus & paludes habitantes: Venedi verò non omnes, ſed Dani duntaxat, eiuſmodi loca incolentes, compoſita voce, perinde, atque Suedani nuncupentur. Quamobrem Dani, eiuſdem cum Alanis & originis, & linguæ, eam regionem, quam nunc Boruſſiam quidam, vulgus Bruſſiam vocat, incoluerunt: quorum monumentum æternum in ſinu illo manſit, in quem Viſtulæ ſiniſtrum oſtium exoneratur, quem Danorum ſinum, quondam vocarunt. Wic, enim loca illa, ſiue in mari, ſiue in terra deſignat; ad quæ quis periculis vel maris, vel terræ, cedere conſueuit. In mari igitur reducti in portum ſinus, hac voce nominantur, & in ciuitatibus ſingulæ portiones, in quibus ordinariæ Vigiliæ habentur. In tumultu enim, ad vicos ſuos, cuique haud aliter, quàm in procellis, ad ſinus reductos, fugiendum. Olim enim, cum Germani militari conſuetudine viuerent, loca multitudini, & ſtationes per campos diuidebantur, ad quæ, ſi quis hoſtis ingruiſſet, cuique cedendum fuit, vt quiſque hanc, vel illam ſtationem ſortitus eſſet. Wic, idem eſt, quod cedo: ita, vt voce hac monuiſſe videantur, non temerè hoſtem ſoli cuiquam expectandum, ſed mox in periculis ad ſocios confugiendum, quò ab illis & auxilium, & teſſeram militarem accipiant. Quia verò hæc in caſtris, per campos viuendi ratio, apud maiores fuit obſeruata, factum eſt, vt cùm militarem vitam agunt, in campis ſe eſſe Germani dicant, quaſi tum ad priſcum, in campis viuendi ritum, rediјſſent. In his cuique ad tentoria ducis ſui, ſtationemque ordinatam, ſi quid ingruat, eſt cedendum: vt quod ipſi opus facto eſt, id à duce ſuo diſcat. Hinc, Wic, ad ciuitates tranſijt, eas per partes, & vicinias diſtinguens. Latini vetus Cimbricum nomen retinuerũt, eiuſmodi ciuitatis partem, Vicum vocantes, quo in ſignificatu, apud omnes Germanos eſt in vſu, quamuis ad ſinum, in quo ſecura nauibus ſtatio eſt ſignificandum, Auſtris ad Balthicum mare ſit vſurpatum. Danorum igitur, ſiue vicus, ſiue ſinus, Danſvvic fecit, qua voce nobiliſſimum Venetorum oppidum nuncupatur, quam Latinizantes in Dantiſcum corruperunt. Alij Gedanum, vt dixi, nominarunt; à Getis & Danis, priſcis eius, ante Sclauorum irruptionem conditoribus, ſumpta appellatione. Viſtula fluuius, in Germanorum limite vltimus, vti curſu ſuo Gedanum illuſtrat, ita tantæ vrbis vicinitas, ſummo ei decori eſt, & ornamento. Ac is quidem in Sileſia Caſſienſi, è *Sarmaticis* montibus exoriens, verſus ſeptentionẽ primum, mox verſus orientem aliquantiſper, deinde à *Sandomiria*, verſus Septentrionem rurſus, per minorem Poloniam decurit. Hinc ad occaſum æſtiuum flexa, Maſouiam, & Cuiouiam partim alluit, partim interluit, Pruſiamque Culmenſem alluit, Ad extremum, vbi Toreuiam præterijt, læuaque ripa Pomeraniam attigit, in ortum reflexa parumper; deinceps Pruſſiam diuidens, verſus ſeptentrionem partim in mare, infra Gedanum, partim in Habrum lacum, quinque oſtijs ſeſe exonerat. Fluens autem amplius centum milliarium Polonicorum ſpatio Viſtula, Solam, Pronſam, *Scanam*, Donaiecium, Viſlocam, Ropaanciam, Nidam, *Sauum*, Vaprũ, Pileiam, receptis Dreuicia, & Velboria, Bſuram, Naruam cum Bugo, Vernanciam, Beulam, Oſſam, & Motlauiam fluuios, excipit: & Oſnencium, Cracouiam, Cazimiriam, *Sandomitiam*, Varſauiam, Ploſenu, Vladiſlauiam, Toruniam, Culmam, Grudentum, Guiſmum, Gulmum, ſiue Meuam, Nouum Mariæburgum, Derſauiam, & Gedanum vrbes & oppida, non ignobilia, præterfluit; arces item Liponeciam Nepolince, Corcinum, Zauichoſtum, Cernenſenum, Zacrociuum Vyſſegradum, Sochacionicum, Dobrinum, Dobrovvincos, Kazrauzum, *Salzovviam*, Vyboniam, Nichſouiam *Starigradum*, ſiue Altzauſen, & *Sutre*, & adhærentes eius vicos, alluit. Viſtula, porrò, fluuius, is eſt, qui veterum hiſtorijs, ac poetarum fabellis, Eridani nomine, celebratur, cuius Apolonius in quarto Argonauticôn, duplex oſtiũ facit, alterum in Oceanum, alterum in Ionium ſinum effundens: cui interpres quoque accedit, qui error indenatus videtur, quod in vetuſtis poetarum monumentis inueniſſet, Eridanum in Oceanum Septentrionalem euolui, & apud poſteros didiciſſet, Eridanum in Adriam, multis oſtijs exire, quos conciliare volens, ex vno flumine, duo brachia, in diuerſas orbis partes, diduxit. Herodotus rectius è vetuſtioribus didicit, Eridanum in Oceanum Boreũ deuolui, atque inde electrum adferri. Quis autem, & vbi gentium, terrarumúe hic fuerit, electrum nobis apertiſſimo, & neceſſario indicio demonſtrat, quod in Europa vno duntaxat loco, inueniri, fatentur omnes. Ex quibus manifeſtè apparet, Viſtulam olim Eridanum nominatum fuiſſe non Græco quidem de fonte, ſed de eius gentis vernaculo ſermone, per quam longo tractu, & ingẽtibus gÿris in Boreum mare ſeſe exonerat. Eſt enim dominus

Dantzigt

Die Oost Zee

Wissel flu.

Die Pharr kirch

Das Rhathaus

Der hagels berg

GEDANVM, Krantio, in ſua Wandalia Gdanum; vulgo, ſed corruptè, Danticum, Germanicè, Dantzigk, opulentiſsima Pruſsiæ vrbs, ac nobile Mercatorum Emporium. Cuius topographica icone, Clariſsimus vir, ac ſingularis Doctor, virorum Mecoenas, D. Adamus Wachendorff, Hanſeatici Londinenſis Emporij Secretarius prudens, atque fidelis, dignus ampliſsima hac ſua patria ciuis, ſuis ſumptib. depicta, plurimum ſplendoris ac ornamenti, operi noſtro perbenignè contulit.

& summum decus,omnium eorum animum,qui Boream versus per Sarmatiam feruntur, multos maximosque amnes alueo suo,velut dominus,suscipiens,Nec mirum est,ab hoc Eridano,ad alterum,qui in Adriam fluit, fabulam à posterioribus,quibus Sarmatia minus,quàm priscis nota esset,fuisse translatam:propterea, quòd & Vistula,& Padus in sinum Veneticum exonerentur.Cum enim alium sinum Veneticum ignorarent, quàm eum, qui ad intimam, Adriatici maris partem inueniretur,crediderunt, quæcunque de Electro & Eridano dicerentur, ad Padum esse referenda.Vera igitur historia fuit, electum ad Eridanum inueniri,non illum quidem Gallicum, sed Sarmaticum siue Germanicum, ad cuius ostia hactenus effoditur electrum, & apud Gedanum, ac montem Regium in mari Sarmatico,etiam colligitur.Alij Succinum,Ambram exteri vocant, quod fluctibus appulsum ad littora,homines nudi obuiam euntes,paruis retibus extrahunt, Molle primum, sed mox in aëre durescit, tornoque,ac scalpro variè efformatur.est autem fuluum,ac candidum, candido magis pretium. Ferunt, si incendatur,eius odore venenata necari,visuntur in eo nonnunquam formicæ,culices,& alia insecta, non arte,sed vel opificio naturæ,vel fortuitis casibus inclusa:etiam in continentis litus tempestatibus eijci tradunt. Cornelius Tacitus in sua Germania,Succinum,inquit,quod ipsi Glesum vocant,inter vada,atq; in ipso littore legunt,nec quæ natura,quæve ratio gignit,vt barbaris,quæsitum,compertumve diu:quin etiam,inter cætera eiectamenta maris iacebat:donec luxuria nostra dedit nomen:ipsis in nullo vsu:rude legitur,informe perfertur,preciumq; mirantes accipiunt.Succum tamen arboris esse intelligas,quia terrena quædam,& etiam volucria animalia, plerumq; interlucent,quæ implicata humori,mox durescente materia,clauduntur.Veteres de electro & Phaetonte,cômenti sunt fabula,dicentes,eum Solis filiũ fuisse,& petiuisse à patre,vt vno die sideris currũ gubernaret, quo impetrato, equos,aurigàm contemnentes,deuios aberrasse,àc cælum incendisse, ea parte flammarum reliquijs adhuc extantibus,qua Galaxiam videmus.Qua re Iouem indignatum,fulmine contra Phaetontem sæuijsse,atq; hunc ictum in Padum,qui Eridanus olim dictus fuerit,incidisse.Deinde mortem eius sorores defleuisse, ac in populos fuisse mutatas,è quarum lacrymis,quotannis fiat electrum.Sed hæc de Gedani appellatione,de Eridano, nunc Vistula flumine,de electro,fortasse copiosius:superest,vt ad vrbem ipsam,à qua,animi gratia, longius digressi sumus, reuertamur.Cuius, si quis magnificentiam planè regiam, propugnacula,vallum,ac mœnia,si priuatas ciuium,publicas etiam Reip.ædes,in quibus incredibilis impensarum sumptus,cum accuratissima artificũ industria,nescio quo fastu,decertare conspiceret;si capacitatem portus, & incredibilem in eo maximarum nauium frequentiam; si ciuilem politiæ ordinem,ingentes publici ærarij opes:si deniquè tormentarij pulueris molam, septem naturæ stupendis annumeratam, videret; propitio numine diuûm,felicibusque immortalis Dei auspicijs, eam vrbem, cuius tam exilia,& tenuia fuère principia,recenti hominum memoria, in tam florentem excreuisse Rempub. fateatur necesse est. Quam Krantzius in sua Wandalia, lib. 10. recentem atque hesternam nominat, & ex Turreæ vrbis,iuxta Vistulam flumen,olim florentis interitu,ad eam celebritatem peruenisse,tradit,eò,quòd omnis negotiatio ad mare positam Gadanum vrbem confluxerit.Mirum,idem porrò Krantzius, inquit, tam breui coaluisse vrbem in id,quod tum erat,& nunc magis apparet,roboris ac fortitudinis.Viuit hodie, qui audisse testatur, auum suum retulisse, quod ex patre acceperit,venisse se Gedanum,sui tum oppidi nuntium,& oratorem, Concilium adijsse,eius tum loci publicum:id erat coactum in priuata domo, quæ vnica tum ex lapidibus lateritia stabat ad forum, nam cæteræ cannis palustribus,& limo horruerunt: rusticam antiquitatem testantes. Ingressum, vidisse patres conscriptos,in mensa,quæ fuit in conspectu,cultellis,ad componendum symbolum,per plana demissis, ad metam ludere Eam tum fuisse grauitatem publici concilij.Ab illis exordijs, intra vnum sæculum in id roboris vrbem coaluisse,non sine causa miramur,vt eiectis dominis suis fratribus Teutonicis,regem Poloniæ,cui etiam nunc parent,inuocauerint.Hucusque Krantzius. Cæterum, nunc talis huius vrbis splendor est, & elegantia, vt nullam in toto vniuerso nationem extare putem, ad quam non eius fama,cum maximo celebritatis elogio,deuenerit.Neque peregrinum vnquam in ea aliquem fuisse, audiuerim, qui non ob situs tantum, ædificiorumq; pulchritudinem,& heroicis virtutibus comptos ciuiũ mores, peculiari quadam humanitate præditos, vehementer eam commendarit. Quanta magnificentia ex Amplissimo Senatus ordine Patres ad Reges, ad Principes & ciuitates,legationes obeunt? Non Reip.alicuius oratorem aut nuntium,sed principem, regio comitatu stipatũ esse dixeris. Quanta ciuium comitas? Quàm benigna,vrbana,atq; excellens actionum suauitas? quàm magnificus in vestitu cultuq; corporis splendor atq; mundicies? in publicis,priuatisq; congressibus, quanta grauitas, in deliberando,quanta prudentia,in sermone,quanta facundia? Adeo quidem, vt quemadmodũ Atheniensibus peculiaris quædam sermonis lenitas,vocisq; attribuebatur suauitas,ita,vt Attica eloquentia,trito vetustate prouerbio,locum dederit.Ita Gedani ciues,& incolæ,non ægresti, rustica & aspera, sed mollissima iucundissimaq; pronunciandi ratione vtuntur, & elegantissimè Germanicum idioma,etiam politissimũ,exprimunt.Quod si Plato eo se nomine fœlicem putauit,quia Athenis,vrbe totius Græciæ florentissima,& Musarum,humanitatisq; domicilio,natus sit & educatus: quis non & eorũ fœlicitatem augeri putauerit,qui in hac vrbe, prima spirandi principia hauserunt,cũ vnanimi omniũ consensu,huic vni,in tota Ostlandia,vrbi,ea sola laus detur, vt, si quis insigni humanitate,morumque ciuilitate præditus sit, eum omnino,aut hic natum, aut certè educatum, earum etiam nationum homines conijcere soleant,quibus cum Ostromarini viuunt,cum cæterorum oppidorum plerique,vbi primũ natiuum deserunt solum,& vel studiorum,vel mercimoniorum gratia,in Belgium,Londinum,in Anglia, Olisiponem in Lusitania,aut in Galliam se conferunt(pace ipsorum,id,quod verum est,dixero) satis rudes & agrestes esse soleant, in quibus informandis, aliorum cura & diligentia elaboret, aut ipsi ad aliorum se mores componant, necesse est.

MOSCOVIA.

OSCOVIA, vrbs Rußiæ, caput & Metropolis, ipſaque Prouincia, & qui hanc præterlabitur fluuius, vnum idemque nomen habent, vernaculaque gentis lingua, Moſquua, appellantur. Quod nam autem cæteris nomen præbuerit, incertum. Veriſimile tamen eſt, ea à fluuio nomen accepiſſe. Nam etſi vrbs ipſa olim caput gentis non fuerit, Moſcorum tamen nomen veteribus non ignotum fuiſſe conſtat. Porrò Moſquua fluuius in Tvuerenſi prouincia, LXX. ferè ſupra Moſaisko vverſt, (eſt autem vuerſt Italicum ferè miliare) haud procul à loco, qui Oleſchno dicitur, fontes ſuos habet, indeque emenſo LXXXX. vverſt ſpacio, ad Moſcouiam ciuitatem decurrit, receptiſque in ſe aliquot fluuijs, Orientem verſus, Occam fluuium illabitur. Cæterum, ſex ſupra Moſaisko milliaribus, primum nauigabilis eſſe incipit, quo loco materia ad fabricandas domos, aliosque vſus ratibus impoſita, Moſcouiam defertur. Infra autem ciuitatem merces, aliaque, quæ ab externis hominibus importantur, nauibus aduehuntur. Tarda autem in fluuio atque difficilis, propter gyros, ſeu mæandros, quibus multis incurbatur, nauigatio eſt: præſertim inter Moſcouiam & Columnam ciuitatem, tribus ab eius oſtijs paſſuum millibus in littore ſitam: vbi CCLXX. vuerſt ſpacio, flexionibus multis, longiſque, nauigantium curſum impedit, atque remoratur. Fluuius non admodum piſcoſus, vt qui præter viles & vulgares, nullos piſces habeat. Vrbs ipſa Moſcouia lignea eſt, ſatiſque ampla: quæ procul etiam amplior, quàm re ipſa ſit, apparet, & trans fluuium villæ, vbi non multis retro actis annis, Baſilius Princeps ſatellitibus ſuis nouam, Nali ciuitatem (quod eorum lingua, Infunde, ſonat:) exædificauit, propterea, quod cùm alijs Ruthenis medonem & ceruiſiam bibere, exceptis paucis diebus in anno, prohibitum ſit, ijs ſolis bibendi poteſtas à Principe ſit permiſſa: atque ob eam rem, ne cæteri eorum conuictu corrumperentur, ab relinquorum conſuetudine ſunt ſeiuncti, omnem ſiquidem potum inebriantem terræ Princeps capitis pœna prohibuit, bis, aut ter tamen in anno conceditur. Haud procul ab vrbe ſunt aliquot monaſteria, quæ vel ſola procul ſpectantibus, vna quædam ciuitas eſſe videntur. Porrò vaſta ciuitatis magnitudo facit, vt nullo certo termino contineatur; nec muro, foſſa, propugnaculiſue commodè ſit munita. Plateæ tamen quibuſdam in locis, trabibus per tranſuerſum ductis, obſtruuntur, adhibitiſque cuſtodibus ad primam noctis facem ita obfirmantur, vt nemini noctu aditus poſt ſtatam horam illac pateat: poſt quam, qui depræhenſi forte fuerint à cuſtodibus, aut verberantur, ſpoliantur que, aut in carcerem conijciuntur, niſi forte noti, honeſtique viri fuerint. Hi enim à cuſtodibus ad ſua deduci ſolent. Atque tales cuſtodiæ, qua liber in ciuitatem patet aditus, locari ſolent. Nam reliquam vrbis partem Moſqua alluit, in quem ſub ipſa vrbe, Iauſa fluuius illabitur, qui ob altas ripas rarò vadari poteſt. In hoc molendina complura, in publicum ciuitatis vſum conſtructa ſunt, hiſq; fluuijs ciuitas nonnihil munita eſſe videtur, quæ præter paucas lapideas ædes, templa & monaſteria, prorſus lignea eſt, domuſque non intus, ſed foris gradus, quibus in ſuperiora cubicula conſcenditur, in plateis habent. Aedium in ea vrbe numerum vix credibilem referunt. ea Principis iuſſu conſcriptæ numerum 41500. ſuperarunt. Ciuitas hæc tam lata ac ſpacioſa, admodum lutoſa eſt, quamobrem in vicis ac plateis, alijſque celebrioribus locis, pontes paſsim extructi ſunt. Eſt in ea caſtrum ex lateribus coctis ædificatum, quod ab vna parte Moſquua, ab altera Neglima, flumine alluitur. Neglima autem ex paludibus quiquſdam manat, qui ante ciuitatem circa ſuperiorem caſtri partem ita obſtruitur, vt in ſtagni formam exat, indeq; decurrens, foſſas caſtri replet, in quibus ſunt molendina, tandemq; ſub ipſo caſtro, Moſquuæ fluuio coniungitur. Caſtrum autem tãta magnitudine eſt, vt præter ampliſsimas ac magnificè extructas, ex lapide Principis ædes, Metropolitanus Epiſcopus, item Principis fratres, Proceres, alijq; quamplurimi, ſpacioſas in eo ædes ligneas habeant. Eccleſiæ in eo tam multæ, vt amplitudine ſua, ciuitatis propemodum formam referre videantur. Sedecim etenim in eo inueniuntur, quarum tres S. Mariæ, S. Michaëlis & S. Nicolai muratæ, cæteræ omnes ligneæ. Tres quoq; in eo ampliſsimæ curiæ, in quibus nobiles aulici morantur: pallatium, in quo dux eſt, Italico modo cõſtructum, ſed non amplum. Hoc caſtrum roboribus tantum initio circundabatur, atque ad Magni Ducis Ioannis, Danielis filij, tempora vſq; paruum ac ignobile erat. is enim Petri Metropolitæ ſuaſu, primus ſedem imperij eò tranſtulit. Eius caſtri propugnacula, baſilicæ, cum Principis pallatio ex latere ab hominibus Italis, quos propoſitis magnis præmijs Princeps ex Italia euocauarat, Italico more extructa ſunt. Regionis cælum adeò ſalubre eſt, vt ibi vltra Tanais fontes, præſertim in Septentrionem, ac etiam magna ex parte Orientem verſus, memoria hominum nulla vnquam peſtis ſæuierit. Habent tamen interdum inteſtinorum, & capitis morbum quendam, peſti haud diſsimilem, quem ipſi calorem appellant. eo qui corripiuntur, paucis diebus pereunt. Ager vbique arenoſus, qui mediocri ſiccitatis aut humiditatis exceſſu, ſegetes enecat. Accedit ad hæc, immoderata, aſperaque nimis aëris intemperies, qua, hyemis rigore ſolis calorem ſuperante, ſata quandoque ad maturitatem non perueniunt. Etenim tam intenſa ibi quandoque ſunt frigora, vt quemadmodum æſtatis tempore apud nos æſtu nimio, ſic ibi frigore immenſo terra dehiſcat. aqua etiam in aërem effuſa, ſputumque ex ore proiectum, antequam terram contingant, congelentur. Anno M. D XXVI. arbores rigore hyemis prorſus perierunt, quæ eo anno tam dura fuit, vt complures veredarij (quos ipſi Gonecz vocant) in vehiculis gelu concreti reperti ſint. Fuerunt, qui tum pecora funibus alligata, Moſcouiam, ex proximis pagis ducerent, viq; frigoris oppreſsi, vnà cum pecoribus perierunt. Præterea, multi circulatores, qui cum vrſis ad choreas edoctis, in illis regionibus vagari ſolent, tum mortui in vijs reperti ſunt. Quin & vrſi ipſi, fame eos ſtimulante, relictis ſyluis, paſsim per vicinas villas diſcurrebant, inque domos irruebant, quorum vim atque conſpectum, cùm ruſtica turba fugeret, frigore foris miſerè perijt. Atque tanto frigori, æſtus quoque nimius quandoque reſpondet, vt anno ſequenti, immoderato ſolis ardore omnia ferè ſata exuſta fuerint, tantaque annonæ caritas eam ſiccitatem conſecuta eſt, vt quod tribus antea dengis emebatur, id 20. aut 30. pòſt venderetur. plurimi pagi & ſyluæ, frumentaque, nimio æſtu incenſa, conſpiciebantur. Quorum fumus ita regionem oppleuerat, vt prodeuntium hominum oculi grauiter fumo læderentur, & abſque fumo caligo quædam oboriebatur, quæ multos obcæcauerat. Hæc & plura alia, lectu iucunda, in totius imperij Moſcici chorographia D. Sigiſmundi Liberi Baronis in Herberſtain, Nexberg, & Guettenhag, diligens & ſtudioſus lector inueniet.

MOSCAVW

Arx

Bisons, von den Polen ein Suber, von den Teutschen ein Bisont, oder Damthier, vnd von den Vnuerstendigen ein Aurox geheissen
Vrus, von den Polen ein Tur, Von den Teutschen ein Aurox, auch biß her von den Vnuerstendigen ein Bisons genennett
Der Moscoviten feldzug vnd Kriegßrustung
MOSCOVIA, Vrbs, regionis eiusdē nominis metropolitica, duplo maior, quā Praga Boiemiæ, lignea ædificia habet; multas plateas, sed dispersas, latissimi campi interiacent: Mosca amnis, ipsam irrigat.

GRODNA.

Ittauia,latè patens,minusque culta regio,Polonis,ad orientem connexa,paluſtris fermè om-
nis,& nemoroſa eſt,cuius caput eſt Vilna, Epiſcopalis ciuitas, tantæ magnitudinis , quantæ
Cracouia cum ſuburbiis omnibus.Proximæ deinde dignitatis eſt GRODNA oppidum, ad
Cronon flumen,nunc Nieme dictum,partim in monte,partim in plano , pro regionis iſtius
conſuetudine conſtructum. In quo perpaucæ ſunt domus contiguæ, paucæ lateritiæ, ſed ex
materia rudi ſtructura compoſitæ.nunc muro circundatum eſt,nec propugnaculis.portis aut
turribus firmum.Arcem habet,& domum regiam,editiore in monte ſitam , tutam Regi Po-
loniæ ſedem præbens.Tria in eo murata conſpiciuntur templa.nã reliqua omnia lignea ſunt,
quorũ alterum Polonis,duo Rutenis ſunt aſsignata,in quibus peculiari ritu ſua ſacra perficiunt.Duo etiam Ruteni
alterum ligneum.formâ rotundâ,alterum lateritiũ in ſuburbiis habent.Campanaria , non ipſis templis, ſed an-
te Eccleſiarum ingreſſum,vt plurimum videtur,ædificium nimirum ligneum,axibus & palis innixum , atq; fiſtucis
impactum,tranſuerſiſque trabibus colligatum atq; compoſitum,lapidum mole ſuperiniecta,vnde turris deinde cõ-
ſurgit,campanam,qua ad Eccleſiaſtica exercitia conuocantur,in ſummitate ferens.Eiuſmodi etiam columnæ, li-
gneum pontem ſuſtentant,quo vtraque Nieme fluminis ripa,couiungitur. Anno ſalutis M.D.LXVII. Sereniſsi-
mus D.Sigiſmundus Auguſtus Poloniæ Rex,Magnus Lituaniæ Dux,Ruſsiæ,totius Pruſsiæ,Maſſouiæ , Sarmogi-
tięque dominus & hæres,comitia in hoc oppido habuit,quo Magni Moſcouiæ Ducis Legati,mille ducenti viri, ſu-
perbiſsimo veſtium apparatu venuſtè ornati,& inæſtimabilis pretij onuſti muneribus aduenerunt, quibus peculia-
ris,ruri,iuxta oppidum,locus,limitibus ſeptus,aſsignatus eſt,in quo ipſi tentoria, & domicilia caſtrenſia erexerunt,
quem ipſis,ſine Polono comite egredi,non eſt conceſſa facultas.Eò etiam ſolenni pompa,incredibili faſtu, Turca-
rum,Tartarorum, & VValachiæ Oratores conuênere, qui diuerſis in locis, à Poloniæ Regis proceribus,ſub paten-
ti cœlo,ſunt excepti. Mirabile dictu,quantis falſorum deorum ſuperſtitionibus oppidani, ac tota paſsim Lituania
contaminata fuerit,antequam Chriſto fidem nomenque dedit.Refert enim Hieronymus Pragenſis , qui ab Vladiſ-
lao Poloniæ rege in Lituaniam miſſus,vt religionis Chriſtianæ Pomeria propagabit,quòd primi,quos adiit ex Litu-
anis,ſerpentes colebanr: patres familias ſuum quiſque in angulo ſerpentem habuit, cui cibum dedit , & ſacrificium
fecit in fœno iacenti. hos Hieronymus iuſsit omnes interfici,& in foro adductos,publicè cremari . inter quos vnus
inuentus eſt maior cæteris, quem ſæpe admotum igni,conſumere nullo pacto valuit.Poſt hos,gentem reperit, quæ
ſacrum colebat ignem,eumque perpetuum appellabat: ſacerdotes templi materiam,ne deficeret,miniſtrabant. hos
ſuper vita ægrotantium amici conſulebant.Illi noctu ad ignem accedebant ; manè vero conſulentibus reſponſa
dantes,vmbram ægroti ſe apud ignem ſacrum vidiſſe,aiebant,quæ cum ſe calefaceret,ſigna vel mortis,vel vitæ oſtẽ-
diſſe. victurum ægrotum facies oſtenſa igni,contra, ſi dorſum oſtentaſſet,moriturum portendit:teſtari igitur,& re-
bus ſuis conſulere, ſuadebant.Deluſionem hanc eſſe Hieronymus oſtendit,& perſuaſo populo,deleto templo, ignẽ
diſsipauit,Chriſtianoſque mores induxit.Profectus introrſus,aliam gentem reperit, quæ ſolem colebat , & malleũ
ferreum, raræ magnitudinis, ſingulari cultũ venerabatur. Interrogati ſacerdotes.quid ſibi ea veneratio vellet , re-
ſponderunt, olim pluribus menſibus, non fuiſſe viſum ſolem, quem rex quidam potentiſsimus captum , concluſiſ-
ſet in carcere munitiſsimæ turris,gigantem deinde opem tuliſſe ſoli,ingentique malleo perfregiſſe turrim,ſolemq;
liberatum,hominibus reſtitiſſe: dignum itaque venerátu inſtrumentum eſſe,quo mortales lucem recepiſſent.Riſit
eorum ſimplicitatem Hieronymus,inanemque fabulam eſſe monſtrauit, ſolem vero & lunam , & ſtellas creaturas
eſſe oſtendit, quibus maximus Deus ornauit cœlos, & ad vtilitatem hominum perpetuo iuſsit igne lucere. Poſtre-
mò alios populos adiit, qui ſacram coluere ſyluam,& quæ arbor procerior fuit,eo cultu digniorem putauêre. Præ-
dicauit huic genti, pluribus fidei noſtræ aperiens ſacramenta, denique, vt ſyluam ſuccideren t,imperauit. vbi popu-
lus cum ſecuribus affuit, nemo erat qui ſacrum lignum ferro contingere auderet. prior itaque Hieronymus,aſſum-
pta bipenni,excellentem quandam arborem detruncauit. tum ſecuta multitudo alacri certamine alij ferris, alij do-
labris, alij ſecuribus, ſyluam deiiciebant. Ventum erat ad medium nemoris,ibi quercum vetuſtiſsimam , & ante o-
mnes arbores religione ſacram, & quàm potiſsimè Dei ſedem putabant,percutere aliquamdiu nullus præſumpſit.
Poſtremò, vt eſt alter altero audacior,intrepidans quidam ſocios, qui lignum inſenſatum percutere formidarent,
eleuata bipẽni, magno ictu,cum arborem cædi arbitraretur,tibiam ſuam percuſsit , attamen in terra ſemianimus
cecidit. attonita circa turba,flere, conqueri,Hieronymum accuſare,qui ſacram Dei domum violare ſuaſiſſet, neq;
iam quiſquam erat,qui ferrum exercere auderet. Tum Hieronymus illuſiones dæmonum eſſe affirmans, quæ dece-
ptæ plebis oculos faſcinarent , ſurgere, quem cecidiſſe vulneratum diximus,imperauit , vt nulla in parte læſum o-
ſtendit, & mox ad arborem adacto ferro, adiuuante multitudine, ingens onus cum magno fragore proſtrauit, tũq;
nemus ſuccidit. Ea in regione erant plures ſyluæ, pari religione ſacræ,ad quas dum Hieronymus amputandas per-
git,mulierum ingens numerus plorans atque eiulans, Vitoldum adiit,ſacrum locum ſucciſum queritur,& domum
Dei adeptam,in qua diuinam opem petere conſueſſent,inde pluuias,inde ſoles abſtinuiſſe, neſcire iam quo in loco
Deum quærant, cui domicilium abſtulerint,eſſe aliquos minores lucos,in quibus dij reſpondere ſolebant,eos quo-
que delere Hieronymum velle.qui noua quædam ſacramenta introducens.patrum morum extirpet, rogari igitur
atque obteſtari,ne maiorum religionem auferri ſinat. Sequuntur & viri & mulieres, nec ſe ferre poſſe nouum cul
tum aſſerũt. relinquere potius terram & patrios lares, quam Religionem à maioribus acceptam,dicunt.Motus ca-
in re Vitoldus,veritúſque populorum tumultum, Chriſto potius, quàm ſibi deeſſe plebem voluit , reuoca-
tiſque literis, quas Præſidibus Prouinciarum dederat, iubens parere Hieronymo , hominem
ex prouincia decedere iuſsit.

GRODNA.

Templum Rußorum latericium

Arx latericia

Domus Regia

Arca ad domum Regiam

Templum muro circumdatum Rußorum.

Templum Polonorum in Vrbe.

Curia.

Rußorum Templum in Vrbe

Stabula Regia

CRONON FLV.

NVNC NIEME FLV.

VERA DESIGNATIO VRBIS IN LITTAVIA GRODNAE.

R O M A

OMA, Vrbs toto orbe celebranda, rerum domina, in Latio, ad amnem Tyberim sita, à Romulo cõditore, nominata. Etvndecimo Ezechiæ Regis Iuda, anno, intercidente Assyriorum regno, secundo autem octauæ Olimpiadis, condita, perhibetur. Ambitum eius ex traditionibus Augusti Plinius scribit, millia passus viginti. Flauius Vopiscus tradit Aurelium Imperatorem, ambitum vrbis, ad triginta millia passuum ampliasse. Quod si vrbem, ad nostræ ætatis consuetudinem, metiri volemus, vix passuum millia quatuordecim, omnis Romæ & Ianiculæ, siue Transtyberinæ regionis. & Vaticani ambitus, implebit. Portas suburbiorũ & vrbis, in vniuersum numero XXIIII. fuisse, refert Plin. Liu. tamẽ, vt passim in illius. Historia, legere est, XXXVII. ponit. Portæ autem vrbis, quæ ad præsens extant, hæ sunt. Ac primũ quidem ab Occidente; Popularis. Deinde per radices collis Hortorum, spacio P. mille Pinciana, priscis, Collatina, dicta. Tum, senis stadijs abest Salaria, quæ olim Quirinalis Agonensis, item Collina & Quinqve cepis, vt Varro tradit, nominabatur. Exortum solis æstiuũ, spectat porta D. Agnetis, hæc olim Viminalis, Figulensis etiam, tum & Nomentana appellabatur. Sequitur D. Laurentij, stadijs XII à D. Agnetis, olim Tiburtina, & Taurina dicta Succedit porta Maior, olim Neuia, dicta. A maiore, stadijs XII. versus hybernum solis exortum porta D. Ioannis sequitur, olim quidem Cælimontana, dicta. Ab hac stadijs V. Gabiusa, quæ nunc clausa est, proxima Latina, in Cęliolo, stadijs, à superiori, V. semper id nominis retinuit. Sequitur spatio paulò amplius, D. P. S. Sebastiani porta, veteres Capenam, Cammœniam, & Appiam dicebant. nec desunt, qui & Triumphalem, deniq; & Fontinalem dictam, tradant. Est deinde D. Pauli, spatio ab Appia P. mille, meridiemq; similiter, vti & illa, spectat, veteribus, vt quidam existimant, Trigemina, & Ostiensis, vocitata. Trans Tyberim, intra stadium medium, Ripensis, ad vernũ occasum est, olim Portuensis, dicta. Hinc paulo minus, mille P. in Ianiculo, D. Pancratij sequitur, antiquis Aurelia. Versus Septentrionem deinde, occurrit, Septimiana, quam aliqui Fontinalem, ab initio dictam, volunt. Succedit porta Turrionis, aliter etiam Pusterula dicta. Sequitur deinde Pertusa, pauloq; vlterius, iuxta nobilissimos hortos, ædesque Beluiderij splendidissimas, Iulia. Postrema hinc, Castello S. Angeli vicina Castellana, quæ prius Aenecia vocabatur, & hæ nostris temporibus, vltra citraq; Tyberim vrbis Romæ portæ sunt Tyberis ripa, octo quondam pontibus, iuncta fuit, quos ita, P. Victor, recenset. Miluius, quem vulgus nunc perperam, Mollem vocat. Aelius, nunc pons Castelli S. Angeli, dicitur. Vaticanus, qui & Triumphalis. Ianiculus, qui hoc tempore Pons Sixtus est Fabricius vulgò de quadro Capi, seu Quadricepis. Exquilinus: Item Cestius, nunc S Bartholomæi Succedit deinde Senatorius, & item Palatinus: Iam, D. Mariæ Aegyptiacæ, ap pellatus. Infra deinde, locus apparet, vbi pons vltimus extitit, quẽ tota scriptorum cohors, Supplicium & Aemilium nominat. Colles septem, citra Tyberim Romæ ab auctoribus describuntur, quorum nomina hæc sunt: Capitolium, Palatinus, Auentinus, Cælius, Exquilinus, Viminalis, & Quirinalis. Trans Tyberim alij duo sunt, Ianiculus & Vaticanus. Capitolium, ab initio, Saturnij nomen habuit, postea Tarpeium, deniq; Capitolium vocati cœpit, humano capite, in Iouis templi fundamentis, reperto. Diuidebatur in partes duas, Arcem, & Capitolium. Arcis ornamenta, cunctis Aegyptiorum miraculis, erant anteponenda, Circa Capitolium turres erant, delubra, similiaque loca, numinibus consecrata, plus LX. Mons, nostra ætate, propemodum vacuus, & inanis: vix enim nunc ibi Senatoris, & conseruatorum prætoria, nullius ferè momenti, cum Aræ cęli familæ Minorum, monasterio cernuntur. Palatinus mons sequitur, in quo, vt Cornelius Tacitus perhibet, primum, vrbs Roma, ædificata est. in eo Reges, deinde Consules, postea Imperatores, maiori ex parte, sedem habuerunt. Qui plurima atque magnifica, in eo extruxère ædificia, quæ etsi iniuria temporum penitus sunt collapsa, eorum tamen ruinæ tot tantæque sunt, vt passim ab omnibus, summa cum admiratione, conspiciantur Habuit is mons Græcostasin, locum, vbi nationum, maximè Græcorum, subsisterent legati, qui ad Senatum missi essent: Concordię ædem, Senaculum, & ædes Victorię Iunonis hospitę, Penatium, Orci, Fidei, Apollinis, & plurima alia ædificia, quæ Matcianus in topographia vrbis Romæ, & Leander de eiusdẽ vrbis antiquitatibus studiosè describunt. Liuius quoque inquit, Matrem Magnã Deûm, ex Gręcia aducctam, in ędem victorię, quę est in Palatio, pertulere. Fuit & in Palatio teste Plinio, Phanum, Febri dicatum, & templum D. Augusti, deinde incendio consumptum. C. Calicula. super templum hoc, ponte transmisso, palatium, capitoliumque cõiunxit. cuius & reliquias, ad huc conspicere licet. Idem Cęsar Augustus, templum Apollinis, in ea parte excitauit. Addidit porticus, cum bibliotheca Latina & Gręca, quo in loco, iam senior, sępe Senatum habuit. Nunc pręter S. Nicolai Ecclesiam. à Calixto Pontifice ędificatam, nullum, is celeberrimus mons, ędificium habet. Qualis autem, & quantus olim fuerit, peringentes ędificiorum ruinę indicant. Nunc ad Cęlium montem veniamus, in quo Vespasianus, templum D. Claudij ędificauit. fuit & in eo phanum Veneris & Cupidinis, item Paris, aliorumque deorum ædes, aræ, & templa, quorum omnium ruinæ ita confusæ sunt, vt paucis certum locum assignare liceat, Macellum magnum, Antrum Cyclopis, Lupanaria, cohortes quinque vigilum, Castra peregrina, & Armamentarium Medio in eius dorso, bini Aquæductus. superbissimi operis, conspiciuntur. Nunc, Ecclesijs Christianis, mons totus perornatus, conspicitur. Qui ad Palatinum vergit, Monasterium D Gregorij, sustinet, ex ædibus paternis, ab eo constructum. Inde Sanctorum Ioannis & Pauli, Ecclesia visitur, vbi quondam Curia Hostilia extitit, in qua Tullus Rex Regiam sedem, Liuio asserente, constituit. Sequitur hospitale Saluatoris: & Ecclesia B. Mariæ in Dominica, alteraque S Stephani Ecclesia circulari forma, multis per ambitum columnis, adornata, olim Fauno sacrata, vt ex titulo quodam, ibi reperto, omnes consentiunt. Cernitur, ad huius montis sinistram, S. Quatuor coronatorum Ecclesia, & S. Erasmi monasterium, Proximum, noui operis, in monte Cælio, est Xenodochium Lateranense, & in eiusdem montis extremo, Basilica Lateranensis, sic cognominata quod in Lateranorum nobilissimæ gentis ædibus, ædificata fuerit, Ea sanctissimis Apostolorum capitib. venerabilis, & nobilissima structura, toto orbe celeberrima, à Constantino data B. Syluestro, Constantiniana Basilica, appellatur, Pontificum Romanorum primaria sedes. Visitur quoque in monte Cęlio, porta maior, Neuia dicta: Et Amphitheatrum à Statilio Tauro Augusto positum, semidirutum. Et alia S Crucis Basilica, ab Helena Constantini matre, constructa, Eo loco, vbi templa erant Veneris & Cupidinis, coniunctũm que est monasterium, quod Carthusiensibus nunc incolitur In Auentino monte, locisque circumiectis, multa cùm templa celebria, tũ alia summi splendoris ædificia, fuerunt, videlicet: Ara Herculi, ab Euandro, posita, phanum Iunonis, Dianæ, Mineruæ, & Lucinæ, Et in vertice, Lauretum, Ioui sacratum, & Libertatis ædes. Nunc B. Sabinæ, Bonifacij, & Alexij monasterium habet, alioquin, totus vinetis contectus. Exquilinus mons sequitur, quem Varro, duas in partes diuidit, nobiliorem esse scribens eam, quę à foro, postea Traiani vocato, nunc à turre Comitum, ac Militiarum, incipit, & per montem Caballinum perque Thermas Diocletiani, ad D. Laurencij portam vsque, protenditur. Altera pars, ea loca continet, quæ inter Diocletiani Thermas & Marij Trophæos intersunt Et ea celeberrimam Ecclesiam, S. Mariæ Maioris, sustinet Habuit Exquilinus, olim ædes, cùm Deorum, tum hominum amplissimas & magnficentissimas. A turri Militarium ascendendo, ruinæ Thermarum Constantini cernuntur, & ingentes seminudorum marmoreæ statuæ. Inde, loco penè contiguo, Caballi marmorei, quibus viri seminudi, lora tenentes, insident, magno artificio facti, quorum alter, Praxitelis, alter Phidiæ opus, Latinis litteris, inscribitur. Inde non longe sunt Diocletiani, & aliorum clarissimorum virorum Thermæ. Fuit in eodem colle Macellum, vbi nunc Ecclesia S. Viti conspicitur, cui vicinus est Arcus triumphalis Galieni. Plurimæ sunt in hoc monte Ecclesiæ, veterum ædificiorum ruinæ, quæ omnia absque tædiosa verbositate, referre minimè possemus. Collis Viminalis Aram Iouis Viminei quondam habuit templum Syluani, Lauacrum Agrippinæ, matris Neronis, Thermanis Olimpiadis & Nouati, eo in loco, vbi nunc D. Pudentianæ est templum. Et Bibliothecam Vlpiani. in qua libri lintei, atque elephantini Principum gesta, & S.C. continentes, seruabantur. Alijs insuper ædificijs hunc montem exornatum quondam fuisse, ingentes ruinæ testantur. Mons Quirinalis, longitudine, Viminali est similis, at amplius in latum patet. sunt enim, qui collem illi alium, inter portam Collinam, & Collatinã, adiungunt. vbi characteribus Aegyptijs inscriptus, Lunæque qu ondam, vt nonnulli prodiderunt, dedicatus iacet obeliscus. In valle Quirinali, fuit Fortunæ publicę, ædes, Paulò altius, Turris Militiarum, in qua Traiani milites olim stationem habuere. Thermæ Constantini, Domus Corneliorũ, Domus Pomponij Attici, fuit in ea Quirinalis parte, quę ædi nunc D. Vitalis, incumbit. Templum Quirini: Horti Salustiani, Campus sceleratus, in quo Vestales, incęsti reæ. viuę defodiebantur. Habuit & plurimas alias ædes sacras hic mons, sed quo in loco fuerint, non ita exploratum habetur. Postularet nunc ordo, vt vrbis quoque planę ædificia & celebriora loca diligentius perscrutaremur. In quibus non modo & publica, & priuata magnifica ædificia, sed & infinita propemodum deorum templa recensenda forent. quorum hac de causa, tanta in vrbe multitudo cernebatur. In Pontificum enim disciplina sancitum fuerat, vt neque oppidum, neque vrbs aliqua, antè oppugnaretur, quàm Romani sacerdotes, Deum, loci præsidem, euocassent, & illi vouissent religionis cultum apud Romanos, ac locum ampliorem, templum, delubrum, sacellum, aut arã. Hinc effectum est, vt intra Romana pomœria, singularum propè gentium numina propria sacraria habuerint, propriasúe ædes, Creuitque Deorum numerus ad irrisionem vsque. Sed Dei illius nomen, sub cuius custodia erat Roma, diutius occultum fuit, ne qua hostilis euocatio fieri posset. Cæterum, cùm ob incredibilem, tam publicarum quàm priuatarum ædium frequentiam, omnia enumerari nequeant, quia in immensum, lectorum etiam tædio, excresceret oratio. Itaque Pub. Victorem sequuti Laconica breuitate, quæ ab alijs. integris etiam libris, pro rei magnificentia descripta sunt, recensebimus. Aquæ, & Aquæ ductus per varias vrbis regiones XIX. inueniuntur. Thermæ XI. Amphitheatra & Theat. III. Curiæ XXXV. vt D. Aug. in Psal. 121. Circi III. Obelisci VII. Arcus marmorei XXXVI. Campi VIII. Fora XI. Bibliothecæ XXIX. Obelis. V. Viæ XXIX. Capitolia II. Colossi duo. Columnæ cochlides duæ. Macella duo Ludi quatuor. Naumachiæ V. Nymphea XV. Equi magni XXIII. Deaurati LXXX. Eburnei LXXXIII. Ædes CCCXXIIII. Vico magistri DCLXXII. Vici CCCCXXIIII. Curatores XXIIII. Insulę per totam vrbem numero quadraginta sex millia sex centæ duæ. Domus M.DCC.LXXX. Balnea D.CCC.LVI. Lacus M.CCC.LII. Pistrina CC.LIIII. Lupanaria XLV. Latrinæ publicæ XLIII. Cohortes prætoriæ decem, Vrbanæ quatuor, Vigilum septem, quarum excubitoria XIIII. Vexilla communia, duo. Castra equitum, Salgamariorum, peregrinorũ.

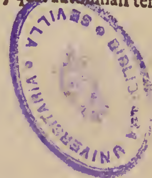
Quã multis autẽ, magnificis, ac penè immortalibus ædificijs, multo labore. summa arte, & infinitis sumptibus, vrbs Romana exornata fuerit explicari vix poterat. Quę, tametsi, maiore ex parte, iniuria temporum (vt in hominum vita nihil est perpetuum) interiere: reliquię tamen, & ruinæ illorum, quę hodie extant, adeo sunt immensę, & mirandum in modum se extollunt, vt ab extremis orbis partibus, plurimos ad se visenda iugiter, & alliciant, & attrahant. Qui eas contemplantes, rerũ magnitudine. ita obstupescunt, vt ab illorum contemplatione, vel inuiti abscedant, contendantque fieri non posse, vt, aut ciuium Romanorum opera, aut Regum potentia, aut vllis principum diuitijs, sed vel gigantum manu, vel diuina potius virtute, ędificia illa fuerint excitate.

VRBIS ROMAE SITVS CVM IIS QVAE
ADHVC CONSPICIVNTVR
VETER. MONVMĒT RELIQVIIS
PYRRHO LIGORIO NEAP. INVENT.
ROMAE. M. D. LXX.
AED. AVG.
CASTRVM PRAETORIVM
VIVARIVM
PORTA clausa
VIA TIBVRTINA
T. MINERVA MEDICÆ
VIA PENESTINA
VIA LABICANA
HIPPODROMVS
S. Crucis in Hierusalem
Lympeum Alexandri Augu.
Porta S. Giouan
NOV. VIA VALERIA
Domus Laterani
AQVA CRABRA
T. BACCHI.
PORT. NVMENTANA
GESTATIO ALEXAN. AVG.
S. Eusebij
AGGERES TARQVINI
CASTA AQVÆ MARSIAE
AQVÆ DVCTVS
Aqua Cerulea et Curtia
CLAVDIAE
THERMÆ DIOCLETIANI
S. maria maggiore
ESQVILIAE
Ther. Philippi Aug.
S. Pietro marcellino
PORT. SALARIA
HIPPODROMVS
HORT. SALVSTIANI
PORT. PINCIANA
FOR. SALVSTII
VIMINALIS
S. Pietro ad vincula
S. Clementis
COELIOLVS
CARINAE
S. Quattuor
SEPVLCHR. NERONIS VEL DOMITII
COLLIS HORTVLORVM
QVIRINALIS
TERMINATIS
AMPHITHEAT.
S. Iohannis et Pauli
AQVA CLAVDIA
T. FAVNI
S. Stephani Rotond.
S. Giouanni
PORT. LATINA
VIA LATINA
FORVM Augusti
TEMPL. CLAVDII
COELIVS
S. Maria Nauicella
S. Sixti
S. Thomæ Hospital.
S. Gregorij
VELIA
PALATINVS
GERMALVS
FORV. ROMANVM
CVRIA
S. MARIA DE POPVLO
VIA FLAMINIA
ACTVS MARTIVS
Foru. Traiani
CAPITOLIVM
SEPTIZONIVM
PISCINA PVBLICA
Agua Crabra
VIA APPIA
PORT. S. SEBAST.
Palatium Conseruatoru
PANTHEON
CIRCVS MAXIMVS
S. prisca
AVENTINVS
THERMÆ ANTONIANÆ
S. Balbinæ
S. Sabina
S. Alexij
S. Maria
VICVS ARMILVSTRI
VICVS PVBLICVS
CLIVVS PVBLICVS
T. Bonæ Deæ
VIA HOSTIENSIS
THEATER MARCELLI
HORT. DOMITIAE
MOLES ADRIANI Castel s. Ang.
CIRCVS NERONIS
PORT. CASTELLI
T. portuni
EMPORIVM
HORT. L. D. CONSAGA
SALINA
HORREÆ DOMITIANI
PORT. S. PAVLI
S. Cai Cestij
TESTACEVS siue Doliolum
PORT. PALATII
BELVEDERE
PORTA TORRIONIS
VATICANVS
PORTA PERTVSAE
S. HONOFRII
HORT. MARTIALICVS
VILLA B. DE PESCIE
S. PETRI in monte aureo
IANICVLVM
PORTA PORTVENSIS
HORT. C. CAESARIS

MANTVA.

ANTVA, peruetuſta Lombardiæ ciuitas, medio ſtagni, ab Ocno, filio Tiberij, & Mantus Tireſiæ
Thebani vatis filiæ, ad Padum condita, & à nomine matris eius, Mantua, Virgilio Mantuano, poëtarum
Principe aſſerente, eſt cognominata. De cuius primordio, Leander in operoſa, & accurata Italiæ ſuæ e-
narratione, variorum opiniones prolixius referens, hanc tandem ſuam, vti veriorem, interponit ſen-
tentiam. De Mantua, inquit, principiò, vt ab diuerticulo redeamus ad rem, nos hæc adſerimus. Vrbem
ante belllum Troianum, annis LX. conditam reperio, temporum huiuſmodi ſupputatione. Thebis Oe-
dipus regnauit, quo tempore Hieroſolymis Abimelechus Iudex. Troia euerſa eſt quarto anno regni
Abdonis Iudicis: & inter vltimum Abimelechi annum, vſque ab Abdonis tertium, medij fuêre LX.
Iam Troiæ excidium vrbem Romam annis CCCCXXXI. anteceſsit, vti D. Hieronymus teſtatur:
Romam conditam à Romulo DCCLII. ante Chriſti Seruatoris natalem, auctor eſt Oroſius: itaque,
non comprehenſo eo tempore, quod ab interitu Thebarum, quo Mantua recentior, vſque ad excidium Troiæ interfluxit, exactè
ſumma collecta, Mantuam, ante C. N. annis MCLXXXIII. conditam apparebit. In Mileti tamen Chronicis traditur, ædificatam
poſt natum Abrahamum annis DXXX. qui ante Vrbem Romam conditam ferè DCLXX. ſunt: Abrahamum autem vrbe Roma
MCC. annis ſuperiorem fuiſſe D. Auguſtinus perhibet: ex qua ſumma ſi DXXX. demamus, qui natalem Abrahami nimirum, &
initia Mantuæ interceſsêre, dein DCLXX. ſumamus, quibus Mantua Roma antiquior, additis DCCLII. qui ab vrbe Roma con-
dita, vſque ad Chriſti N. vt Oroſius tradit, medij fuêre, Mantuam, ante C. N. annis MCCCCXXII. ædificatam conſequetur. Et
quidem extra controuerſiam eſt, quin antiquiſsima, nobiliſsimaq; origo Mantuæ ſit, vtpote, quæ ab Ocno condita, ſicuti prædi-
ctum. Itaq; ab initio Thuſci, qui autores fuerant, rerum in ea potiti ſunt: ab his autem ad imperium Gallorum deuenit, quum illi
in Italiam ab Arunte Cluſino acciti, in vltionem ſtupratæ ab Lucumone vxoris, circa Tarquinium Priſcum CC. ante Romam
crematam annis, poſt ætatem auream paulò minus MD. Hetruſcos ſenſim Tranſpadana primùm regione, pòſt etiam Ciſpadana,
pepulêre, ex qua tum Rhetus gentem reliquam Thuſcorum, vltra Padum in agrum Rheticum, qui nunc vocatur, eduxit, vt Ca-
to, Polybius, alijq; ſcriptores perhibent. Itaq; poſt Hetruriam Galli hîc dominati ſunt, à quibus Tranſpadanæ, Ciſpadanæq; Gal-
liæ nomina: quia verò Cenomani ex vltimis Galliæ Tranſalpinæ finibus profecti, has erant ſortiti ſedes, Cenomanorum nomen
hîc remanſit. De Gallis dein agrum hunc cepere Romani, de ijs inclinata re Romana, Gothi, atq; Longobardi: ſed his expulſis, Im-
peratorum Cæſarũ poteſtas redijt, qua rurſum labante, cum totius Italiæ ciuitates ſub nomine Romani imperij pro liberis ſe ge-
rerent, eodem Reipub. ſtatu Mantua fuit, donec ab Otthone II. Imper. Thedaldo, Comiti Canoſſano, propter officia patris eius
Actij erga Romanum Imperium ſingularia, donaretur. Succeſsit in dominatu Thedaldo Bonifacius filius, qui cum abſque libe-
ris maribus obijſſet, Beatrix vxor præfuit, ac poſtea Mathildis filia perilluſtris mulier. Illi imperium huius vrbis Henricum III.
Imperatorem Aug. eripuiſſe, ſcribit Aequicola. Sed in Germaniam reuerſo Imperatore, cum ſuam ſibi poteſtatem Mantuani rur-
ſum arripuiſſent, ea tamdiu potiti ſunt, donec à Mathilde Comite vehementer & peractè obſeſsi, rebus diffidentes, voluntariam
deditionem fecerunt pridiè Calend. Nouemb. anno à C. N. MCXIIII. poſt vſurpatam libertatem XXIIII. Mathilde tamen anno
ſequenti intercepta fatis, ſub nomine Romani Imperij viciſsim in ſuo eſſe iure cœperunt. Ea ciuitatis forma dein ad annum à C.
N. MCCXX. durauit, vt Volaterranus & Aequicola perhibent. tum enim dominatum occupauit Sordellus ex Vicecomitibus
Goitinis, vir ſtrenuus, & prudens, qui primus omnium poſt Mathildem Comitem Mantuæ princeps fuit. Deinde ab anno Chriſti
M. CC. LXXIIII. vſque ad Saluatoris annum M. CCCCXXXIII. decem ex ordine Principes, Mantuanam Remp. adminiſtrârũt.
Quo tempore Ioannes Franciſcus Gonzaga, Mantuæ Princeps, à Sigiſmundo Imperatore Auguſto, Marchio dictus eſt, vti inſcri-
ptio turris horologij Curię, verſus plateã patẽs indicat, vbi marmor, hac ſententia legitur. XIX. Cal. Septemb. Mantuæ principatũ
fortiſsimè cepit Ludouicus Gonzaga, abauus illuſtris Marchionis Frãciſci Gonzagæ, qui in principatu ſucceſsit die VII. Id. Martij,
anno poſt C. N. MCCCCVII. natus ann. XI. meſ. 9. dies 9. Hũc X. Cal. Octob. MCCCCXXXIII. à C. N. anno, Sereniſsimus Si-
giſmundus quartus, ſuis manibus & ore Marchionem Mantuæ, deſignauit, in magnificẽtiſsimo tribunali, in foro D. Petri Mantuę,
conceſsis inſignibus aquilæ nigrę, albo in campo, cum rubente cruce. Vrbs ipſa in medio paludium poſita eſt, quas Mincius amnis
creat, vt adeò munitiſsimũ, ſi vlla Italię ciuitas, obtineat ſitum. Ampla, ſplendideq; ædificata eſt, & multis ſumptuoſiſsimis ædibus
ornata, inter quas eximiũ prętoriũ Andreæ Mantegnæ nobiliſsimis picturis decoratũ: vbi ſeptẽ non modicę tabulæ cernũtur, qui-
bus triumphus Cęſaris tam excellenti arte eſt expreſſus, vt inter celeberrima pręclariſsimaque ſummorum pictorum opera, me-
ritò cenſeri queant. Splendidiſsima in Curia Senatus pernobilis ille locus eſt, quem Cryptam vocant, rebus precioſiſsimis confer-
tus, expletusq; ab Iſabella Franciſci Marchionis vltimi vxore. Culta hic antiquitatis monumenta ſingularia, multa ſigna mirabilia
cernere eſt. Inter cætera, duo Cupidines ſunt, vetuſtus vnus, alter recens: hunc ſi prius videas, opus admirabile iudicaueris, ſi cum
primo conferas, tantum differre videbitur, quantum ab viuo animal exanime. Cum maximo etiam gemmarum & precioſiſsimo-
rum vaſorum ex auro argentoq; numero, cornu inſigne cernitur Monocerotis, pręcipua proceritate mirabile, paulum tamen ad
extremum caput arroſum. Sunt etiam in hac regia ſingulari artificio noſtris temporibus organa facta, ſolido ex alabaſtro, perin-
genti ſumptu, quibus ego cani aptiſsimè ac ſuauiſsmè audiui. Pręterea quoque multę ſunt vrbe tota permagnificę domus, ædes-
que ſacrę: viri cum ad litteras, tum ad arma, mercaturam, aliaq; negotia prompti aptiq;. Ciuitas omnibus rebus ad vſum humanæ
vitæ cum primis affluit. Memoriam eius plurimi Hiſtorici ac poëtę celebrant, nominatim, Ouidius, Statius, Martialis, Silius. Ma-
ximam ſub Triumuiratu cladem tulit, Crema victoribus deripienda conceſſa, propter cuius vicinitatem vna, magnam agri ſui
partem amiſit: quamobrem, inquit Virgilius: Mantua veh miſerę nimium vicina Cremonæ. Blondus etiam direptam tradit ab
Athila, item ab Gothis, & Longobardis, nimirum ab Agilulpho, vt Paulus Diaconus ſcripſit. Alij peſsimè habitam à Cancano Ba-
uarorum rege, ac Vandalis & Alanis perhibent. Edidit vrbs hęc illuſtres, ſtrenuos, ac eruditos homines quam plurimos, quorum
eximijs virtutibus, non ſolum patria, ſed vniuerſa Italia decorata illuſtrataq; eſt. Fuit ex horum numero diuinus ille poëta Virgi-
lius in vico Andis, qui nunc Petola dicitur, altero ab vrbe lapide, natus. Qui autem hoc tempore Mantuanam vrbem celebres viri
illuſtrant, breui narratione recenſeri non poteſt. Extra vrbem Mantuam, alta lataq; foſſa cernitur, cum valido aggere millia ferè
XXX. colligens, & agri Mantuani partem concludens, quam Seralium vocant, triquetra figura, quemadmodum Volaterranus ſcri-
bit. Foſſam hanc ad vrbis tutelam, & munitionem Mantuani, anno poſt C. N. MCCXI. incepere, MCCXLIX. abſoluerunt, vt per-
hibet Aequicola. Sunt ijs ſeptis, circa ripam ſtagni cum hortis amœniſsimis & cultiſsimis, ac nitidis aruis, quæ & vitium perpul-
chros habent ordines, ædificia ſplendida permulta, religioſæque domus, inter quas monaſterium Angelorum, familiæ Pręedicato-
rum habitatio. Tranſito lacu, præclara mox apparet villa, Marmiroli, à Federico primo Marchione, magno planè artificio maio-
riq; ſumptu ædificata. Multitudinem opportunitatemq; conclauium habet tantam, vt Principe vel Rege quouis excipiendo, pro
tempore ſufficiat. Locus hic arte mirabili factus, magiſtri voluntate, tam repentè per abditos quoſdam fonticulos vndique pro-
rumpentium aquarum copia perfunditur, vt qui intus ſint, euadere prorſus nequeant, quin perluantur, opus mehercule ſummi ar-
tificij, nec minoris voluptatis, pręcipuè menſibus æſtiuis, quum ad refrigeria maximè conuenit. Cingunt villam peramœni ac ni-
tentes horti, fructiferarum arborum varijs generibus ornati, cum pergulis vitium elegantiſsimis, quas autumnali tempore, race-
mis, vuæ variæ nobilis grauatas, ſpectare eſt.

So:

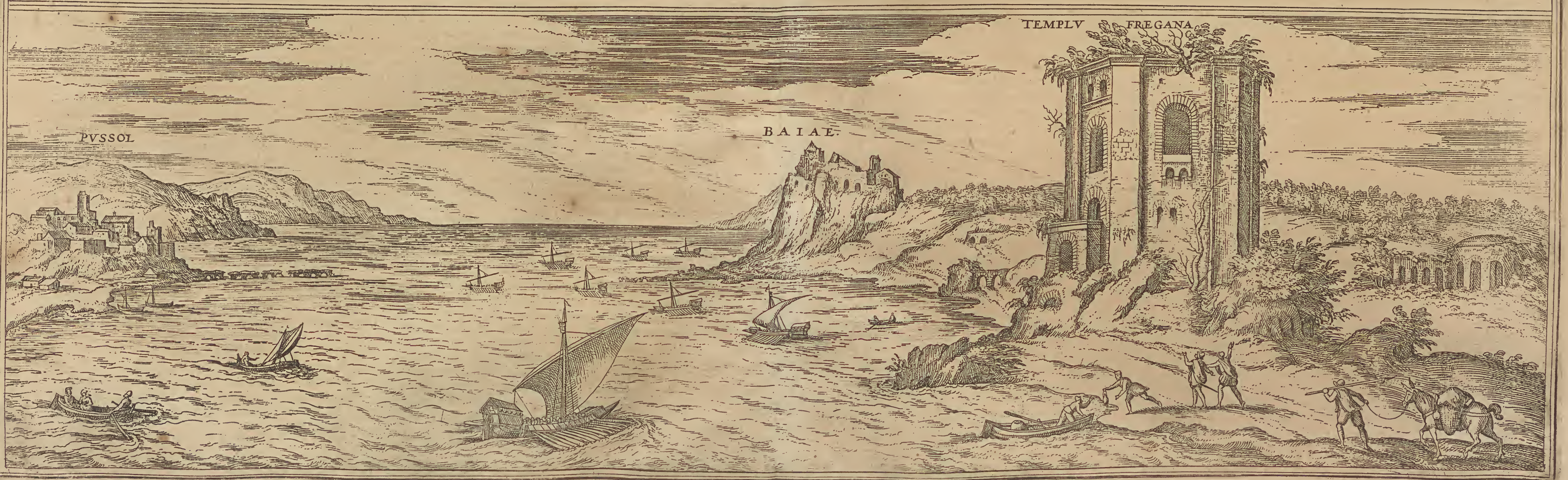

MANTVA.
Seris
Casa de Virgilio.
Piatel
El tre
Certrosen
S Maria de gratien.
Bour
S. Dominicho
Pont de Molin
Borgo
Pont de S. Iorgio
Borgo de S. Gi iorgio.
Mantua, Lombardię Transpada-
nę vrbs clarissima et antiquissima,
venustissimum, in medio paludium,
situm obtinet Anno salutis CIↃ.
IↃ. LXXV. ad viuum delineata.

PVTEOLI, ET BAIAE.

VTEOLI, Campaniæ oppidum vetus, iuxta littus marinum impositum colli, initio Dicearchæam dictam, nimirum ab administratione iustitiæ, sanctissimoque imperio, Plinius, Strabo, Silius, Appianus, & Philostratus auctores sunt. Emporium Cumanorum Puteolos fuisse, posteaque colonis Romanis admodum frequentes redditos, & nomen à puteorum multitudine accepisse, vel, vt alijs placuit, à putore, quem hic passim aquæ calidæ, vi sulphuris emittunt, quapropter nonnullis etiam Phlegra vocatus sit Cumanus ager, Strabo memoriæ prodidit. A Liuio Puteolorum mentio sæpissime fit, præsertim autem, vbi, colonos eo deduxisse Fabium Max. vrbemque muniuisse, neque multo post Annio Consule referente, decretum à Senatu, colonos in quinque ciuitates marinas, & inter eas Puteolos mitti narrat. Alibi etiam Annibalem ad Auernum prætextu sacrificij, profectum, sed animo capiendi Puteolos. Alio denique loco, Romanorum coloniam factam scribit. Vrbis medio nunc templum antiquissimum ex quadrato lapide cernitur, quanquam vi terræmotuum nonnihil deformatum. Id Christiani D. Proculo dedicarunt, & in aditu hanc inscriptionem adhuc habet. Calfurnius L.F. Templum Augusto cum ornamentis D.S.I. Et alia quoque pars huiusmodi, L. Cocceius L.C. Posthumi. L. Auctus Architecti. Visuntur etiam hic ossa quædam humana vastissimæ magnitudinis. Plinius huius vrbis memoriam pluribus in locis vsurpat, nominatimque Sil. cœruleum Puteolanum commendat: itemque natiuos, factitiosque colores referens, purpurissum inquit, Puteolanum potius laudatur, quam Tyrium, aut Getulycum, vel Laconicum. Sunt, qui nouam hanc vrbem dicant, & vetus oppidum Puteolos non hoc in colle positum fuisse, sed aliquanto remotiore loco, vbi nunc ingentes adhuc ædificiorum ruinæ supersunt. Ego contra haudquaquam hanc recentem, sed ipsam vrbem antiquam puto esse, non modo situ eius præsenti, quod propinqua littori portuique sit, de quo paulò post agemus, sed etiam reliquijs pontis ab huius collis radicibus olim incipientis, prætereaque veterrimo illo templo, de quo dictum est, adductus, quanquam multo quondam ampliorem fuisse, quàm nunc sit, cum omnium antiquorum monumentis celebretur, minime negare velim, adeoque putem illa operum propinqua vestigia, vel partem vrbis alias, vel suburbia fuisse. Portus dein ad eius pedem valde commodus, atque tutus erat, quem opere factum, iactis in mare pilis, Strabo scribit. nam ad eiusmodi moles puluerem huius agri peropportunum esse, quod cum alia materie mixtus, validissime conglutinetur in aquis, atque solidescat. Cuius rei Vitruuius etiam testis est ac item Plinius, his verbis de terræ varietate scribens. Quis enim satis miretur, pessimam eius partem, ideoq; puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, merlumque protinus fieri lapidem vnum, inexpugnabilem vndis & fortiorem quotidiè, vtique si Cumano misceatur cæmento. Puluerem quoque Romanum, qui è rupibus intimis ad structuras hac memoria solet effodi; ab huius præstantia Puteolanum dici arbitror. Portus autem Puteolani vestigia ferme nulla supersunt quod partim à mari occupatus sit, partim, vti alia regionis opera, nemine curante, per se perierit. Contra in mari, XIII. vastissimæ pilæ turrium instar ex latere structæ, ac in ijs quibusdam arcus semiruti cernuntur ex aduersum illis pilis, quæ item in æquore, iuxta Baias apparent. Pontem ab Caligula Imper. superiniectum, quo transitus à Puteolano littore vsque in Baianum sinum iungebatur Suetonius his verbis amplissimè memorat. Nouum atque inauditum genus spectaculi excogitauit. nam Baianum medium interuallum, & Puteolanas moles, trium milliũ, & sexcentorum ferè passuum ponte, coniunxit, contractis vndique onerarijs nauibus, & ordine duplici ad anchoras collocatis, superiectoque aggere terreno ac directo in Appiæ viæ formam. Per hunc pontem vltro citroque commeauit biduo continenti, primo die phalerato equo, insignis quoque quercica corona, &c. & gladio, aureaque chlamyde, postridiè quadrigario habitu curriculo bijugi famosorum equorum, præ se ferens Darium puerũ ex Parthorum obsidibus, comitante prætorianorum agmine & in essedo cohorte amicorum. Hæc Suetonius. Post has pilas vltra Puteolos, in littore multi salubrium aquarum fontes prorumpunt. De quibus copiosè Leander, in Italiæ descriptione disserit. A Mortui Maris ostio per oram Baiani sinus ad Auernum, inde vsque Puteolos incedenti, tot eo tractu magnificarũ ædium operumque tanquam perpetui vici ruinæ conspiciuntur, vt certò credam narrationis fidem excessura. Primum circa Maris Mortui fauces asperrima rupes excauata cernitur, ita vt per eam nunc in sinum Baianum è Mari Mortuo commeare nauigia possint. Hanc olim sic excisam autumo, quo commodiùs ad alias circa lacum habitationes terra perueniretur: nimirũ non superato rupis culmine, vel transmisso ratibus mari. Postea tamen collabentibus ædificijs, ijsque locis desolari paulatim incipientibus, nemine curam aquarum, vt arcerentur, sustinente, omnia mare hausit, vnaque viam silice stratam, quam in hodiernũ vsque diem pacatis & consistentibus vndis passim in fundo est cernere: quapropter cum olim isthac terra transiretur, nunc nauigio proficisci oportet. De cætero per littus ad Baias versus sumptuosissimorum operum ex alijs rupibus olim ad mare propendentium apparent partes, pilæ nimirum ingentes, quibus incumbebant. Erant illæ cum ædificijs ipsis ad viam, quæ à villis circa Mare Mortuum Baias ducebat, nunc autem vna cum via, quod supra diximus, ipsisque fundamentis ædium & partibus, in æquore conspiciuntur tantæ magnitudinis ac admirationis, vt equidem curiosa ingenia planè cogant obstupescere. Baiarum inde vestigia sunt, ingentia nimirum pelago demersa operum fundamenta. Vrbis interitus à vi terræmotuum exortus est: qua de causa paulatim emigrantibus colonis, tandem omnia marini inuasere fluctus, vt adeo iam nullum hic integrum ædificium supersit, præter balnea quædam iuxta vicinas rupes, vbi plurimæ quoq; cauernæ cernuntur, ex quibus existimari potest, olim magnificas hoc situ ædes extitisse. Baias Plinius, Strabo, Suetonius, Tacitus, Appianus, Antonius, Mela, Silius, alijque plurimi scriptores compellant. Nominis originem à Baio quodam Vlyssis socio; hic sepulto, fluxisse scribit Strabo. Prope vestigia Baiarum in mari pilæ quædam crassitudinis immensæ conspiciuntur, ex cocto latere summo artificio constructæ, quibus aliæ similes haud procul Puteolis directo respondent, olim pontis imponendi causa iactæ, quo transitus à Baiano sinu recta per mare in Puteolanum iungeretur.

PVTEOLI.
PVSSOL
BAIAE
Monte Sibilla
Bayne

PVSSOL
BAIAE
TEMPLV FREGANA

PARENS.

ARENS, vulgari Italorum idiomate Parenzo, oppidum Histriæ siue Dalmatiæ ad mare Adriaticum, iucundo ac peramœno situ, de cuius appellatione Bredebachius in Hierosolymitana sua peregrinatione ita scribit: Paris Troianus, cum Helenam Græciæ reginam, Menandri regis coniugem, raptum pergeret, quæ res Troiani excidij principium fuit, omnem suam classem in hac ciuitate instruxit. Et cùm ipsa Helena rapta illuc ex Græcia reuersus, votoq; potitus esset, à nomine suo ciuitati nomē imposuit, ipsamq; Paridinum appellauit. C. milliaribus à Venetis, quorum paret imperio, distat, dignam Episcopo sedem præbet: Basilicam habet præstantibus diuorum reliquiis venerabilem, in qua S. Demetrij, Iuliani, Bertæ, & Acolitæ ossa magna religione asseruantur. Ex hac Parentina vrbe terrestri itinere Hierosolymam non incommodè perueniri posset, sed publicæ fidei literæ, non facilè impetrantur, & eò quod Histriæ partes diuersos agnoscant rectores: partem siquidem eius Imperator Augustus, partem Veneti, partem Turcarum Cæsar sibi vendicat. Itaque peregrinis tanquam exploratoribus suspectis non facilè hac transitus patet: Eadem etiam de causa steriles sunt Geographorum & Topographorum de hac regione historiæ, cum eam liberius perlustrandi nemini concedatur facultas.

MODONA.

ODONA Ptolemæo, Methone, vrbs est littoralis Peloponensi, tam situ loci, quam mortalium industria valdè munita, opibus incolarum frequentia, Archiepiscopatu & Clero eo tempore, quo Reip. Venetæ parebat, clarissima, quo peregrini Hierosolymitani quotannis solebant diuertere. Verùm tam nobilis & præstans vrbs Venetorū imperio Anno Christi M.D. eripitur à Baiazeto, eius appellationis secūdo, Rege Turcarum nono, & Imperatore secundo, qui Venetis ob receptum in defensionem atque tutelam Ioannem Cenouichium Comitem, offensus, bellum ipsis terra mariq; indixit, atque incredibili exercitu Dalmatiam vniuersam depopulationibus vastans, tāta immanitate in Christianos desæuit, vt Venetorum etiam Reipubl exercituq; formidini esset, qui magna celeritate militem vndequaq, collectum triremibus imponentes, Modonam vsq; peruenerunt, quibus cum tantum inesse virium cerneret Turca, vt sustinere eorum impetum se posse diffideret, in Sapientiæ portum sese recepit, & discedentibus deinde Venetis, opidum Lapantum, veteribus Naupactum, expugnauit ac vicit. Acciderunt hæc Anno salutis M. CCCC. XCVIII. Cæterum cum conatibus suis hoc tractu Modonam vrbem nunquam non obsistere, multumque Venetis semper opis adferre Baiazetus cognosceret, quas potuit cunque vires in eius oppugnationem collegit, eamque subitò graui obsidione tribus in locis arctissimè cinxit, machinis æreis quingentis, quarum duæ & viginti muris euertendis noctu dieque destinebantur, vrbem verberauit, mortariis in eam ignem euomuit, mœnia & propugnacula vrbis solo adæquans, nouum quotidie militem adduxit sub mœnia. Ita quidem, vt oppidani continuis in repugnando laboribus fracti, auxiliares etiam copias frustrà expectantes, vrbis conseruandæ spem amitterent, Intereà verò quatuor Venetorum triremes auxiliaribus munitæ militibus commeatu, munitione, cæterisque rebus, implacabili marti necessariis, instructæ, magno obsidione constrūctorum gaudio, at infausto tandem omnium exitio aduenêre. Dum etenim ij, qui in propugnaculorum & mœniorum ruderibus atq; ruinis, ad hostiū vim depellendā erant dispositi, Venetorum admotā littori classem conspicerent, aduentantiū apparatū visuri, stationes suas inconsultè ac temerè deserentes accurrunt. Baiazetæ interim Ianiceri oblatam sibi temeritatis occasionem captantes, facili negotio vrbem inuadunt & expugnant, nouosque milites in suam potestatem redactos membratim antè dissecant, quam in vrbem ipsi ex nauibus fuissent egressi. Eaque ratione, immanissimus Turcarum tyrannus, anno ab orbe redempto M. D. decimo Augusti die, quæ D. Laurentio sacra fuit, Modona potitur.

SEBENICO.

SEBENICO Antiquis Sicum, vulgò Sebenicho, vrbs maritima in Hadriatici maris littore in Dalmatiæ fines, Venetorum imperio paret. In quam, afferente Plinio lib. 3. Naturalis historiæ, Diuus Claudius Veteranos transmisit.

Sibinium, Ptolemeo Sicum vulgo Sibenicho. Dalmatię opp:
IL CASTELLO
S. Francesco
C·B
S·Adrea
CASTEL DE S NICHOLO.

PARENS, Siue Parentium vulgo, Parenzo Histrię opp:

MODON, Siue Modona, quondam Methone, ciuitas est littoralis Pelop-
ponesi, in Morea.

CANDIA.

ANDIA, Insula Medeterranei Maris centum vrbium fama celebris, vt veteres scribunt. Plinius autem suo tempore, in ea, quadraginta: Bellonius verò, qui eam diligentissimè perlustrauit, atque descripsit, tres nunc tantum recenset, Caneam, Rhetimon, & Candiam. Alij etiam Gnosum, Minoris regiam & Strabonis Cosmographi patriam, connumerant Candia verò, Metropolico honore conspicua, de qua etiam Insula ipsa cognominatur, vrbs est natiuo montium situ muris quasi circumuallata, portu loci natura arteque munito, tutam nauibus stationem præbens, qui ad mercium securitatem turri scitè affabreque ædificata, communitus videtur. Hanc vrbem, cum vniuersa insula, in potestatem primum redegit Romanorum Metellus Creticus, deinde sequentibus temporibus, sub Imperatoribus Constantinopolitanis, diutius fuit, postea concessa Bonifacio Montiferratensi, à quo demùm Venetis, magno diuendita fuit, Anno M D. XLIV. In hac proinde vrbe, Prætor Venetis; ius semper dicit. Agro gaudet omnium præstantissimo, Maluatici vini feracissimo, quod à Venitis, quia ipsis Insula paret, Venetorum maluaticum; vulgò nuncupatur. Syluosi etiam montes cupressi tabulas, ex quibus cistæ, gratissimum spirantes odorem, conficiuntur, suppeditant.

CORFV.

RBS, sita est, in insula eiusdem nominis Chersoneso, aut promontorio potius, quod se in montis formam, in Ionium mare extendit. In hoc montis iugo, arx est, quam nouam, in decliui altera; quam veterem appellant; Harum mænia fortissima, & propugnacula, securitate munita, validum etiam in iis veteranorum, bello exercitatorum Venetorũ præsidium, maris vicini tutelam conseruat, & ab hostium formidine vrbis incolas liberat: Hæc autem castra; videntur ab ipsa insula, arte & industria hominum separata, quasi vna & eadem cum ipsa olim terra fuerit, ac deinde sit freto dirempta: Effringit enim illic, ac separat insulæ continentem, & dispescit Maris fluxus, vt fiant castra insularia, ab ipsa insula Corfu, præcisa. At pons arces vrbi coniungit, quem Castrenses, siquidem voluerint, applicant, eaque ratione, habitatores insulæ esse videntur, & in oppidum, quod obuiam iacet, pedites abeunt. Auferentes autem hunc pontem; scaphis rursus efficiunt transitum nauigabilem, iterumque fiunt insulani, ab insula Corfu, separati. Ad radicem montis, vrbs, multis habitata ciuibus, montem quasi cingit, & dictas arces in se comprehendit. Illa Metropoleos nomen ac dignitatem in vniuersa hac insula, obtinens, Archiepiscopali sede ornatur. Habet portum insignem, & multarum nauium capacem, cui adiacet sinus ad Isthumum huius promontorij situs, qui non solum piscibus abundat, sed & auibus aquatilibus diues est, vt non quotidiano tantum vsui, sed & cæteris rebus hominum, quas delicatorum requirunt delitiæ, satisfaciat. Non procul item ab vrbe locus est, admodũ amœnus, Pagiopolis dictus, vbi Sal conficitur. Vrbs aquam potabilem non habet, sed eam Fons quidam in eadem insula suppeditat, Cardachius nomine; hinc eam nauiculis & cymbis, in vrbem conuehunt. Venetis hæc vrbs ab Anno M. CCC. LXXXII. cum tota insula obedit. Quæ in ambitu CCC. in longum, XL. Italia miliaria colligit, olei ac ceræ ferax, frumenti non tantam copiam præstat.

LA CITA DE CORPHV

Castell Vechio.

Castell Nouo.

Porta del Socorso.

El Domo.

LA CITADELA.

Labitacion del proueditor.

Le foro nase

Porta Anoua

El mo lo.

Saline

S. Rocho.

S. Maria

S. Lazaro.

S. Frances

EL BAZARO

Audientia.

Le Barache

EL CANALE.

HIEROSOLYMA.

IEROSOLYMA, vetuſtiſſima & celeberrima totius Orientis ciuitas, ſita in medio Iudææ, atque adeò totius orbis climate, inſtar centri ſeu vmbilici, loco montibus facilè omnium altiſſimo, interiectis tamen vallibus, campisque; fontibus etiam & hortis longè iucundiſſimo atque fertiliſſimo: Quæ munitionibus, ædificijs, frequentia incolarum, & omni gloria nulli vnquam vrbi ceſſit, legibus & cæremonijs, ab ipſo Deo datis, celeberrima: Apparitionibus autem, ſignis, prophetijs, Dei reſpõſis, & felici omnium rerum ſucceſſu, tum verò præcipuè manifeſta Filij Dei Domini noſtri Ieſu Chriſti in carne præſentia, doctrina, miraculis, paſſione, morte, ſepultura, reſurrectione, aſcenſione in cælos, miſſione Spiritus ſancti, & legatione, atque prædicatione Apoſtolorum feliciſſima. At ob Principum atque populi ingratitudinem: peccata & idiolamaniam aliquoties miſerrimè deſtructa, tandem verò, iuxta Dei decretum, iuſto iudicio euerſa, prorſus diruta, & ſolo æquata. Ob pulchritudinem autem, miramque iucunditatem à Ieremia in lamentationibus, capite ſecundo, Vrbs perfecti decoris, & vniuerſæ gaudium terræ, A Daniele autem ipſa gloria & decus, ſiue deſiderabilis & inclytus locus, vnà cũ circumiacente Iudæa, nuncupatur, capitibus octauo & vndecimo. Ioſippus ait, hortos & pomaria Ciuitatem, præſertim à Septentrionali parte, itinere tredecim milliarium, ſicut ipſum Domini Paradiſum; circundidiſſe. De cuius Vrbis tota potione Strabo libro decimoſexto ſcribens: Locum, inquit, eſſe petroſum, aqua abundantem: circumſtantem verò regionem ſterilem ac ſiccam, & intra ſexaginta ſtadia petroſam: Eiuſmodi & munitionẽ fuiſſe, nempe petroſam & benè ſeptam, interius aqua abundantem, exterius omninò ſiccam, foſſam in lapide exciſam, quadraginta pedum profunditate, latitudine verò ducentorum & quinquaginta. Plinius quoque eam clariſſimam totius Orientis Vrbem fuiſſe aſſerit. Tacitus autem ſic de ea, libro vigeſimo primo, belli Iudaici, ſcriptum reliquit: Vrbem arduam ſitu, opera molesque firmauerant, quîs vel plana ſatis munirentur: Nam duos colles in immenſum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introrſus ſinuati, vt latera oppugnantium ad ictus pateſcerent: Extrema rupis adrupta, & turres, vbi mons iuuiſſet, in ſexaginta pedes, inter deuexa in centenos quaque attollebantur, mira ſpecie & procul intuentibus pares: Alia intus mœnia regiæ circumiecta conſpicuoque faſtigio Antonia in honorem Antonij ab Herode appellata. Templum in modum Arcis proprijq; muri labore & opere ante alios: ipſe porticus, quîs Templũ ambiebatur, egregium propugnaculũ. Fons perennis aquæ, cauati ſub terra montes, & piſcinæ, ciſternæq; ſeruandis imbribus. Idem Tacitus refert, vltimæ obſidionis initio, omnis ætatis ſexusq, ducenta millia hominum in Vrbe fuiſſe. Ariſteas itẽ, quo libello Philocrati fratri ſuã profectionẽ ad Eleazarum, Iudæorũ Pontificem, pro adducẽdis Septuaginta duobus Legis diuinæ in Græcã linguã Translatoribus, exponit, Ieroſolymã, vt quidem ipſe tum ſingula Vrbis loca accuratè perluſtrauerat, in hunc deſcribit modum. Sequens narratio, iter noſtrũ ad Eleazarũ continebit: ſed primum tibi totius regionis ſitum declarabo: Poſtquam ergo peruenimus in loca illa, cernebamus Ciuitatem in medio regionis ſitam ſuper montem editum & ſubardunm, in huius ſummo erat extructum Templum, cum inſigni ornatu, circum quod erant tres muri, altitudine ſupra ſeptuaginta cubitos, & tum latitudine pro tali altitudine, tum longitudine pro ſtructura & mole ædificii. Atque hæc omnia erant exædificata perquam magnificè cum ſumptus ex omni parte excellentia: Conſpicua etiam erat expenſarum magnificentia in Portas & compages partium earum inferiorum, & in munitionem ſuperliminarium. Velum item appenſum erat, ad ſimilitudinem iannuarum formatum, quod ſpectaculum quoddam iucundiſſimum, & quo nunquam facilè ſatiari poſſes, præbebat: & quidem ideo præcipuè, quia à vento ſubintrante perpetuò mouebatur, & quidem ſinuatione ab imo vſque ad ſummum, ob ventrum à pauimento ſubintrantem. Altare etiam extructum erat appoſitè, & ad locũ illum, & hoſtias, quæ ibi igne conſumerentur. Qua verò parte erat aſcenſus ad illud, ea perquam decenter exornata erat, & pulchrè accommodata ad miniſteria ſacra, & habitum Sacerdotum ad talos vſque indutorum tunicis ex byſſo. Templum autem ſpectat ad ortum, poſterioribus eius ad occaſum tendentibus: & pauimentum totum eſt lapide conſtratum, tractusque habet aquæ immittendæ ad loca certa, quæ immittitur ad abluendum ſanguinem hoſtiarum: quia in ſolennibus feſtis multa millia iumentorum offeruntur. Sacerdotes verò miniſteria peragentes, omninò virium robore præſtãt, cum ſumma ornatus ac ſilentij reuerentia: Nam omnes ſpontè intenti ſunt laboribus, licet valdè moleſtis. Ac ſuæ cuique demandatæ partes ſunt curæ, ſine miniſterij intermiſſione: alij enim ligna, alij oleum, alij ſimilam, alii aromata in miniſterio ſuo curant: Alij integras hoſtiarum carnes comburunt, vtentes in hoc magna virium & intentione & dexteritate: Apprehenſa enim vtriſque manibus vitulorum crura, quæ ſingula ferè talenti pondo habent, per vices vtraque manu ſurſum proijciunt mira induſtria, in altitudinem ſatis magnam, nec in ijs excipiendis errant. Simili modo proijciunt etiam ouium crura, necnon & caprarum, quæ mirificè & pondere & pinguedine excellunt. Nam quod iam dictum eſt, ita peragitur, vt ad id, à certis, quibus hoc curæ eſt, per omnia ſeligantur, quæ & labe reprehenſionis omni vacent, & pinguedine excellant. Ad quietem autem habent locum certum, vbi quieſcentes recumbunt: atque inde vſi quiete, alacres & prompti excitantur, nemine ipſis miniſterij officia imperante, tantumque vbique eſt ſilentium, vt putes in loco illo nullum prorſus eſſe hominem, cum interim & Sacerdotum miniſtrantium ſint circiter ſeptuaginta, & eorum, qui hoſtias adducant, valdè magnus numerus, ita omnia cum reuerentia, & vt conuenit magnæ diuinitati, peraguntur. Hinc verò magnus nos ſubibat ſtupor, cum aſpexiſſemus Eleazarum ſacra tractantem, & ornatum illum eius, & dignitatis reuerentiam, emergentem ex tunica induta, & lapidibus in ea precioſis: nam aurea tintinnabula ad pedes vſque ornatus eius dependent, quæ ſingula harmoniæ edunt ſonum ſuum, inter quæ ſingula ſunt punica mala & floribus varijs & colore miro decotata. Zona autem cinctus erat valdè decente, & varijs ac pulcherrimis coloribus pertexta. Supra pectus geſtabat quod Rationale vocant, in quo implexi & auro alligati erant duodecim lapides generum diuerſorum, qui ſplendentes ſpecie inenarrabili natiui & proprij coloris, inſcripta habebant nomina Principum cuiuſque tribus, iuxta priſcam & ab initio inſtitutam ordinationem. Supra caput habebat tegumentum, quod Cidarim vocant, & ſupra hanc inimitabilis artificij mitram, ornamentum à Regibus conſecratum. Hinc ſupra laminam auream, nomen Dei ſacris Litteris ſcriptum, cum ornatu & decore ſummæ reuerentiæ per frontem ad ſupercilia vſque protenditur. Ipſe verò Eleazarus in tractatione ſacrorum videbatur his omnibus dignus eſſe. Hinc, vt omnia cognoſceremus, in adiacentem Ciuitatis Arcem aſcendentes eam perluſtrabamus. Hæc ſita in editiſſimo loco, munita eſt turribus ad ſummum vſq; longis lapidibus extructis, ad illorum, quæ circum Templum erant, locorum, vt colligebamus, cuſtodiam: vt ſi quæ inſidiæ, aut qui tumultus, aut hoſtium inſultus exiſteret, ne quis poſſet aditum nanciſci in illa circum Templum munimenta. Nam in turribus Arcis erant acuta iacula, & varia bellica inſtrumenta: locusque iſte erat in vertice montis, & ſupereminens inter alia munimenta. Præterea turres cuſtodiebantur à fide digniſſimis, & patriæ multis argumentis declaratis viris, qui non habeant facultatem egrediendi ex Arce, præterquam feſtis diebus, idque per partes & vices: neque ſinebant ingredi quemquam: & à Præſide iuſſi admittere aliquem contemplandi gratia, valdè accuratè eum obſeruabant, quod etiam tum, cum nos adeſſemus, eueniebat. Nam ægrè nos duos & inermes admittebant, ad perluſtrandas res ſacras: dicebant enim ſibi ſub fide commiſſam hanc curam: omnesque adductos ad hoc iuramento, quòd ſanctè hanc rem, vt eſſet ſibi præſcripta, curare vellent. Et hinc cum ſint numero quingenti, nunquam admittere ſimul plures, quàm quinque. Hocque ita eſſe cautum & proſpectum ab illo, qui primus hanc præmunitionem extruxerat. Ciuitatis verò amplitudo eſt mediocritate quadam temperata, quæ, quantum colligere potuimus, in circuitu quadraginta ſtadia habet. Turres eius ſubtus videntur eſſe peruiæ, ſupra verò tranſitus vſitatos habent, & ſunt ad formam theatralem diſpoſitæ: nam quia Ciuitas in monte eſt ſita, ſunt reflexæ, & in ſe inuicem pronæ. Ad illos tranſitus ſunt etiam parati aſcenſus graduum editiores, vt alij in ſublimi, alij ſubtus incederent, quæ diſtinctio præcipuè facta eſt ob ſanctos & religioni deditos viros, vt neminem attingerent, quem non liceat. Non temere autem illi primi conditores Ciuitatem hanc conuenienti amplitudinis dimenſione condiderunt: ſed ſapienti hoc conſilio fecerunt. Nam regio eſt ampla & bona, verſus quidem Samaritas & quà attingit Idumenæos magna ex parte eſt campeſtris: in nonnullis etiam alijs locis eſt montoſa conſita paſſim arboribus oliuarum & ferax omnis generis frumenti & leguminum: adhæc vineis & mellificio abundat, palmæ vero & aliæ frugiferæ arbores ſunt innumerabiles apud ipſos: item iumenta & pecora omnis generis multa, & paſcua, vberrima. Præterea immenſa copia, aromatum, lapidum precioſorũ & auri importatur eo per Arabes: Nam regio & ad cultum, & ad negotiationem eſt idonea, & ciuitas abundat artificibus, nec deeſt ei quicquam eorum, quæ mari aduehi ſolent, cum habeat portus opportunos, qui abundè ſuppeditent res, & Aſcalonæ & Ioppæ, & Iazæ ſimiliter etiam Ptolemaidis. iam in medio iſtorum locorum eſt ſita, nec ab illis multum diſtat, ſed ipſa omnia per ſe abunde habet, cum ſit & irrigua vndique regio, & ad magnam ſecuritatem munita. Expoſui ita ſtrictim tibi, frater Philocrates, quæ de his commemoranda fuerunt. Hactenus Ariſteas Græcus. Ad extremum ex Ioſepho quoque, his, pauca quædam ſubijcere libet, qui libro de Bello ſexto, cap. 6. ſic ait: Ciuitas trino muro circundata erat, niſi qua vallibus inuijs cingebatur, ex ea namque parte vnius muri habebat ambitum, & ipſa quidem (initio) ſuper duos colles Sionem & Acram erat condita, contrarijs frontibus ſemet inſpicientes, interueniente valle Tyropæia diſcretos. Contra Acram tertius collis erat (Moriah dictus) valle Cedrone ab Acra diuiſus, in quo Templum & Antonia fuere conſtructa. Foris autem ciuitatis hi colles profundis vallibus cingebantur, & à tribus lateribus obſtantibus vſquequaque rupibus, adiri non poterant. Quin & quartus collis incolebatur, cui nomen eſt Bezetha, ſitus quidem ex aduerſo Templi atque Antoniæ in Septentrionali plaga, foſſis autem altiſſimis ſeparatus. Idem Hiſtoricus lib. 1. contra Apionem: Hecatæus Abderita, qui cum Ptolemæo Lagi commoratus, refert: Nos Ciuitatem ipſam Ieroſolymorum ſpacioſam & maximam olim inhabitare, & virorum multitudine copioſam, necnon & Templi conſtructionem his deſcribit verbis: Sunt autem Iudæorem, & aliæ quidem multæ munitiones per prouinciam atque vici: Vna verò Ciuitas munitiſſima, habens præcipuè circuitum quinquaginta ſtadiorum, in qua commorantur hominum circa centum & viginti millia, nomine Ieroſolyma Eſt autem in media Ciuitate lapidea quadriporticus, longitudine 500. pedum, & latitudine 100. cubitorum, habens etiam duplices ianuas, in qua Ara eſt quadranguli figuratione compoſita, ex lapidibus non dolatis, ſed collectis, vnumquodque latus viginti cubitorum latitudinem habens, altitudinem verò decem, & circa eam maxima fabrica, vbi Altare eſt conſtitutum, & Candelabrum, vtraque aurea, duorum talentorum pondus habentia, & in extinguibile lumen noctibus & diebus. Simulacrum verò aut aliquod Anathema ibi nequaquam eſt, nec vlla plantatio, nullus ibi veluti Lucus, aut aliquid huiuſmodi. Habitant autem in eo & noctibus & diebus Sacerdotes, quaſdam purificationes agentes, & omninò vinum non bibentes in templo. Eodem libro Ioſephus paulò poſt adducit Agathargidem, Hiſtoricũ qui ita de Iudæis & eorũ Vrbe ſcribat: Qui vocantur Iudæi, habitant omniũ munitiſſimã Ciuitatẽ, quam vocare Ieroſolymã prouinciales ſolent: hi vacare conſueti ſunt ſeptima die, & neq; arma portare in prædictis diebus, neq; terræ culturã contingere, neq; alterius cuiuſpiã curã habere patiuntur, ſed in Templis extendentes manus adorare vſq; ad veſperam ſoliti ſunt. De variis autẽ vaſtationibus, & vltimo vrbis excidio, Ioſephus cũ alias paſſim, poſt ſacras literas, tũ verò ſummatim lib. 7. Bellorũ, c. 18. hoc modo ediſſerit: Ieroſolyma capta eſt ſecundo anno principatus Veſpaſiani, Septemb. menſis 8. die. Quinquies autẽ prius capta, tunc iterum vaſtata eſt. Ægyptiorum quidem Rex Aſochæus, & poſt eum Antiochus, deindè Pompeius, & poſt hos cum Herode Soſius captam vrbem ſeruauere. Antea verò rex Babyloniorum ea potius excidit, poſt annos, ex quo ædificata eſt, mille trecentos ſexaginta, & menſes octo, & dies ſex. Primus autem conditor eius fuerat Chananæorum Dynaſta, qui patria lingua Iuſtus appellatus eſt rex: erat quippe talis. Chananæorum quidem populo rex Iudæorum Dauid pulſo, colendam ſuo populo tradidit, & quadringenteſimo, ſexageſimo quarto anno pòſt, ac menſibus tribus, à Babylonijs euerſa eſt. A Rege autem Dauide, qui primus Iudæus in ea regnauit, vſque ad id, quod Tytus fecit, excidium, anni millie centum ſeptuaginta nouem. Ex quo primum autem condita eſt, vſque ad excidium, anni duo millia, centum ſeptuaginta ſeptem. Sed enim neque antiquitas, neque ingentes diuitiæ, neque per totum orbem terræ diffuſa fama, nec magna religionis gloria, quicquam iuuit; quò minus periret. Hæc ille. Ipſe Hieronymus in Hieremiam cap. 19. ſcribit Iudæorum ciuitatem in æternos cineres collapſam eſſe, cuius ruinæ ad conſummationem vſque ſeculi permanſuræ ſint. Sanè poſt tempora Veſpaſiani, quibus vrbs illa exciſa & euerſa iacuit annis propè quinquaginta, Adrianus Imp. ſic eam rurſus inſtaurauit, vt non veterem vrbem inſtaurare, ſed planè nouam extruere intelligeretur. Itaque & nomen ipſum mutauit, ac pro Hieroſolyma AEliam Capitolinam dici voluit: Atque ita quidem appellatur, & ab Vlpiano in Pand. Tit. de cenſibus, & ab ipſis Patribus Nicenis in Canonibus eius Synodi. Alioqui verò Tertullianus quoque duobus locis, hoc eſt, in lib. contra Iudæos, & lib. 3. contra Marc. exclamat: Sion iam nulla eſt.

Ezechielis. v.
Hæc est Ierusalem, Ego eam in medio Gentium
posui, et in eius circuitu terras.
HIEROSOLYMA VRBS SANCTA, IVDEAE, TOTIVSQVE ORIENTIS LONGE CLARISSIMA, QVA AMPLITVDINE AC MAGNIFICENTIA HOC NOSTRO ÆVO CONSPICVA EST.
1 Ager Acheldemach
2 Domus mali consilij
3 Natatoria Siloe
4 Coenaculum
5 Turris Dauid
6 Via quæ ducit in Bethleem
7 Domus Caiphę
8 Hic B. Ma: nutrita est
9 Sepulchrum V. Marię
10 Locus, vbi Dauid septē com: posuit Psalm:
11 Domus Annę.
12 Torrens Cedron
13 Porta aurea
14 Templum Salomonis
15 Sepulchrum Domini
16 Locus Caluarię
17 Hic Christus flagellatus fuit
18 Probatica piscina
19 Vallis Josaphat
20 Lasarus
21 Hic S. Stephanus est lapidatus
22 Hoc loci Christus orauit
23 Domus diuitis epulonis
24 Domus Pilati
25 Domus Herodis
26 Palatium equitū peregrinorȝ.
27 S. Veronica
28 Locus decollationis S. Ioannis Baptistę.
29 Castrum Pisanorȝ:
30 Locus in quo Petrus amare fleuit.
31 S. Martha.
32 Arcus Pilati.
33
34 Hic Esaias serra dissectus est.
35 Fons Rogiel.
36 Mons Oliuetj.
37 Mons Sion
38 Cemiterium Abassanorum.
39 Turris Syloë.
40 Vbi B. Maria nata.
41 Porta S Stephani.
42 Porta Damascena.
43 Porta Ioppensis.
44 Porta Judaica.
45 Turris Iosaphat.
46 Hic se fugę comiserunt Apl̄j.
47 Domus S. Marię Magd.
48 Mosquee.

DAMASCVS.

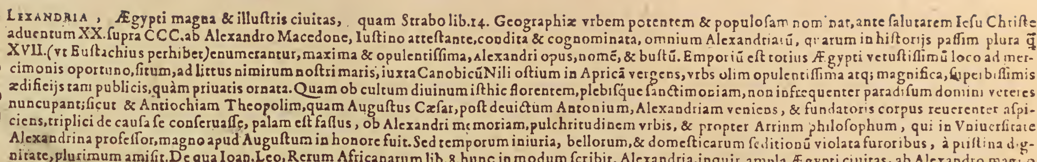

AMASCVS, vrbs eſt Syriæ primaria, & totius Aſiæ vetuſtiſsima, quam Abrahamæ ſer-
uos prima fundatione conſtruxiſſe, ſacræ teſtantur literæ, magna in valle; ſitu eſt plano;
ſed agro campeſtri ac ſterili, niſi quatenus aqua irrigatur; fiſtulis atque cuniculis ſubdu-
cta, cuius humore ſolum redditur fertile, & conſitionibus aptum, montibus omni ex par-
te cingitur, diſtans ab Hieroſolyma ciuitate ſancta per Syriæ alpes pedeſtri, vel equeſtri iti-
nere quinque dierum. A Mari Medeterraneo autem LXX. miliaribus Italicis. Magna &
laxiſsima ſuburbia, quemadmodum Lutetiæ Pariſiorum, habet. Portæ laminis ferreis; ſi-
cuti Cayri, pellibus capreis, ſunt obductæ. Plateæ admodum anguſtæ & indirectæ. Domus
intus elegantes, multiplici marmore, & inprimis ophiate nitent, foris autem ſtructurâ
ſunt minus venuſtâ atque deformi. Vrbs ipſa opulenta, frequenti populo habitatur; præſtat hoc ipſi frumenti;
annonæ, & omnium neceſſariarum rerum grata abundantia, quæ mulis, camelis, dromedarijs, & equis per aſ-
perrimos montes eô deuehuntur. Neque enim vehiculorum, rhedarum, aut begarum, aliquis, ad eam ade-
undam, ob itineris difficultatem vſus eſſe poteſt. A Mauris tam atri, quàm albi coloris, Turcis, Iudæis, Græcis
& Chriſtianis promiſcuè inhabitatur. Arcem habet præcellenti ſtructurâ ex porphyretico lapide eleganter
perfectam, turribus quatuor, muris ac propugnaculis munitiſsimam, quam Florentinus quidam priuatis im-
penſarum ſumptibus conſtruxiſſe dicitur. Cui mira quædam fortuna, huius vrbis adminiſtrationem pepere-
rat. Scribunt etenim, Sangiaco Sultano, ſeu Gubernatori Syriæ quandoque propinatum eſſe venenum, cui
Florentinus quidam, qui tum agebat Damaſci, accurata medendi ratione antidotum præbens, chariſsimus ea
propter Sultano fuit, inter Mamaluchos annumeratus, & Damaſcena hac vrbe donatus eſt. Muris non adeô
altis, & vallo cingitur, in quo moros arbores colunt, quarum folia Bombicibus alendis deſeruiunt: ſunt ete-
nim hic plurimæ officinæ, in quibus ſubtiliſsima & tenuiſsima horum vermium tela primùm à ſemine ferreis
& præacutis inſtrumentis primum mundant, tum in fila contorquent, & demùm ſuperbiſsimã ex ea veſtium
materiam mundè texunt, quo maximo ſplendore, & incredibili luxu matronæ, & omnes paſsim mulieres Da-
maſcenæ vtuntur. In ipſa arce vrbis Sultanus agit, quem Sangiacum, quod nobis Gubernatorem, aut locum
tenentem ſonat, vulgari ipſorum idiomate vocant. Maxima eſt hac in vrbe lympidiſsimorum fontium & a-
quæ viuæ commoditas, partim ex vicinis montibus, partim ex fluuio Damaſcum ſecante, qui ex monte Liba-
no, non ex Iordane, vt multi, inquit Bellonius, decepti, qui vulgò Chriforoas, ſcaturiente, vt pauci, tam in vrbe,
quàm in ſuburbio inueniantur, qui in ædibus proprijs & hortis fontes ex pulcherrimis marmoreis lapillis arti-
ficiosè fabricatos non habeant, arboribus, fruticibus, herbis, & omnis generis plantulis rigandis vtiles & ne-
ceſſarios, qui ipſis vſui & delectamento ſunt. Scatet enim ager Damaſcenus omnifariam fructibus, vti vuis, fi-
cubus, amygdalis, oliuis magnis, & malis punicis maioribus, quàm in tota Europa alibi inueniantur, cappari-
bus, & prunis præ omnibus Aſiæ & Europæ ſelectiſsimis, quæ Damaſcena vulgò vocantur tantoperè inter a-
lia à Dioſcoride, Galeno, & Græcis commendata, quæ tam guſtu, quàm formâ noſtratibus ſunt diſsimilia, &
maiore pretio, quàm noſtra Hiſpanica veniunt, Iberica aut Remenſia, nucleum habent latum, & compreſſum:
Iberica autem, & alia in Europa rotundum. Magnus etiam ibidem eſt prouentus alimentorum humano ge-
neri ad vitam neceſſariorum tam carnium quadrupedum, quàm volatilium, vt pullorum & perdicum corpo-
re & plumis noſtris ſimilium: ſunt & piſces fluuiatiles copioſi, oua & lacticinia, inter qua Melca & oxygala,
Damaſcenis, vt & omnibus Turcis, in ſummis delitijs. Sunt in vrbe complura & elegantiſsima delubra; Mu-
ſcheas appellant, ſed quod cæteris præſtat, id conſtructum eſt inſtar Baſilicæ D. Petri Romanæ, niſi, quòd in e-
ius meditullio, nulli ſunt imbrices, vel tecta, ſed pateſcit, vt ſit ſub diuo: in eo complures ſunt elegantiſsimi &
lympidiſsimi fontes, circum delubrum verò ipſum, omnia ſunt concamerata. Illic peculiari cultu, ſummoque
honore ſanctiſsimi Prophetæ Zachariæ, vt verum corpus obſeruant. Primo ab vrbe lapide, locum videre licet,
vbi ferunt ſaluatorem noſtrum D. Paulum increpuiſſe, primam in Chriſtianos perſecutionem molientem,
his verbis: Saule, Saule quid me perſequeris? eo loci nunc Chriſtianorum ſepultura eſt, & Eccleſia. Ex altera
parte vrbis, ad Orientem, vno ferè miliari Italico, Eccleſia viſitur, vbi Cain germanum ſuum fratrem Abelem
nefariè occidit. Locus quoque, in quo primi homines formati ſunt, iuxta hanc vrbem Sacræ ſcripturæ; &
Theologorum teſtimonio eſſe putatur. Summa eſt animorum in tota Syria & Orientali Imperio pax atque
tranquillitas, & maior, quàm in vniuerſa Europa, concordia. Nullæ etenim ſunt ob futuræ bona lites, & nulli
proinde Aduocati, Procuratores, aut cauſarum ſollicitatores, quia debitores non ſint vlli aut creditores, om-
nia prompta & parata tranſiguntur pecunia cuius inter omnes nationes ſitientiſsimi ſunt Turcæ atque Iudæi;
quorum non minor eſt Damaſci, quàm Cyri & Conſtantinopoli frequentia. Et ſeparatim omnes peculiarem
plateam incolunt, quæ ab ipſis Iudaica dicitur, quemadmodum Auinione in Gallia, & Francofurti ad Mœnum
in Germania. Aliæ autem nationes, vt Armeni & Græci viuunt, & negotiantur paſsim cum Damaſcenis. Me-
dicinam hîc autem exercentes ſunt ferè omnes Iudæi, qui ſimul Chyrurgi & ſimpliciſtæ medicamenta
ſua Græcorum & Arabum more, ipſi componunt, quia in vniuerſo Orientali Imperio nulli
Pharmacopolæ inueniuntur, ſed quemadmodum tempore Galeni Romæ, ſimplicium
tantum profeſſores & ſtudioſi. Quibus omninò nihil, niſi reſtituta prius ægro ſani-
tate, offertur, magno tamen in honore, tam præſentis, quàm imminentis
neceſsitatis cauſa habentur.

Templum S. Georgij
Hoc loci, Cain; germanum suum Abelem, trucidaße creditur.
Sepultura Christianorum
Pręfecti Sÿrię domus
Ecclesia S. Pauli.
Nauigabilis fluuius lympidißima aqua nobilis, vrbem Damascenam irrigans.
Hic D. Paulus baptizatus perhibetur.
Ecclesia Magna Damasci
Domus Soldani urbis.
Locus, in quo Christus D. Paulum, Ecclesiam suā persequentem cæcitate percußit. Act. 9.
DAMASCVS, vrbs nobilißima ad Libanum montem, Totius Sÿriæ Metropolis.

ALEXANDRIA.

ALEXANDRIA, Ægypti magna & illustris ciuitas, quam Strabo lib.14. Geographiæ vrbem potentem & populosam nominat, ante salutarem Iesu Christe aduentum XX. supra CCC. ab Alexandro Macedone, Iustino attestante, condita & cognominata, omnium Alexandriarū, quarum in historijs passim plura q̄ XVII. (vt Eustachius perhibet) enumerantur, maxima & opulentissima, Alexandri opus, nomē, & bustū. Emporiū est totius Ægypti vetustissimū loco ad mercimonis oportuno, situm, ad littus nimirum nostri maris, iuxta Canobicū Nili ostium in Apricā vergens, vrbs olim opulentissima atq; magnifica, superbissimis ædificijs tam publicis, quàm priuatis ornata. Quam ob cultum diuinum isthic florentem, plebisque sanctimoniam, non infrequenter paradisum domini veteres nuncupant; sicut & Antiochiam Theopolim, quam Augustus Cæsar, post deuictum Antonium, Alexandriam veniens, & fundatoris corpus reuerenter aspiciens, triplici de causa se conseruasse, palam est fassus, ob Alexandri memoriam, pulchritudinem vrbis, & propter Arrium philosophum, qui in Vniuersitate Alexandrina professor, magno apud Augustum in honore fuit. Sed temporum iniuria, bellorum, & domesticarum seditionū violata furoribus, à pristina dignitate, plurimum amisit. De qua Ioan. Leo, Rerum Africanarum lib.8. hunc in modum scribit. Alexandria, inquit, ampla Ægypti ciuitas, ab Alexandro magno non absque consilio nobilium & peritorum Architectorum, pulcherrimo loco ac situ in extremitate maris Mediterranei condita, distat a Nilo occidentem versus 40. passuum millibus, quam ædificiorum structura & munitione nobilem extitisse, donec in Mahumetanorum potestatem venit, plurimorum authorum testimonia constat: exinde multorum annorum spatio collapsa, vetusta celebritas intercidit, quod nullus ferè vel Græciæ vel Europæ mercatorum in ea mercimonium exerceret, velut inculta remansit. Verum astutus quidam Mahumetanorum, pontifex ex Mahumetis Vaticinio amplissimas indulgentias concessas rudi populo confinxit, ijs qui ciuitatem incolerent, vel certis diebus præsidio firmarent, quique, eleemosynam in puplicum vsum conferrent: quo stratagemate breui tempore ciuitatē exteris hominibus vndiquaque conuenientibus oppleuit: à quibus plurimę domus ad ciuitatis mœnia exstructæ sunt, multaque studiosorum collegia, & monasteria, in gratiam peregrinorum isthic religionis ergo confluentium. Sita est forma quadrāgulari. Portæ sunt quatuor; prima, quæ orientem spectat, ad Nilum constructa, altera quæ meridiem ad lacum Buchiara, tertia versus Barcæ solitudinem ad Occidentem, quarta ad mare Mediterraneum, vbi est portus; cui: adstant exploratores & ministri telonij, qui exactissimè viatores ad ipsas vsque vestes perscrutantur: quandoquidē non pro mercibus saltem, verùm pro nummis quoque quippiam in singulum centenarium vectigalis loco persoluitur. Sunt & aliæ duę iuxta mœnia portæ, ab inuicem ambulacro munitissimaq; arcæ distinctæ, que ad ripam portus Marsael vulgò Borgi nuncupati, hoc est, turris portus, sita est. In hunc se nobiliores ac celebriores naues recipiunt, cuiusmodi sunt Venetorum, Genuensium, nobiliores ac celebriores naues recipiunt, cuiusmodi sunt Venetorū, Genuensiū, Epidaurensium, cæteræqe Europæorum naues. Eo namq; Belgæ, Angli, Cantabri, Lusitani, omnisque generis Europæ homines mercaturæ gratia nauigare solent: verum maiori frequentia visuntur Appuliæ, Siciliæ & Græciæ, hoc est, Turcica nauigia, quæ in hunc se recipiunt portum, à piratarum incursionibus, & auræ intemperie tutiorem. Est & alius portus quem Marsa Essil Sela vocant, hoc est, catenæ portum in quo Barbariæ naues, veluti Tunetanorum, & Geluiensium stationem habent. Ad hos autem portus Eustachio Tessalonicense asserente, nauibus angustus est aditus, quare Plin. lib.5. Hist. ca.31. fallacibus eū vadis adiri scribit. nam saxis sub mare latentibus rectus interrumpitur cursus, sinistrum verò eiusdem latus manufabricatis veluti tibijs obstructum est, dextro autem Pharus insula est opposita, nauigantibus propter nauigandi difficultatem prælucens, deinde circum insulam magni extructi sunt muri, in quos irrumpentes incolæ, asperam reddunt viam, & periculosum per angustias transitum. In interiore autem parte portus ipse securus est. Christiani circiter decimam pro mercibus, quas vel inuehunt, vel euehunt persoluere coguntur: Mahumetani 20. tamen quicquid terrestri itinere Alcairum defertur, nullum pendet vectigal. Hæc est nostra tempestate ciuitatis pars celebrior, vtpote Alcairo vicina, ad quam omnis generis mercibus refertissimam, negociatores ex toto orbe conueniunt: reliquis partibus ciuitas expers, incolisque destituta. Nam excepto vico longissimo, quo ab Orientali porta ad Occidentalem itur, eaque ciuitatis portione, iuxta maritimam portam mercatorum tabernis referta, atque Christianis inhabitata, reliquum vacuum est & euastatum. Quod per ea tempora accidit, cum Ludouico eius nominis quarto Gallorum Rege à Sultano in libertatem restituto, Cypri rex classe partim Veneta, partim Gallica instructus, ex improuiso Alexandriam adortus, magna hominum edita strage, cepisset ac depopulatus esset. Verum Sultano aduenìente, qui magnū exercitum recuperandæ Alexandriæ gratia conscripserat, Cyprij de tuitione desperantes, domibus incendio absumptis discessere. Sultanus mœnia, vt potuit, restaurauit: arceque ad portum ædificata, paulatim in eum, quem videmus statum reduxit. Alexandriæ mons spectatur altissimus ad similitudinem testacei, qui Romæ visitur, in quo, tametsi habeat situm naturalem antiquissima vasa testacea reperiuntur. In montis fastigio turricula extructa est, in qua perpetuo agit nauium aduentantium explorator, cui de singulis nauibus, quarum telonij ministros admonuerit, certum præmium assignatur: & si forte fortuna, dum vel dormit, vel vsque inambulat, nauis appulerit, cuius publicanos prius certiores non fecerit duplum luit; quæ multa ad sultani fiscum refertur. Cum quę ferè ciuitatis domui, ingens cisterna concamerata, crassisque innitens columnis & fornicibus substructa est, in quos exundans Nilus, per aquæductum in planiciē, magno artificio extra Alexandriam constructum, deductus sub eius mœnibus demittitur. Cisternæ porrò successu temporis turbidæ ac cœnosæ redditæ, plurimis, æstiuo tempore languoribus occasionem præbent. vnde ob aërem ciuitatis infectum, incolæ facie pallida sunt & cadauerosa. Quod ad agri fertilitatem spectat, ciuitas in medio arenacei deserti condita, hortis caret ac vitibus, solum habens semini capiendo incommodum. Frumentum à quadraginta passuum, millibus inuehitur. Iuxta aquæ ductum tamen per quem Nilus in ciuitatem transmittitur, exigui visuntur horti, sed quorum fructus ad maturitatem peruenti accolas noxijs febribus. alijsque morbis afficiunt. Capparibus tamen Tàmariscis & Harmala, quæ est Rutæ species, abundant, & Anthilli item herba, quam Arabes Kali, ex qua, quemadmodum & ex ea, quam Galli Soulde nuncupant, quæstus vberrimos sentiunt. Ex ea siquidem cineres pellucidis conflandis vitris idoneos conficiunt, quos mercatoribus Venetis Muranam insulam incolentibus, diuendunt. Sexto fere ab Alexandria miliari ad Occidentem inter vetusta ædificia columna visitur spectandæ altitudinis & crassitudinis, quam Arabes Hemedussaoar, hoc est, arborum columnam, vocitant. De hac fabula recensetur, quendam ex Ptolomæis Alexandriæ regibus, columnam in portus extremitate construi iussisse, qua ciuitatem ab hostium incursionibus tutam, ac proinde inexpugnabilem redderet, atque in eius fastigio ingens ex Chalibe speculum apposuisse, cuius abdita virtute quotquot retecto speculo iuxta columnam præteruehērentur, naues euestigiò mirabiliter conflagrarent: sed à Mahumetanis vastato speculo eius quoque virtutem euanuisse, atque illinc asportatam extitisse. Ridicula profectò narratio, & quæ infantibus persuaderi debeat. Sunt & hodie inter antiquos Alexandriæ habitatores plurimi Christiani, quos Iocobitas vocant, mechanici omnes & mercatores: qui propriam habent Ecclesiam, in qua D. Marci Euangelistæ corpus olim requieuit, Venetis clam sublatum, & Venetias importatum. Hic Alexandriæ autem ingens ad hunc lapis, forma rotūnda conspicitur, quem S. Marcus sanguine suo ob Christi confessionem profuso tinxisse dicitur. Iacobitæ porro Alcairi principi tributum pendunt. Neque prætermittendum videtur, in medio Alexandriæ ruderum ædiculam instar sacelli contructam adhuc superesse, insigni sepulchro, magno à Mahumetanis honore affecto honorabilem, quo Alexandri magni corpus summi prophetæ ac Regis, velut in Alcorano legunt, asseruari contendunt. Concurrit autem eo ingens peregrinorum vulgus à longinquis etiam regionibus colendi ac reuerendi sepulchri gratia, cui quoque magnas frequenter largiuntur eleemosynas. Columnæ heic binæ peringentes, ex porphyretico marmore perfectæ, rubei coloris, incredibilis spissitudinis videntur: in ipso intercolumnio D. Catharina (quam Simeon Metaphrastes, Græcus auctor, Ecatherinam nuncupat) prænobilis & eruditissima virgo, capite truncata dicitur. Visitur & magnifica illa columna LX. cubitorum altitutudine, nobili lapide sculpta, aduersus Pompeium excelso montis promontorio constituta, ex quo in Mediterraneum mare ad multa milliaria visus facili negotio panditur. Celeberrima Christianarum phana heic quondam fuere, nec non perauguftæ Christianorum Basilicæ: Altera ad S. Sabbam Christo consecratorum sepulturæ dicata: Altera D. Gregorio sacra. Ad maris littus iuxta vrbem non sine summa exterorum admiratione baiulos & operarios videre licet Ægyptios, qui onera; mercedis gratia quocunque deferunt, quorum sex tantum centenas onustas mercibus naues, vnico die exinanire, vel tres eorum modò, centum equos aut mulos, dimidiatæ horæ tempore, mercium vectuiis onerare possunt, tanta sunt agilitate corporum. Quemadmodum porrò Capri Basenscain, Lundini in Anglia, atque Antuerpiæ vetus, noua, Anglorum & in ciuitate adaucta siue noua, Hansiatici fœderis Borsa, atque Lugduni Galliæ; Olisipone item in Lusitania Campsores sunt, atque mensarij: ita in vrbe hac Alexandrina amplissimus mercatoribus locus destinatus videtur, in quo frequentissimo numero, negociorum tractandorum causa mercatores quotidie conueniunt. Eo omnis generis merces deferuntur, veluti rata ac præstantissimi generis merces deferuntur, veluti rata ae præstantissimi generis aromata, tam simplicia, quam composita medicamenta, gemmæ Orientales, pretiosi lapides, linquores gratissimum spirantes odorem, auri purissimi, argenti, aliorumque metallorum varia supellex. Conspiciuntur ibidem varia animantium genera, veluti Tygrides. Cinettæ, sub vomica in ventre Morchum ferentes Capreoli, Simiæ & Cenocephali maximi, ad risum hominibus concitandum mira industria informati, dum humanos gestus admodum accuratè imitantur, mercedem etiam huius rei gratia exigentes Habent & animalia, domestici apud nos canis, vel felis referentia formam, Ichnemon, vulgari autem ipsorum lingua Rat de Pharaon, nuncupata, quæ domi alere, & ciccurare solent. Habent etiam peregrinorum luporum ex Cicilia speciem, quibus natura rapaces, volatilia, & omne supellectilis genus, furtim auferunt, quorum pelles ob præstantiam & inusitatam coloris pulchritudinem à magnatibus expetuntur. Conspiciuntur ibidem quoque quàm plurimi Marsi, qui ex D. Pauli prosapia sese duxisse originem, & proinde serpentum domitores se esse gloriantur, qui viperas conseruantes in capsulis, ad varia Asiæ & Europæ loca eas deferunt, cum incredibili spectantiū admiratione, & vbertimo, quem hinc faciunt, quæstu. At hi plerunque omnes, versipelles, callidi, & versuti sunt impostores qui regnas suas fraudulentur & dolosè concinnare solent. Id, quod peregregius vir D. Remaclus Lymburgus Medicus excellens Bononiæ, Ferrariæ, Mediolani, & Tridentina in Synodo Anni M.D.LIJ. longa experientia didicit: quo pacto hi à serpentibus, quos quasi familiariter circumferebant, prærer amici domestici officium grauiter læsi, nec Melitensis insulæ terra, nec alijs quæ habebant præsid js conciliari potuerint, nisi ipsis tandem ope atque auxilio clarissimi viri D. Doctoris Bartholomæi Syluani, Illustrissimi D. Cardinalis Christophori Madrutij Medici, Matheoli scorpionum oleo subuentum fuisset. Sed nunc ad ipsam Alexandrinam vrbem reuertimur, quæ Vniuersitatem omnium artium liberalium scholis illustrem habuit. Quas Baptista Egnatius in Ælij Spartiano, Adriano Imperatore fuisse recenset. Musęum Serapium, & Iseum, à Musis Serapi & Iside denominatas. In Musęo sacerdotes præfecti, & bonarum artium studiosi iuuenes ad necessarios Reip. vsus alebantur, vt Strabo & Volateranus restantur. Serapium verò pulcherrimum Gymnasium erat, quod porticus habebat stadio maiores, ac forum iudiciale & lucos, Strabo lib.17. Geogr. Parepatitę autem sectę philosophi peculiarem scholam habuisse videntur. Nam Eusebius lib.7. cap.32. Et Nicephorus lib. 6. ca. 16. referunt, quod Anatolium Episcopum Laodiceum, propter incredibilem omnium artium cognitionem Alexandrini scholam Aristotelicam instituere & gubernare voluerint. Marcus tandem, fidelis Iesv Christi Euangelista, à quo fidei religionisque Christianę prima elementa Alexandrini cœperunt, Ecclesiasticam scholam instituit, cui doctissimi semper viri præfuerunt. Pantenus ille, qui vt equus quidam Troianus, optimos Ecclesiæ palmites produxit. Deinde Origenes, quem ibi talem se vidisse testatur Porphyrius, qui arcem totius Philosophię conscendisset, vbi præter aureum orationis flumen, & doctissimas pręlectiones varia in scripturam sacram commentaria edidit, quę apud Nicephorum lib. 5. cap.15. recentur. Cùm vero Origenes Palęstinam proficisceretur, Heraclam, successorem reliquit, cui tandem Dionysius, Anthenodorus, Malchior, Didymus, Athanasius, Theophilus & cęteri successerunt. Quę B. Hieronymum. Basilium Magnum Gręgorium Theologum, & pręstantissimos viros erudiuit. Floruit & hic scriptis Philo Iudęus. Florentissimam, quoque Iudęi Alexandriæ Synagogam habebant. Quantum ibi etiam Mathematicarum artium studia floruerint, ex M. Tullij Ciceronis lib.1. de Diuinatione patet. Qui inquit, Ægyptij in camporum patentium æquoribus habitantes, cum nihil ex terra emineret, quod cœli contemplationi officere posset, omnem curam in siderum cognitione posuerunt. Iuuentutem verò à teneris in Mathematicis disciplinis exercebant, vt Isocrates in Busiri author est. De magnifica, & omnium disciplinarum libris instructissima Alexandrina bibliotheca, quam Aristoteles primum instituit, teste Strabone lib. Geogr.13. non est, quod nunc plura commemorem, pręter id solum, quod Ptolomęus Rex cum ex Gręcia passim, maximè ab Atheniensibus & Rodijs, vt scribit Atheneus li.1. c.1. eam Bibliothecam mirificè auxisset, Eleazaro Pontifici, Iudęis, & Doctoribus Hierosolymitanis scripsit, vt prophetarum libros, & qui de Deo ac mundi creatione tractarent, ad hunc librorum amicè transmitterent. Epistolæ exemplar apud Epiphanium est lib. de ponderibus & mensuris, apud Eusebium lib.8. de pręparatione Euangelica cap.1. Iosephum lib.12. antiquitatum Judaicarum ca.2. Eos verò libros sermone Ægyptijs incognito conscriptos, cum Rex Ptolomęus vidisset, Thesauri, inquit, absconditi, & fontes obsignari, quę est vtilitas in vtrisque. Itaque Eleazaro rescribens petit viros probos ac seniores, legis & Gręcę linguę peritos sex ab vnaquęque tribu eligeret, & Alexandriam transmitteret, qui sacros hos libros in Gręcum sermonem converterent. Cui quidem petitioni Eleazarus annuens, venerandos senio viros horum librorum versioni pręfecit, quos Ptolomęus peribenigne excipiens, aliquot ab Alexandrina vrbe stadijs in insula Pharos singulis peculiarem ędiculam, qua separatim sacram legem interpretarentur, extrui curauit. Quos in ea vertenda, non eadem modo sententia, sed eadem etiam verba, non sine peculiari spiritus sancti gratia obseruasse, Iosephus li.12. Antiquitatum cap.2. Clemens Alexandrinus lib.1. Stromarum, Eusebius lib.5. Historię Ecclesiasticę cap.8. Nicephorus lib.4. c.14. D. August. l.2. de Doct. Christiana ca.15. grauissimi authores, & fidelissimi historiographi testantur. Harum autem ędicularum ruinas & vestigia quędam Iustinus Philosophus & Martyr, se vidisse scribit.

ALEXANDRIA, vetustissimum Ægypti emporium, Amplissima ciuitas, ab Alexandro Magno condita, muris, turrib. et propugnaculis ea forma, qua heic depicta videtur, ante Christi aduentum, Annis CCC.XX. constructa fuit, magnifica olim, et nunc quoque benè munita conspicitur, sed intra moenia ruinis, et ruderib. plena, Magnitudine Lutetiæ Parisiorum respondet.
Lacus Meotis seu Mareotis aquę dulcis ampliss: et admodum pisculentus, distans ab vrbe medio miliari italico.
Nilus flu. per canales vrbem transfluens, puteos ac cisternas replens, dum exundat, Alexandrinor. usui toto anno inseruit.
ALEXA NDR IA.
Porta Nili.
Porta del pepe
Columna Pompei in promontorio à Cæsare erecta, incredibilis altitudinis et spißitudinis ex lapidib. Thebaicis, vt et alij obelisci in ciuitate confecta.
Castello noue
MOSQUE
Porte du Caire.
Sub hoc lapide Corpus S. Marci
Sylua palmarum, ad vsum ignium, et medullę, quę per vrbē venalis est.
Bassar
MOSQUE
Obeliscus
Domus Alexandri Magni
Pharus.
Guardia.
Ganophalo.
MEDITERR ANEVM MARE

TVNES.

VNES, vrbs Africæ vetustissima, Straboni atque Polybio memorabilis, Arabibus Tunus, antiquioribus, Tharsis appellata, principio an-
gustissimum opp. fuit, ab Afris ad lacum quendam exstructum, quod à mari Mediterraneo circiter duodecim distabat milliaria Deleta verò
Carthagine cum ædificijs, tum & incolis mirum in modum augeri cœpit, & tum primo Abu, Zachariæ Regis Tunetensis filius, Marocci regis
iugo excusso, regiam Tuneti aulam instituere cœpit, sub quo principe, ad Leonis vsque Afri tempora, adeò Tunetensis excreuit respublica,
vt totius Africę opulentissima sit appellata. Huius filius quum post obitum patris ad regnum peruenisset, amplissimis vicis suburbium locu-
pletauit. Vnum quendam ad portam Beb Suuaica ædificauit, qui trecentas ferè numerabat familias: Alterum ad portam Bebel Manera extru-
xit, qui plus minus mille familiarum fuit capax. Frequentissima in vtroq; est artificum multitudo, in posteriori omnes Tuneti Christiani
habitant, qui in regis custodiam electi sunt: adiunctus est ab eo tempore & tertius quidam vicus ad Maritimam portam Bebel Bacchar di-
ctam, quæ à sinu in dimidio tantum abest milliario. Huc se Genuenses, Veneti, reliquique omnes mercatores Christiani conferunt, ha-
bentque sua extra Maurorum tumultum hospitia secretiora, est autem hic vicus tantæ amplitudinis, vt tam Christianorum, quàm Mauro-
rum familias trecentas numeret: domus autem humiles sunt, atque aliquantulum arctiores Huius ciuitatis domus, cum ijs, quæ in suburbijs
sunt additæ, numerum attingunt decies ferè millesimum. Ornatissimum hoc oppidum atque incolis frequentissimum singulis habet artibus
suum assignatum locum. Infinitus propemodum hic est telæ textorum numerus: tela autem subtilissima per totam Africam distrahitur, ma-
ximoque venditur. Est huius oppidi fœminis mirus quidam nendi modus, eminentiori enim quodam loco sedentes, aut in superiori domus
parte, fusum, aut per fenestram, aut per foramen quoddam tabulati, in subiectam demittunt contignationem adeò, vt fusi pondus filum
maximè æquale atque politum reddat. Habent autem telæ mercatores complures hic officinas, atque pro ditissimis totius Tuneti haben-
tur ciuibus: non hic aromatariorum, non sartorum, omniumque denique exercitiorum maximam desiderabis copiam: innumeri hic laniones in macello frequentissimo,
qui ouillas carnes vt plurimum venales habent, idque Veris atque æstatis præsertim tempore. reperitur & hic omnis generis infinitus propemodum artificum numerus,
quorum enumeratio, non tam prolixa, quàm tædiosa esset. Ingenium omnibus est liberale: vestitus mercatoribus, sacerdotibus, ac doctoribus, satis est decorus. Dulipa-
num in capite gerunt, quod prolixo admodum linteo tegitur: dulipanum quoque aulici omnes atque milites gerunt, verum non eodem modo linteo tectum. Diuitum
non admodum copiosus est numerus, idque fortasse propter frumenti, omniumque adeò frugum summam caritatem: non enim illis licet agrum vel minimo interuallo
ab vrbe situm, colere: propter crebras Arabum incursiones. Frumentum illis ex alijs aduehitur regionibus atque ciuitatibus, quales sunt vrbs Beggia, & Bona. Huius oppidi
ciues nonnulli agros in suburbio, muris cinctos habent, vbi nonnihil hordei atque frumenti serunt solum tamen adeò est aridum, vt frequentissima egeat irrigatione:
quare & singulis est suus puteus, vnde aquam rota quadam, quam mulus aut camelus agit, exhauriunt, atque ductibus quibusdam, ad id paratis, totam irrigant agri super-
ficiem. nunc mihi quæso supputa, quantum frumenti ex tantillo campo muris incluso, summoque artificio irrigato colligi possit. panem pinsunt optimum, furfure tamen
seruato, vnà cum frumento, massam pistillis quibusdam pinsitant, quibus in contundendo lino Aegyptij vti solent. Mercatores & reliqui fere ciues pulte quadam vilissima,
exhordei farina in massam propemodum reducta, vescuntur, huic aut oleum, aut malorum citreorum ius infundunt, pultem vulgo, Besis, appellitant. Est hic locus quidam
vbi nihil aliud, quam hordeum huic pulti paratum, venale reperias: vescuntur & alio quodam non admodum honestiori cibo: farinæ massam aqua optimè coctam, alio
quodam in vase pistillo agunt, atque oleo, aut carnium iure madidam potius vorant quam edunt. cibum hunc, Besur, vocant: vescuntur quidem ditiores cibis aliquantulo
delicatioribus. Nulla illis est mola (nisi fortassè ad riuū quendam, non procul ab vrbe situm) quæ non aut mulo, aut asino agatur: nullus hic fons, nullum flumen, nullusve
puteus est: aquam omnes pluuialem è cisternis quibusdam petunt, nisi quod in suburbio puteus est, vnde aquam salsam exhauriunt, atque baiulis quibusdam in vrbem
venalem conuehunt. salubriorem enim, potuique commodiorem putant, quàm pluuialem. Est quidam puteus, qui aliquantulo tolerabiliorem præbet aquam verùm ea
principi, eiusque aulicis seruatur. Est in hoc oppido amplissimum quoddam templum, sacerdotum numero, atque annuis prouentibus opulentissimum. Reperiuntur &
alia vbique templa, sed quæ non adeo amplam habent prouentuum copiam: non hic collegia desunt, neque ad illorum ritum extructa monasteria, quæ omnia communi
ciuium fouentur eleemosyna. Reperiuntur in hac vrbe nonnulli, quos insanire planè dixeris: hi lapides semper circumferunt, nudis pedibus, apertoque capite incedunt, at-
que à populo ceu eximiæ sanctitatis viri, venerantur. Adde, quòd Tuneti rex cuidam ex his monasterium extruxit eique cum omnibus affinibus amplissimam legauit pro-
uentuum copiam, Sidi el Dahij, vocabant. Domus omnes sic satis ornatæ, lapidibus elegantissimis, multoque museaco elegantissimæ. Miro quodam artificio gipsum inci-
dunt, coloribusque elegantissimis depingunt. Est enim hic lignorum maxima inopia, in quibus egregij quiddam insculpi posset. Cubiculorum solum lapidibus quibusdam
perlucidis, atque elegantissimis sternitur; suntque omnes ferè domus vnius duntaxat contignationis: his aurem singulis ferè duæ sunt portæ, quarum prior plateam respi-
cit, posterior in culinam reliquamque domus partem ducit. Solent autem atrium inter vtramque portam elegantissimum exornare, vbi cum amicis confabulari possint.
Balnea hic multò commodiora, quàm Fessæ reperias, quamquam non tam ampla atque sumptuosa. in suburbijs frequentissimi atque amœnissimi sunt horti, qui fructum etsi
non magna copia, prestantissimum tamen producunt: satis bona hic malorum citreorum, rosarum, omnis generis florum prouenit copia, eo præsertim loco, qui Bardo
illis appellabatur, vbi regium visitur palatium, hortis vndique amœnissimis cinctum. Habet quoque hæc ciuitas ab omni parte in quarto aut quinto milliario campos oli-
uis copiosissimos, vnde tantum olei conficiunt, vt non ciuitati solum satis sit, verùm & ad Aegyptum quoque bonam mittant quantitatem: ligna autem ex oliuis decisa,
igni committere solent, indeque carbones conficere: neque puto vspiam maiorem esse lignorum inopiam. Nonnullarum fœminarum inopia frequentissimè in causa est,
quo minus integram seruent castitatem ornatè quidem vestiuntur, domumque egressæ, ad Fessanatum morem, faciem tegunt: pannus enim latus frontem tegit, cui & al-
ter quidam subiungitur, quem Setfari, appellant. Caput autem tam multis obuoluunt panniculis, vt ea parte gigantem referant. Omnem ferè substantiam, omnemque adeò
curam perfumis atque huiusmodi delitijs insumunt. Est autem apud hos cibus quidam sumptuosissimus, qui illis vulgò Lhasis, vocatur, cuius qui vnciam vnam sumpserit,
perindè atque si ebrius esset, ridere, iocari, atque ineptire incipit: maximeque ad libidinem prouocatur.

APHRODISIVM, VVLGO AFRICA.

APHRODISIVM, quod vulgò Africam, Mauri Mahadiam appellant in ea Africæ ora positum est, quæ in Tunetense regnum abijt, qua aditum habet à ter-
ra directa fronte inter Septentriones & Austrum, ad ducentos passus patet, reliqua mare alluit Eius verò spatij pars, quæ ad aditum pertinet, duplici muro, &
altissima fossa, inter vtrumque perducta, & turrium altitudine munita, difficilem habet oppugnationem. Hinc Aphrodisium ipsum paulatim latum fit; mare-
que ab vtroque latere, veluti in sinum, ad eas vsq; turreis admittit, quæ in occasum solis spectant. Deinde latius factum, rursus ad orientem solem contrahi-
tur, in tenuemq; cuspidem desinens, linguæ speciem refert. A mari autem, quamquam simplici muro, ne ea quidem crassitudine, qua à continenti cingitur, ta-
men eò propius accedere, perdifficile est: propterea, quod mare est illic vadosum, & breuibus plenum. Murus & crassitudine, quam habet, & turrium multi-
tudine, & quod frequentissimis fibulis reuinctus distinetur. præcipuè à terra, firmissimus est. Nam qui interior est, in latitudinem pedum quindecim, qui vero pfossa est,
quinque patet. Porta, qua ad oppidū est ingressus, altissimis turribus & operis varietate, & firmitate est sanè quā admirabilis, tot sunt in sea extricabiles anfractus, tot gyri, tot
arcuati flexus, suis quisq; ætatis postibus vtrinque muniti post quos testudo quædam fornicato opere, longa pedes septuaginta ingredientes excipit, adeo angusta & ob-
scura, vt omnium mentes animosque perturbet, & quasi cum aliquo numine terreat, speciemque potius auerni specus, quàm ingressus ad oppidum præ se ferant. Quo fiebat,
vt Mauri maiestate oppidi, & religione adducti, crederent nulla vi ipsum expugnari posse. Intus, qua ad Septentrionem vergit, monticulus nascitur, passus circiter à muro
sexcentos: abestq; qua in austrum spectat, à nauali & cothone centū, qui & amplitudine, & operis magnitudine, longè alios antecellit. Nam præterquā quod muro contine-
tur, tutissimoque in loco positus est, multo capacior fieri potest: aditumq; ita perangustum habet, vt singulas triremes, sublatis etiam remis, faucibus, veluti canali quodam,
intrò ægrè admittat: eoque amplius quinquaginta se recipere, ibique porta præclusa, quæ aggere & turribus est munita, tranquillè hyemare possint. Fuit hoc oppidum sub
imperio Tunetensium, donec pulso Huzanio Chileuio, qui Areadenum Anobarbum summa necessitudine attingebat, quique proditione quorundam ipsum occuparat, se
se in libertatem vindicauit. quam viribus & multitudine hominum, diu retineri potuisset, nisi eam Dorgutes, Turca pirata insignis, oppidanorum aliquot perfidia adiutus,
eripuisset. Is à Meninge illa Lotophagorum, quam Gelues hodie vocant, soluens, quæ insula minore Syrti, ponte ad promontorium Zetham continenti coniungitur,
Aphrodisium venit, præmissis eo consilio pedestribus Turcarum copijs, vt simul atque ipse a mari oppidum se velle adoriri simularet, concurrentibus eò oppidanis, illi sta-
tim à terra, ex insidijs irrumperent, ipsumque caperent: nec fortuna comprobato hominis consilio, euentui defuit. Capto Aphrodisio, Dorgutes se Dynastam appellari iubet:
Africæ Mauritaniæque oram occupare, imperium protendere, ex Neapoli Siciliaque prædas agere, animum intendit: creuisset præter modum viribus, nisi eodem anno, quo
oppidum captum est, qui fuit quingentesimus quinquagsimus supra millesimum, ab Hispanis fuisset repressus.

PENNON DE VELES.

ANtiquissimum est oppidum in littore maris Mediterranei constructum, ab Hispanis Velles de Gumenera, siue etiam Pennon de Veles, appellatum. familias nu-
merat plus sexcentas. Non desunt Historiographi, qui ab Africanis, alij à Gothis, ædificatū fuisse scribant, quomodocunque se res habeat, ad huc incertum est
Inter duos visendæ altitudinis montes situ est: non procul vallis est amplissima, in qua aqua pluuialis amnē format. Est autem huius oppidi medio forū quod-
dā, in quo frequentissime sunt officinæ. visitur & hic templum augustū: magna est hic aquæ potabilis caritas. omnibus enim ad vnū eundemque puteum con-
fugiendū est, qui in suburbiū iuxta sepulchrū cuiusdā est, qui quondam, apud illos, maximi fuit nominis. Verum non vsque adeò tutum est, noctu illinc aquam
petere: est enim in eo magna sanguisugarum copia. Ciues in duas diuisi sunt partes: horū enim nonnulli piscatores, alij piratæ sunt, qui Christianis non paruā quotidie af-
ferunt molestiam. maxima reperitur in montibus illis arborū abundantia, quæ nauibus atque triremibus fabricādis aptissimæ sunt: & qui montes incolunt, nihil aliud ferè
operis exercent, quàm quod ligna huc atque illuc conuehunt. minimum apud illos frumenti prouenit: quare panem ferè hordeaceum conficiunt: vescuntur autem ob-
sonij loco, pisciculis quibusdam (sardelli Itali vocant) alijsque id generis piscibus: est enim tanta illis piscium copia, vt vnus retia extrahendo non sufficiat, quare qui pis-
catores ea in re iuuare volunt, pro officio, piscatoribus exhibito, bonam piscium copiam recipiunt, quin & obuijs quoque multum piscium dono dare solent: pisces autē
salsos ad vicinas mittere solent regiones. Est longa in hoc oppido Iudæis platea, in qua & œnopolas non nullos reperies: vinum autem ceu nectar quoddam bibunt. Solent
& vespeti vinum in scaphas secum conferre, atque sic bibendo atque cantando per flumen spatiari. Est in hoc oppido elegantissimum quoddam castrum, verùm non ad-
modum munitum, in quo se oppidi præfectus continere solet: non procul hinc palatium est regium, cui adiunctus est hortus amœnissimus: ad maris littus nauale quoddā
est, vbi triremes, aliæq; naues, præfecti sumptibus fabricantur, quibus illi Christianos maximis solent afficere incommodis propterea, quòd Hispaniarum rex Ferdinandus
insulam quandam armis sibi occupauit, quæ huic ciuitati ad vnum milliare ex opposito sita est; in qua proficere incommodis, propterea, quòd Hispaniarum rex Ferdinan-
dus insulam quandam armis sibi occupauit, quæ huic ciuitati ad vnum milliare ex opposito sita est; in qua propugnaculum quoddam in scopulo exstructum bombardis
atque militibus muniuit, ita vt nec templa iam dicti oppidi tuta essent, nec etiam homines, qui per plateas incedebant; quin maxima illorum pars quotidiè bombardarū
ictibus interficeretur: hinc factum est, quòd vrbis præfectus auxilium à Rege Fessæ petiuit, qui ingentem contra Christianos misit exercitum, verùm Fessani infelici omi-
ne dimicauerunt, partim enim capti, partim interfecti sunt perpauci qui fuga suæ consuluerant saluti, saucij Fessam redierunt Seruarunt igitur Christiani hanc insulam
duos ferè annos. deinde cuiusdam Hispani perfidia, qui insulæ præfectum, propter sibi ademptam vxorem, interfecerit, in Maurorum redacta fuit deditionem, Christiani
omnes trucidati, illorum nemo à cæde exceptus; præter proditorem Hispanum, qui propter egregium hoc facinus, magna accepit à Bedis præfecto, atque à rege Fessæ præ-
mia. Huius rei historiam, cum essem Neapoli, fortè à quodam audiui, qui his omnibus interfuerat, dicebat que hæc acta fuisse anno a Christo nato millesimo quingentesi-
mo vigesimo. Nunc autem insula hæc ac curatissimè à militibus Fessanis seruatur, nullum enim propinquiorem portum, in Mediterraneo Fessa habet, quanquam cen-
tum & vinginti distat milliaria. Solent Venetorum triremes hanc insulam quotannis, aut alternis annis inuisere, atque cum illius loci incolis, mercium permutationem fa-
cere, aut interdum quoque præsenti vendere pecunia: deinde merces ex hac insula collectas, Tunetum, Venetias, ad Alexandriam, aut etiam ad Barutum deuehunt. Hæc
Ioannes Leo Africanus.

TVNES, OPPIDVM Barbariæ & Regia sedes; Anno 1535.
cum à Carolo V. Imp. expugnaretur, à Ioanne Maio eius Maiestatis pictore ad viuum delineatum.

AFRICA, olim APHRODISIVM.

PEÑON DE VELES.

TVNETIS VRBIS NOBILISSIMAE TOTIVS APHRICÆ, QVÆ LYBIÆ REGIA EST, ET CARTHAGINI

propinqua, duarum item eius arcium, nouæ videlicet, cui Gabriel Serbillonius Mediolanensis, & Guletæ, cui Petrus Carrera Hispanus, vterq; nomine Philippi Regis, præest, à Turcis & Mauris mense Iulio & Augusto, Anno Christi M.D.LXXIV. terra marique contra Christianos Sinano Bassa exercitus Imperatore, & Occhiale classis duce, vndique magna vi & fortiter obsessarum, defensarumque descriptio.

VNES, ampla & peruetusta ea in Aphricæ parte ciuitas, quam Barbariam appellitant, post Romani imperij inclinationem, in Saracenorum potestatem deueniens, proprio rege ornata fuit, qui tum ob longam & diuturnam imperij vetustatem, tum ob eximiam stirpis claritudinem, cæteros Africæ Reges, Telesinum, Fessanum, & Marochanum auctoritate præcelluit, nam ab hoc sacra & iura omnia alij petebant. Eius regnum atque imperium, DCCC. millibus passuum, ab occasu ad orientem extendebatur. Cui cum Muleasses Hazenius Rex præesset, is fratrem maiorem natu, Maimonem, cui iure primogenituræ regnum debebatur, idque post mortem patris affectare videbatur, in carcerem coniecit, Roscetem fratrem regno expulit, qui cum frustra conaretur redire, Algeriam ad Barbarossam confugit, vt ipsius ope ac viribus, ad paternum regnum ad mitteretur: sed ab eo Constantinopolim, ad Solymannam Thraciæ Regem deuectus, cathenis, compedibusque vinctus, in Asia relinquitur. Barbarossa interim, homo callidus, & longo rerum vsu cultus, Roscetis restituendi prætextu, Tunetem inuadit, Muleassem regno eijcit, qui fuga salutem quærens, apud Docarum Regulum latuit, & tandem Caroli V. Augusti, qui eo tempore in Hispania erat, opem implorat. Cuius quidem petitiones non esse auersandas putauit Imperator prudentissimus, remq; ipsam arbitrabatur exposcere, vt feri ac barbari tyranni, Christianorum hostis immanissimi frangeretur potentia. Fama siquidem erat, Barbarossam validissima barbarorum collecta classe, non modò, vti superiore anno fecisset, Italica littora prædaturum, sed etiam proxima æstate traiecturum in Siciliam, cum ingenti Turcarum, Afrorumque multitudine, vt Neapolitano potiretur imperio. Quod ne fieret, quàm celerrimè præcauendum esse putauit inuictissimus Cæsar. Itaque triremes naualibus educi, Hispanorum, & Germanorum cohortes conuocari, & omnes Barcinone, quod oppidum est citerioris Hispaniæ nobile, conuenire iubet, quibus alij complures Italiæ Principes triremes suas, milite, commeatu, & machinis bellicis instructissimas, adiungunt. Composita itaque fortissima nauium classe, habitoque delectu, Carolus Imperator Barcinone, Anno Christi, M.D.XXXVII. Mensis Iulij XXV. die, qui D. Iacobo, tutelari Hispanorum Diuo sacer erat, nauem conscendit, & per mediterraneum mare, ad Guletam, arcem munitissimam, classe peruenit, quam adhibitis machinis, summa militum alacritate ac studio, pulso, fugatoque Barbarossa, expugnat, captoque per deditionem Tunete, vniuerso regno potitur. Mustafa, miles strenuus, quem Barbarossa discedens vrbis defensioni præfecerat, Imperatoris se potestati fideique permittit: Muleassem Hazenium, in regnum restituit, Guletam tantùm arcem cum maximam, tum munitissimam, præsidio imposito, sibi retinuit. Binos ad venationem falcones, & binos Numidiæ pernices equos, & Guletano, præsidio Hispanico stipendij persolutionem, tributi nomine, quotannis Muleassi imposuit. In ea expeditione Carolus Cæsar 2000. Christianorū millia in vinculis captiuos libertati restituit, pridie D. Ioannis Baptistæ natali. In Neapolim rediens, maxima temperantia ab eo regno abstinuit, quod opulentissimum in Africa est, & ad res in ea prouincia gerendas, opportunissimum. Cæterum Muleasses, tanti beneficij immemor, ad Turcarum tyrannum deficiens, vniuersum regnum proditione Solymanno restituit, quod ab eo tempore, vsque ad annum Christi M.D.LXXIII. proprijs regibus administratum fuit. Quoad D. Ioannes Austriacus ex Sociali, cum Pontifice & Veneris bello, & nauali cum Turcis conflictu in Epiro ad Echinadas victor rediens, Tunetem expugnat, profligatis ac cæsis barbaris, vniuerso regno potitur. Castro nouo, duce & auspice Gabriele Serbillonio Mediolanensi, ordinis S. Ioannis in Vngaria Priore, ad arcis Anuerpianæ imitationem ac formam, Tunetem munit, cui eundem fundatorem, Guletæ verè fortissimum virum Petrum Carreram Hispanum, nomine Philippi Regis, præesse iussit. Id ægrè ferens Turcarum Tyrannus, Hispanici Regni incrementum formidans, incredibili Turcarum & Maurorum exercitu, & classe instructissima, in Guletam & nouam arcem expeditionem parat. D. Ioannes Austriacus, classis Hispanicæ, cui præerat, imbecillitate perspecta, classem Turcicam, quam Occhiales ductabat, magna diligentia mare obseruans, ne aliquid obsidione cinctis, subsidij adferri posset, adgredi, neque cum ipsa decertare, potuit. Triginta siquidem tantùm triremes habebat, quarum V, & XX. in Hispania rebus necessarijs & milite erant instructæ, reliquas, vt Italiæ Dynastæ pararent, petijt, eosque monet, ne hoc tempore Reip. Christianæ desint, certoque se confidere ait, si ipsi huic classi succurrant, tantum ei virium adfuturum, quantum ad Occhialis dissipandum potentiam sit satis: præterea perpenderent, quantum Hispaniarum Regis, & Christianæ Reip. interesset, arces Guletam ac nouam, totumque regnum defendere. Itaque ad triremium instructionem, cunctis hæresum & scelerum causa vinctis, ex carceribus dimissis, & nauibus impositis, delictorum impunitas, bonorum, famæque restitutio est promissa, si vel vnica earum, Guletam attigisset. Genuenses, Florentini, Neapolitani proceres, vt Regiam classem suis augerent triremibus, & in eam expeditionem sumptus conuerterent, vix sine graui ipsorum exitio fieri posse, responderunt, ne, si quid aduersi accideret, classe ipsi ac milite destituti, prædæ Barbaro forent. Itaque Turcarum tyrannus, dum auxiliares copias terra marique excludit, LX. machinis bellicis duplici ordine collocatis, arcium muros, sine intermissione verberat, propugnacula & mœnia deijcit. Menseque Quintili & Sextili, M. D.LXXIX. terra marique Sinano Bassa exercitus Imperatore, & Occhiale classis duce, vtramque arcem expugnat. Christianos omnes, XIIII. tantum exceptis, qui vincti Constantinopolim sunt missi, trucidauit: ciuitatis Tunetis, & nouæ arcis muris, solo æquatis, fortissimam arcem, portus multarum nauium capacis formâ construxit, ibique perpetuam belli sedem, arcem regni, caputque constituit, ad Hispaniam, Italiam, cæterasque insulas, infestandas.

TVNES VRBS.

Veteres aquæductus.

VETERIS CARTHAGINIS RVINAE

Vallum et fossa Christianorum

NOVA ARX

Vallum et fossa Christianorum

STAGNVM.

Stich insula S. Iacobi.

Naviga tuendo Stagno.

CASTRA TVRCICA

CASTRA TVRCICA

GVLETA ARX.

CLASSIS TVRCICA.

TVNETIS VRBIS, AC NOVAE EIVS ARCIS, ET GVLETAE, QVAE PHILIPPO HISPAN: REGI PARENT VTI A TVRCIS, ET MAVRIS, SELIMO, THRACIAE REGE, ANNO CHRISTI, CIↃ. IↃ. LXXIV. MENSE IVLIO, ET AVGVSTO, FIXIS CASTRIS OPPVGNABANTVR, EFFIGIES.

OBSESSI, PHILIPPO, HISP: REGI.

ADSPICIS INFESTAS, ACIES INIMICAQ' CASTRA?
HAS MANET EXITIVM, MAGNE PHILIPPE SVVM,
ADGREDERE, EXSCINDES, TRVCVLENTI CORNVA TVRCÆ
ADIICIES SCEPTRIS, PVNICA REGNA TVIS.
EIA, TRIVMPHALES PASCIT TIBI LAVRVS HONORES,
SERVATVR TITVLIS, BARBARVS HESPERIIS.
HORRIBILES IACTET VIRES, VIRTVTE VALEMVS,
VINCIMVS HVNC ANIMIS, VINCIMVS INGENIO:
FAC TAMEN, HAS ARCES CAPIAT, MOX VINDICE CHRISTO
COGETVR CELERI, NON DARE TERGA FVGAE?
MACTE IGITVR, BELGAS TIBI IVNGITO FOEDERE PACIS,
HAC SOCIA, TVRCAS FVNDERE MARTE POTES.

ALGERIA.

LGERIA, Algira, siue, vt D. Ioannes Paciecus in postrema eius vrbis pictura & narratione, Algerium, vel, vt Antholius sequanus in Caroli V. Immortalitate, Argyria, celeberrimi nominis Saracenorum in Africa vrbs, vulgari, & vsitata Afris appellatione Geseir, idem atque nobis insula, sonat, inde desumptum nomẽ putant, quòd Insulis Maioricæ, Minoricæ, atque Geuisæ adiaceat: hanc vrbẽ nos Algiram vocamus. conditores habuit Afros, qui ex familia Mesgana originem traxerant, quare & apud antiquos Mesgana fuit appellata. Spaciosissima est ciuitas, numeratque familiarum quatuor ferè millia: muris elegantissimis atq; munitissimis cincta. Ædificia hîc visuntur artificiosa atq; sumptuosissima. Habet quælibet ars suũ ad hoc designatum locum. Hospitiorum, balneorum, atq; templorum, mira hic est elegantia, atq; inter cætera templum visitur ornatissimum atque amplissimum, in maris littore positum. Habet autem ea in parte, qua mare respicit, amœnissimum deambulacum, eius ciuitatis muro superinstructum, qui maris fluctibus alluitur. Innumeri in suburbio reperiuntur horti, omnibus fructuum generibus amœnissimi. In parte orientali præterfluit flumen quoddam, quod molas frequentissimas agit: ex hoc etiam aquam potationi atque rei culinariæ aptissimam, exhauriunt. Elegantissimas habet planicies, quarum præcipuam, Metegia vocant, patet in longum quadraginta quinque, in latum verò, triginta ferè milliaria, estque hæc omnis generis frugibus feracissima. Per multos annos Telensinorum imperio paruit, verùm cùm iam Bugiæ suum quoq; Regem esse intellexerunt, quoniam huic viciniores erat, in huius deditionem sese coniecerunt. Videbant enim, Telensini regem non posse magnoperè ab hostium iniuria seruare. Bugiæ autẽ Regem, maximas posse inferre molestias, quare censum annuum huic vel vltrò obtulerunt, remanserunt tamẽ ab omni ferè exactione liberi. Post aliquot deinde annos, huius vrbis incolæ, compositis sibi triremibus, piratas agentes, cœperunt iam dictas insulas mirum in modum infestare. Quare Rex Ferdinandus ingentem classem adornauit, qua se facilè hanc vrbem occupaturum putauit. In scopulo quodam altissimo huic oppido ex aduerso posito, arcem quandam munitissimam construxit, neque longius ab vrbe distabat, quàm vt bombardarum ictu, eò facilè pertingi posset, et si nulla tamen in parte ciuitatis muris nocere possent. Quare statim Legati in Hispaniam missi sunt, qui decem annorum inducias peterent, ea lege, vt singulis annis certum numerarent tributum, quod eis ab Ferdinando concessum fuit. Remanserunt igitur per aliquot menses à belli sęuitia securi: tandem verò Barbarossa ad Bugiæ obsidionem properans, posteaquàm arcem quandam ab Hispanis ædificatam occupasset, mox etiam de altera recuperanda cogitauit, sperans fore, vt hac deuicta, minimo negotio totius Bugię regnum occuparet. Verum non omnia ei cesserunt ex animi sententia. quos enim secum adduxerat milites, maxima pars agrorum erant cultores. Hi simulatq; serendi tempus instare viderunt, nullis etiam exhibitis libellis, principem deseruerunt, atque ad agriculturam redierunt. Idem etiam Turcarum permulti fecerunt, adeò, vt Barbarossa, re infecta, obsidionem soluere coactus sit. priusquam tamen inde discedere voluit, propria manu duodecim myoparones incendit, qui in flumine à Bugia in tertio tantum aberant milliari. Deinde cum quadraginta in Castrum Gelgel se recepit, quod à Bugia, sexaginta ferè distabat milliaria, vbi per aliquot remansit dies. Interea rege Ferdinando vita defuncto, Algiræ incolæ se à tributo liberarunt. Videbant enim Barbarossam bello plurimum valere, atq; Christianis hostem infestissimum esse. hunc igitur accersitum, totius exercitus ducem constituerunt, qui mox arcem oppugnare cępit, sed parum, aut nihil profecit. Post hæc Barbarossa vrbis præfectum in quodam hypocausto clàm interfecit. Hic Arabibus imperabat, qui in Mettegiæ planitiebus habitabant, Selim Etteumi appellabant, ex stirpe Tchaliba originem traxerat, atque eodem tempore Argiræ præfectus creatus, cum Bugia ab Hispanis occuparetur: atq; iam per multos annos regnauerat, cùm à Barbarossa interficeretur. Deinde Barbarossa huius ciuitatis sibi imperium vsurpauit, monetam cudit, fuitque hoc primum Barbarossæ regnandi principium. Iam dictis omnibus rebus ipse tum temporis adfui, quo mihi Fessa, Tunetum iter erat, atque apud quendam hospitio receptus, qui legatus ab Algiræ populo ad Hispanias missus fuerat, vnde tria millia librorum, Arabica lingua descriptorum, contulerat. Deinde Bugiam profectus sum, vbi Barbarossam alteram illam arcem obsidentẽ reperi, postea Constantinam veni, atque inde Tunetum. Interea Barbarossam Telenuni interfectum audiui, ac eius fratrem, Cairadin, in Argiri regnum successisse. Tum quoque Imperatorem Carolum duas misisse classes ad Argiram expugnandam intelleximus, primam in Argire planiciæ perijsse, alteram, postquã per tres dies continuos oppidum oppugnasset, partim interfectam, partim fluctibus & tempestate oppressam, partim à Barbarossa in deditionem redactam, adeò, vt pauci admodum in Hispaniam redierint. Hæc à Christo nato, millesimo, quingentesimo, decimo tertio anno, acta sunt. Hactenus Ioannes Leo lib. 4. de rebus Africis. Caroli autem V. classis, extremam illam calamitatem in Argiræ portu perpessa est, Anno salutis M. D. XXXXI. Mensis Octobris die XXVII.

Castrum nouum septem late rum nun cupatum
In hoc monte, condita est Caba, filia Comitis Juliani Vice regis, per vniuersam Africam, Domini Roderici Gothi Regis Hispaniar., qui Cabam illam stuprauerat, ob quod vindicandum, Iulianus Pater, Maurorum præsidio, vniuersam expugnauit Hispaniam.
SINVS SARGELYCVS
Castrum Saxine
Moschea zidi Bohonor
Area lata iux ta Castrum
Palatium Age sanciroz
Hortus regis
Castrum nouum Anno 1569. perfectum
Portus paruus
Sepulchra Regum
Burgum nouum
Hoc loci mulires aliquo profec turi conuocantur
Hic cæd. ædificationi paratur
Portus minor siue Calletta
Fons et hortus Palmæ. aut di Alba ma nuncupatus
Fluuius
Caput Metefus
Fluuius molar
Scopulus Volata dictus
MARE LYBYCVM MEDITERRANEVM
A Porta di Babazzon, et Ponte sopra il fosso
B Porte tre di l'Arsenale, et l'Arsenale
C P. della Città all'Arsenale, et un magazeno
D P. due alla marina con un
E P. de Babaluet con il Ponte leuador
F P. due per intrar dalla Città alla Alcazaba
G P. nuoua detta Babbaxidit
H P. di soccorso di dietro la Alcazaba
I Baluardi dui noui della Alcazaba
K Baluardo di Renegati cõ il suo seraglio d' Genizeri
L Baluardo di Babazon, et casa de Soldati
M Baluardo di Cochiaperi, et Casa de Genizeri
N Baluardo de lla Marina con molta Arteglìaria
O Baluardo de Baluet, et Casa de Mocharreri, cioè Soldati probati in le arme
P Baluardo nouo fatto da yaÿa Arraez
Q Moschea maggior detta il Giumma, doue concorre tutto il populo de mori
R Moschea dil Re, et di Turchi
S Moschea detta zeuÿa doue habita zidi Babaruez, morabito maggior di Algier cioe Vescouo.
T Moschea di zidi Rabadan.
V Moschea di zidi Bobbadien.
X Fontana grande, et altre fontane
Y Piazza del Re
Z Piazza detta del Buturo
1 Piazza d'i Archibugieri, et dil
2 Il Rocho grande
3 Banchi
4 Strattta granda del zocho
5 Strada larga
6 Strada delli orefici
7 La Zereria
8 Calle d'i tentori
9 Strada d'i spadari
10 Calle noua
11 Giudeica maggior, ouero alta
12 Giudeica bassa
13 Giudeica de Babaluet
14 Palazzo maggiore del Re.
15 Palazzo del Rè alla Marina detto nouo d'Algier
16 Palazzo di Luchiali, che è al pñte
17 Palazzo di Ali chilibi.
18 Palazzo di Haÿaÿabai.
19 Palazzo di Aliamat.
20 Palazzo di Chiobali
21 Palazzo nouo di ÿaÿa Arraez
22 Palazzo di Xaloche Arraez, Bassà al pñte di Aleßandria
23 Palazzo di Mami arraez corzo
24 Palazzo dil cauallarizo dil Re, et cauallariza
25 Zecca doue si fa la moneta
26 Schola doue si legge la Setta Mahometana
27 Prigione, o carcere
28 Palazzo doue il Re alde la raggion de i Leuenti cio e Soldati del Mare.
29 Bagni da lauarsi
30 Saraglio de Christiani
31 Seraglio, o bagno de malati
32 Seraglio, o bagno de la Bastarda
33 Seraglio, o bagno de lli Leoni, et altri anemali
34 Seraglio, o bagno di Chiobali
35 Seraglio, o bagno di yaloche arraez
36 Seraglio, o bagno di Mami arraez Napolitano
37 La Doana, o uero dacio
38 La Rabba, cio è fontego doue si uende il frumento
39 Luoco doue si uende legname
40 Luoco doue si allogiano i Christiani per andar a lauorare.
41 Giardino sopra la porta di Babazon appreßo il muro
42 Castello imperiale, o uero Burchio
43 Strada per andar a Oran, et a Tremozen
44 Montagna detta la Calcara, o de las caleras
45 Sepulchro dil figliuolo di Sariphe.
46 Muraglia simplice che diuide la Città da la Alcazaba
47 La Alcazaba fortezza d' Algier
ALGERII saracenorum vrbis fortissimæ, in Numidia Africæ Prouincia structæ, iuxta Balearicos fluctus Mediterranei æquoris Hispaniam contra, Othomanor. Principu imperio redactæ, imago.

DE PRAECIPVIS TOTIVS VNIVERSI VRBIBVS, INDEX.

A.

57. AFRICA, quondam Aphrodisium, Africæ, qua Tunetense respicit regnum, oppidum, situ, Maurorũ ope vsq; adeo munitum, vt extremã in eo spem reponerent, & quo amisso, totã etiam prouinciam armis subigendã crederent, ipsamq; tandem in Christianorum potestatem deuenturam, constanter affirmarent quod ita eventurum, multi Mauri, præcipui ij, qui ipsorum lingua, Alfachij, latina, sapientes appellantur, se ex sortibus, & vaticinationibus prænouisse testabantur. Quo factum est, vt complures captiui à Mahumeto desciscerent, atque eo magis, vt id facerent, adducti sunt, quod oppidum illud ab alijs frustrà tentatum, accepissent. Nam vt cæteros omittam, Alphonsus Aragonius Neapolitanorum clarissimus, & fortissimus Rex, cùm Tunetensium Principem ad Meningen prælio superatum, vectigalem fecisset. Aphrodisiumq; obsidere statuisset, perspecto eius situ, de expugnatione desperauit, nauibusque quas ibi extra cothonem deprehenderat, incensis, ne tentata quidem re, Neapolim se recepit. At Hispani milites, nullis auxilijs adiuti, nullis externis militibus, præter ducentos Hierosolymitanos ac totidem prope Græcos & Siculos, admissis, bellica virtute Neapolim, Siciliam Sardiniam, aliasq; maris conclusi Christianorum insulas, & ciuitates maritimas liberat à Dorgute, immanissimo prædone, fecerunt, auspicijs Caroli Quinti Cæsaris, Aphrodisium expugnauerunt, vt olim barbarorum, sic nunc Christianæ Reipublicæ munitissimum est propugnaculum.

58. ALEXANDRIAM, Ammianus libro 22. omnium ciuitatum, in Aegypto verticem vocat, quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altissimi, & Architecti solertia Dinocratis. Inibi auræ salubriter spirantes, aër tranquillus & clemens, atq; vt periculum docuit, per varias collectum ætates, nullo penè die incolentes hanc ciuitatem solem serenum non vident. Hanc Alexander Macedo, ab Armone rediens condidit, & Coloniam Macedonum; caput esse Aegypti iussit. Hic Musæum reges Ptolomæi constituerant. vbi Hadrianum Imperatorem aliquando cum sophistis differuisse Spatianus scribit. Iuxta hanc vrbem Cleopatra excogitauit turrim illam excelsam, quæ Pharas à loco ipso cognominatur, prælucendi nauibus nocturna suggerens ministeria, ne insidiosis accessibus littus nauigantes affligeret. Strabo lib. 7. Sostrati Gnidij opus fuisse scribit, apud quem Cheronesum Alexandriæ castellum vocari quoque existimo, à Procopio, lib. 6. de ædificijs Iustiniani, Cheræum vocatum.

59. ALGERIA, oppidum in Africa celebre, propugnaculis validis & capaci portu memorabile, in quo dum Carolus V. expeditionẽ in ipsum oppidũ parat, magno in periculo fuit. Ea siquidẽ expeditio, classe numerosa, peditatu & equitatu fortissimo, omnibusque diuturnæ obsidioni necessarijs rebus instructissima fuit. Quo & enim Augustus, potestatem & tyrannidẽ, fœdissimi, ac barbari homini Barbarossæ, qua Reipublicæ Christianæ plurimum detrimenti ac damni afferebat, reprimeret, triremes ex naualibus educit, Italorum & Hispanorum aliarumque non ignauarum gentium cohortes, ex Hispania, Germania, Corsica, Sardinia, Sicilia, ex vrbe item Neapolitana, & Genuensi conuocat, quos in triremibus, onerarijs etiam nauibus dispositos feliciter ad Algerianam vrbem perducit, & dum ad eam obsidendã se parat, horrenda ac sæuissima autumni tempestate, fragori continuo cœli, diuturnus permistus imber, galeas, quasi torrente quodam perfudit, easq; repentè & ventorum, & spumantium vndarum impetus collidens, attriuit, plurimas absorpsit, commeatu, armis, æneisque tormentis, Cæsarianos, submersis nauibus, destituit, vt magna tandem florentissimi exercitus pars & à Mauris extingueretur, & marinis fluctibus obsorberetur. Inusitata tantæ tempestatis, qua triduo iactati fuerant, violentia, & inopinata clade, cùm fractos militum animos Imperator videret, ipse vnus, leni blandoque sermone, territas ipsorum mentes confirmans, rebus omnibus infectis, reliquam classem in Bugiam traduxit.

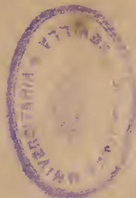
3. ALHAMA, Regni Granatensis in Hispania oppidum, soli bonitate, fontium & calidarum aquarũ præstantia, commendabile.

6 S. ANDREA, oppidum in Hispania Biscaiæ prouinciæ ad Oceanum Cantabricum, pro magnitudine haud contemnendum.

4. ANTEQVERAM, Hispanicum Granatensis regni oppidum, aeris agrique felicitas, fontium vbertas, salinæ, & montium lapicidinæ, tum etiam mirabile gypsi inuentum illustrant.

13. AVIGNON, summæ dignitatis Prouinciæ in Gallia vrbs, hodie, vt olim, negotiatione situ, & ædificijs celeberrima, Rhodano, præcipuo Galliæ flumine, irrigua.

10. AVRELIA, florentissima Galliæ vrbs, loco, admodũ opportuno sita, diues, ciuibus armis exercitatis potens, munitissima non in Gallia modò, sed tota etiam Europa clarissima. De memorabili, post hominum omnium memoriam, obsidione eius, qua Carolo, sexto eius nominis, Rege, anno 1428. ab Anglis cincta fuit, & miraculosè ab Ioanna Lotharinga virgine, belli duce liberata, vide, benigne lector, integrum libellum, Ioannis Lodoici Micquelli ludimagistri Aurelianensis, ac Carolum Lotharingum Cardinalem. Res enim paucis heic, locus postulat, referri nõ potest. In rei perpetuam memoriam octauo die Maij, quotannis totus vrbis magistratus, vniuersa plebs, & omnes ecclesiasticorum ordines, generali processione gratulabundi obire ciuitatem consueuêre. Reges hic quoque aliquot inauguratos esse quemadmodum Rhenis fieri solet, historiæ testantur. Carolus nonus regni initio ibidem omnium regni ordinum comitia habuit. Episcopum etiam habet singularem, quem de suo nomine Aurelianensem dicunt, non solum sedis antiquitate, sed etiam maiorum sanctitate in Gallicana Ecclesia celeberrimum. Consilia itidem aliquot prouincialia celebrata Gregorius Turonensis ait: Childeberto Galliæ Rege, fulgure cœlitus tractam, totam ferè conflagrasse. Nostro tempore bello hocciuili miserum in modum iactata est. Ab Hugonotis pro ditione capta aliquandiu, multis in ea deformatis & aliquot ecclesijs dirutis, in eorum potestate mansit. Postea ab Rege recuperata est. Heic in obsidione, fortissimus belli Dux Franciscus Guysius, à Ioanne Poltrotio globo tormentario traiectus, occubuit. Qui plura de ea desiderat, legat Franciscum Belleforestum. Scripsit etiam de ea libellum singularem, Leo Tripautius, senator Aureliensis, vterque Gallicè.

† B 16. BADEN.

B.

Mosæ fluuius vbi se in oceanum exonerat in insula, Voorn/ dicta. Territorium fertile habet frumẽti,aliorumque leguminum copioso prouentu. Præter hæc admodum fœcunda est eius herba, quam Bataui Helm, quidam Geleopsin nuncupant,quæ herba cùm radicem apprimè tenacem hirsutamque altè agat, non obscuræ naturæ beneficio, arenas in littoribus continet,indeque non minima Hollandiæ, Zeelandiæque pars, aggeres, quos vernaculè, Dycken/ nominant, contra furentis Oceani œstus & impulsus, construunt. Miram hanc Dei prouidentiam, naturæque solertiam, quam ab illo consequuta est, quis non admiretur, atque suspiciat? Quàm est Oceanus, ob violentiam, mare intolerabile, quantis insurgit vndis, quantis iactatur procellis? attamen posteaquam vehementer insurrexit multoque cum tumore progressum est, vbi venerit ab terminum ipsi à Deo præscriptum, fluctibus in spumam solutis, in se redit. Quid verò arena infirmius? & tamen eius herbæ præsidio, marinis sese furoribus opponit. Mira etiam rerum, quibus voluptatis studium irritari solet,Brielij est copia, adeò, vt vulgò,triuiali epitheto cognoment, Packer Brielicken / cupediarum forum, latinè dicerent. Hoc facit portus commoditas, quod Rheno,Mosaque fluminibus ex mediterraneis & Oceano, ex peregrinis regionibus, omnia nauigio paruo precio, ac facilè aduehantur. Quinetiam nundinis frumentarijs, secura nauium statione, & portu amplo, peruulgatum est hoc oppidum,in quo annuatim ad harengorum capturam, qui in Oceano tantum reperiuntur, se parant, institutis ad eam nauibus, quas, Buisen, Flandricè, vocant. Cumque ingentes impensarum sumptus, ad eas parandas requirantur, Delfij, Roterodami,Schieddami Dordracenses, Gaudani, & Brielij quoque incolæ, hoc in portu eas adornant, ad communes vnius nauis, coëunte impensas, pro facultate cuiusque, duorum, trium, aut quatuor ciuium societate. Singulis piscatorijs busis nam clerum, penes quem summa potestas, præficiunt. Is Coquum valcularium & piscatores conducit, vasa,quibus sale conditi includantur, salem, cereuisiam ad capturam peculiari ratione decoctam, quam Buisenbier/ nuncupant, carnes fumo induratas, butyrum, & omnem annonam,pro piscatorum numero,procurat. Quibus omnibus ad piscationem compositis, numerosa piscatorum multitudo, Brielij in portu,grat,præstolatur auræ, qua se Oceanus recessibus committat. Quæ quidem, etsi gens rudis,ac pelago sit assueta, eà tamen est morum, ac vitæ integritas apud ipsos, ea disciplina seruatur, vt nunquam inter vllos vllæ contentiones,iurgia,simultates, dissidia oriantur, nec vnquam inter se lites consectentur, aut iure cum æqualibus contendant, ita, vt magistratus nunquam, nisi in vrgentissimis causis, se horum controuersijs interponat, sed omnes inter sese,coactis comitijs dirimunt atque consopiunt. Nullum inter suos gregales tolerant mendicum, ac probro ducunt, si quis ex consociatis stipem emendicet,aut quid aliud eblandiatur, quin ipsa piscatoria societas, & qui inter illos est primarius,quem Decanum vocant, singulis quibus res domi angusta est, & contractior, quàm vt familiam sustentent, & alant, ex communi ærario suum dimensum constituit, ita vt non desit, quo famem frugaliter & liberaliter solentur. Ex ijs, si quis diem obeat, relicta eius vidua, nisi intra triduum alteri nupserit, ius suum, harengos intra destinatum ei spatium (Das fag) capiendi.amittit,Piscatores demum, ventum nacti propitium, magno in Oceanum numero, progrediuntur, & id quidem ferè semper post æquinoxium autumnale, quo tempore in acies harengi se diuidunt, loca mutant, & per Oceanum vagantur, nam dum vno in grege natant,præ multitudine capi non possunt, noctu vero, ex splendore à piscatoribus harengorum agmina deprehenduntur,tum etenim gregatim, ventribus versus summum æquor obuersis, natantes, tantum de se splendorem emittunt,vt fulgurare mare videatur,quin etiam ipsorum oculi, luminis instar, noctu lucent, quæ vis cum ipso pisce emoritur. Vbicunque super aquas in mari lumen vident, gregatim adnatant, & hoc etiam astu,ad retia alliciuntur, vt, quasi parati ad capiendum, diuino munere, in vsus hominum deducantur,tumque aliquando maximis colliguntur sagenis, adeo vt funes retium præscindi oporteat, eo,quod ob multitudinem extrahi, non valeant, capti,citissimi moriuntur. Omnium enim piscium, solus aqua viuit tantum, nec nisi in aqua viuere potest. Nam statim,vt aëris serena contigerit, expirat, nec vlla inter aëris contactum, & expirationem, est mora. Quanta celeritate autem dum piscatores retia explicando occupati tenentur, eos alij sale condiant, alij vasis includant, dici non potest. muria siquidem conseruati, in varijs Europæ partibus distrahuntur. Feliciter piscatione perfecta, primum in Brielij portum se omnis hæc piscaria societas,tum ad ea Hollandiæ oppida, quorum sumptibus instituta fuit, sese recipit.

33. BRVLA, Colonia abest P. M. oppidulum arce, pro Archiantistis Agrippinensis sede, & Franciscanorum sodalitio, peruulgarum.

23. BVRBVRGVM, elegans, Flandriæ oppidum.

C.

35. CALCARIA, Cliuorum oppid. gloriam suam catholicæ religionis studio, in ea potissimum ditione, immortalitate consecrauit. Id Galbiacorum nomen, fama superstite, ad nostram vsque ætatem protulisse, plerique existimant, sunt, quibus id minus probatur, qui à finitimo pago, Calcaria vetere, nomen sumpsisse, idque certis quibusdam documentis, & priscis consuetudinibus, hoc etiam tempore obseruatis, confirmari tradunt. Galbiorum autem, quorum Tacitus meminit sedem in eo loci,vbi nunc Kalckum pagus, ex opposita Cæsaris VVerdenæ, conspicitur At in tanta locorum vicinitate, de priscis,antiquorum sedibus diuersas inire sententias, nouas non concitabit hæreses.

30. CAMPI, vrbs Isselis vicinitate clara, anno partæ Salutis 1514. grauissimis bellorum procellis, attrita.

53. CANDIA, vrbs,& insula Mediterranei maris coberrima.

1. CANTABRIGIA, vrbs Angliæ celeberrima, à Granata fluuio vicino, Cairgrant, à primo non tam vrbis quàm Academiæ coditore Cantabro, magni nominis Hispano, Saxonibus Grauntecestre, & Grantebrige iam olim nuncupata. Cuius hodie antiquum nomen retinens, flexuosis riparum anfractibus,ab austro in aquilonem mari tenus, longissimo tractu protenditur. Vrbs verò conditoris nomen, & memoriam sempiternam reddens, etiam academiæ dignitatem, multu, quàm olim fuit, illustriorem conseruat. Multo fuisse cinctam, historiæ referunt, sed eum Pictis, Danicis & Saxonicis bellis, vt & veteris vrbis faciem, concidisse, Henricus III. Angliæ Rex, circa annum Domini 1265. fossa & portis Cantabrigiam muniuit. Quo tempore ibidem,contra ex heredatorum iniurias & excursiones, qui Eliensem insulam occupabant, se defendit, Muro etiam iam tum rursus cinxisset,nisi eo absente Londino, à Gilberto Clarensi duce occupato, nouæ calamitati prospicere fuisset coactus. Huius fossæ, quæ ab eodem tempore Regiæ nomen obtinuit, vestigium quoddam in lamina huius operis depicta cernitur, sed quæ ad vrbis ambitum & defensionem altissimis fuit

foſsionibus primum apparata, expurgandis platearum fęcibus,eluendiſque in Grantam fluuium ſordibus,non malè nunc inſeruit. Quod ſi Cantabrigienſes coniunctis opibus, efficerent,vt qui eſt ad vadum Trumpingtoniæ amniculis,foſſam hanc allueret, non eſſet Cantabrigia vrbs illa elegantior,tantique facti memoria,non tam poſteris grata,qui ipſis iucunda & fructuoſa exiſteret. 43. Cliui,Ducatus Cliuenſis,oppid. elegans,caſtro Schwanenburg Ducis ſede,& canonicorum collegio inclytum,Id olim inter Sicrambros numeratum,tradunt, nunc Ducatui adpellationem præbet, quem Sigiſmundus Imperator,creato primo Duce Adolpho, inſtituit.

36. Colmaria,Alſatiæ vrbs,quam Argentuariæ excidium peperit,Alemannorum opus, non multis paſsibus diſtantem, & paululum ab Ello flumine ſubductã. Hanc B. Rhenanus,primum Colmaringam dictam fuiſſe exiſtimat, Collegium Canonicorum D. Martini illic,prioratus,vt vocant,quondam fuit Benedictinorum ad monaſterium vallis D. Georgij pertinens, vt alter ibidem, qui D. Petri dicitur ad Paterniacum. Inſtitutricem memorant Bertham reginam, ad cuius iuriſdictionem nonnulla ex parte ſpectarit olim Colmaria,vnde magni illinc Conſtantienſi præpoſituræ prouentus, quos ei Eccleſię hęc nobiliſsima matrona donauit.Cœnobia habet,Minoritarum ſpacioſiſsimum: Prædicatorum amplũ & opulentum: Auguſtinianorum exiguum. Monialium item titulo, Subtilijs,maximum,&alterum D.Catharinę dicatũ,aliquanto minus.Colmariam muro cinxit Vuolphelinus Cæſareus apud Hagenoiã Præfectus,imperante Friderico Aug.eius nominis ſecundo teſtimonio Chronicorum Senonienſium, quum ante vicus fuiſſet mediocris. Habuit inſignem in litteris virum patrum memoria, Sebaſtianum Murrhonem, & huius filium eodem nomine,qui iuuenis,perijt. Habuit etiam Appellem ſuum, Martinum illum, qui ob ſingularem pingendi gratiam,Belli cognomen meruit,&huius germanos fratres duos, Paulum atq; Georgium aurifices æquè praſtantes. Homines aiunt illic ter mille, & quingentos numerari,qui ſingulis annis ad ſacrã Euchariſtiæ menſam accedant,vnde ciuitatis modus colligi poteſt.

6. Conil, Hiſpaniæ oppidum,ingens,ex piſcatione vectigal duci ſuo ſuppeditans.

41. Constantia, eius Germaniæ partis quæ Sueuia dicitur vrbs, ſcribit Marcellinus, Sequan prope caſtra Conſtantia fundi in mare. Quo loco hodie Conſtantiam vrbẽ epiſcopalem videmus attributam Nortmanniæ. Non aliter Conſtantia noſtra ad effluentẽ ex Acromo lacu Rhenum & Veneto ſeſe immergentem ſita,à caſtris Conſtantijs originem habet: quæ Conſtantius illic ædificauit,pro militum præſidijs,aduerſum Alemannorum incurſiones excubantium, Vnde conijcere licet, limitem illum Rhetiæ & Alemanniæ, non ita procul abfuiſſe à Conſtantia.Hic ſtatiua militum erant hic hybernalia. Quum Ammianus ſcribit Alemannos Arbetione Romanarum copiarum duce fugato, ſublatis animis ferocibus incedentes quotidie prope Munimẽta Romana ſtrictis mucronibus diſcurriſſe,frendẽdo, minas tumidas intendentes,iſtum indubiè locum ſignificat, vbi Conſtantiam hodie cernimus.Nam in mandatis hoc ab imperatore Conſtantio acceperat Arbetio, vt margines lacus Brigantini legeret. Huc aiunt epiſcopalem ſedẽ ex Vindoniſſa translatam. Tabula lapidea vetus,in qua mentio fit impp. C. Aurel. Val. Diocletiani, & M. Aurel. Val. Maximiani, & Val.Conſtantij & Gal. Val. Cæſ. videtur ex Vituduro oppido propinquo Cõſtantiam aducta.Fuit is Conſtantius pater Conſtantini Magni. Extat epiſtola Leonardi Aretini qua Conſtantiã accuratè deſcribit,ad Nicolaum. 53. Corfv,Inſulæ & oppidi, valido caſtro in mari Mediterraneo,nomen.

D.

55. Damascvs, vrbs nobiliſsima,caput Syriæ,vnde Damaſcena pruna, authore Plinio lib. xv. cap. 13. dicta creduntur, & regio ipſa, Damaſcene, quæ totam illam Syriæ partem complectitur, quæ Libano monti adiacet. Author Pomponius Mela lib. 1. Strabo lib. 16.46.

Dantiscvm, vide Gdanum.

24. Dordracvm, vrbs eſt valde munita, negotiationi valde idonea, diues opum, vndique cincta mari; opibus, & celebritate inter alias Hollandiæ vrbes longè princeps,cuius haud paruam partem anno ſuperiore, incendium abſumpſiſſe, relatum eſt, idque ciuium incuria.

23. Dvinkerga, Flandriæ opp. Grauelingæ Caleto vicinium,cholericis Gallorum deformatum furoribus.

34. Dvsbvrgvm, vetus Francorum regia, celebre Germaniæ oppidum, Cliuorum nunc principi paret, Id clarum ſemper fuiſſe, cum maxima ædificia, tum hiſtoriarum etiam monumenta declarant. Præcipuam Saluatori dicatam Eccleſiam parochialem ſtructura nõ ignobilem oſtentat, quæ per Teutonici ordinis dominos adminiſtratur, piorum quondam hominum peregrinatione celebrem.Præcipua olim Eccleſia fuit ſacellum vulgò, In der Crucht nuncupatum. Alia inſuper ibidem parochialis Eccleſia eſt, Mariae virgini ſacra, quondam extra muros,Ioannitarum monaſterium fuit, turrim ſemel atque iterum fulmine collapſam,nunc reſtauratam exhibet. Eſt & monaſterium Minoritarum amplum, priſcis temporibus, Ducum Lymburgenſium arcem fuiſſe conſtat. Crucigerorum quoq; cœnobium minus, Vallis S. Petri, prima fundatione dictum. Sunt & aliquot virginum cœnobia,quæ priſcæ religionis reditus & domicilia reſeruant. Eſt & pons ad oppidi portã vulgò impenſæ perditæ & inutiles,nuncupatus,quod Theodorico à Morſa, Archiepiſcopo Colonienſi, inutilis fuerit. is enim anna M.CCCC.XLIV. nocte intempeſta S. Georgij, traducens armatum exercitum,mœnibus admouere parabat, ſperans vrbem occupare, ſed auibus ſtrepitum edentibus, excitati, qui erant in mola lapidea, cum mergentẽ culmi aſcendiſſent, arma refulgere conſpiciunt, moxque ciues clamore & pulſu nolarum, conuocant, quibus aduolantibus, hoſtis coactus eſt retrocedere, cuius diei annuam memoriam celebrãt. Quàm clarum ac celebre apud poſteros hoc oppidum fuerit, confirmat ſynodus illa Epiſcoporum Duisburgi ſub Henrico primo Romanorum rege coacta, ob excæcationem Bennonis Metenſium Epiſcopi. in qua eius rei auctores,ſunt excommunicatione percuſsi, vt apud Reginonem in chronicis videre eſt, anno Domini D. CCCC.XXII. Adhæc celebris, ille conuentus ab Otthone magno Duisburgi, ſiue Teutoburgi,ferijs Rogationum indictus etiam Principibus viris,locũ commendatum fuiſſe,declarat in quo grauiſsima quędam negotia cum Principibus Latharienſium, atque Francorum tractata fuerunt: In Additionibus ad Regi: Anno Domini 1454. In hoc etiam oppidum, deportatum fuiſſe caput B. Seruatij Tungrorum Epiſcopi, à clero Traiectenſi,ob crebras ab Immone comite, ipſi clero illatas iniurias,hiſtoriæ meminerunt. Sylua huic oppido vicina,quam tacitus ſaltum Teutoburgenſem vocat,Duiſburgum cingit pluſquam medium, quibuſdam in locis vix quatuor,aut quinque balliſtarum iactibus diſtans, vaſtiſsima eſt,& ampliſsima,in qua innumerabilis porcorum multitudo glandium prouentu alitur, feræ ſunt variæ,vt apri, meles,vulpes, lepores,cuniculi,cerui, feles, equi autem ſylueſtres,abſque numero, qui ſæpè totis armentis extra ſyluam vagantes paſcere,nec facilè fugere

gere cõſpiciuntur. Riuulos habet plurimos,& limpidiſsimos, montes ſunt excelſi, arboribus præaltis circumquaque veſtiti, naſcuntur vulgò tam in ſilua,quam in circumiectis campis, maiorona, thymus, bugloſſa, aliæque herbæ hortenſes, &, quæ chyrurgicis vſui veniunt. Altera ſiluæ pars Rheno flumine Germaniæ notiſsimo, altera Rora terminatur, quæ ad Vbiorum oppidulum, Roerort/quaſi finis Roræ d cas,Rheno miſcetur, vbi videre eſt, duorum fluminum concurrentium euidentiſsimum diſcrimen, quorum hoc viride, illud ſubalbum apparet. Et quidem, vſque adeò tortuoſus eſt Rora,tantiſque ambagibus fertur,vt propemodum ipſe Mœander videri poſsit,tam autem violentus eſt,& vehementi curſu fertur, vt quandoque per arua viam rumpat,adeo, vt breui tẽporis ſpatio duo vel tria iugera alluuione hinc adimat, illuc adijciat: vel contra,paulò pòſt ſolum quodcunque inundat, calculis, implet atque corrumpit, ſicut Rhenus contra copioſiſsimo, eoque pinguiſsimo limo fœcunditatem augere ſolet,licet ſuperioribus annis plurimos agros alluuione arenæ omnino perdiderit. Tantam hæc duo flumina, alijque minores fluuij,riuuli & piſcinæ,vim piſcium proferũt, vt ciuibus tenuioris fortunæ, magnam victus partem ſuppeditent. Ager ferax eſt, & nitidus, paſcua læta, palumbium, aliarumque auium, ingens aucupium, maximè perdicum, turdorum, & cothurnicum, anates innumerabiles, omnium denique rerum,quæ ad vitam pertinent, larga copia. Quamuis tamen olim mercatura erat frequentior, tum enim Rhenus atque Rura, Duisburgum propius præterfluentes, commodiorem mercatoribus aditum præbebant. Etenim,ſi quis lineam ducat ab Aſiburgij, cuius Cornelius Tacitus vt celeberrimi oppidi meminit, nunc verò pagus. in ditione Illuſtriſsimi, & Generoſiſsimi Comitis à Nevvenar, & Moerſa, habebit veterem Rheni curſum,quod non ex Taciti modo hiſtoria, qui Rhenum ait Aſciburgium, Duisburgum verſus,etiam hodie adhuc cõſpicitur,manifeſtè adparet. Nam quod iſthinc Teutoburgum porrexerit, atque vrbem attigerit, euidentius eſt,conditores huius oppidi,tam imperitos fuiſſe,vt cum nihil obſtaret, quin iuxta confluentem ædificare poſſent eam tantam commoditatem volentes neglexerint. Imò & annuli ferrei,muris paſsim infixi,quibus primneſio ſcaphas & naues affixerunt, id planè indicant.

E

32. Emdena, Orientalis Phriſiæ Metropolis, vrbs oppido, quam elegans, & valdè munita portu, mercimoniorum opulentia, & præſtantiſsimis ædificijs recentes excitatis, celeberrima.

34. Embrrica, Cliuiæ ducatus oppidum, Rheni propinquitate,Canonicorum collegiata Eccleſia,& mitioris literaturæ traditione,memorabile.

F

8. Flaviobriga, vulgò Bilbao,præclariſsima in Hiſpania Biſcaiæ vrbs,maris vicinitatem,mercimonijs ampliſsimis, agroque fœliciſsimo præſtans,qui nõ frugalibus tantum, ſed & delicatulis, quæuis abundè ſubminiſtrat.

39. Fribergvm,Miſenæ oppidum riuulus,Munckbach/vulgò dictus,interſecat,nec procul inde,Muldam fluuium habet,cuius ope,ligna,rei domeſticæ, & ædificijs neceſſaria, ex Boiemia aduehunt. Ante portam D. Petri,fontem habet,lepræ curandæ idoneum. Solenne hic olim fuit,publicis ſpectaculis ſalutaria Ieſu Chriſti merita, annuatim populo repræſentare, ſeptimana ſancta, quæ nunc, ſeptimo tantum anno ſolenni pompa, ferijs Pentecoſtes exhibentur. Anno Domini M.D.XL. Iuſſu Henrici Ducis, conſcripti ſunt omnes,qui in hoc oppido annum ætatis duodecimum excederent, & inuenta ſunt vltra triginta duo millia,ſeptingenta,& ſexaginta tria capita. Anno ſalutis, M. D. LIII. Mauritius Saxoniæ Dux Elector, mortuus, cum XX. militaribus ſignis, quæ hoſti eripuerat, in hoc oppidum inuectus terræ mandatur. Fodinis etiam metallicis, Miſſena præſtat, quæ anno abhinc trecenteſimo ſeptuageſimotertio coli primùm cœperunt. Cùm autem argento maximè abundarent, & ob eam ipſam cauſam plures vndique, qui rei metallice operam darent,congregarentur,quaſi Coloniæ quædam ad loca vicina, licet non iiſdem temporibus,deductæ ſunt, è quibus nobiliores, & quæ hodie etiam florent, Ibercſdorffum, Garium, Algebergũ, Trapanaurum verò & Mocchenbergum, vetuſtas obliuione fermè obruit. Sed & Igla ipſa Fribergum ſubſequuta eſt. quantum ex legibus poteſt colligi,quas ab illis ſe accipiſſe, apertè fatentur. Poſt Iglam Cottebergum fodi cœpit. Schuebergum autẽ ab hinc annos duo de ſexaginta, Annebergum ſeptem & triginta.

G.

41. S. Galli, opp. Heluetici fœderis,quo pacto ex Abbatis cella. à S. Gallo,primum conſtructa,originem traxerit,qui cum S. Columbano,ſalutaris Euangelij doctrinam,pòpulo hoc tractu annunciauit. Vide Stumpfiũ lib. v. de rebus Helueticis, cap. 4. & conſequentibus, admodùm copioſè diſſerentem.

46. Gedanvm, nobiliſsima,præſtantiſsimaq; Pruſſiæ vrbs, de cuius magnificentia, etſi iuſtæ magnitudinis liber, publica, inſcripta referri queat, de ea tamen pauca in recentiorum hiſtorijs, inueniuntur, in antiquioribus etiam, cur de ea nihil quærendum,cauſa non deeſt.

34. Gennapivm, ditionis Cleuenſis oppidum, ad quam,cum vniuerſo, eius nominis comitatu, à Dominis de Bredenradæ, venditionis titulo,peruenit. Præterlabente Nerſa,fælix, quæ anguillas laudatiſsimas, & omnium fluuiatilium delicatiſsimas,ſuppeditar.

45. Gorlitivm, præſtans ſuperioris Luſatiæ oppidum ad Boiemicam coronam pertinet.

23. Gravelinga, oppidum Flandriæ munitiſsimum, anno ſalutis M. C. LX. conditum abs Theodorico Principe in pago Diui VVillibrodi, nonus portus primo vocatus,de hinc, Grauelinga,vbi arx nunc à Carolo Auguſto, inſignis educta, ante creberrimis bellorum contuſa furoribus.

48. Grodna, ſiue Grodno, Littauię oppidum ſitum ad Grononem fluuium,quem Germani Mumell/patrio verò ſermone vulgariter, Nemer/nuncupant.

31. Groninga, inſigne Phryſiæ meridionalis oppidum, opulentum ac populoſum, ab hoſtili incurſu vallo munitiſsimo, propugnaculis, & muro, ſecurum. Incolas, quemadmodum vniuerſa Phriſia, habet feroces, proceri corporis, robuſtos, armiſque exercitatos, neque id mirum. Nam frequentibus attriti bellis leguntur, quæ ipſis nunc cum Epiſcopis Vltraiectenſibus: nunc cum ciuitatibus Phryſiæ Orientalis, nunc cum diuerſis Saxoniæ ducibus, interceſſerunt. Nam anno ſalutis M. D. graui obſidione à Saxoniæ Duce cingitur, in qua ipſe Dux bombardica ſphærula læſus moritur, & in Miſenam cadauer defertur. Grauius autem incommodum altera obſidione, à Georgio Saxoniæ Duce ſentijt, Anno Chriſti M.D.V. eò quod Groningenſes,ipſi,

quem

quemadmodum reliquæ Phrysiæ vrbes anno præcedenti fecerant, iurare,&,vti dominum inaugurare nollent. Nunc Philippo Regi Groninga,cum vniuerso dominio paret, & tota Phrysia, in Caroli Cæsaris obsequium, à clarißimo belli Duce, Ioanne à VVaß, retracta.

58. Gvleta, Africæ oræ arx munitißima, quam Carolus Cęsar,cùm primum in Africam traiecisset,pulso,fugatoque Aenobardo,expugnauit, capta'q; Tunere Muleum Hazenium, in regnum restituit, arcem hanc sibi præsidio firmatam, reseruans,quæ nunc ad rabidas Turcarum manus peruenit.

H.

87. Hala, Sueuiæ præstans opp. ob Salis ingentem copiam è monte cæsam,atq; deinde aqua,per salis montem deriuata recoctam, partim ad molem augendam, partim ad saporis suauitatem, imprimis visu dignum.

26. Harlemvm, nobilißimæ Hollandiæ, quam ob insignem soli fertilitatem omniumque rerum abundantiam, vollandiam meritò dixeris, oppidum florentißimum, amplum ac spaciosum, non vbertate tantum agrorum,sed & pascuis,syluis, aquarum abundantia, & leprosorijs felix Fluuius ex stagnis & Harlemico mari, quod vocant,leni fluxu in oppidum illabitur,ipsumque forma serpentina,duas in partes intersecans,mille quandoque nauibus, expansis velis, instar cygnorum agminis adnatantis, ornatus videtur. Qua occidentem respicit, naturæ beneficio, planis obuallatum montibus, furiosi maris sæuitiam extrudit, vbi ingens cuniculorū multitudo, nō fine Harlemensis fori commodo, oberrare videtur. Iuxta, cænosa sunt, & vliginosa loca, è quibus cespites, ad ignes alendos,effodiūnt.Templum ingens, amplißimis dotatum redditibus, & foris, & intus,pulcherrimis ornatum structuris,præcelsa turri nobile quam vltra omnia vrbis ædificia,venusta altitudine ostentat. Ex opposito,curiam, à Guilhelmo Romanorum Rege,& Hollandiæ Comite cōstructam,à templo, amplißimum separat forum, quod hebdomatim bis nundinis frequentatur. In quo dictu mirum,quanto indigenarum compendio, omnium rerum ad vsus hominum necessariarum, abundantia, cum tenuitate pretij decertet. Adeò quidem, vt anno M.D.LXVII. decē & sex,iustæ magnitudinis aselli, quos Cabbellfisch/ Flandri adpellitant, decem Brabanticis stuferis venerint: Et Callarij quatuor, quos Belgæ, Schellfisch/ nomine indigitant, vnica tantum blanca, genus est nummi dimidiatam & quartam stuferi partem,obolos fortè decem & quinque, valens. Incolæ, partim antiqua Batauorum nobilitate præcellunt,partim populares,duobus potißimum opificij generibus, questum, ac nomen quærunt: Cereuisiæ coctione,quæ nunc aliquantulum languet, & Lanificio. Quippe, decem & amplius, pannorum millia textrinæ Harlemenses conficiunt,quibus & nomen à loco imponunt. Quam quidem textrinarū, & negotiationis cōmoditatē, vt sibi conseruarent maximis impensarum sumptibus canalem recto ferè ductu in Sparēdamme vsque sibi fecēre, quo onerarias naues, mercibus onustas,in oppidū ipsum recipere,& ad alios, maximo vicinorum commodo,transmittere posint.

54. Hierosolyma, sancta est ciuitas Dei, vnde nostræ salutis fluxit exordium,quam & Seruator noster Matth.5.ciuitatem magni Regis vocat.De qua Stephanus, Hierosolyma Iudeæ Metropolis est, prius Solyma, à Solymis montibus vocata. Alij sic vocatam asserunt, à Solymis Lyciæ populis, huc olim commigrantibus. Varijs nominibus,à diuersis auctoribus olim appellata. Sed Hierosolyma, & Hierusalem ex sacri nominis additione frequentius. Postremo Aelius Adrianus Imperator,Caluarium montē vrbi addidit,& quæ per Titum & Vespasium diruta fuerant, reparauit, vrbemque suo nomine Aeleam appellauit,quare Ptolemæus inquit.

19. Hvivm, ad Mosæ flumen, Diœcesis Leodiensis eligans oppidum, vtranque fluminis ripam,ponte lapideo arcuati operis,coniungit,à Leodijs,contra optimæ vicinitatis iura,grauiter deformatum,qua Carolo Burgundioni bellico Flandriæ Comiti magno suo incommodo,hostes,sollicitante eos Rege Gallorum,quamuis L. tradiderant obsides, rupto pacis fœdere, magno numero Huium petunt, vt Ludouicum Borbonium Episcopum suum,fratrem vxoris Caroli,qui tum ibi erat, caperent,Caroli'que præfectos interficerent. Custodiebant oppidum,nomine Caroli,Toparchus Bosutus, & Euerhardus Arduennas,cū fratre nobiles,ac fortes viri, Obsident,& oppugnant vndique Leodienses hoc oppidum, longeq; vires antecedebant propugnantium, qui relictis fortunis suis, pariter cum Episcopo periculosè exemerunt,fuga se saluantes, præsertim, cum nec plebē oppidi corruptam, ab hostibus in officio continere valerent. Pulso præsidio,& Episcopo,Leodienses oppidū capiunt, diripiuntq;, & incendunt. In Luzenburgios, Limburgiosque incursant, prædas inde agunt, & villarum incendia excitant.

22. Hypra, ex præcipuis Flandriæ vrbibus haud infima,sæuientes Bellonę frequenter euersa furorib.nunc à Gallis direpta & incēsa,nunc à Dominis suis Comitibus Flandriæ capta. Ab Anglis obsidione cincta.Hęc & alia partim Guiziardinus in sua Belgia, partim Iacobus Meierus,Commentarijs Flandricis,particulatim recensent. Carmen etiam subiectum,dum historicas Meiere Musas contemplor,de Hyprensi vrbe inuenio,quod inter studium scribendi historiam,opificum more,se cantillasse fatetur refocillandi scilicet animi gratia.

Qua te quaso lyra, quali te carmine dicam,
O Hypra florentißima.
Ardua materia est, nostris nec viribus æqua,
Vatemq; magnum postulat.
Vrbibus in Flandris splendes, vt luna coruscat,
Inter minora sidera.
Quæ sortita locum ternum inter membra quaterna
Auges honorem patria.
Belga tibi priscus genitor,quem cana vetustas.
Gracè locutum prædicat.
Grande opus & natura loci tibi mœnia condunt,
Rumpenda nullis hostibus.
Ad te confugimus quoties Mars impius orbem,
Suo furore concitat.
Hypra tibi largè dulcißima labitur vnda,
Vitreis refusa riuulis:
Quæ tua prata rigat, fœcundaq; frigibus arua.
Multa beat pinguedine.
Quas non fundit opes amnis tibi ductus in æquor?
Quæ non genera fert mercium?
Vina ferunt Galli, fert vellera grata Britannus,
Scotusq; lanam subuehit.
Merces quisque suas, Italus, Germanus, Iberus.
Orbisq; totus congerit.
Nam duo mercatus tibi per stata tempora seruas.
Vel Deliis haud impares.
Ordiris telas populos quas mittis ad omnes;
Græcos Latinos, Barbaros.
Et quos Hypra tuis non vestis sedula pannis?
Quos tam facis multiplices?
Ipsa tuis dicis ius sacrum, iusq; prophanum,
Vtroque iuxta nobilis
Te sacer elegit cunctis ex vrbibus vnam,
Præsul tribunal inclytum.
Iura petunt Flandro Morinis quicunque tributi,
Tibi gaudent subijci,

Dice-

Dicere quis valeat quantus tua nobilis aula,
Armet greges clientium?
Tu tria sceptra tenens Rex vrbis, Rexq́ sacrorum
Te Rex honestat aulicus:
Atque triplex decorat lex te, triplexq́ senatus,
Augetq́ triplex curia.
Iam sacra si pergam Christi delubra referre,
Vix plectra parua luserint.
Inclytus antistes Martini templa gubernat.
Vita sacer monastica.
Cætera Ioannes, Iacobus, Virgoq́ mater,
Et Nicolaus obtinent.
Nec tua transilio sanctißima limina Petre,
Nullis tacenda vatibus.
Omnibus his mittit præfectos atque ministros,
Martiniana curia.
Officioq́ suo pandens sacra dogmata Christi,
Ordo quaternus fungitur:
Erudit exemplo, vita, sermone fideli.
Indocta vulgi pectora.
Christoq́ biloq́ gregi docto diffundit ab ore,
Flumen sacrati nectaris:
Corrigit errores, & noxias arguit omnes,
Viasq́ monstrat cælicas.
Qua vos laude feram proceres, & sancte senatus
Vrbisq́ summi præsides?
Quorum nulla silet regio præconia laudum
Orbisq́ nullus angulus?
Vestra inter pietas alas miseratio pandit,
Ciues egentes confouet.
Publica pauperibus succurrat cura misellis
Dextramq́ largam porrigit.
Nullus in hac tota mendicus cernitur vrbe,
O nunc beati pauperes.
Nec iam templa crepant, miserorum vocibus vlla
O institutum nobile.
Non lamenta fores complent, non lurida membra
Nullæ querela compita:
Tollitur improbitas nebulonum, tollitur omnis
Ars vafra pseudopauperum.
Torpida segnities, multorum causa malorum,
Procul migrare cogitur:
Stirps inopum nil grex nisi perditus ante probatos
Mores & artes imbibit.
Vtile decretum, pia lex & sanctio frugi,
Et mos saluber ciuibus.
Hæc vos perdocuit non tam Plato siue Lycurgus,
Quam Christiana charitas.
Cedat Athenarum laus, cedat & inclyta Roma,
Victrix vetusta gentium.
Famaq́ Maßiliam taceat, Lacedæmona linquat,
Hypramq́ solam prædicet.
Hæc nos Hypra tibi, pietas tua laudere cogit,
Quam nemo sat laudauerit.

L.

25. Leida, oppidorum Hollandiæ pulcherrimum, ædificia habet, & concinna, & frequentia. Vicorum hic est perpetua quędam mundicies, vt alijs quibusdã terris plus luti ac cœni inuenias in domibus, quam heic in plateis. Astruunt ij, qui Geographiam scrutantur, Lugdunũ esse Batauorum, de quo celebris mentio fit apud Ptolemæum, quod & Antonini itinerarium, Lugdunũ appellare videtur, caput Germaniarum, abs quo Albianis, & Traiecto iter facit Argentoratũ. Præcipua huius vrbis Ecclesia D. Petro tutelari numini sacra, anno salutis M. C. XXI. prima fundatione constructa, turri venustè ornatur, quæ trecentis ferè deinde annis, dehiscentibus fundamentis, tota decidit, feliciore casu, quã vel turris illa Siloe Hierosolymis, vel Alexandrinorum Theatrũ, cuius ruina D. LXXII. oppressit. Nam sine ædium, aut magno indigenarum detrimento, corruit. Anno salutis M.CCC.LXVI. S. Pancratij Collegium, Leidæ pientissimorum hominum zelo institutum est. Cuius annuos redditus, quemadmodum & omnes vicinarum Ecclesiarum prouentus, nunc à fundatorum mente alienum in vsum conuerti, vehementer dolendum.

7. Loxa, Regni Granatensis, aeris, solique præstantia, elegans oppidum.

18. Lymbvrgvm, opp. eiusdem nominis ducatus Metropolitica dignitate clarum, cuius situs, præcelso monte conspicuus, habitatores in tuto collocans, ab hostium metu liberat.

M.

50. Mantva, Lombardiæ vrbs est clarissima, ab Ocno filio Tiberis, & Mantus Tiresiæ Thebani vatis filiæ, ad Padum condita, & à nomine matris eius Mantua appellata. Vnde Virg. l. 10. ille etiam patrijs agmen ciet Ocnus ab oris, Fatidicæ Mantus, & Tusci filius amnis. Qui muros matrisq; dedit tibi Mantua nomen. Poetarũ clarissimo, illustrissimoq; principe Virgilio Marone gloriatur Mantua, cuius felix ingenium tam omnes efferre decet, quàm imitari pauci possunt. Quemadmodum porro ad Adriam æquè, atq; ad Pontum Euxinum studiosissimè olim enutriebantur equi: quamuis Strabo suo tempore hoc studium prorsus defecisse fateatur. Addit Dionysium hinc sibi genus, ad equestre certamen petiuisse, & tota Græcia, equinæ sobolis claritatẽ apud Venetos præcipuam fuisse: ita nostra ætate apud Mantuanos, generosa equorum proles, magna cura educatur qui cũ loca colant lacubus & paludibus plena, non multum à Venetorum natura, & prisca consuetudine recedunt.

12. Massilia, vrbs in Narbonensi Prouincia, Macedonius Astyage, Hebræis verò Sedechia imperante condita, circa secundam & quadragesimam Olympiadẽ annis ante, quam virgo pareret, D. CXIII. post obitum Dauid Regis annis CCCC. XXXIV. diruta, deinde à Phocensibus instaurata est, qui Cyri tyrannidem fugientes, destituta Græcia in hunc sinum nauigarunt. Olim Massiliæ studia ingenuarum doctrinarum adeò floruerunt, vt Romani pro attica peregrinatione Massilioticũ peterent gymnasium, ad disciplinas capessendas. Plaut. in Casin. Massilienses mores, tanquã optimos, & probatissimos dixit, vbi inquit: Tu es, qui colore mores Massilienses postulas. Massiliensiũ mores, instituta, summis laudibus extollit Cicero, cum alibi sæpè, tum præcipuè in oratione, pro L. Flacco, cuius hæc sunt verba: neque verò te Massilia prætereo, quæ L. Flaccum militẽ quæstorem cognouisti, cuius ego ciuitatis disciplinam, atq; grauitatem non solum Gręciæ, sed haud scio, an cunctis gentibus anteponendam iure dicam, quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguisque diuisa, quam in vltimis terris cincta. Gallorũ gentibus Barbariæ fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, vt omnes ei⁹ instituta laudare facilius possint, quàm æmulari. Inclytam autem fuisse clariss. gymnasio, in Agricolæ vita Tacitus quoque testatur, cum socerum scribit Agricolam statim paruulum sedem ac Magistram studiorum, Massiliam habuisse, locum Græca comitate, & prouinciali parcimonia mistum, ac bene compositum. Lege Strabonem lib. 4. De eius veteribus multa Valerius lib. 2. De origine verò, & primis initijs, non pauca Iustinus lib. 43. Hæc vini optimi ferax fuit, vnde Martialis: Tu me Massiliæ ponere vina putes.

15. Metis, ciuitas olim Galliæ, nunc Germaniæ, Metz/ vt Celtes tertio Odarum libro scribit. Antonius Metenses vocat: Marcellinus l. 16. Mediomatrices vocat. Rudolphus Agricola in epistolis & Lotharingię cla-

 rum

N.

NOVE-

FINIS.

